ACADEMIA ROMÂNĂ

DIN VIEAȚA POPORULUI ROMÂN
CULEGERI ȘI STUDII

XVI.

AGRICULTURA LA ROMÂNI

STUDIU ETNOGRAFIC

CU UN ADAUS DESPRE MĂSURĂTOAREA PĂMÂNTULUI ȘI GLOSAR

DE

TUDOR PAMFILE

CU 103 FIGURI IN TEXT

ȘEDINȚA DELA 28 MAIU 1912

BUCUREȘTI
LIBRĂRIILE SOCEC & Comp. și C. SFETEA

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ

VIENA
GEROLD & Comp.

1913

PREȚUL 5 LEI

ACADEMIA ROMÂNĂ

DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN

CULEGERI ŞI STUDII

XVI.

AGRICULTURA LA ROMÂNI

STUDIU ETNOGRAFIC

CU UN ADAUS DESPRE MĂSURĂTOAREA PĂMÂNTULUI ŞI GLOSAR

DE

TUDOR PAMFILE

CU 103 FIGURI IN TEXT

ŞEDINŢA DELA 28 MAIU 1912

BUCUREŞTI

LIBRĂRIILE SOCEC & Comp., C. SFETEA şi LIBRĂRIA NAŢIONALĂ

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITS

VIENA
GEROLD & Comp.

1913

DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN

I. *Hora din cartal*, de Pompiliu Pârvescu, 1908 . . L. 3.
II. *Cimiliturile româneşti*, de T. Pamfile, 1908 . . . » 1.—
III. *Poezii populare din Maramureş*, de Tit. Bud, 1908 » 1.—
IV. *Cântece şi urături*, de Al. Vasiliu, 1909 . . . . . » 5.
V. *Din literatura populară*, de N. Păsculescu, 1909 . » 6.—
VI. *Jocuri de copii*, de T. Pamfile, 1909 . . . . . . » 1.—
VII. *Sărbătorile poporului*, de C. Rădulescu-Codin şi D. Mihalache, 1910 . . . . » 1.—
VIII. *Industria casnică la Români*, de T. Pamfile. Premiul «Neuschotz» din 1909, 1910 . . . . » 10.—
IX. *Hore şi chiuituri din Bucovina*, de S. Fl. Marian, 1911 » 2.—
X. *Legende, tradiţii şi amintiri istorice*, de C. Rădulescu-Codin, 1910 . . . . » 1,50
XI. *Sărbătorile de vară la Români*, de T. Pamfile, 1911 » 2.—
XII. *Cântece de ţară*, adunate de T. Pamfile, 1913 . . . » 4.—
XIII. *Boli şi leacuri la oameni, vite şi păsări*, după datinile şi credinţele poporului român adunate din comuna Ţepu (Tecuciu), de T. Pamfile, 1911 . » 1.—
XIV. *Arii româneşti din Bihor*, culese de Bela Bartók.— *Sub-presă.*
XV. *Vr[illegible]uri înţelepte*. Povestiri şi legende româneşti, [illegible]se de D. Furtună, 1913 . . . . » 1.—
XVI. *Agricultura la Români*, de T. Pamfile, 1913 . . » 5.—
XVII. *Ingerul Românului*, poveşti şi legende din popor, culese de C. Rădulescu-Codin.—*Sub presă.*

BUCUREŞTI
Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r I. St. Rasidescu
16, Strada Paris (fostă Doamnei), 16.
1913.

ACADEMIA ROMÂNĂ

SECŢIUNEA LITERARĂ

ŞEDINŢA DELA 26 MAIU 1912

Preşedinţa d-lui *I. Caragiani.*

D-l *A. Bârseanu* ceteşte următorul raport asupra scrierii d-lui Tudor Pamfile: *Agricultura la Români, studiu etnografic*, şi propune tipărirea ei în publicaţiunea: *Din vieaţa poporului Român:*

«In această lucrare autorul descrie cu deamănuntul, cum se face lucrarea pământului la poporul nostru, arătând împărţirea pământului, cu diferitele numiri relative la hotar, feluritele operaţiuni întrebuinţate de plugarul nostru în cursul anului la meseria sa, uneltele folosite de el şi părţile lor, diferitele sămănături şi chipul lor de cultură, credinţele şi obiceiurile poporului nostru relative la plugărie şi la vieaţa câmpenească.

«Intreagă lucrarea cuprinde 9 capitole:

«1. Consideraţiuni generale cu subîmpărţirile: începutul agriculturii, agricultura şi socotinţele plugarului; semne de belşug, rostul ploilor, duşmanii rodului. 2. Ţarina. 3. Aratul. 4. Păpuşoii. 5. Pânea măruntică. 6. Strânsul holdelor de pe câmp. 7. Sămânături felurite. 8. Treieratul. 9. Culesul popuşoilor, — şi se termină cu un scurt tractat despre măsurătoarea pământului.

«Studiul acesta al d-lui T. Pamfile — fără a fi un tractat de agricultură — ne desfăşură o parte însemnată din vieaţa poporului nostru şi va fi urmărit cu interes atât de linguist, cât şi de etnograf. El este scris cu destul sistem şi descrierile cuprinse într'însul, însoţite fiind şi de numeroase desemnuri intercalate în text, vor fi înţelese fără multă greutate.

«Numai în privința stilului am observat ici-coleà unele neclarități și necorectități gramaticale, cari ar trebuì înlăturate. Cu deosebire capitolul introductiv: «Inceputul agriculturii» lasă foarte mult de dorit fn privința clarității, așà încât acest capitol ar trebuì sau să fie refăcut cu totul, sau să fie omis, neținându-se strict de materie.

«Cu aceste rezerve, propun ca lucrarea d-lui Tudor Pamfile: *Agricultura la Români* să se tipărească din partea Academiei în colecțiunea: *Din vieața poporului român.*»

— Propunerea d-lui Bârseanu se aprobă.

PREFAȚĂ

Mi-aduc aminte foarte bine că în primăvara anului 1893 mi se urîse cu totul școala, deoarece răsăriseră brândușele pe dealurile Țepului, iar mai târziu începuseră a se coace cireșele și merele timpurii, pe deal, la vie. Aveam o arie în sat, cam departe de casă; în arie aveam o poiată, în poiată niște iesle și sub paiele din iesle îmi puneam dimineața și de-amiază geanta cu cărțile și plecam, firește cu alții, unde nimeni nu ne întrebà, — la vârsta de zece ani a unor necioppliți și proști copii de țară, — de ce «România e un regat», de ce «Planisferul e tot una cu Planiglobul» și de ce se zice «Epirùs și nu Epìrus»!

Dar fericirea acelei dulci primăveri am plătit-o scump. Mama, — mi-aduc foarte bine aminte, — care-și pusese toată nădejdea într'un viitor al meu întemeiat pe truda învățăturii de carte, s'a pliroforisit pe la Moșii-de-vară, numai decât, asupra strașnicei mele trageri de inimă pentru școală: întâiu, huciind niște găini străine cari scurmau în ieslele cu paie, sub cari stăteà geanta mea cu cărțile, a pus mâna pe ea și a adus-o acasă; al doilea, până seara a și dat o *raită* pe la lelița *prăfisoara*, nevasta *domnului*, ca să-și vadă, prin mijlocirea ei, visul cu ochii; și al treilea, a doua zi, când mai erà încă mult până la ziuă, m'a *smâncit* din somn, mi-a pus o sapă grea pe umăr și m'a pornit la prășit!

Am jucat și eu ca ursul, o vară întreagă, ademenit pe de-o parte de acele *zile de muncă*, ce începeau cu un ceas înainte de răvărsatul zorilor și se încheiau cu alt ceas după lăsarea deplină a întunerecului, iar pe de alta, de necurmatele mustrări din partea cui trebuià, nu pentru părăsirea școalei, ci pentru neîndămânarea mea la muncă. Atunci am aflat întâiu că «alți oameni au ploduri cari-s numai cât palma și muncesc cât niște oameni bătrâni!» Și eu?

Deci în acea vară am prășit, am secerat, am ajutat la coasă și

la strâns de pe câmp; iar pentru toamnă m'am cerut cu şcoala la târg, la Tecuciu.

De aici încolo, şase ani, adecă şase veri, după închiderea şcoalelor, le petreceam pe câmp, la muncă, de-avalma cu toţi ai mei, spre cea mai mare bucurie a... mamei, care prin acest simplu metod pedagogic mă făceà să aştept deschiderea şcoalei, pe toamnă, mai cu nerăbdare decât o înnoire cu straie la Paşti.

Am avut prin urmare tot timpul şi toată tragerea de inimă să aflu chipul cum se muncià pe atunci câmpul pe la noi şi deci pot să-l cunosc în cele mai mărunte amănunte.

Adăogându-se la această experienţă şi cunoştinţele căpătate prin mulţişoare călătorii prin ţară, precum şi materialul cules şi publicat de alţii, mi-am luat îndrăzneala să înşir cele ce urmează cu privire la *Agricultura la Români.*

Am făcut aceasta însă nu cu gândul de a arătà poezia acestei îndeletniciri şi nici amarul ei, căci această îndeletnicire are şi o poezie, şi un amar. Scopul meu a fost altul.

De când n'am mai pus mâna pe plug, pe coasă şi pe furcă, atât de multe s'au schimbat, încât mă tem că peste alţi 13 ani, — cu vrerea lui Dumnezeu trăind,— nu voiu mai recunoaşte decât foarte puţine din cele ale anilor 1893—1899. M'am ostenit cu plugul de lemn, cu cel c'un corn şi cu cel cu două coarne, tot de lemn; în sat nu se aflà nici un plug de fier, iar astăzi din cele dintâi n'a mai rămas nici cenuşa. Nu va fi o pagubă, dar nu mai putem întâlnì nici felul de muncă de pe atunci. Mă osteniam cu coasa *pe vale;* de atunci însă valea a fost *spartă* de plug şi'n locul fânului creşte aproape pretutindeni «pânea albă.» Nu-i o pagubă mare, socotesc, dar nu mai este *coasa,* — cositul, — ca o anexă a plugăriei. Pe vremea aceea s'auzià pomenindu-se despre minunate maşini de secere şi de legare a snopilor, undevà, pe departe. Ele sunt astăzi foarte aproape de Ţepul Tecuciului; şi dacă Ţăpenilor, răzăşi dinaintea leatului 1445, le-ar da mâna să aibă *bucăţi* mai late de doitrei stânjeni, ar aveà şi dânşii astfel de *màchini* sau maşini de secere. Ameţiam pe atunci învârtind caii împrejurul parului de arie, la treier; astăzi urlă batozele în toate părţile, fireşte fără nici o păgubire pentru muncitorii de câmp, dar vorba e, nici vechiul fel de treier nu se mai întâlneşte aşà cum erà. Şi aşà mai departe.

Şi cum aceasta se întâmplă aproape pretutindeni, mi-am zis că n'ar fi rău să zugrăvesc, cât de slab măcar, felul cum ţăranul

nostru muncià brazda acum 10, 15 ani, ca să aibă ce mărturie rămâneà despre acest trecut, de care, sub toate privirile, nu ştim cum să ne scăpăm mai repede.

Am împărţit întregul subiect în mai multe părţi, după felul cum se urmează în timp, şi am adaos la sfârşit câtevà ştiri despre vechiul sistem, — nu aşà de vechiu, dar totuş prin unele părţi cu totul uitat, — al măsòriştii. Acesta e departe de a fi complet. A-l completà ar însemnà a scrie un mare capitol de istorie economică, ceeace nu se potrivià cu subiectul lucrării.

Mai trebuià apoi zugrăvită şi munca ţăranului nostru pe ogorul marelui proprietar. Ar fi fost însă prea puţine lucruri de spus, dacă ma opriam numai la întoarcerea ţărânii, şi prea multe, dacă tratam chestiunea în întregimea ei. Şi nu ştiu de m'aş fi priceput. Vor face-o economiştii, socot, dacă vor crede că cei ce legiferează se pot oprì o clipă cu cercetarea asupra unei astfel de lucrări, pentru căutarea informaţiunilor şia îndemnurilor.

Incheind, cu recunoştinţă mulţămesc şi acum onor. Academii Române, care, trecând peste atâte lipsuri ale mele, mi-a înlesnit şi de astădată să dau la iveală această închegare de şire, ce priveşte vieaţa poporului român.

Bârlad
La Sfinţii Arhangheli 1912.

PARTEA I.

CONSIDERAŢIUNI GENERALE.

CAPITOLUL I.

Inceputul agriculturii.

Mărturiile trecutului nostru, de îndată ce încep să se alcătuească chiar, ne vorbesc de *pământul de muncă*, sub deosebite înfăţişări şi numiri, ca de o cheie prin ajutorul căreia se descuie toate condiţiunile de vieaţă. Acest lucru, se înţelege, e firesc nu numai la noi, ci pretutindenea.

Intr'adevăr, în epoca de îmblânzire a popoarelor, două cerinţe s'au impus: *hrana* şi *îmbrăcămintea*. Imbrăcămintea a putut fi înjghebată din pielea nedubită ori dubită şi lâna vitelor, cari puteau creşte îndestule prin poienile pădurilor, pe dealurile acoperite cu tufişuri rari şi mărunte şi pe văile apelor. Hrana se puteà găsì tot la aceste vite sub chip de carne, lapte ş. a., dar pe lângă acestea mai trebuià şi «pânea» cu o înfăţişare oarecare. Pentru *pâne*, cuvânt care a fost întrebuinţat mai târziu pentru alimentul făcut din făină de grâu, secară, orz şi altele, — a trebuit mai întâiu *meiul* care nu puteà creşte *nemuncit*. Deci începutul agriculturii, pentru părţile noastre, trebue recunoscut *numai* în această nevoie a omului de a-şi sămănà această plantă, spre a-şi face *pânea* trebuincioasă lui şi celor din jurul său.

Câtă vreme acea bucată de loc pentru cultură s'a putut aflà cu înlesnire, nu ne putem închipuì o aşezare temeinică a omului, deoarece fiinţa unui «mai bine» şi-a aflat loc întotdeauna în inima omului. Când însă prin îmmulţirea populaţiunii s'a simţit nevoie de mai multe locuşoare de sămănat, fiecare a căutat să-şi pună stăpânire pe bucata lui şi să şi-o apere la nevoie.

In acest timp, când s'a simţit lipsa locurilor netede pentru culti-

varea locului de pâne», —timpurile întâielor lupte pentru pământ, s'a născut printr'o tacită convențiune obștească dreptul de proprietate (1).

Mai târziu, aceste locuri s'au împuținat și apoi s'au isprăvit cu totul; atunci nevoia a silit pe om să și le facă singur. Porțiuni din codri au fost despădurite și în chipul acesta s'au născut *curăturile* (2), poieni *desțelenite*, unde omul și-a putut face așezarea: bordeiul sau casa, stupii și în jurul cărora și-a putut sămănà meiul și mai târziu grânele pentru pâne, și pe cari a devenit stăpân numai n schimbul trudei ce-a avut-o, dărâpănând pădurea cu toporul (3).

Curăturile au trecut dela părinți la feciori; aceștia le-au mărit, după nevoile neaparate ce au avut. Pe lângă casa părinților s'au ridicat casele fiilor, nepoților și strănepoților, alcătuindu-se astfel un sat.

Vechile locuri netede și curăturile nouă, — fiecare cu satele lor, — au început dela o vreme a se atinge între dânsele, lucru care a făcut să se întocmească sau să se tragă hotarele dintre sate, cari se numiau acum *moșii*. Când neînțelegerile pentru *hotare* au început să se ivească între unele sate, altele, pentru a le preîntâmpinà, au căutat să dobândească întărire domnească, asupra celor pe cari le aveau.

---

(1) Care este și dreptul celui dintâiu ocupător. In trecutul îndepărtat găsim cazuri când în neștiință se ocupau locuri ale altora, se cultivau și când proprietarii se arătau, muncitorii acelor ogoare le părăsiau după ce dădeau, se înțelege, cuvenita dijmă: «Să ne lasă, — zice un act din 1692, — să șădem păn' în toamnă, căci am fostu apucatu-ne de-am sămănat păpușoi și alte legumi, iară în toamnă să ieșim, că n'avăm nici o triab[ă], că am fostu umblăndu [ca] niște oameni făr' triab[ă]». (N. Iorga, *Stud. Doc.* VI, p. 95.

(2) G. Madan, *Suspine*, p. 37: *Curătură*, loc despădurit în mijloc de pădure, de unde s'au scos rădăcinile.

(3) Din 1662: «... După cum s'au adeverit dela cățivà oameni bătrăni, că în vechile vremi pădurile nu erau socotite, nici înpărțite cu stănjănul sau cu altfeliu de înpărțire, de căt că cine pe cat loc putè [în vârtute sa] de tăià copaci și deschidè *curătură* și poeni de cosit și de arat și de locuri de prisăci și răsădià vii și pomeți de roade sau și în sălbătăciune, pe unde ultuiè copaci, tot locul acela al său erà; nimene altul din răzăși nu putè ca să și-l ia și de și îl vindè, ca al său loc îl vindè», (N. Iorga, *Stud. Doc.* VI, p. 111). Din 1681: Cinevà își vinde ocina «cu mănule miale curățită» *(Ibidem*, p. 92*)*. — Din 1693—4: «O poiană în codrul Eșului pe Vasluet unde să chiamă la Blidari zicănd că ar fi făcut-o însuș cu toporul din codrul întreg, cu multă osteneală... fiind bejănar, au rămas acolo...» și mai târziu o vinde ca pe un lucru al său. (*Ibidem*, p. 92).

Pentru întâiele timpuri, hotarele nu se puteau arătà, deoarece între două sate se întindeà *pustiul,* care la început nu erà al nimănui, ci se ziceà : «din toate părţile, hotarul cel vechiu, pe unde din vechi s'a locuit». (1)

Lucrarea pământului are ca îndemn tot neapărata nevoie de *pâne.* Se alcătuesc oraşele mai târziu. Naţiuni superioare cuprind şi supun pe altele. Se alcătuesc clase cari trebue să se îndeletniceassă cu altcevà decât cu cultivarea pământului, precum sunt dregătorii. Cu toate acestea pânea trebue să şi-o aibă, şi deci şi-o capătă prin silnicie, prin schimburi, de obiecte mai întâii, prin bani mai târziu.

Produsele pământului se cer dintr'o anumită parte.

Omul se simte deci tot mai legat de hotarul său, iar hotarul caută tot mai mult să se statornicească şi să se mărească.

Veacurile se deapănă şi oamenii caută să-şi îmbunătăţească traiul cu felurite lucruri, cari nu se pot dobândì decât prin vânzarea produselor muncii lor şi cari sunt: grânele, mierea, vitele şi alte articole scoase de un anumit meşteşug. Pentru a aveà grâne de prisos, a trebuit o cultură mai întinsă, şi astfel agricultura a devenit o meserie. Preţul pământului se ridică, felul muncii se îmbunătăţeşte, omul se simte tot mai mult legat de pământ. Nesfârşitele pomeniri istorice ne stau dovadă şi,—cu un pesimism pe care mulţi nu ni-l vor primì,— ne vor sta pentru multă vreme, dovadă frământările anilor din urmă.

CAPITOLÙL II.

Agricultura şi socotinţele plugarilor.

1. Poporul român crede că Dumnezeu a învaţat pe om întâiu munca câmpului, arătându-i săminţele pe cari trebue să le samene şi uneltele de cari trebue să se folosească (2). Munca de atunci, însă, nu seamănă cu cea de astăzi. In această privinţă, iată ce ne spune o povestire bănăţeană :

(1) R. Rosetti, *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova*, p. 107—8, adaugă: «Ceeace arată că aşezările sateşti aveau hotare statornice dela aşezarea lor. Această întindere de pământ atribuită unei aşezări, erà obişnuit cuprinsă între limite fireşti: culmi sau cursuri de apă».

Nu putem primì această socotinţă, căci nu vedem *pricina* pentru care satul trebuià să-şi determine dela început hotarul său.

(2) E. N. Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român,* p. 164—5.

După ce Dumnezeu izgonì pe Adam şi pe Eva din raiu, ‹ se milostivì spre strămoşii noştri şi le zise:

— De azi înainte, voi să araţi *o brazdă de pământ*, dar numai o brazdă, să o sămănaţi cu grâu curat şi când se va coace grâul, din el să faceţi pâne şi să vă hrăniţi.

Şi mi se puse moşul Adam şi cu baba Eva şi arară o brazdă de pământ, cum le-a zis Dumnezeu, şi o sămănară cu grâu curat şi o grapară; şi răsărì grâul meu frumos-frumuşel şi creşteà de erà minune; vezi bine, erà cu voia şi cu darul lui Dumnezeu; şi în câtevà săptămâni fu grâul crescut de ajuns; şi erà, mă rog dumneavoastră, numai spice, de jos până sus; şi erau spicele mari ca *tuleii* de cucuruz şi încărcate de grăunţe mari şi frumoase.

Moşul Adam şi baba Eva secerară grâul, îl îmblătiră, grăunţele le duseră la moară şi făcură făină albă ca neaua; şi mi se puse baba Eva şi făcù o *pritoane* mare, mare, toată *butori* ca spuma şi bună ca pruna; şi se puseră la masă şi mâncară din darul lui Dumnezeu pâne, de se săturară. Şi avură din grâul acela de ajuns pe doi ani de zile.

Intr'o zi însă, venì diavolul la dânşii şi pe când erau chiar la mâncare, le zise:

— Voi, oamenilor, mai aveţi mult grâu?

— Mai avem, da, mulţămim lui Dumnezeu; mai avem pe câtevà săptămâni, răspunse moş Adam.

Atunci Diavolul iar le zise:

— O, ce oameni nesocotiţi sunteţi voi! Pentru ce nu araţi voi mai multe brazde şi să semănaţi mai mult grâu, să aveţi din destul pe 20, 30 de ani? Deschideţi-vă ochii şi vedeţi că în curând o să aveţi copii şi apoi cu ce să-i hrăniţi?

Baba Eva erà chiar atunci îngreoiată cu Cain.

— Băgaţi seamă şi nu fiţi nepricepuţi; puneţi-vă la lucru şi câştigaţi copiilor voştri hrana!

Intr'aceea diavolul se depărtă, iar strămoşii noştri se puseră pe gânduri.

— Ian vezi bărbate, bine că venì omul acela al lui Dumnezeu de ne desvăluì de nepriceperea noastră; iată eu în curând voiu naşte fii şi ce le vom da demâncare, căci grâul acuşi ni se gată. La lucru dară; nu mai sta nici o clipă; prinde boii şi du-te la arat.

Moşul Adam însă, mai stă puţintel să se mai gândească. Nu erà aşà grăbitor. Apoi îi zise!

— Bine, mŭiere, dar nu-ţi aduci aminte că Dumnezeu mi-a zis că numai o brazdă de pământ să arăm?

— Ba-mi aduc aminte, dar vezi, omule, căpătam copii şi apoi cu ce să-i hrăneşti? Doară n'o să-i lăsăm să moară de foame; *alduit* să fie omul acela care ne deschise ochii, alduit în vecii vecilor. Mergi omule, nu mai sta un ceas, mergi şi ară o mie de brazde, ca să avem de mâncare noi şi copiii noştri!

Şi văzù moşul Adam că avusese drept baba Eva; înjugă boii la plug şi plecă la arat; şi ară, după cum îi spusese Eva, o mie de brazde, le sămănă, le grăpă cum e dată şi plecă mulţamit către casă. Cum să nu fie omul mulţămit, când se ştià asigurat cel puţin contra foamei; şi strămoşii noştri numai hrană le trebuia să-şi câştige, altă nimic, căci dare la împăratul nu plătiau, dare după venit, dare de puşcă, de persoană, ş. a. nu aveau pe vremea aceea. Bucate şi numai bucate de aveau, apoi nu le mai erà frică de nimic. Şi strămoşul Adam şi-a fost pus în pământ bucate destule, el cu truda lui, şi încă multe, ca să aibă destul cu baba lui şi cu copiii ce-i va dăruì Dumnezeu. De cine dară să le fie frică şi cum să nu fie mulţămit?...

După câtevà săptămâni, răsărì grâul; şi creştеà de vedeai cu ochii; şi se uitau strămoşii noştri la holda lor şi li se umpleà inima de bucurie, căci grâul erà plin la spic; şi erau spicele dela rădăcină până la vârful paiului, de cu drag să cauţi la ele. Şi erà holda mare, cât vedeai cu ochii; şi se bucurau strămoşii noştri văzând că li se vor umpleà hambarele de bucate. Dar pe când erà bucuria lor mai mare, adică pe când erà holda coaptă, se uită Dumnezeu din cer jos pe pământ la strămoşii noştri, să vadă ce mai fac şi de îndată ce văzù holda lui Adam, văzù necredinţa strămoşilor noştri şi-şi zise:

— Aşà e, Adame! Intâia oară mi-ai călcat porunca mâncând din pomul oprit şi acuma iarăş n'ai ascultat de mine; aşteaptă că-ţi voiu da eu ţie pâne de ajuns.

Şi se scoborî drăguţul de Dumnezeu, aşà mânios cum erà, pe pământ şi ducându-se la holda lui Adam, zise:

— Tu holdă, care ai făcut atâtea spice, să fii afurisită; şi spini şi scăieţi să crească pe tine; iar voi paie, cari purtaţi spice de jos până sus, să rămâneţi numai cu un spic deasupra; şi acela să fie mic şi plin de tăciune!

Şi cât ai bate din palmă, holda se umplù de spini şi scaieţi, iar paiele rămaseră numai cu un spic mic în vârful lor. Şi se duse Dumnezeu la Adam şi zise:

— Omule nesaţios, au nu ţi-a fost ţie de ajuns o brazdă ca să te hrăneşti? De azi înainte poţi arà cât îţi place şi eu îţi voiu da iarăş cât îmi va plăceà mie; şi suntem gata!

Şi se duce Dumnezeu iarăş în cer, iar Adam se duse să-şi secere holda. Dar ce văzù? Toată munca şi truda lui de mai înainte se făcuse o stârpiciune şi nu căpătă Adam din ea nici atâta grâu, cât căpătase mai înainte dintr'o singură brazdă...» (1).

Povestirea aceasta de altfel se întâlneşte şi în alte părţi. Ea ne arată că munca pământului la început erà uşoară. Adam, întâiul om, nu lucrà decât atâta loc, cât ajungeà cu mâna, stând jos. Greul de astăzi este un blestem dumnezeesc, căci diavolul a năimit pe femeie şi aceasta a făcut pe Adam să are mai mult, ca să poată culege roade mai multe. Dumnezeu, pentru aceasta lăcomie, l-a osândit însă, să muncească mult şi să culeagă puţin (2).

2. Agricultorul, *plugarul*, «cel dela coarnele plugului», se socoteşte mai întotdeauna ca cel mai oropsit soiu de oameni:

Mult ma mir şi mă *ciudesc*:
De ce, Doamne 'mbatrânesc!
De coarne de plug nu ţin,
Cu sbiciul pe boi nu mâiu... (3)

---

(1) G. Catană, *Poveştile Banatului*, II, Gherla 1894, p. 11 urm.

(2) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 164

(3) *1000 Doine, strigături şi chiuituri*, p. 39—40. — Iata un fragment de cântec haiducesc, unde se vede chipul cum se privià *într'o vreme* plugăria, munca câmpului:

... N'am să mai mă duc la sapă,
Bată-i [Dumnezeu] coada, nu mi- dragă,
Că prea are *leafa* lată,
Leafa lată, coada lunga,
Nu mai *nojesc* para'n pungă.
Foaie verde-a macului,
Ia zi, maică, taicului,
Să zică Ţiganului,
Să dea fierul dracului
Din gura ciocanului:
Nu-mi trebue sapa lui,
Mi-a *dat* frunza şi iarbà
Şi-mi trebue flinta mea.
Şi-un brâu verde pentru şale
Şi-un *sileaf* cu opt pistoale.
Foaie verde de năut,
Taica mă mânà la plug:
Nu ştiu boii să-i înjug.
Eu i'njug cu cozile,
Ei mă'mpung cu coarnele.
Plugu-mi este-o goangă rea,
Merge de-a'ndăratelea
Cu coarnele'n burta mea.
Nişte lemne'nşiruite,
Nişte vite omorite,
Nişte zile pràpădite,
Nişte brazde răsturnate,
Nişte păcate'nşirate.
Câte găuri sunt la plug,
Toate mă'ndeamnă la crâng,
Să taiu cuie să le-astup.
Taica mă mână la sapă,
Nu mă duc, că nu mie-a dragă,
Că sunt voinicel înalt,
Rău îmi şade cocoşat,
Cu argaţi la săpat.

(Comunic. de d-l C. Tomescu din Com. Bogaţi, Jud. Dâmboviţa, prin d-l H. N. Ţapu, profesor).

zice un cântec din comit. Aradului. Şi acest lucru e firesc după împrejurările de astăzi, căci nici o îndeletnicire omenească cinstită nu-şi are roadele sale ascunse par'că într'o mână tainică, precum este agricultura. Prin felul de cultură primitiv care a secat pe alocuri cu desăvârşire toată vlaga pământului, printr'o lipsă de instrucţie care-şi are nenumărate pricini, plugarul din zilele noastre aşteaptă totul dela «Cel-de-sus». Când cinsteşte un pahar, varsă câteva picaturi de sufletul celor răposaţi şi ridicându-l la gură zice :«Noroc să dea Dumnezeu şi *ploaie la vară*: !», «cu noroc şi sloata !», «noroc şi belşug (*chelşug, ghelşug, bişag, jirfă*) (1), «că, vezi dumneata, că noi suntem datori să muncim, *să băgăm în pământ* şi numai Dumnezeu ştie ce-om culege !».

Plugarul crede şi *susţine* că *totul* stă în puterea lui Dumnezeu: «Când vrea Cel-de-sus, se face şi din piatră seaca !».

Astfel urmează povestirea celei mai cumplite secete care s'a pomenit vreodată şi pe care poporul o pune în legătură cu temeiul ce trebue să-l aflăm în sfatul şi vorba omului bătrân:

«Pe vremea lui Ştefan Vodă venì peste ţara Moldovei, doi ani dearândul, o secetă grozavă, că se uscaseră toate holdele şi iarba toată.

La trei ani însa, în prour de primăvara, cerurile se deschiseră şi ploile începură, dar de arat cine să se apuce? Nimeni, ca nimeni n'aveà un fir de sământă !

Şi Ştefan Vodă dădù veste în ţară că va rasplătì cu de toate pe cel ce-i va aduce sământă bună.

Târziu tocmai se svonì la curtea domnească anume că nimeni nu are sământă, fara numai un moşneag; dar nu o baniţă, două, ci într'atât de multă, că ar puteà sămănà cu dânsa o jumătate din cuprinsul Moldovei.

Vodă cum auzì, îl chemă la dânsul şi îi zise:

— Dacă ai, vinde-mi-o mie!

— Ba de vândut n'o vând, ci mai bine trimite plugurile să are pe unde oiu semănà o eu, răspunse bătrânul.

Vodă i-a dat la îndămână toate plugurile curţii şi a poruncit tuturor celor mai mari peste târguri şi sate, să înjuge boii şi să are pe unde va sămănà unchiaşul.

(1) C. R. Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 43: Să mulţumim lui Dumnezeu c'a dat, *jirfa* asta.

S'au strâns plugarii cu toţii şi după vorba moşneagului, au început să are numai drumurile; şi noaptea numai semănà el, ca să nu se deoache munca, iar brăzdatul se făceà după ridicarea zorilor. Şi treaba s'a sfârşit şi grâul a răsărit des şi frumos, iar toamna, când Ştefan Vodă a chemat pe moşneag la răsplată, acesta i-a spus toată şiretenia, pe care lesne o înţelegem şi noi: Răsărise adecă sămânţa scuturată în anii de sloată şi ascunsă în praful drumurilor. Voda ci-că s'a minunat mult de înţelepciunea bătrânului. Până atunci la curte erau numai oşteni tineri, cu cari călcase hotarele duşmanilor şi primise înlăuntrul hotarelor noastre pe duşmani. De atunci însă, îşi alcătuì şi un divan de oameni bătrâni, de unde iese sfatul greu de aflat la cei tineri» (1).

3. Munca câmpului se socoteşte ca cea mai cinstită îndeletnicire omenească, iar roadele ce se culeg, ca cele mai curate şi mai sfinte, nefiind produsul speculaţiunilor, la cari nu se poate hotărî unde se sfârşeşte răsplata muncii, şi deci adevăratul câştig, şi de unde începe înşelăciunea sau furtul.

Condiţiunile acestei munci au intrat în firea plugarului nostru; acesta se plânge adesea de ele, dar nu se plânge ca muncitor, ci ca nenorocos, când nu-şi poate culege roadele.

In ziua de ajunul *Crăciunului*, mai întotdeauna înainte de răsăritul soarelui, fiecare caută să pună mâna pe toate uneltele pe cari le va folosì primăvara şi vara la muncă, cu credinţa că numai astfel va lucrà cu drag pe ogoare (2).

CAPITOLUL III.

Semne de bielşug.

1. Fiind îngrijorat cu privire la *rodul* sau *àgretul* (3) ce-l va culege s'au *amiruì* (4) din câmp (agrŭ), plugarul român va căutà să-şi deslege această taină, tălmăcindu-şi feluritele semne pe cari le vede în firea vie sau în cea neînsufleţită. Lucrul de căpetenie ar fi să ştie când va plouà, dar adesea adauge el: «nu numai ploaia

(1) Culeasă din Tepu-Tecuciu; se aude sub deosebite forme aproape pretutindeni.

(2) Ibidem.

(3) V. Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, p. 89.

(4) *Ibidem*: *a amiruì* = a strânge omul munca de pe câmp; *amirueală* = ceeace strângi.

adăură câmpului; când vrea Dumnezeu, se face pânea şi pe vreme de secetă, dacă e menit anul acela să fie cu bielşug».

Iar această menire se poate cunoaşte după unele din aceste semne:

Dacă la *Sf. Vasile* copacii vor fi *îmbrăcaţi* cu *chidie* (promoroacă)(1) şi îndeobşte dacă în sărbătorile mari de iarnă vor fi pomii încărcaţi cu promoroacă, e semn de bielşug (2).

Daca la *Sf. Vasile* pământul va fi acoperit cu omăt, peste care vor străluci steluţele, iar gerul va fi aspru (3), dacă în ziua de *Sfinţi* (9 Martie) (4) se va aflà pământul cu nămeţi mari, dacă în general iarna va fi *ometoasă* dar fără viscoliri, e semn de bielşug (5).

Dacă la *Ovidenie* va fi ninsoare, ploaie, promoroacă sau *văjgăraie* pe alocuri (6), iar prin altele dacă în această zi răsare soarele în senin, anul va fi mănos; răsărind soarele în nouri, prevesteşte o vară secetoasă (7).

Dacă la *Sf. Gheorghe* e pâclă sau rouă, semn de bielşug (8).

Dacă plouă la *Moşi*, e semn de îmbielşugare în roade (9).

Dacă se ridică *mană* (10) de pe pădurile de brazi, e semn de sloată (11).

Când toamna cad frunzele de vreme, prevestesc prin aceasta un bielşug în toate (12).

Dacă furnicile ies de vreme primavara,

Dacă găinile se culcă seara de cu vreme, iar dimimiueaţa se scoală târziu,

Dacă iarna se arată stoluri numeroase de păsări, ori dacă toamna vor fi multe gâşte sălbatece,

Dacă şoarecele îşi face cuibul prin buruieni şi nu pe pământ,

Dacă la Ovidenie oile îşi scutură lâna,

---

(1) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 126. — Cred. Rom. din Straja, Bucovina, comunic. de d-l D. Dan.

(2) *Şezătoarea*, VI, p. 22.

(3) S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*, I, p. 149.

(4) *Şezătoarea*, VI, p. 21.

(5) Marian, *Sărbătorile* I, p. 116.

(6) Cred. Rom. din jud. Covurluiu, comunic. de păr. I. C. Beldie.

(7) Cred. Rom. din Ţepu, jud. Tecuciu.

(8) *Şezătoarea*, VI, p. 21.

(9) Cred. Rom. din Ţepu, jud. Tecuciu.

(10) Nouri gălbui.

(11) *Şezătoarea*, VI, p, 21.

(12) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 117.

Dacă se ivesc primăvara cărăbuşi mulţi, — toate acestea sunt semne prevestitoare de bielşug (1).

Când cântă cucul şi noaptea, e semn de rod mult (2).

Când găinile fac ouă cu două *gălbănuşuri*, e semn de belşug (3).

Dacă pământul se cutremură înainte de prânz, adecă înainte de amează, anul va fi mănos; dacă se cutremură după prânz, anul va fi secetos (4).

Dacă primăvara iese *nalbă* multă, atunci anul va fi bogat în toate, dar mai cu seamă în porumb; dace iese mai multă *volvoră*, anul va fi *fometos*.

Când uiţi sa pui sare în mămăligă, — «când uiţi mămăliga nesărată», — este un semn de îmbielşugare (5).

Când tună primăvara pentru întâia oară la *cornul caprei*, este iarăş prevestire că anul va fi *mănos* (6). Pe alocuri însă se crede, că încotro va tunà întâiu primăvara, într'acolo se vor face bucatele din îmbielşugare (7).

Pe unde aceste semne nu se cunosc sau nu se socotesc îndeajuns, se mai caută toamna şi *ghinda* stejarului. Dacă în lăuntrul ei se găsesc viermi, se crede că anul va fi mănos; dacă se găsesc muşte ori păiangeni, se zice că anul va fi cu lipsă, deci secetos (8).

2. Toate soiurile de bucate rareori *se fac*, adecă dau roade deopotrivă; astfel că plugarul este bucuros ca cel puţin unul din toate sa aducă roade cu îndestulare.

Pentru a şti aceasta, în seara de către Sf. Vasile face o *încercare* în chipul următor: pune într'o strachina sau *tavă* (tăvà) atâţia cărbuni câte feluri de pâne voeşte gospodarul se samene, menind un cărbune pentru grâu, altul pentru secară, altul pentru orz, ovăz, ş. a. Cărbunele pe care se va aflà a doua zi dimineaţa mai multă *spuză* (cenuşă), arată plugarului soiul de pâne care în anul viitor va rodì mai mult. Prin urmare din acel soiu va sămănà şi dânsul mai mult (9). Cărbunii aceştia trebue să fie din acelaş fel de lemn (10).

(1) *Şezătoarea*, VIII. p. 100—1.
(2) Idem, VI, p. 30.
(3) *Idem*, p. 22.
(4) Cred. Rom. din Ţepu, jud. Tecuciu.
(5) *Şezătoarea*, VI, p. 22.
(6) Cred. Rom. din Ţepu, jud. Tecuciu.
(7) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 116.
(8) I. A. Zanne, *Proverburile Românilor*, IX, p. 267.
(9) Cred. Rom. din Straja, Bucovina, comunic. de d-l D. Dan.
(10) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 93—1.

Alții cred că pânea ce corespunde cărbunelui ars în întregime va fi cea mai bună; cea a cărbunelui prefăcut în cenușă numai pe jumătate va fi mijlocie ca rod, iar cea a cărbunelui stâns va fi proasta sau *nu se va face* de loc (1).

3. Pentru a prilejì îmbielșugarea rodului, poporul român are și o sumă de datine și vrăji, pe cari le vom afla mai încolo, când vom vorbì despre arat, sămănat ș. a. Aici pomenim numai datina Megleno-Românilor de a luà la Sf. Gheorghe un ou roșu, păstrat dela Paști și a-l duce și pune în ogor, plantând deasupra sa un crăcușor sau ramură verde, cu scopul ca sămănătura făcută să dea cât mai multe roade (2).

CAPITOLUL IV.

Rostul ploilor.

1. Rodirea câmpurilor atârnând mai ales dela rostul ploilor, e firesc lucru ca agricultorii români să se roage lui Dumnezeu, precum am mai pomenit, atât vara, cât și iarna, pentru *ploaie*, iar când vremea se arată secetoasă sau când e secetă, să se roage îndeosebi.

Felurite încercări se fac petru a ști mai dinainte care va fi cursul ploilor; ele însă nu se pot înșirà aici. (3).

De obiceiu *seceta* este socotită ca o osândă dumnezeească data oamenilor pentru neascultarea și rătăcirea lor și în acelaș timp și ca un mijloc spre a-i aduce la calea adevărului.

In această privință se povestește că într'un rând Sf. Petru cerù voie lui Dumnezeu ca să se scoboare pe pământ spre a vedeà ce mai fac oamenii și cu acest prilej să se mai întâlnească și cu neamurile sale, despre cari de mult nu mai știà nimic. Dumnezeu îl în-

(1) E. N.-Voronca, *Datine*, p. 126.

(2) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 112.

(3) Dacă vedem și astăzi pe țărani căutând în caledarele mincinoase «cum va fi vremea», nu trebue să ne mirăm, dacă prin 1837 un boier moldovean, N. Carp, scrià următoarele șire despre ploile din vara acelui an: «Cel mult dacă în urmare de doă zile ne bucurăm de o vreme mai bună și de contenirea ploilor, căci a treia zi *așaș* de dimineață ni se arată Iunie în mantaoa lui Noemvrie cu întunecarea a tot orizontului și cu *ploaie putredă* plină de toată stricăciunea și întristarea. Toate calendarurile le cercetăm și le criticarisim: acele mincinoasă ne mai dau cevà măngăere și nădejde, însă în zadar. Iar acele ce nimeresc după întâmplare, deșî să văd că cuprinde în sine adevărul (?), ne măhnesc și ne necăjesc» (N. Iorga, *Stud. Doc. VI*, p. 121)

voì, Sf. Petru venì pe pământ şi când se întoarse în cer, Cel-prea-sfânt îl întreabă:

— Ei, Petre, cum mai hălădueşte lumea noastră? Işi mai aduce aminte de mime ori ba?

— Mai că nu, Stăpâne! Raiul întreg este pe pământ! Bucatele s'au făcut cu toată îmbielşugarea şi zidirea ta este veselă. Toţi beau şi ospătează la nunţi şi cumetrii, iar pe tine de mult te-au şi uitat!

— Bine, Petre! Aşà se întâmplă câte odată!

După un alt şir de ani, Sf. Petru cerù din nou îngăduinţă lui Dumnezeu ca să scoboare pe pământ. Dumnezeu îl învoì, dar Sfântul se întoarse curând.

— Ce-i, Petre, de zăbovişi aşà de puţin, îl întrebă A-tot-puternicul.

— Ei, Doamne! Cum puteam să stau mai mult când toată lumea-i tristă şi fără pic de voie bună? Iadul întreg e pe pământ, căci este *lipsă* desăvârşită, de ţipă copilul în sânul maicei sale.

— Bine, Petre, da' de mine îşi mai aduc oamenii aminte, ori ba?

— Doamne, numele tău e veşnic pe buzele lor şi ochii lor sunt veşnic ridicaţi către tine şi-ţi strigă: «Doamne! dă-ne, Doamne, *ploaie*, fie-ţi milă de noi şi iartă-ne greşalele noastre!» (1)

Iată acum un colind ardelean în care se vădeşte că recolta atârnă şi dela felul cum oamenii îşi îndeplinesc îndatoririle lor faţă de poruncile dumnezeşti şi lumeşti:

Mândru-i Domnu' d'adormit
Sub un măr mândru'nflorit.
Scoală, Doamne, nu dormì,
Cà de când ai adormit,
Iarba verde te-a'ngrădit,
Florile te-or cotropit
Şi lumea s'o păgânit.
Suduie fecior pe tată
Şi mamele-şi fac păcate;
D'atunci nu-i rod în bucate,
Nici nu-i grâu, nici nu-i săcară,
Numai neghinioară goală (2).

2. Pe vremuri de secetă se fac procesiuni pe câmpuri, cu rugăciuni pentru ploaie. In Bucureşti se scot moaştele Sfântului Dumitru dela Mitropolie. Prin jud. Argeş se scot moaştele Sfintei Filoftea din Curtea-de-Argeş, în Iaşi, moaştele Sfintei Paraschiva şi la Suceava, în Bucovina, moaştele Sf. Ioan cel Nou.

Prin alte părţi se poartă din sate în sate icoanele făcătoare de minuni, numite *sfinte*, — «în cutare sat s'a adus *sfânta*» —, mai întotdeauna icoanele Maicei Domnului, cum sunt: *Sfânta dela Adam*

(1) Culegere din Ţepu, jud. Tecuciu.
(2) Comunic. de d-l Petre Ugliş, com. ? (Ardeal).

(Icoana Maicei Domnului din mânăstirea Adam, Jud. Tutova), *Sfânta dela Floreşti* (Ms. Floreşti-Tutova), *Sfânta dela Ţifeşti* (Jud. Roman), *Sfânta dela Neamţ, Icoana Sfintei Ana din Mânăstirea Bistriţa, Sfânta dela Mânăstirea Magariului* din Jud. Tutova (1) ş. a. In afară de aceasta, şi fără de a şti dacă se scot în procesiuni pentru ploaie, mai însemnăm între icoanele făcătoare de minuni şi *Icoana cuvioasei Paraschiva* din biserica ce are acest hram din R.-Sărat, precum şi *Icoana Maicei Domnului* din Mânăstirea «Dintr'un lemn» (2).

Sfintele se aduc cu trăsurile, fiind însoţite de călugării, călugăriţele şi preoţii lor. In sate stau nopţile în biserici, iar ziua se scot pe câmp în procesiune de preoţi mulţi.

Pentru aceasta, bisericile cu icoane făcătoare de minuni primesc plată deosebită sau se mulţumesc cu ceeace se adună în cutii, cu prilejul închinării creştinilor.

Când *sfintele* sunt *luate* în alte părţi, şi prin urmare nu pot fi aduse la trebuinţă, preoţii cu poporanii lor «*scot icoanele*» bisericii lor în procesiune pentru ploaie.

Scoaterea moaştelor şi icoanelor se face, ca şi aducerea sfintelor, numai vara şi când e secetă. Prin unele părţi însă este datină de a se scoate icoanele la *Izvorul tămăduirii* (3) ori la *Duminica mare* pentru ploaie peste vară şi «pentru roade în câmp» (4).

3. Impotriva secetei şi pentru aducerea ploilor poporul nostru are o sumă de datine şi practică unele vrăji, a căror înşirare nu se poate face aici. Pe unele dintr'însele le vom întâlnì totuş în cursul acestei lucrări, unde pomenirea lor va fi de nevoie.

4. Pentru ca *ploaia* să folosească roadelor, ea trebue să fie *curată*. «Dă, Doamne, ploaie curată!» se închină plugarul, când vede mai ales pe vreme de secetă nouri negri frământându-se pe cer. Prin aceasta se înţelege ploaie domoală, fără *piatră, grindină* sau *ghiaţă* şi fără furtuni.

Pentru alungarea *pietrii* poporul cunoaşte de asemeni o mulţime de vrăji, cari iarăş nu se pot înşirà aici. Ca măsură de pază, plugarii socotesc că neapărat trebue să serbeze o mulţime de sărbă-

(1) *Calendarul Revistei «Ion Creangă» pe anul 1911*, p. 163.
(2) *Calendarul Ilustrat*, Craiova 1910, p. 42.
(3) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 166.
(4) Voronca, *op. cit.*, p. 942.

tori, în timpul verii mai ales, precum ar fi *Cele nouă Joi* de după Paşti (1), *Izvorul Tămăduirii* (2), *Ion-fierbe-piatră* (3) ş. a. Dintre zilele săptămânii, *Vinerea* trebue mai cu deosebire păzită. In această zi nu se ţese, căci se crede că întocmai cum baţi cu vatalele, tot astfel va *bate* şi grindina; nu se coase, căci cum spargi pânza cu acul, aşà vor fi sparte şi sămănăturile de către grindină; nu se *zoleşte*, adică nu se spală rufe, căci cum clocoteşte *uncropul* in *zolniţă*, aşà va clocotì şi piatra peste sămănături (4).

CAPITOLUL V.

Duşmanii rodului.

1. *Rodul* sau *mana câmpului* se poate luà prin farmece de către unele babe meştere, mai ales în noaptea de *Mânicătoare* (Ajunul lui Sf. Gheorghe) (5).

Dintre felurile de roduri însă, cel mai primejduit este grâul, cu privire la care—la locul cuvenit—vom arătà şi chipul cum unele femei îl ştiu vrăjì.

2. Dintre paseri, cele cari strică mai mult sămănăturile sunt *ciorile*. Impotriva acestora, cum şi a altor paseri, agricultorii au o mulţime de vrăji, pe cari le vom pomenì când va fi vorba de arat, samănat ş. a. Aici însemnăm datina de a se serbà în popor *Marţia ciorilor*,— Marţia din săptămâna brânzei, — pentru ca ciorile să nu strice sămănăturele (6).

3. Dintre insecte, cele mai primejdioase sunt *lăcustele*, cari prin Moldova şi Dobrogea năvălesc din Rusia. Poporul îşi aduce şi acum aminte de înspăimântătoarea treime a vremurilor trecute: *Tătarii*, *ciuma* şi *lăcustele*. «Când pleacă lăcustele, nu peste mult pleacă şi Muscalii la răsboiu», ne spune o credinţă populară (7). Pe aripa lăcustei se crede a fi scris, pe ruseşte, de câţi ani este şi câţi ani mai are de ameninţat holdele (8).

(1) Cred. Rom. din Ţepu, jud. Tecuciu.
(2) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 165.
(3) *Ibidem*, p. 333.
(4) *Ibidem*, p. 166.
(5) R.-Codin şi Mihalache, *Sărbătorile*, p. 61.
(6) *Ibidem*, p. 27.
(7) Cred. Rom. din Ţepu, jud. Tecuciu.
(8) *Ibidem*

Când aceste insecte se ivesc, oamenii ies cu mic cu mare, chiuie, strigă, trag clopotele și bat fiarele ca să le sperie și să le facă să se ducă în alte părți. Dacă lăcustele se abat pe ogoare, oamenii fac șanțuri unde lăcustele sunt măturate și acoperite cu paie, după care li se dă foc. De multe ori se acoperă aceste șanțuri cu pământ, iar prin jud. Buzău lăcustele se grapă cu grapa de mărăcini ca să se strivească (1).

Marția ciorilor se serbează și pentru *viermi*. Bănățenii serbează cele trei zile din urmă ale săptămânii albe pentru ca *gadinile* și alt *găvăd* să nu strice peste an sămănăturile.

Prin unele locuri din Muntenia se serbează Joia din această săptămână sub numele de *Joia tuturor jivinilor* sau *Joia furnicilor*. In această zi, după ce oamenii își fac turte de mălaiu, își ieau brânză și unt și pornesc disdedimineață la câmp, unde pun toate acestea într'un moșiroiu de furnici, pentru paza rodului de câmp (2).

Prin alte părți, precum în jud. Muscel, la 1 Fevruarie se serbează *Trifonul viermilor și al lăcustelor* sau *Viermăritul*, pentru ca viermii și lăcustele să nu strice sămănăturile. Unii plugari fac chiar slujbe cu preoți pentru sfințirea țarinilor (3).

Prin Moldova de sus, aghiasma care se face pe câmp la *Izvorul tămăduirii* (Vineri din săptămâna luminată) pentru ploaie, se crede că are darul de a ferì holdele și de viermi (4). Prin jud. Suceava, pentru ca piatra să nu bată țarina, în ziua de Bobotează înconjură ogoarele un flăcău feciorelnic; cu chipul acesta se crede că piatra se va abate din acele țarini (5).

Tot prin aceste părți, când răsar pe țarină *mușiroaie de cârtiță*, se stropește prin acel loc cu *aghiasmă mare* (6).

(1) Candrea, Densușianu și Speranță, *Graiul nostru*, I, p. 225.— Iată o mărturie din anul 1860, scoasă din arhiva răzășilor din Țepu, jud. Tecuciu:

Prinținpatele-Unite. Suprefectura de Necorești [Jud. Tecuciu], către Priviligheta' Stoica Mândru [din Țepu]: Ță să pune însărcinare ca să mergi la moșăia în dos însămnată [moșia Mănăstirii Neamțului din acelaș ocol] ca să stărui a eșa cu salahori întru batere lacustelor cu cat s'ar putea mai cu grăbire. Și făcând listă di fiecare di căte zile cu numărul lor de oameni». Se răspunde: «Salahori nu sănt, că s'au dus și lăcustele sănt numeroase. D. suprefect este rugat a trimete poroncă».

(2) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 256.

(3) R.-Codin și Mihalache, *op. cit.*, p. 22.

(4) E.N.-Voronca, *op. cit.*, p. 943.

(5) Comunic. de d-l M. Lupescu, Zorleni-Tutova.

(6) Idem.

PARTEA II.

ŢARINA.

CAPITOLUL I.

Ţarina.

1. Pamântul de muncă pe care îl are un sat, se întinde împrejurul satului, de obiceiu în forma unui patrulater; satul se poate aflà la mijlocul acestui pamânt sau catre o margine a sa.

Mai de mult, pământul unui sat purtà numele de *moşie* sau *hotar* şi se împarţià în *bătrâni*, *jirebii*, *jireabii*, *pământuri*, ş. a., după spiţele ce erau şi cari porniau dela cel mai vechiu stăpânitor. Subîmpărţirile erau mai întotdeauna paralele între dânsele şi se întindeau dela un capăt la celalalt al moşiei. Prin unele locuri, în timpuri

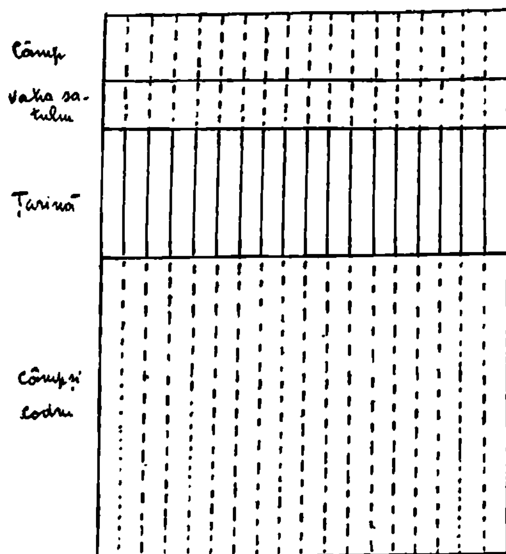

Fig. 1.

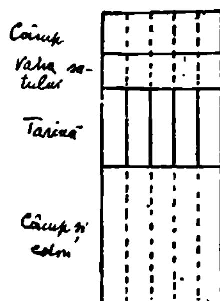

Fig. 2.

mai *noi*, ele erau *alese*, adecă fiecare gospodar sau neam își cunoșteà partea sa; alte părți din moșie, precum erau pădurile și fânațul, nu se alegeau, ci se stăpâniau *în deobște*, *în devălmășie*, adecă în comun.

Partea de moșie pe care era așezat satul se numià *vatra satului;* partea muncită se numià *țarină* sau *câmp*, iar partea stăpânită în devălmășie purtà numele de *câmp*, *codru*, *pădure*, *fânață*, *livadă* ș. a.

Iată după d-l Rosetti (1) în fig. 1 un hotar de sat împărțit în 18 jirebii și în fig. 2 o jirebie împărțită în 5 pământuri.

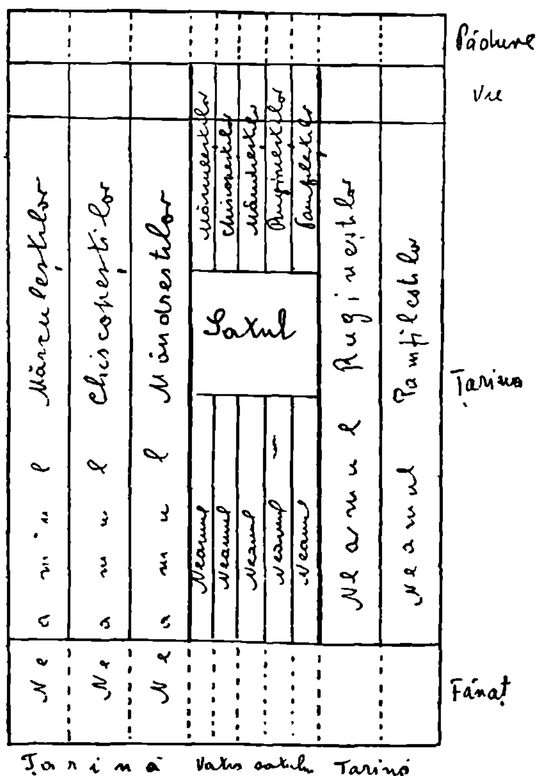

Fig. 3.

Vatra satului însă nu se puteà întinde pe o porțiune de hotar astfel ca să atingă amândouă laturile lungi — amândouă *lungurile* hotarului, ci ocupà o porțiune, un cerc, în mijlocul moșiei. Diametrul acelui cerc formà lățimea *vetrii de sat*, care se întindeà dela un capăt până la celalalt al moșiei, precum se vede în fig. 3 care înfățișează o moșie împărțită în 5 *neamuri.*

In țarină fiecare *neam* are prin urmare pământ de muncă în două locuri, iar în sat, — în *sâliște* sau adevărata *vatră de sat*, fiecare *va prinde*, adecă va îngrădì cu gard și va stăpânì atâta parte cât i s'ar cuvenì dacă n'ar fi sat ci tot loc de muncă. De aici, firește, neamurile cari sunt «mai multe», adecă acele cu membri mai mulți, vor aveà ogrăzile și grădinile mai mici, iar neamul mai mic, adecă cel mai puțin numeros, va aveà *cuprinsul* sau *prinsorile* mai mari.

(1) *Pamântul, sătenii și stăpânii în Moldova*, p. 107.

La unul din capetele moşiei,—dacă, de pildă, acesta este deal,—se aşează viile, — fiecare neam pe partea sa de neam. Partea de şes, dacă moşia satului are vreun curs de apă, — este adesea lăsată pentru fânaţ, unde vara fiecare îşi coseşte partea sa din *neam*. Pădurile ca şi fânaţurile se stăpânesc pe neamuri şi pe proprietăţi.

2. Pământul, ca să fie bun de muncă, trebue să fie negru şi aşezat pe şes. Dintre şesuri, cele mai mănoase sunt *zăpodiile*, nume ce-l poartă micile şesuri puţin scufundate faţă de vecinătate. In aceste zăpodii apa nu se curge în lături, ci rămâne locului, păstrându-l *jilav*, adecă umed. Prin judeţul Muscel, aceste locuri se numesc *chişaiuri*, sing. *chişaiu*, locuri *chişăioase* (1).

Locurile rele sunt pământurile nisipoase şi se numesc *nisipuri* sau *pietrişuri* ori *dealuri goale*, dacă sunt pe dealuri. Locurile cretoase sau *sâgoase*, cele pline de *sâgă*, se numesc *ciolane*.

Sărăturile sunt un fel de locuri, sărate, albe la înfăţişare, pe cari nu creşte nici un soiu de verdeaţă, oricât de mult ar căutà plugarul să le *desfunde* cu plugul. «Dar când dă Dumnezeu, se face *el* din te miri singur ce!»

3. Din fig. 3 se vede chipul cum se împarte din părinţi în fii pământul strămoşesc. Dacă un părinte are o astfel de făşie, lungă dela un capăt la celalalt al hotarului şi lată de 10 stânjeni, la moartea sa o lasă moştenire copiilor săi, cari o impart. Lungimea nouălor *făşii* este tot din «cap în cap», din hotar în hotar, însă lărgimea se micşorează. Dacă părintele aveà, de pildă, 5 copii, lăţimea sau *latul* făşiilor nouă va fi de câte 2 stânjeni.

O astfel de *făşie* sau *făşioară* de pământ, lungă şi îngustă între jumătate de stânjen şi doi stânjeni, se numeşte şi *şuşăniţă* (2), *limbă*, *aţă*, *fâştoacă* (3), *şurină* (4) sau *şurincă* (5).

Făşiile acestea sunt fără spor la lucru, mai ales când se culege recolta. Afară de aceasta, o parte din lăţime se pierde prin şuviţele de pământ neutre, cari trebuesc lăsate spre a arătà şi face despărţirea dintre o făşie şi alta.

4. Pentru a îndepărtà acest neajuns, agricultorii îşi fac făşiile «trunchiuri» sau «îşi trunchează stânjenii». O pilda: Dacă sunt

(1) C. R.-Codin, *O samă de cuvinte*, p 18.
(2) Culegere din Ţepu, jud. Tecuciu.
(3) Idem.
(4) Culegere din jud. Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei din Nemţişor.
(5) *Vieaţa agricolă*, III, p. 140. — Vezi şi mai departe.

cinci fraţi sau cinci vecini cari au câte o făşie lungă «din cap în cap» şi îngustă de un stânjin, fac din aceste făşii o singură bucată pe care o *curmă* în cinci părţi, dobândind astfel nişte *trunchiuri*. Aceste trunchiuri vor fi prin urmare de cinci ori mai scurte decât întregul hotar şi de cinci ori mai late decât făşiile. Ca să se poată însă ajunge la o astfel de înţelegere folositoare, trebue ca pământul să fie de acelaş fel peste tot locul, şi nu într'o parte mai bun şi într'alta mai rău.

Cu toate acestea, trunchiurile se pot face şi când pământul se deosebeşte într'un loc de altul, dar în acest caz trunchiurile cu pământ mai bun trebue să fie mai scurte decât cele cari cuprind pământ mai rău, fie ca teren, fie ca *aşezătură*.

Capetele trunchiurilor se caută de obiceiu a fi *drumurile* pe cari agricultorii pot umblà ca să-şi lucreze pământul ori să-şi care produsele de pe dânsele. Dacă lungimile nu se potrivesc astfel ca să se sfârşească la drumuri, oamenii caută să se împace şi un mijloc este vânzarea sau schimburile compensative ce şi le fac în alte părţi.

5. Drumurile pe ţarine au mai mult scopul de a înlesnì adunarea productelor şi mai puţin faptul de a slujì ca legătură între sate. De aceea mai toate drumurile sunt de-acurmezişul pământurilor, adecă perpendiculare pe felul cum *curg* pământurile. Cu cât drumurile sunt mai puţin oblice, cu atât sunt mai bune, căci răpesc mai puţin pământ de muncă dela un ins. Cele mai puţin prielnice sunt drumurile aproape paralele cu făşiile de pământ. In fig. 4, *abcd* e o suprafaţă mai mică decât *a'b'c'd'*, care este partea unui drum oblic. Când nevoia cere, un astfel de drum se capătă tăind dela fiecare făşie dintr'un neam câte un parmac sau mai mult, ca să nu vină numai pe făşia unui singur om. Astfel se fac drumurile paralèle.

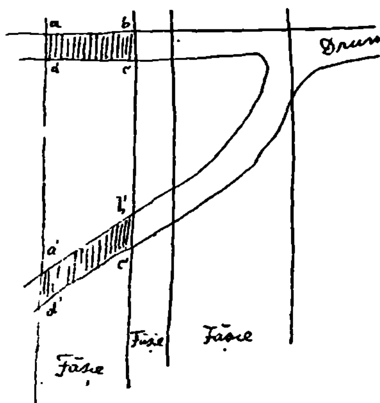

Fig. 4.

Oamenii cari îşi au făşiile pe de lăturea drumului sunt veşnic nemulţumiţi, căci sămănăturile lor sunt stricate de vitele şi oameni

ce trec pe aceste drumuri (1) şi de aceea, pentrŭ a face dintr'un drum paralel sau «în lung», unul perpendicular sau «în curmeziş», se înţeleg între dânşii şi «dau pământurile în curmeziş». O pildă:

Fig. 5 arată chipul cum sunt aşezate bucăţile ce au un drum «în lung» şi cari bucăţi alcătuesc trei neamuri, dintre cari cel dela mijloc este stăpânit de 4 gospodari sau 4 *case*. Partea de drum din sat şi până la cotitura *a* aduce pagube deopotrivă gospodarilor; porţiunea *ab* păgubeşte mai mult pe 2 gospodari din neamul din

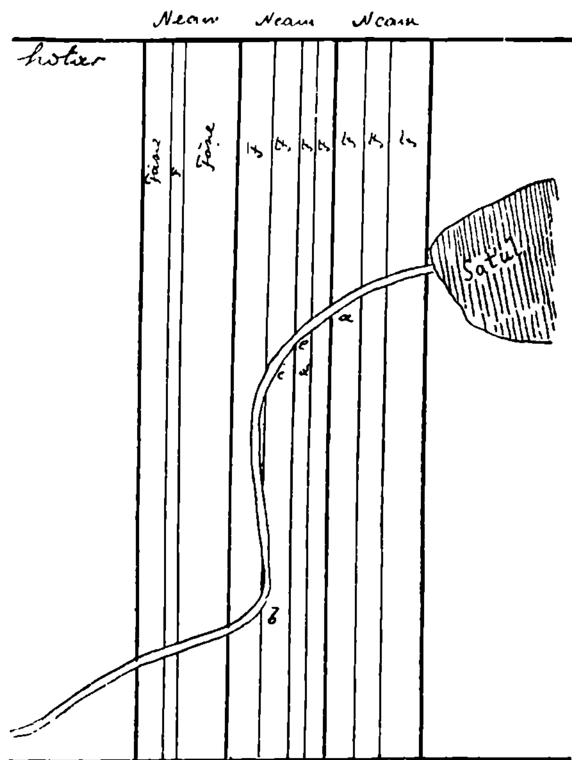

Fig. 5.

mijloc; partea dela *b*, până la ieşire din neamul mărginaş, păgubeşte de o potrivă tuturor gospodarilor.

---

(1) Iată după un vechiu manuscris covurluian ce trebuià să se facă pentru ca bucatele ce sunt pe lângă drum să nu le strice vitele: «Stărv de lup să îngropi împrejurul bucatelor şi nici o vită nu va îndrăznì sà vie la ogorul acela» (comunicat mie de d-l P. G. Savin din Joraşti-Covurluiu, azi în păstrarea mea).

Pentru a despăgubì casele 1 şi 2 din neamul din mijlociu, toţi cei din acest neam se învoesc şi fac curmezişuri partea lor de neam care corespunde porţiunii de drum *ab* şi capătă aceèa ce se vede în fig. 6.

Drumurile prea «în lungul făşiilor de pământ» nasc unghiuri prea ascuţite în capete bucăţilor cari nu pot fi lucrate. Astfel în fig. 5 avem triunghiul *cde* care rămâne nelucrat. El nu face altcevà decât că măreşte lărgimea drumului, slujeşte ca loc de păscut sau ca depozit pentru gunoaie şi bălegar cărat din sat.

Când şi aceste locuri sunt arate, când prin urmare în toată ţarina nu se află un pic de loc nearat, ţarina se spune că este *împândărată*.

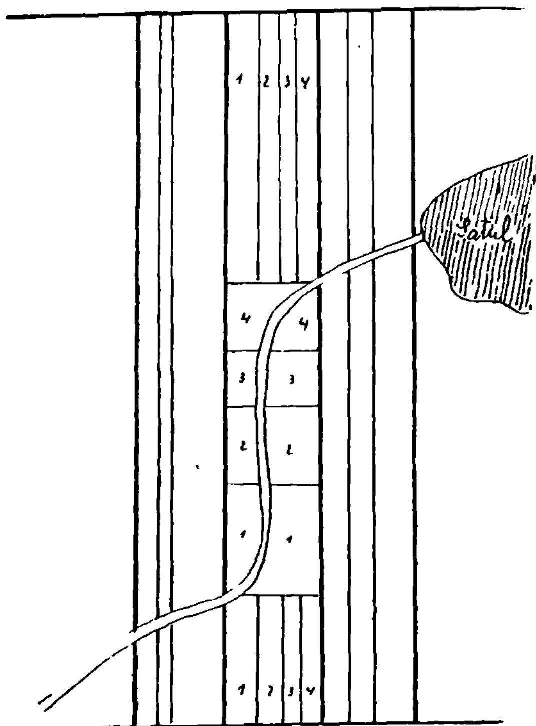

Fig. 6.

6. Moşiile se despart între dânsele prin *hotare* sau *hotaruri* cari erau mai înainte însemnate prin pietre, numite *pietre-hotare*. «Şi au *hotărît* acea moşie», zice o hârtie veche, «în trei locuri, după obicei, pă lângă Dunărea şi din drumul cel veichi, din *piatră* lui Băran, sus în *gălmeiu*, la *piatră;* din piatră lui Băran, din jos, drept prin crâng şi scurgere apii, şi loveşte în drumul veichi, şi trece la ştejar şi dă în pârul *(sic)* la *piatră;* şi apucă scurgerea apii sus şi loveşte în drumul veichi şi taia părâul Muntele şi coboară jos în Feregiu din Feregiu drept în poiana, la *piatră;* din piatră în vâlceao, la scurgerea apii, iar în *piatră;* din piatră în vălceao apii iarăşi în *piatră;* din piatră drept în Comăreşti; din Comoreşti la drum în jos, la scurgerea apii în gârniţa la *piatră*; din piatră drept la

gârniţa lui Istodar şi din gârniţă drept în vâlceao, la Socişi şi din Socişi drept la *piatră* lui Băran; din Băranu în scurgerea apii în sus, pănă în drumul veichi şi *piatră* iar din piatră drept în sus, d'supra scurgeri apii... sus la gălmeiu... iarăşi la *piatră*» (1).

După ce aceste pietre-hotare se modelau, se săpà groapa şi se puneà în ea cenuşă şi cărbuni, după cum rezultă din documente.

O hotărnicie din 1642 zice că «s'au desgropat acea piatră, depreun[ă] cu Bobiceanu şi nu s'au aflat suptu acea piatră cum iaste obliceaiul nici cărbuni, nici cenuş[ă], ce au fost o piatră făr ispravă» (2).

Sau, după cum ne spune alt act din 1676: «Pe unde s'au pus *stălpi* acum noi, s'au pus desubt şi cărbuni pe sub piatră... şi s'au pus şi *hiiară*».

N'am puteà concretizà înţelesul vorbei *hiară;* s'ar puteà totuş bănuì că însemnează *fier*, bucăţi de fier cu anumit înţeles îndătinat, sau că e vorba de o însemnare sau *marcare*. Astăzi ţăranii numesc *fier* semnul cu care se *înfierează* (însemnează, marchează) de către moşieri vitele sătenilor cari pasc în islazul lor.

Alte documente, în loc de piatră de hotar, vorbesc despre *stâlpi*. Când pe hotarele moşiilor erau copaci, aceştia se înfierau în Moldova cu marca domnească şi copacii arătători luau numele de *bouri:* «începăndu-se hotarul sfintei mănăstiri Xiropotam dela [cele] mai înalte capete a[le] Schelei, *la piatră şi la bour* drept peste obărşia Negrului părău în *bour* şi de acolo drept prin coasta lui Moise şi peste Piciorul-cănelui, pe mai jos de capul pietrei în sus pe calea comorii, la picior şi la bour. Şi de acolo drept la molidviş şi la *bour*» (3). «... şi de acolo să întoarce la valea Largăi la un stejar care este în gura văei ce vine din susul drumului şi este însămnat cu *bour*..» (4). «... din piatră şi din *bour* în *bour* iar de aici... şi la *bour*... în sus la *bour*... iarăş din bour în *bour*... la *bour*.... la doi palteni şi la moviliţă şi la piatra... la moviliţă şi la piatră şi la *bour*... prin dumbravă, din *bour* în *bour* la piatră şi la *bour*...» (5)

In loc de pietre sau bouri, se făceau şi *gropi* sau se ridicau *movile* cari se văd şi astăzi.

(1) N. Iorga, *Stud. Doc.* VII, p. 3.
(2) *Ibidem*, XI, p. 91.
(3) Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 230—1
(4) G. Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*, p. 334; ştire din 1497.
(5) *Ibidem*, p. 377; ştire din 1605.

Unele din aceste movile, socotite în popor şi ca morminte păstrătoare de comori, fiind săpate de oameni, le întâlnim în vechile hotarnice sub acest nume: «... întri Drujăşti şi la *movila săpată*, apoi pistii ceritii la deial la *movila săpată;* de acolo peste câmp la *movila săpată...»* (1). Movila săpată se mai numeşte şi *movila găunoasă* (2). O movilă mică se chiamă şi *beşicuţă* de movilă (3). Adesea pe hotare, dela piatră la piatră ori dela movilă la movilă, hotarul se făceà mai lămurit prin săpare de şanţ şi ridicare de pământ, care se numià *brazdă* sau *cămil* (4). In chipul acesta, hotarul mai purtà şi numele de *brazdă*, iar într'un document al moşiei Româneşti, jud. Iaşi, am cetit chiar şi numele de *graniţă*.

Astăzi hotarele moşiilor mari sunt simplele drumuri sau fâşii înguste nelucrate de mărimea unei cărări care se numeşte *hotar*, pl. *hotare*, *hotară* sau *tarlà*, pl. *tarlale* (5). Când hotarul este arătat printr'un drum, se numeşte *hictal* (6).

Chestiunea hotarelor dintre moşii a născut în veacurile din urmă nenumărate neînţelegeri cari aduceau după sine cercetări costisitoare de hotarnici la faţa locului. Hotarnicii, după ce vedeau «scrisorile-dovezi», dădeau alte «mărturii hotarnice.» Pentru stabilirea hotarelor «din vechiu», hotarnicii se sprijiniau şi pe mărturiile oamenilor batrâni, ale celor ce ţineau prin urmare minte de când se făcuse precedenta sau altă hotărnicie. In aceste mărturii întâlnim lucruri interesante. Răzăşii pentru a spune hotarele erau purtaţi cu brazdele de pământ în cap, spre a merge din semn în semn pe unde fusese însemnat hotarul. Alţi martori arătau hotarul sub carte de blăstăm şi toţi spuneau ca, de pildă, acest răzăş ţăpean dintr'un act din 1797:

«Adică eu Angheluţă ot Ţipul, om di noîzăci di ani, aşa am apucat din gura tătâne-mieu, care s'au întâmplat şi înainte ochilor mei, di am văzut pe Atimiia, fata Ursului, dijmuind moşiia parte Zavolui pe din sus, ce să hotărăşte cu a me, cu feciorii ei Gavrilă şi Ion, brat lui, nepoţi Ursului Smărăndiş. Şi când s'au hotărât această moşăi în urma cutremurului celui mare la anul urmă leat 7045 [=7245]. Şi eu Angheluţă am fost faţă când s'au hotărât această

(1) N. Iorga, *Stud. Doc.* VII, p. 207

(2) Intr'un act din arhiva răzăşilor de Ţepu-Tecuciu.

(3) Idem.

(4) Cămil, cetit de mine într'un document din Măscurei-Tutova.

(5) N. Păsculescu, *Lit. pop. rom.*, p. 382.

(6) *Vieaţa agricola*, I, p. 1008.

moşii. Şi eu Tănasai Ferţul am fost faţă la hotărâtul moşăi şi ţăn minte că *m'au luat de păr* Argheluţă şi Ursul Smărăndiş, ca să ţin minte hotarele acestei moşii de mai sus numite» (1).

Iată o altă mărturie din 1806 cu privire la o moşie vasclueană. «Că fiind un stejar însămnat în valea Bălnaril[o]r din sus, când erà el copil mic, au mers cu alţi băeţi şi i-au dat foc iar tatăl său auzănd de aceasta, l-au luoat pe dănsul şi ducăndu-l la rădăcina stejarului, *l-au bătut* zicandu-i că aciala au fost cu bour a moşii Dele şi el după aceia au sădit doi nuci, care şi acum să afla în locul stejarului» (2).

La proprietăţile mari, se înţelege, curmezişuri şi trunchiuri de felul celor ce am întâlnit la mica proprietate, nu se găsesc. Intreaga proprietate se numeşte *moşie* sau *hotar*, care se imparte în *lanuri*,— făşii late, lungi cât este şi moşia de lungă, sau mărginite prin drumuri.

De obiceiu, un *lan* se numeşte o parte dintr'o moşie, pe care se seamană acelaş fel de cereale. Lanul se împarte în *tarlale*, sing. *tarlà* (3), *hlize*, sing. *hliză*, *faşă*, *sfoară*, *răstavuri* (4) sau *tabunele* (5).

Micile proprietăţi se despart între dânsele prin *haturi*, sing. *hat* (6), care poate fi urma unei singure brazde trasă cu plugul şi negrăpată. Pe acest hat, dacă treci e bine ca să scuipi, ca să nu te pocească cevà (7). Tot *hat* se numeşte şi când nu e brazdă, ci o «făşie, *şirincă* îngustă de pământ» (8). Prin părţile Moldovei de

---

(1) Arhiva răzăşească din Ţepu-Tecuciu.

(2) N. Iorga, *Stud. Doc.* VII, p. 85.

(3) N. Păsculescu, *op. cit.*, pentru Tulcea : *tarlà*, bucată arată şi semănată.— Culegere din Mânăstireni, Botoşani, comunic de d-l D. Gr. Furtună, stud. teolog., fragment dintr'un pluguşor :

. Şi-a luat cânii şi ogarii
Şi-a plecat pe *tarlale* la vale
Să vadă grâul de-i mare...

(4) *Vieaţa agricolă*, I, p. 89.

(5) *Ibidem.*

(6) In Moldova şi Bucovina.—I. Creangă, *op. compl.*, p. 428: *hat*, făşie de pământ nearată care serveşte de hotar între ogoare. Pe el sunt adesea cărări, cărare pe hat. — Viciu, *Glosar*, p. 49: *hat*, *brazdă*, locul de unde scoate plugul pamânt (magh. *hant* ?).

(7) Cred. Rom. din com. Ştefăneşti-Vâlcea, comunic. de d-l G. Fira.

(8) Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 202.

sus se numeşte şi *mezuină, dorjincă* (1), *hotar* (2) sau *mèjă* (3); în Ţara-Românească i se zice *căluşire* (4), iar prin Ardeal poartă numele de *hàşpor* (5), *răzor*, *mejdină* (6) şi se pare că şi pe cel de *forgaşă* (7). Aceste hotare, spre a se cunoaşte şi mai bine, se umplu adesea cu o leasă de mărăcini deşi, care se numeşte *nămat*, pl. nămături (8).

7. O porţiune de pământ cuprinsă între cele două haturi şi cele două capete ale ei (aceastea din urmă: drumuri, marginii de vii, ş. a.) se numeşte *ogor*, *bucată* sau *codru* (9). Dacă această bucată este îngustă, se mai chiamă şi *fâştoacă* sau *fişteică* (10). Dacă această bucată este scurtă, se numeşte *trunchiu*, *scurtătură*, *clin* sau *petec* şi dim. *bucăţică*, *scurtăturică*, *clinişor*, *petecuţ* sau *petecel*, cari intră într'o mulţime de expresiuni ca: »muncesc pe ogorul meu», «n'am muncit pe ogorul nimănui», «mă duc cu demâncare la bucată (la câmp, la muncă)» ş. a.

Megleno-Românii au vorba *agru* (ogor, ţarină) (11) şi zic «adară agru» (lucrează ogorul), iar ca expresiune au pe «agru xen adară», pentru a arătà pe cel ce se înjugă la interesele străine (12).

8. Locul de muncă nu s'a putut şi nu se poate dobândì decât prin tăierea pădurilor, prin urmare prin facerea *curăturilor*, cum am văzut, sau prin aratul imaşurilor. Şi'ntr'un caz şi'ntr'altul, locul de arat se chiamă *ţelină*, pământ *înţelenit* de rădăcinile ierburilor. O ţelină mai *domesnică* (13), adică nu aşà de înţelenită, ci mai *mrănitoasă*, cu mai multă *mrànită*, se numeşte *tâzlă* sau *ţiglă*, iar adjectivul corespunzător este *ţâglos* sau *înţâglat* (14).

---

(1) *Vieaţa agricolă*, I, p. 1008.

(2) S. Fl. Marian, *Satire*, p. 373.– Culegere din jud. Neamţ, comunic. de dl. Al. Moisei.

(3) Culegere din Vicovul de sus, Bucovina, comunic. de d-l. P Cârstean.

(4) *Vieaţa agricolă*, I, p. 88.

(5) Viciu, *op. cit.*, p. 49: *haşpor, răzor*, dungi de pământ între două răzoare.

(6) Şt. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 104: brazda ce desparte pământul a doi sateni.

(7) Frâncu-Candrea, *Românii din Munţii apuseni* (*Moţii*), p. 100: *forgaşă*, semnul care desparte ogorul unuia de al altuia = *mete* (*Ibidem*, p. 102).

(8) C. R. Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 52.

(9) Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, p. 91: «codru (dă pământ)» = bucată de pământ.

(10) Culegere din jud. Vâlcea, comunic de dl. I. N. Popescu, com. Ştefăneşti.

(11) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, II, p. 52.

(12) Idem, *Graie arom.*, p. 7.

(13) *Domestică.*

(14) Culegere din Ţepu, jud. Tecuciu.

După doi-trei ani de arătură, locul se mai *vrăvuește*, se mai *fărămițează* și iea numele de *prosie* (1). După alți câțivà ani, prosia devine *preloacă* (2) și în sfârșit *ogor*, *buchèliște* (3), iar în Ardeal *òrpie* sau *orliște* (4).

După un lung șir de ani, puterea producătoare a pământului istovindu-se, agricultorii au obicinuit să-l lase «să se hodinească», să se *înțelineze* din nou, *să se părăgenească*, *să se prilogească*. Anii cât se lăsà astfel pământul erau dela unul în sus, ajungând câteodată până la șapte ani. Un astfel de loc se numià *pârloagă* (5), *păràgină*, *pârlog* (6), *mèjdină*, *moină* (7) sau *câmp durat*. Pentru desțelinarea sau *spargerea* lui, trebuiau, ca și la țelină, două până la patru perechi de boi.

Astăzi numai marii proprietari își mai lasă părți din moșie pârloage, folosindu-le ca imașuri pentru vite. Micii agricultori însă îl ară fără nici o curmare, aducându-și numai aminte că odată un străbun de ai lor cu adevărat puteà să spună că:

...Și-apoi mi-a plecat,
S'a dus la arat,
La *câmpul durat*...(8)

Numai cu privire la unele părți din Ardeal dacă mai aflăm că «pământul de arat sau sămănat, fiind *pădureț* și *sarbăd*, are multă trebuință de a fi *dres*, adecă *gunoit*. De aici urmează *rotațiunea*, așà că *deresătura* se face în timpul ogoarelor, cu vitele» (9).

Pretutindeni rotațiunea se rezumă la schimbarea sămănăturilor. Pe pământul în care într'un an s'a sămănat popușoiu sau porumb,

(1) T. Codrescu, *Uricariul*, X, p. 400. — C. R. Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 61.— N. Iorga. *Stud. Doc.* VI, p. 177, Știre din 1816: «... jaloba ce au dat lăcuitorii pentru niște *prosii* ce au avut ...unile arate de dânșii... iar altele *rupte* din țelină... ogoară și prosii...». —*Vieața agricolă*, III, p. 140: *Prosie*, teren desțelinit mumai de un an sau doi.

(2) Codrescu, *Uricariul*, X, p. 400.

(3) *Ibidem*.— Culegere din jud. Neamț, comunic. de d-l Al. Moisei: *buchèliște*, loc rău, unde nu se face nimic.

(4) Viciu, *op. cit.*, p. 71.

(5) Moldova, Basarabia.

(6) C. R. Codin, *op. cit.*, p. 58.

(7) *Vieața agricolă*, I., p. 88—9.

(8) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 38.

(9) Francu-Candrea, *op. cit.*, p. 25... *Ibidem*, p. 20 «Arătura se face în *rotațiune*, adecă într'un an se seamănă și într'altul rămâne *ogor* pământul.

«Partea *otarului* sămànată și oprită se numește *țarină*, iar cea rămasă neoprită [sunt] *ogoarele* cari se folosesc pentru pășunatul vitelor; sè [mai] numește [și] *munte*, oricât de aproape ar fi de sat.»

în anul viitor se samănă orz, ovăz, grâu, iar peste doi ani iarăş popuşoiu, şi astfel se urmează.

De obiceiu rareori se văd ţarini sămănate amestecat: unele cu popuşoiu şi altele cu pâne măruntică, ci sătenii îşi împart ţarina în două jumătăţi, de pildă: una dela sat într'o parte şi alta în cealaltă parte, sămănând popuşoiu pe una şi pâne măruntică pe cealaltă; aceasta se face pentru uşurinţa pazei.

9. Ingrăşarea pământului deabià în vremea din urmă dacă a început să se facă prin împrăştiarea *gunoaielor* (bălegarului) pe ogoare. Până acum, aceste gunoaie se scoteau la răspântiile drumului într'un ungher, pe *măidane*, locuri prin sate *neprinse* (neîngrădite), şi acolo li se dădeà foc. Nu se împrăştiau pe câmpuri, fiindcă în marea lor parte aceste gunoaie fiind alcătuite din paie neputrezite, împiedecau aratul şi prăşitul.

Astăzi, pe alocurea, după ce sunt lăsate un an sau mai mulţi ca să se descompună, se împrăştie pe câmp.

10. Am spus că învrâstarea sămănăturilor pe ani se face mai ales din pricina nevoiei de a le păzì. Cele mai multe stricăciuni le aduc caii, boii, caprele şi porcii, cânii, cari adesea *dau iama*, *dau năvală*, *oborăsc* sau «fac ispaşi în păine», cum se ziceà odată (1). Pentru a ferì câmpul de această pagubă, satul se împrejmueşte cu un gard, numit *gardul ţarinii* (pron. pop. *gardu' ţărni)*. Acest gard se face de către oamenii cari au casele sau ariile şi grădinile la marginea satului. Când însă în cuprinsul satului intră şi locuri nearate: maidane, dealuri, râpi ş. a., această porţiune se împarte proporţional cu stânjenii ce-i are fiecare sătean în ţarină, urmând ca fiecare să-şi îngrijească de acest gard, făcându-l de nuiele, de spini sau curpeni de vie. Adesea dincolo de gard se face şi un *şanţ* sau *hindichiu*.

Când se apropie vremea ieşirii cu plugurile la arat, primarul vesteşte pe săteni ca să-şi facă gardul, iar cel care nu se supune, este oprit de a ieşì la arat. Intr'adevăr într'o zi din toiul aratului, străji puternice se pun pe la porţile satului şi împiedică pe cel ce nu şi-a făcut partea de gard. Din acest procedeu a ieşit zicala: «ce are a face gardul ţarnii cu banii birului», spre a arătà că nimic nu poate ajutà celui ce nu şi-a făcut gardul ţarinii, spre a fi lăsat sa iasă din sat.

In satele din acele părţi ale ţerii unde pădurele şi spinii lipsesc,

(1) N. Iorga, *Stud. Doc.* VI, p. 103; ştire din 1766.

gardurile sunt făcute din cătină răsădită, sunt garduri vii, — sau se fac numai șanțurile. Prin Dobrogea se pot vedeà asemenea garduri făcute din lespezi de piatra, cari se găsesc cu înlesnire, pe câtă vreme lemnul lipsește.

Dintr'un sat ies două sau mai multe drumuri; la aceste ieșiri se face câte o poartă numită *poarta țarinii*. Orice om care intră sau iesă din sat este dator să o închidă.

Alături de porți, și în țarină, păzitorii își fac colibe. Dacă o poartă vine spre țarina semănăturilor de primăvară, această colibă se face pe la Sf. Gheorghe și durează până când se strâng snopii de pe câmp; dacă poarta vine în țarina cu popușoiu, coliba ține până după culesul popușoilor, obișnuit până la *Vinerea-mare* (14 Oct..), când «ies» păzitorii (1). Cèi ce au păzit la țarinile cu pânile albe, își fac colibe la vreme pe marginea miriștelor, pentru paza popușoilor din aceste părți.

Câte odată aceste colibe sunt înlocuite prin *bordeie* cari rămân și peste iarnă.

Păzitorii câmpenești se numesc numai *păzitori*, *jitari* (2), *văcari*, — din pricină că adesea, pe când femeile lor păzesc la poartă, bărbații păzesc *vacile* sau vitele satului —, sau *pândari* (3).

Când păzitorii găsesc gardurile stricate, sunt datori să vestească pe cei în drept spre a le drege, iar vitele mari când le găsesc în țarină, le duc la *ocolul*, *oborul* sau *țarcul* primăriei, ca să fie «închise» și pentru cari stăpânul să plătească cuvenita taxă. Dacă însă vitele au făcut stricăciuni însemnate în țarină și cel păgubit face jalbă sau dă «lăcrămație»-reclamație, primăria orânduește *ispașă* sau *ispașie*, — cercetare la fața locului, spre a se hotărî costul stricăciunilor în vederea unei judecăți ce va urmà.

Păzitorii se aleg de tot satul din vreme; plata lor se compune din *tain* și *jitărie*, *jitărit*, *pândărit* sau *meregie* (4). Dacă păzesc și vitele satului, li se dă plată deosebită.

Tainul constă dintr'un număr de saci de făină de fiecare stânjen sau falcie de pământ ce are un om în țarină..Jităria este partea din recolte ce și-o iau jitarii când recoltele sunt în ajunul de a fi strânse de pe câmp, după cum vom vedeà la locul cuveint. —

(1) C. R. Codin și Mihalache, *op. cit.*, p. 86.
(2) I. Creangă, *op. compl.*, p. 431.
(3) C. R. Codin și Mihalache, *op. cit*, p. 86.
(4) In jud. Constanța, *Vieața agricolă*, I, p. 89.

PARTEA III.

ARATUL

CAPITOLUL I.

Plugăria.

1. *Aratul* se socoteşte cu drept cuvânt ca începutul anului economic, anul de nădejde şi muncă şi de aceea are un deosebit răsunet în datinele poporului nostru. Făcându-se în chip obişnuit primăvara, după *luarea omătului*, când acesta se topeşte şi se scurge, când pământul e jilav, «în *mustul* omătului», după desgheţ sau *dăvocare* (1), epoca aceasta şi-a însuşit o parte din fastul sărbătorilor păgâne ale solstiţiului de iarnă, pe care-l recunoaştem în *plug*, *pluguşor*, *plugurèl*, *plugărel* sau urătura plugului, ce se obişnueşte în seara ajunului de Sf. Vasile.

Câte o pereche sau mai multe de copii merg din casă în casă şi prin gura unuia înşiră epopea muncii câmpeneşti începând cu aratul şi urmând cu sămănatul, seceratul, treieratul şi sfârşind cu măcinatul. Când unul *zice* plugul, ceilalţi copii sună clopoţeii, *telèncele* sau zurgalăii, domol şi ritmic, întocmai cum acestea ar sunà la gâtul boilor sau cailor ce trag pe brazdă.

Din period în period, rostitorul se opreşte şi îndeamnă către ceilalţi:

— Ia mai mânaţi, flăcăi!

La care tovarăşii răspund cu toată puterea:

— Hă-hă-hăi, ha-hăi, ha-hăi!..

Harapnicele pocnesc în această vreme ca şi cum s'ar îndemnà cu dânsele boii.

(1) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuvinte*, p, 25: A se *dăvocà* pământul= a se desgheţà şi a rămâneà noroaiele.

Mai totdeauna *plugarii*, *plugărașii* sau *urătorii* au și câte un *buhaiu* sau *bou* (1) pe care îl trag fără curmare, sau niște *cârceie* — un lanț de fier, mare, spre a închipuì cârceiele ce leagă tânjalele la boi.

Prin unele părți din Muntenia, plugarii urători poartă cu dânșii chiar câte un plug în miniatură, împodobit cu hârtii colorate. Prin jud. Muscel îl aflăm vopsit, având clopoței pe la coarne și pe la grindeiu (2). Adesea poartă chiar un plug adevărat, pe care îl târăsc din casă în casă (3).

Iată câtevà fragmente din acest soiu de urături, în cari se vorbește despre arat:

Intâiul e din Botoșani:

...Un fecior de ghenerar
A luat un băț de *nodurari*
Și-a apucat prin sat după plugari.
Și-a strâns plugarași
Cu văcărași;
In casă i-a băgat,
Sama bine le-a luat,
Pluguri pe samă le-a dat,
Pluguri cu *săgeata 'mpenită*,
Pe brazdă gătită;
Pluguri cu săgeata 'mpănată,
De vreo opt meșteri lucrată;
Douăsprezece plugurele de boi,
Juncănași și *nănturei*,
Pe spate cu clopoței,
Tot mai trageți, măi flăcăi!...
— Hăi, hăi!

Pe cei de dinainte
Mi-i mânà Axinte;
Pe cei de dinapoi
Ii mai mânam și noi;
Și-am arat Joile
Văile,
Marțile
Frunțile,
Miercurile
Piscurile,
Vinerile
Stâncile,
Sâmbetele
Apele,
Brazdă neagr' am răsturnat,
Grâu de var' am sămănat... (4).

(1) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 51: «*Buhaiul* este un instrument compus dintr'o putinică sau cofă desfacută la fund. La o gaură i se leagă o piele dubită de oaie. La mijlocul pielii atârnă o șuviță de păr de cal, care, fiind udată de apă și trasă când cu o mână când cu alta, produce o vibrațiune ce seamănă cu răgetul unui bou depărtat, sau mai bine zicând cu al unui *buhaiu*, de unde se vede că-i vine numele».

(2) C. R. Codin și Mihalache, *Sărbătorile*, p. 13.

(3) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 24.

(4) Cules din Mânăstireni dela Gh. Toropală și comunic. de d-l D. Gr. Furtună.

Al doilea e din jud. Tecuciu:

..Şi-a strigat jupân *găzdar*,
Şi-a strigat
La argat,
Să puie doisprezece juncănaşi,
Juncănaşi jugăniţi,
La *hâlbeie* i-a trântit.
Şi-a 'njugat doisprezece juncănaşi,
Şi-a purces la arat
La câmpul curat,
C'acolo a auzit că-i bine de arat.
Şi-a arat dealurile
Şi văile, Miercurile
Chiscurile.
Joile
Văile munţilor.
Se apucă a arà în lungiş
Şi'n curmeziş;
Şi-a ajuns plugul într'un os de râmă
Şi s'a făcut mii şi fărâmă
Şi nu i s'a aflat nimeni să-l dreagă.
Numai *Chifirgiu*
Catargiu
Din fundul pământului,
Cu ciorapi pestriţi,
Cu luleaua 'n dinţi,
Cu ciocanu-l ciocănià,
Cu pila-l pilià,
Plugul pe brazdă că mergeà.
Hais, cealǎ, Bourean,... (1).

Iată acum şi două fragmente mai vesele: Intâiul e din jud. Vasluiu:

...Jupân gazda de dimineaţă s'asculat,
Pe ochi negri s'a spălat,
La icoane s'a'nchinat,
La Dumnezeu s'a rugat,
Pe fereastră s'a uitat
Şi la meşteri c'a strigat.
Meşterii au fost deştepţi la cap:
A ştiut ce-a căutat.
Şi-a plecat pe uliţa mică
Şi n'a găsit nimică.
Şi au plecat pe uliţa mare,
Şi-au gasit fier de nouă parale.
Şi-au făcut multe pluguşoare
Cu grindeiu *policuit*,
Cu *boldul* de mărgărit,
Cu plazul de teiu,
Şi mai trageţi măi!
— Hăi, hăi, hăi!

Şi-au pornit la arat,
La arat, la mărul rotat,
La câmpul curat,
C'a auzit că-i bine de arat.
Nu-s cioate de aninat,
Nici gârle de înturnat.
Şi-au dat plugul într'un *hârtop*,
Şedeau cinci ciobani la foc.
De-odată s'au suparat:
«Ce poftiţi?» ne-au întrebat.
Ia, poftim un mieluşel gras,
Fătat de pe la Ispas.
Da' ciobanii nu prea vrea.
Şi i-au tras vreo patru-cinci,
Şi-au zis: «Iacă mielul ici!».
Mânaţi măi!

N'a apucat a brăzdà două-trei brazde
Şi-a aninat plugul într'un os de râmă,
Şi l-a făcut mii şi fărâmă.
Jupânul gazda mulţi meşteri a chemat,
Nici unul de lucru nu s'a apucat.
Numai Tanasă din Valea-rea
Cu o căciula creaţă *zăgărà*,
Zăgărăii băteau călcăile
Şi *ereţii* umerii.
Şi-aveà o pereche de ciobote răsfrânte
Fără leac de căpute:
Aveà o bortă despre ţara ungurească,
Numai dracul ştie s'o tălpăluească.
El două-trei ciocane îi trântià,
Pluguşorul mi-l dregeà;
Lui jupânul gazdă inima i se umpleà,

(1) Cules din Ţepu; colecţiunea mea.

Nouă plugăraşilor câte-un bacşiş ne dăruià.
Boii cei de dinainte
Aveau câte o stea în frunte;
Cei dela roate
Cu coarnele împreunate.
Şi-a plecat din nou la arat
Şi la brăzdat,
Şi a brăzdat tot mai mult în lungul
Vântului,
Incotr'o e îndămână voinicului,
Voinicul a muncì
Şi leneşul a dormì.
A arat,
A tot arat,
Brazdă neagră a răsturnat,
Grâu de vară a sămănat,
Grâu de vară
Cu năgară,
Să răsară
Până 'n sară;
Grâu mărunt
Cu arnăut,
Dat-a Domnul,
S'a făcut
Cu spicul pân' la pământ... (1).

Al doilea fragment sună astfel:

Aho-ho logofete,
Bună vremea, bună vremea,
Cum ţi-i habarul, băiete?
Foarte bine, măi stapâne,
C'am ajuns Sf. Vasile!
Seara a 'nserat,
Noi cu plugul ne-am luat,
Pe la curţile astea 'nalte, minunate,
Cu aur suflate,
Pe temelii de piatră aşezate...,
Am venit să spunem povestea cum dumnealui
A ieşit într'o *grădioară* părăsită
Să facă o leacă de cercătură
De arătură.
Plugul i s'a stricat.
La feciorul Gălioarei a strigat,
Feciorul Gălioarei s'a 'nfăţişat
Cu ciocanu 'n mână,
Cu pila'n gură:
Cu ciocanul ciocănià,
Şi cu pila că pilià,
Brazda mai bună mergeà.
Şi-a arat
Miercurile
Piepturile,
Joile
Văile,
Vinerile
Grădinile... (2).

Dar nu numai aceste *pluguşoare* pomenesc despre arătură, ci şi cântecele celelalte, căci ce elemente mai potrivite ar puteà aveà acest gen literar popular decât primăvara tânără cu toate alaiurile ei? Iată cum în zilele lui de înstrăinare îşi aduce feciorul aminte de plugărie:

Frunză verde lată 'n dungă,
Toate plugurile umblă,
Num' al meu şede a umbră;
Şi *tânjeaua* sub părete
Şi boii pasc iarbă verde;
Pluguţul şede 'n ocol
Şi casa-i plină de dor.
Eu am fost mamei fecior...
Morţişorii domnilor!
Crescut-am pe seama lor (3).

---

(1) Din satul Mărăşeni, cules şi comunicat de Păr. Manoilescu.

(2) Cercul «Deşteptarea sătenilor»: *Urături alese*, Vălenii-de-munte 1911, pag. 36—7.

(3) T. Bud, *Poezii populare din Maramureş*, p. 40.

CAPITOLUL II.

Plugul.

1. *Plugul*, arom. *palişnic* (1), este unealta de căpetenie a ţăranului nostru, şi stă alături de *car*. El face parte din *hânteie*, *hinteie* (2) sau *ciopocuri*, sing. *ciopoc* (3).

«Sunt dela *plug*», «dela coarnele plugului», «plugar», zice ţăranul nostru dela deal şi dela câmp, spre a arătà că îndeletnicirea lui de căpetenie este *plugăria*, — agricultura, munca câmpului, — pe de o parte, iar pe de alta că el face parte din acel strat social ce alcătueşte *talpa ţerii*, pe care se sprijină întreaga greutate a aceşteia.

Când cuivà îi merg treburile bine, zice: «îmi umblă plugul [bine]»,

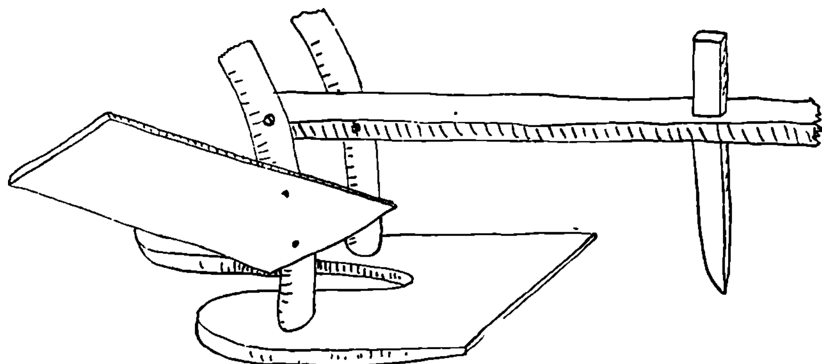

Fig. 7.

iar despre un om vesel şi bucuros se spune: «par'că-i merg plugurile». Din potrivă, când unul nu izbuteşte în năzuinţele sale, suspină şi strigă: «mi-a stat plugul». Vorba: «acesta mi-i plugul» însemnează: «acesta mi-i meşteşugul, acesta-i felul meu de a fi şi de a înţelege», iar «nu mi-i plugul de-aşà brazdă» vrea să zică: «ceeace socot nu se potriveşte cu puterile mele».

2. De bună seamă că întâile pluguri au fost făcute în întregime de lemn, cari «dacă se prindeau sau se înţepeniau într'un os de râmă, se făceau mii şi fărâmă», cum li se zice astăzi ca luare în râs de către urătorii din ajunul lui Sf. Vasile. Cu încetul diferitele părţi

(1) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 52.

(2) Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 202: *hinteie*, unelte ca: plug, tânjală, cârceie, ce slujesc la înjugatul boilor în patru.

(3) Viciu, *op. cit.* p. 30.

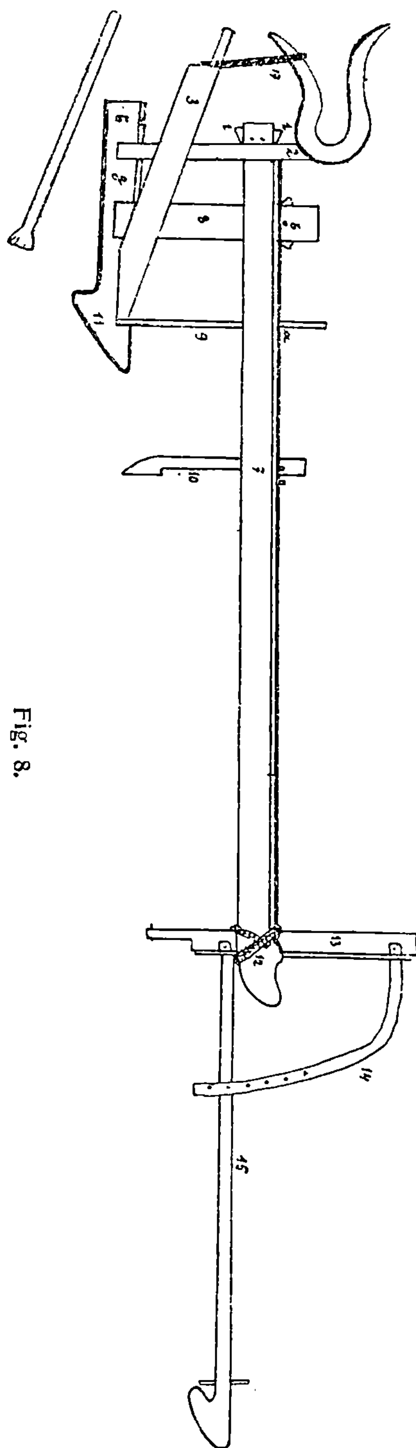

Fig. 8.

ale acestui plug au fost înlocuite cu bucați de fier, spre a-i da tăria trebuincioasă.

Plugurile de lemn *sunt cu desăvârșire pierite* și socotim ca o minune faptul că în podurile Orfelinatului agricol «Ferdinand» din Zorleni-Tutova am descoperit un adevărat putregaiu, din care cu o mare greutate se poate reconstituì imaginea din fig. 7.

Și iarăș e o adevărată minune că printre hârtiile marelui agă Grigore Otetelișanu se află schița și terminologia unui asemenea plug. Fig. 7, ne dă această nomenclatură :

1. Zăvoare. Zăvoare mai sunt : 3 la *fierul lung (10)*, unul dinainte și două de lături : trei la *bârță (8)*, unul dinainte și două dinapoi ; două la *coarne* (2), unul deasupra grindeiului și altul dedesuptul lui.

2. Coarnele.

3. Cormanul. Este și un *potinteu* ce depărtează cormanul de coarne : lungul îi este ca de o schioapă și gros ca o gaură de sfredel mare. El stă nemișcat și de aici parimia : «sta ca un potinteu». Țăranii îl mai numesc și astfel :

4. Nada.

5. Plugul. Este plug și cu *trupiță*, adecă plugul de jos (*g*) este dintr'o bucată cu bârța. Cu un astfel de plug se *rupe* țelini și se ară pământuri tari, îndesate de ploi, căci mai ales având și *undreà (9)*, nu se rupe lesne.

6. *Otigul* cu o *săpăligă* la un capăt. Cu el se descarcă pământul de pe corman.

7. *Grindeiul.* In capul grindeiului dinapoi sunt date două găuri cu *spiţenlicul* în cari se pun cuie.

8. *Bârţa* care are în *b* o *măseà* pusă în gaură de sfredel.

9. *Undreà de fier.* Plugurile fără undreà ară locurile slabe. La undreà, deasupra grindeiului, în *a*, se pune un *rac* care este făcut ca *căţelul* fiarelor de cai.

10. *Fierul cel lung.*

11. *Fierul cel lat.*

12. *Potângul* de nuià sucită. Lipsind grindeiul din potâng, «cu celelalte din urmă rotile până la vârful *cârligului* (*15*) ce se agaţă de jug, se numeşte *cotigă*».

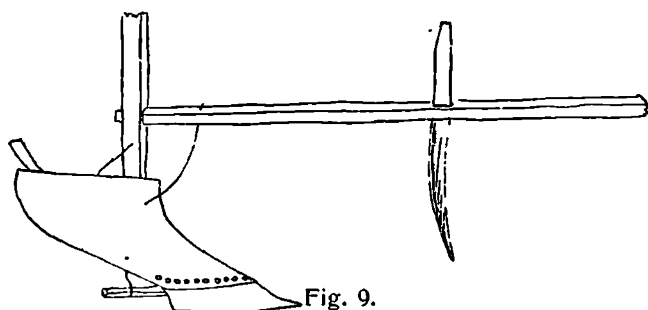
13. *Osia.*

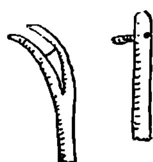
14. *Mâna;* cu această mână *îi iea* şi *îi dă brazdă.*

15. *Cârligul.*

16. *Ciocâlteul* care intră prin jug şi prin cârlig.

17. *Coadă* de nuià sucită (1).

Fig. 9.

Fig. 10.

Plugurile mixte, alcătuite din lemn şi din fier, au fost folosite până pe la anul 1885—90, când şi acestea au început a-şi lăsà locul plugurilor făcute în întregime din fier, — producţiunile unei industrii metalurgice străine. După una din nenumăratele mărci de firme, «Universal», prin unele părţi, întâiele pluguri de soiul acestora s'au numit «universale», iar de către cei nepricepuţi «inversale» !

(1) General P. V. Nasturel, în *Albina* XV p. 1631—2, unde urmează: «La plug umblă doi *pogonici,* un *cornaciu,* doi *puitori.* Ară într'o zi trei *litre* (sic) din 44 stânjeni pătraţi pe amândouă părţile locului, sau: ară un pogon pe zi».

Astăzi au ajuns şi plugurile mixte îndestul de rari.

Plugurile mixte sunt de mai multe feluri:

Unele se compun dintr'un *grindeiu*, proţapul plugului, care stă răzămat înainte pe *broasca cotigei*. Inapoi grindeiul se leagă cu *cornul* plugului, printr'o dăltuitură mai largă decât capătul grindeiului. Ca să nu iasă din corn, grindeiul are la capăt un cuiu de fier (fig. 11); ca să nu joace în dăltuitură, grindeiul se înţepeneşte cu pene (fig. 12) de lemn (fig. 13). Dacă se bagă toate penele dedesubt, s'ar ridicà în sus acest capăt al grindeiului, iar fierul plugului ar luà o poziţiune mai oblică faţă de pământ (fig. 14), deci ar intrà mai afund şi prin urmare brazda ar fi mai adâncă.

Cornul este tot de grosimea grindeiului, având la capătul de sus un cuiu, numit şi acesta tot *corn* (fig. 10).

La unele pluguri cornul are două braţe şi în acest caz se zice că plugul are două coarne (fig. 10). Aceste două coarne sunt câteodată

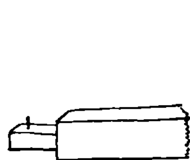

Fig. 11.

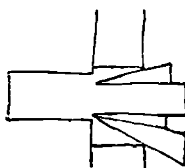

Fig. 12.

Fig. 13.

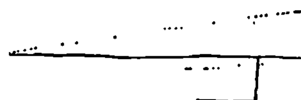

Fig. 14.

legate printr'o punte de lemn sau de fier, numită *brăcinar* (1) sau *chingă* (2), iar câteodată numai *spetează*.

Jos cornul se leagă cu partea de sus a cormunei; mai jos încă tot cu aceasta printr'o *vargă*.

Fierul, *fierul plugului*, *fierul cel lat*, *fierul mare* sau *brăzdarul* se numeşte prin unele părţi din Ardeal *custură* sau *cioroslă* (magh. csoroszlya) (3); el este aproape întotdeauna triunghiular şi numai foarte rareori paralelogramic. Prin nişte găuri se leagă, prin cuie de fier ghivintuite, cu *cormuna* numită şi *cormână* (4), *cormân* sau *poliţă* (5). Cuiele au *mutelci* (piuliţe) asemenea ghintuite.

Cormuna a fost de lemn, chiar la plugurile mixte, numai rareori;

(1) Damé, *Terminologia*, p. 35.

(2) D. Dan, *Straja*, p. 66.

(3) Viciu, *op, cit.*, p. 31; în Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, p. 101, găsim: *trùpiţă*, partea plugului care intră în pământ.

(4) Din Hânteşti-Dorohoiu, comunic. de d. N. V. Hodoroabă.

(5) D. Dan, *Straja*, p. 66.

obişnuit erà de tablă de fier groasă. Ea răstoarnă pământul brazdei spre dreapta.

Unele pluguri au în partea de sus şi înapoi a cormunei o ureche ca o prelungire şi care se numeşte *cormuna mică* sau *urechea cormunei*.

Plazul, *călcâiul* sau *talpa* plugului se leagă de a treia lature a fierului; el îi dă acestuia orizontalitatea. La unele pluguri plazul este legat de corn printr'o vargă de fier.

Bârsa (1) sau *bârţa* este legătura de fier dintre cormună şi grindeiu. Dacă fierul şi cormuna plugului se leagă de-a-dreptul cu grindeiul, *bârsa* ţine plazul şi grindeiul legate.

Când cormuna este de lemn, ea se mai numeşte şi *răsturnătoare* sau *cucură*.

In Bucovina, cormana, cormana mică şi bârsa se numesc la olaltă *truputa plugului* (2).

Foarte rari pluguri au *fierul lung* sau *cuţitul*, care se înţepeneşte în grindeiul plugului şi-i taie brazda (fig. 9) (3).

Prin Jud. Muscel întâlnim vorba populară *hiară*, prin care se denumesc fiarele plugului (4).

Cuiul care leagă grindeiul de cotigă se numeşte *cucoş* sau *cocoş* (5).

Oticul, *otigul* sau *răzuşul* este un băţ lat la un capăt, cu care se dă jos de pe cormună pământul care s'a prins de dânsa. Poate aveà şi forma mai lată, când chiar se numeşte *lopăţică*.

Acest plug este purtat de *cotigă*, *cotiugă*, iar în alte părţi numită şi *căroaie* (6), *telegă*, *tileagă* (7), *teleguţă* sau *teleagă* (8), care este

(1) *1000 doine, strigături sau chiuituri*, Brasov, p. 224: «*Bârsa*, două părţi ale plugului» (?).

(2) Francu-Candrea, *op. cit.*, p. 99: *Chindete*, un băţ care se schimbă la plug, fierul cel lung, după brazdă.

(3) D. Dan, *Straja*, p. 36.

(4) C. R.-Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 39.

(5) Viciu, *op. cit.*, p. 69: *Popă*, la plug, e un lemn în forma lui T, care se bagă în veriga lanţului ce intra prin dricul rotilelor şi care ţine plugul după rotile.

(6) Viciu, *op. cit.*, p. 27: «*Căroaie*, telega cu două roate cu care duc plugul. In alte părţi însemnează o teleagă cu două roate cu care duc la moară mâcinişul dela privaţi; căroaia este a morii. Tot aşà se numeşte şi carul de boi, când îl desfac, prelungesc şi cu acela aduc fânul dela pădure».

(7) T. Bud, *op. cit.*, p. 47.

(8) I. Pop Reteganul, *Chiuituri*. Gherla 1897, p. 33. — Ion Creangă, *op. cit.*, p. 441.

în întregime de lemn. Cotiga (fig. 15) are două roate: cea din stânga este mai mică decât cea din dreapta, din pricină că aceasta din urmă, mergând pe brazdă, dacă ar fi de o potrivă, ar strâmbà plugul. *Roatele*, *roțile*, *rotilele* sau *cărtigele* sunt de o construcție analoagă cu cele ale carului. Avem prin urmare și aici *osia* cu *podul osiei*. In podul osiei sunt făcute două dăltuituri unde se fixează *cocârțeala* și *cârligul*.

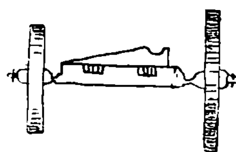

Fig. 15.

Peste podul osiei și peste cocârțeala și cârlig este așezată *broasca* sau *potineiul* (1) de formă triunghiulară. Pe dânsa, într'un culcuș se reazemă grindeiul plugului.

Cârligul e drept și are un cuiu, *cuiul potângului* sau cuiul *potineiului* sau broaștei, de care apucă *potângul* plugului. Potângul este un fel de gânj circular (fig. 16).

Cârligul are la capăt o gaură care se vâră în tânjelar spre a o apucà cu cuiul tânjelarului. Mai are o gaură pe unde intră cuiul cocârțelii.

Cocârțeala, numită și *gârloafă*(2), *schimbătoare* (3), *corlobaie* și după cât ni se pare chiar și *hărmăsar* (4), este curbă și nu *joacă* între podul osiei și broască, cum joacă cârligul. Pe dânsa sunt găuri și cuiul ce o poate fixà oricum de cârlig. Unghiul mai mare sau mai mic ce-l face cârligul cu osia cotigei determină mărimea brazdei; mutând cuiul spre capătul cocârțelii, brazda se micșorează, din pricină că roata de pe brazdă o iea mai spre stânga.

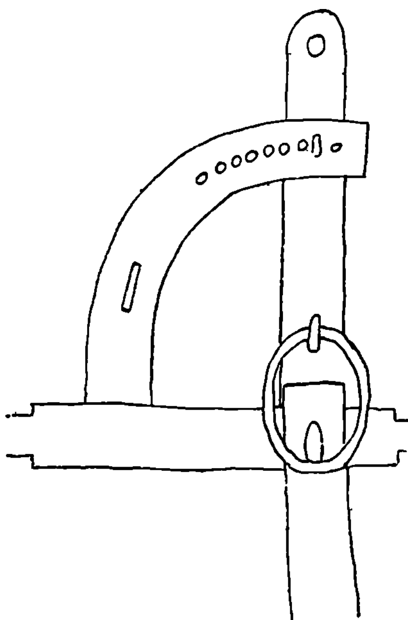

Fig. 16.

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 70: *potinèu*, un lemn la rotilele plugului, pe care se așează plugul. Potineul intră prin două cuie mari de lemn.

(2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 100: *Gârloafă*, *schimbătoare* dela roatele plugului.

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 79—80: *Ștuimboaie*, un picior din teleguța de lemn (cu rotile), cu care îndreaptă plugul.

(4) *Ibidem*, p. 49: Aparatul de plug cu care îndreaptă rotița la mic sau la mare.

Aproape de îngemănare, cocârţeala are o dăltuitură unde intră *leafa* (fierul) securii, care poate slujì la multe trebuinţe (Fig. 16).

De acasă şi până la bucata de pământ, plugul se duce în căruţă cu grapa şi sacii de sămânţă, iar cotiga se leagă la urma carului, ori se pune şi dânsa tot în căruţă.

Dacă nu se iea carul, plugul se lasă pe cotigă, dar se pune pe *iepe* (Fig. 17), cari se mai numesc şi *cobâlă, traglă,* (1), *cobile* (2), *cobilă* (3), *coghile* (4), *trâglă* (5) sau *cotumbă* (6). Iepele se alcătuesc din două lemne legate la un capăt cu un cuiu sau gânjul de nevoie. Braţele ei trec pe sub cornul plugului, de o parte şi de alta a grindeiului, iar îngemănarea se reazămă pe grindeiu.

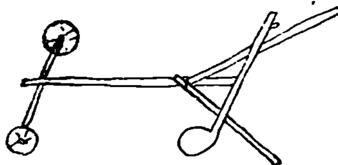

Fig. 17.

Inainte de a trece la celelalte lucrări ale plugarului, trebue să reproduc două comunicări cu privire la pluguri, pentrucă cuprind multe părţi cu totul nouă, ce nu se găsesc în cele arătate mai sus.

Intâia o datoresc d-lui D. Furtună şi se referă la jud. Botoşani (7), care sună: «Văd că şi pe la noi s'au îmmulţit mereu *rànţurile* (8), totuş sunt şi mulţi cari-şi fac arătura cu *îmbrăzdarele* cele vechi, de lemn, cari se mai numesc şi *vìdeşe,* sing. *vìdeş.*

La un asemenea plug se deosebesc:

Coarnele, cari trebue să fie bine înţepenite sau *înţinate* cu *varga*

---

(1) Damé, *op. cit.*, p. 36.

(2) Culegere din Boureni-Dolj, comunic de d-l N. I. Dumitraşcu.

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 52.

(4) Culegere din jud. Brăila.

(5) Culegere din jud. Botoşani, comunic. de d-l Furtună din Mănastireni.

(6) Culegere din Nemtişor, Vânătorii Neamţului, jud. Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei.

(7) Comunicarea se începe cu aceste cuvinte: «Ca îndeletnicire de căpetenie ţinem din moşi-stramoşi plugăria. Ne-am obişnuit cu dânsa, şi unora nici prin *capul gândului* nu le-ar puteà trece, că Românul nostru trebue să se îndeletnicească mai de grabă cu meşteşugurile. Are să vie şi vremea ceea când ni se va deschide şi nouă bine rostul minţii, şi pe lângă plugărie vom aveà mijloc de agonisire şi meşteşugurile, negustoria şi altele. Da' deodată văd că sunt unii de ai noştri, cărora mai bine le-ai tăià amândouă mânicile dela cămeşe, decât i-ai îndreptà la plugărie. Deci pentru asta ce-ţi trebue? Ia se înţelege, noroc la o *jârghiuţă* de loc, buna băgare de seamă asupra lucrului şi uneltele de nevoie».

(8) Plugurile de fier.

dintre coarne, spre a se sprijinì, când plugul merge răsturnat, fără să are. Ca să nu se tocească cornul, unele pluguri au aici o ureche de fier, care se numeşte *trâglă la corn*. (Fig. 18, *1*).

Fierul lung (fig 18, 7) spintecă pământul înaintea *fierului lat*, care se află încheiat bine în *plaz*. *Fierul lung* se mai chiamă şi *cuţit* sau *fierul mic*.

Plazul, şi el se leagă cu *poliţa* (Fig. 12, 5) care se află cevà mai sus şi răstoarnă brazda.

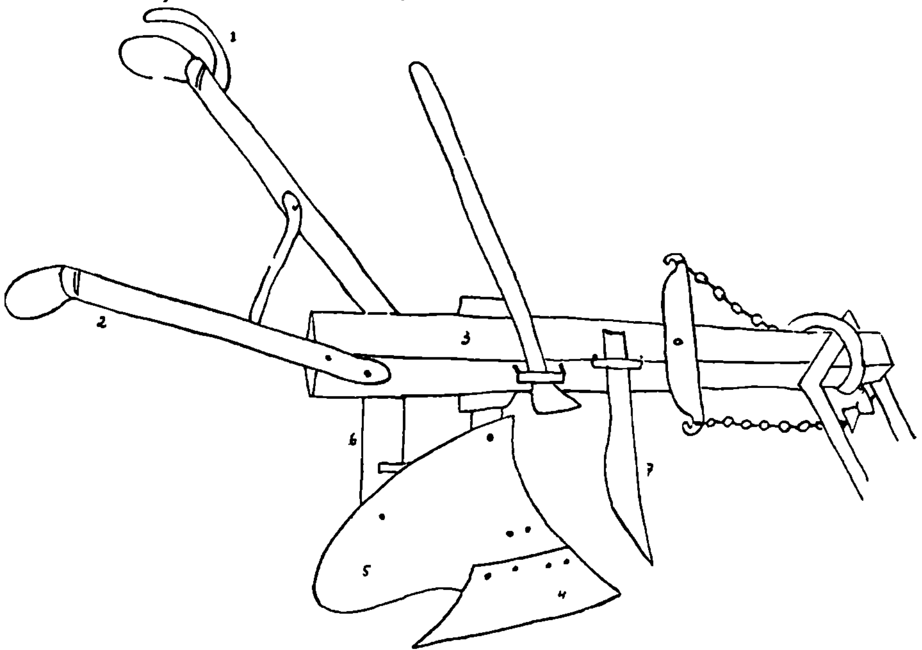

Fig. 18.

Bârsa leagă bine plazul de grindeiu, care se întinde de dinapoi până la *căpătâiul* de pe *cotiugă*.

Cotiuga are o roată mai mică, *de către om*, şi alta mai mare, *din brazdă*. De asemeni un *proţăpel*. De proţăpel legăm tânjala la care înjugăm doi sau patru boi (1); aşijderea se obişnueşte pe lângă doi boi să se pună şi un cal, *înaintaş*, *la vargă*, înhămat c'o *gură de ham*...

Fierul taie *mai în faţă* ori *mai la adânc*, după cum se schimbă cuiul în bortele dela căpătâiul cotiugei, ori după cum mai iea ori

(1) Ba şi vaci,
La cei săraci!

pune *pene* la capătul grindeiului, unde-i legat cu potângul plugului de lemn. Căci la *ranţuri* (fig. 18) potângul e înlocuit prin nişte *lanţuguri* cari au şi o broască anume de sucit, ca să dai brazda mai la adânc ori mai în faţă...» (1).

A doua comunicare o avem dela d-l D. I. Procopie, preot-învăţător din Ardeoani, jud. Bacău, cu privire la un chip anumit de pluguri, numit *plug pe un picior* (Fig. 19).

«La acest plug, deosebim următoarele părţi:

1. Grindeiul, făcut din lemn tare, vânjos, din ştejar, carpăn sau din alun cioplit în patru muchi, cu jumătatea de dinainte mai ridicată prin o curbătură firească a lemnului sau anume făcută cu ajutorul sculelor de lemnărie. De grindeiu se leagă toate celelalte părţi ale plugului. Intâiu avem:

2. *Cuţitul* sau *fierul cel lung*, ascuţit, care *scrijălă* pământul

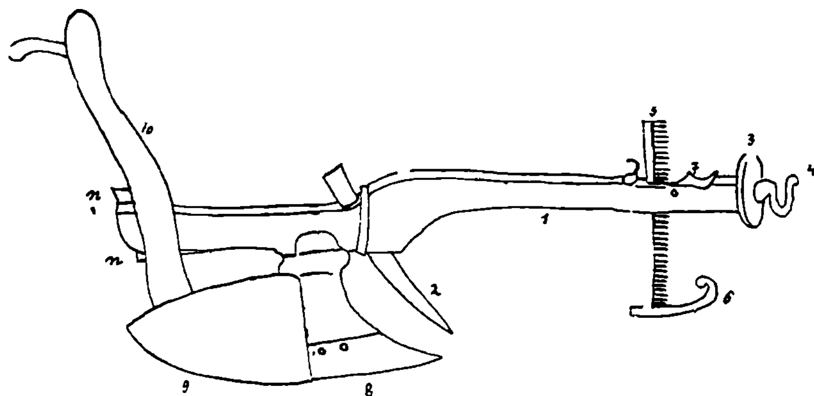

Fig. 19.

înaintea *fierului mare*, a *brăzdarului*, pentru ca să înlesnească ruperea brazdei. Cuţitul trece prin mijlocul lemnului grindeiului şi este strâns bine cu legături de fier. Vârful lui este îndreptat înainte, formând

(1) Şi urmează: «Toate aceste părţi alcătuitoare ale plugului trebue să fie tari şi bine mitirisite. Nu după vorba urăturii:

Cu potângul de năgară,
L-a mâncat motanu-aseară!...

c'apoi drept c'ajungem şi la cealaltă vorbă:

Că s'a aninat plugul într'un os de râmă
Şi s'a făcut *mi*ş fărâmă....

Un timp de-amù de-ar da Dumnezeu!

Aşà-i plugăria noastră: Un an întreg te uiţi bietul în sus şi doar câtevà zile te uiţi şi'n cea pungă!»

cu grindeiul un unghiu ascuţit de 50°—60° şi la o palmă depărtare de vârful brăzdarului. Este cam cu două degete mai sus decât brăzdarul, pentrucă nu-i nevoie ca să taie brazda până în fund.

Pentru ca plugul să fie cât mai stabil, trebue ca vârful cuţitului să fie îndreptat puţin la stânga brăzdarului, sau, tot puţin, să fie îndoit la *îmbuibarea* limbii cu coada lui. Cuţitul este făcut din fier sau din oţel. Se poate să fie făcut şi din *tuciu*, însă cu tăişul oţelit.

La capătul grindeiului se află bine legată de aceasta o *verigă*, *3*, de fier, prevăzută cu un *cârlig*, *4*, de care se agaţă proţapul pentru boi sau crucea pentru cai.

Cam la două palme departe de capătul grindeiului este aşezat *piciorul plugului*, *5*, numit şi *dinţar*, *pieptene*, iar de cei «mai cărturari», regulator. Piciorul acesta este făcut din fier, vârît prin mijlocul grindeiului şi provăzut cu dinţi puternici, ca la un pieptene. La capătul de jos are un alt fier, în formă de talpă de sanie, cu vârful *adus*, curbat în sus, pentru ca să lunece cu înlesnire pe pământ. El poartă numele de *talpa piciorului*, *6*.

Dinţii piciorului slujesc la regularea brazdei.

Pentru ca brazda să fie mai adâncă, se ridică piciorul cu câţivà dinţi mai sus, iar pentru ca brasda să fie mai mică—mai în faţă— se coboară piciorul cu câţivà dinţi mai jos. Când piciorul e mai ridicat, atunci brăzdarul prinde mai adânc şi prin urmare face ca brazda să fie mai adâncă; când piciorul e scoborît mai mult, prinderea brăzdarului e mică şi brazda iese puţin adâncă.

Deasupra grindeiului este un fier mic, între verigă şi picior, care se poartă împrejurul unui cuiu cu înlesnire la dreapta şi la stânga, care se pune între dinţii pieptenului sau piciorului şi care se numeşte *cheia plugului*, *7*.

Plazul sau *talpa plugului* vine în dosul cormanei; este lată cam de două trei degete, e făcută din lemn tare, de stejar sau de ulm şi este *încălţată* sau *tălpuită*, ca o talpă de sanie, cu o talpă de fier, pentru ca să alunece cu uşurinţă pe pământ. Muchea sau marginea din stânga—din afară—este puţin mai ridicată, pentru ca să poată sta plugul drept în brazdă, şi să se poată plecà cu uşurinţă la dreapta şi la stânga, după voie. Plazul este talpa sau *călcâiul plugului*, pentrucă pe dânsul se sprijină plugul mai mult şi îl face să meargă mai uşor.

8. *Brăzdarul*, numit şi *fierul cel lat*, *fierul cel mare* sau *fierul*

de plug taie brazda pe dedesubt, înlesnind cormanei ca să o răstoarne cu uşurinţă. Are forma de trapez. La plugurile cele vechi, brăzdarul aveà forma de triunghiu, iar mai târziu pe cea de trapez (fig. 20.), cu o margine *a* ascuţita, pentru ca să taie pământul pe dedesubt, în urma cuţitului; ea dedesubt aveà două talpi *bb*, cari serviau de plaz. Linia *c* arată poziţiunea care o aveà cormana.

Brăzdarul este făcut din tuciu, fier sau oţel.

Fig. 20.

Din pricină că se toceşte după un când de ani, el se leagă de cormană cu şuruburi, pentru a fi scos, ascuţit sau înlocuit, dupa nevoie. *Botul* sau *vârful* brăzdarului este întors puţin în jos, pentru a prinde lesne în pământ şi numai atât cât trebue.

9. Cormana, numită şi *cormau*, sau *cormână*, este de fier, puţin încovoiată sau rasucită ca o jumătate de spiră, ca să răstoarne bine brazda.

Dacă cormana e mai lungă, răstoarnă brazda mai bine, însa nu o farmă cum trebue; dacă e mai scurtă, cum o vedem la plugurile nouă, o farmă în deajuns.

La plugurile vechi de lemn cormana erà toată de lemn şi dreaptă.

După multă arătură însă, se încovoià singură puţin, după cum cădeà brazda, ceeace a facut apoi pe meşterii de pluguri să o facă şi dânşii încovoiată, după cum se căutà de către plugari.

Cormana se leagă de plaz sau de talpa plugului şi de *bârsă* printr'un cuiu de fier sau tot de lemn, la cele de lemn, cuiu cu ajutorul căruia se orândueşte sfărmatul şi răsturnatul brazdei, prin îndepărtarea sau apropierea curmanei de bârsă.

Bârsa este lemnul ce leaga grindeiul şi plazul cu cormana şi brăzdarul.

Grindeiul e prins de bârsă într'o dalduitură mai largă decât însuş capătul grideiului, iar în locul rămas gol se bat penele *n*, de lemn, cu ajutorul cărora se reguleaza adâncimea brazdei. Pentru ca brazda să fie mai adâncă, se lasă grindeiul jos de tot, în dăltuitura din bârsă, şi penele se bat deasupra şi invers; pentru ca brazda să fie potrivită, se bate o pană deasupra şi alta dedesubt, rămânând grindeiul la mijlocul daltuiturii.

11. Cornul plugului este în formă de cuiu şi se aşează la capătul bârsei. Câte odată sunt două coarne de cari se ţine cu amândouă mânile şi slujesc la cumpănirea plugului şi la potrivirea lui pe brazdă»

Urmăm acuma înainte cu descrierea celorlalte unelte ajutătoare aratului :

De cârligul cotigei, după cum am spus, se leagă *tânjelarul*, care se mai numeşte şi *tânjeală* (1), *tânjeà* (2), *pregănjeală* sau *fortilă* (3) (fig. 21), şi are la un capăt o despicătură care prinde cârligul. Dincolo de mijloc e fixată printr'un cuiu *tânjeluţa* de care se prinde

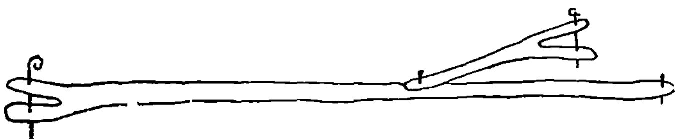

Fig. 21.

jugul (4) boilor dela roate. Tânjelarul de jos, adecă capătul tânjelarului, se sprijineşte pe poliţa jugului şi de dânsul se poate legà *tânjala* unei a doua părechi de boi.

Tânjala, tânjeala sau *tânjălăul* (fig. 22) se aseamănă cu un *proţap* de car (5) ; la capăt are un cuiu numit *hohlău* care se *petrece* prin

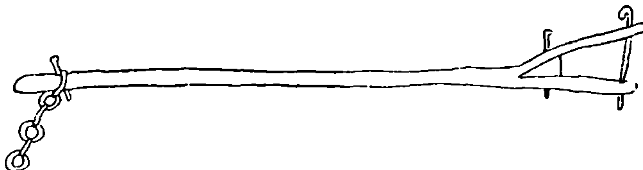

Fig. 22.

cerbicea jugului, iar la celalalt capăt are o *cârceie*, *zale* sau *cârce* de fier, alcătuită din mai multe inele. Inelul din urmă se leagă cu capătul tânjelarului prin ajutorul unui cuiu, despre care am pomenit.

In loc de cârceie de fier, se foloseşte prin alte părţi una de lemn, care se numeşte *cârceà* (fig. 23) şi la care deosebim: *1*, *fălcelele*, *lopeţelele* sau *fofezele* cârcelei ; 2, *lopăţica*, *speteaza*, *bulfeul cârcelei*, *crucea cârcelei*, *jigla*, *stinghia*, *scăluşul* sau *popul cârcelei* ; *3*, cuiul lopăţelei (6).

(1) D. Dan, *Straja*, p. 65.
(2) T. Bud, *op. cit.*, p. 40.
(3) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 100.
(4) Vezi mai pe larg într'a mea *Industrie*, p. 137.
(5) *Ibidem.*
(6) Damè, *op. cit.*, p. 13.

Asemănătoare cu aceasta ѐste *cârceia de lemn* (fig. 24), şi care are: *1*, locul de unde se prinde de cârligul cotigei; *2*, locul de unde se prinde tânjelarul şi *3*, *bulfeul* pe care se mişcă *policioara* de sus (1).

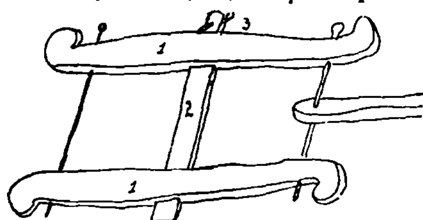

Fig. 23.

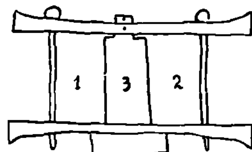

Fig. 24.

Prin judeţul Muscel întâlnim cârceea sub numele de *criveà*, pl. *crivèle* (2).

3. Am spus mai sus că plugul este unealta de căpetenie, pe lângă car, a ţăranului nostru. De aceea şi ţărancele făcând ouă roşii în-

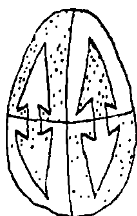

Fig. 25.

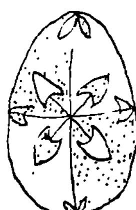

Fig. 26.

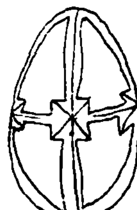

Fig. 27.

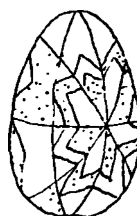

Fig. 28.

condeiate pentru Paşti, nu uită să facă printre figurile «cinstite» — de acele ce nu supără biserica — *fierul plugului*, care, prin asemănare, se mai numeşte şi *fierul rariţei*. Iată trei desene pe fond roşu în fig. 25 (3), 26 (4) şi 27 (5), cunoscute de altfel aproape pretutindeni (6). Dintre celelalte părţi ale plugului, se zugrăveşte şi *roata plugului*, adecă a cotigăi (fig. 28) (7).

(1) Văzută în Zorleni-Tutova.

(2) C. Rădulescu-Codin, *op. cit.*, p. 22: *Criveaua* dela plug serveşte la înnădirea tânjelelor. — Despre o altă *criveà*, care se aseamănă cu figura 24, vezi *Industria*, p. 213. — Probabil că prin unele părţi din Ardeal se numeşte şi *cerceà*: *1000 doine*, p. 47: *cerceia*, «parte a plugului».

(3) Maria Panaitescu, *Colecţie de ouă încondeiate* din Mogoşeşti-Dâmboviţa; In C. R. Codin şi D. Mihalache, acelaş desen, cu partea ce uneşte cele două fiare mai lungă.

(4) M. Panaitescu, *op. cit.*, din Câineni-R.-Vâlcea.

(5) *Ibidem* din Păuşeşti-Iaşi.

(6) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 33.

(7) M. Panaitescu, *op. cit.*, pentru Muscel.

CAPITOLUL III.

Pornitul plugului.

1. Când vremea stă aproape să se desprimavereze, plugarul începe să se îngrijească de cele trebuincioase şi cel dintâiu lucru pe care îl face este ascuţirea fierului la fierarii din sat. Chiar dacă se întâmplă se fie ascuţit, fierul tot se vâră în foc, spre a fi curăţit, după credinţa poporului, de toate rautaţile şi duhurile cari din întâmplare s'ar fi lipit de dânsul.

După ascuţirea fierului urmează dresul cotigei şi al celorlalte hinteie trebuincioase.

2. Se uită în urmă omul la boi, şi dacă-s slabi, începe să le dea tărâţă, urlueală sau nutreţ mai din belşug. Grija aceasta de altfel l-a muncit toată iarna, caci se teme «să nu-l lase cu plugul în brazdă», sau «cu plugul pe brazdă», adecă să-i *pice*, să-i *stea*, să-l *lase* boii în mijlocul aratului!

Dacă are două sau mai multe perechi de boi, nu-i pasă; va arà la nevoie în «patru» sau în «şase». Dacă însă boii îi sunt slabi, se gândeşte din vreme la alţi gospodari ca să-şi afle tovaraşi de plugărie, — «caută, cum se zice, pe cinevà cu care să-şi pue boii în plug», «să-şi bage boii în plug», sau «să intre cu cinevà la plug».

Această însoţire sau tovărăşie se numeşte prin părţile de sus ale Moldovei şi prin Bucovina, *sâmbră* (1) sau *simbrie*, iar cei ce se întovărăşesc ieau numele de *sâmbraşi* sau *sâmbriaşi* (2).

Prin această tovărăşie câtimea pământului de arat se măreşte, dar fiind două perechi de boi, puterile acestora nu se istovesc aşà

(1) *Şezătoarea*, II, p. 13.

(2) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 171 şi I, p. 23: — *Albina*, B.-Pesta, IV, No. 1: «Plugul Românului este tras în genere de patru boi. Dară numai fruntaşii satelor pot sa aibă câte patru boi şi prin urmare şi plugul lor propriu. Sătenii cei mijlocii au de comun numai câte doi boi; pentru aceea se însoţesc câte doi vecini şi ară dimpreună ţarinile. Insoţirea aceasta pentru scopul aratului se numeşte cu un termen tehnic *simbrie*, iară consoţii respectivi se numesc *simbriaşi*. Românul, mai cu seamă cel fruntaş, este mândru de plugul său, de boii săi, şi de aceea anină un clopoţel la tânjala plugului, ca să atragă asupra sa atenţiunea trecătorilor. Dar şi altfel iubeşte Românul să cânte o doină, să fluere o horă, ţinând plugul de coarne, să producă alaiu pentru sine şi pentru bourenii săi, căci mare este bucuria Românului când soseşte timpul aratului.»

de curând. Intr'o zi tovarăşii ară la unul, în ziua următoare merg la celalalt, sau după cum le este învoeala.

Totul urmează potrivit învoelii şi vai de cel ce caută să se lepede de tovarăşul său cu care şi-a fost pus boii în plug. Cel înşelat, văzându-se ameninţat de lipsă, caută, şi cu drept cuvânt, să se răsbune împotriva celuilalt. De aici au ieşit vorbele: «la plug se cunoaşte Românul»; «dacă ţi-ai pus boii în plug cu N., ai să-i scoţi fără urechi»; «ţi-ai pus boii 'n plug cu dracul»; «nu-l ştii pe om, decât după ce ai pus în plug cu dânsul» ş. a.

3. Ieşirea cu plugurile la câmp se face de către toţi gospodarii din sat, de obiceiu odată, pentru ca să se poată face şi seceratul sau culesul popuşoilor tot odată, căci altfel ar rămâneà unii, — aşteptând deplina coacere, — cu ogoarele nestrânse şi expuse stricăciunilor de vite, cari umblă atunci slobode pe ţarină.

Sătenii «ies cu plugurile» sau «pornesc cu plugurile» obişnuit mai târziu de cum ar trebuì şi nu se ieau după proprietarii mari cari mai întotdeauna se află în împrejurimile lor şi cari, — ei sau oamenii lor, — au mai multe sau mai hotărîte cunoştinţe agricole decât plugarii mărunţi.

4. Pornirea plugului se face cam pe la *Cei patruzeci de sfinţi* şi mai ales în *Lunea* cea mai apropiată, înainte sau după această sărbătoare, pentrucă Lunea, după credinţa obştească a Românului, trebue să se facă începutul sau *corènia* tuturor treburilor de seamă. Ziua de Marţi nu-i bună: cine ară în această zi, nu va aveà ce culege, căci bucatele nu se fac (1).

5. Macedo-Românii înainte de a ieşì la arat ieau mai multe boabe de sămânţă, le trec printr'un *inel*, fac apoi dintr'însele o turtă pe care o duc la *agru*, cu credinţă că urmând astfel, cerealele ce vor creşte vor fi curate ca argintul inelului şi vor fi culese toate, în întregime, ca turta (2).

Prin unele parţi, pornitul plugului se face în mijlocul unui ceremonial deosebit. Astfel în Bucovina, unii gospodari, după ce înjugă boii la plug, îl trag în mijlocul ogrăzii unde gospodina iese cu un vas de apă, un *struţ* de busuioc, un hârb cu tămâie, o mână de grâu sau mălaiu şi o bucată de sare; încunjură plugul de trei

---

(1) Şt. Tuţescu, *Din trecut*, Giurgiu 1901, p. 32.
(2) P. Papahagi, *Meglono-Românii*, I, p. 98-9.

ori, cum merge soarele, stropeşte cu apă, tămâie şi zice următoarea urare:

Cât de curată
E tămâia
Şi aghiasma,
Aşà de curaţi
Şi voi să umblaţi;
Nici când să nu daţi
Peste vreun moroiu
Sau vreun strigoiu,
Să vă facă vreun rău;

ori:

Precum nimic de tămâie
Şi aghiasmă
Nu se poate apropià,
Tot aşà
Nu se pot apropià
De arătură
Şi sămânţă
Şi de dobitoacele voastre.

Apa ce rămâne o varsă pe picioarele boilor sau pe ei, pânea şi sarea o dă plugarilor şi boilor şi sfârşeşte cu «Doamne ajuta».

In acest timp un plugar ce sta în genuchi, face cu codiriştea biciului cruce înaintea boilor; odată cu aceasta şi ceilalţi îşi fac cruce.

Alte femei aruncă peste boi sau înaintea boilor un *ou* de găină. Dacă oul nu se strică, însemnează că pe tot timpul plugăriei nu se va strică nimic la boi şi sâmbra va merge cât se poate de bine.

Hârbul se sparge în coarnele boilor.

Unii plugari ocolesc cu plugurile toată gospodăria; alţii numai casa.

Unii, zicând «Doamne ajută» ori «dă Doamne roada», trag o brazdă în grădină, dejugă boii şi le dă demâncare. Dacă boii mânâncă, e semn că anul va fi mănos.

Unele din aceste datine şi credinţe le întâlnim şi prin Moldova, pe unde câte odată se afumă şi cu petică spre a nu fi câmpurile năpădite de insecte. Plugarilor li se dau câte un *colac*, spre a fi anul rodos.

In comuna Straja, înainte de a se arà, este uz să se arunce un ou cât se poate de sus. Dacă acest ou se sparge când cade jos, arată că *sâmbra* sau tovorăşia făcută între cei doi plugari se va strică în graba (1).

Prin alte sate, tot din Bucovina, se pune înaitea boilor foc, se afumă cu tămâie, se stropeşte cu aghiasmă şi se asvârle asupra lor cu sămânţă din sac. Femeia, din a cărei greşeală se chinuesc oamenii şi astăzi, nu este îngăduită să treacă pe dinaintea boilor.

Boii trec peste foc, spre a fi iuţi la arat ca focul.

(1) D. Dan, *Straja*, p. 44.

Cu aghiasmă li se face boilor semnul crucii în frunte. Cu coada biciului se face cruce şi pe pământ, cât timp plugarii se închină.

Oul sau cojile de ouă cari se pun înaintea boilor, însemneaza că boilor li se va păreà *plugăria* sau plugaritul uşor (1).

Prin unele sate din jud. Neamţ se crede că spre a-i merge bine plugarului, trebue să afume cu tămâie pe lângă boi şi plug, înainte de a pornì la arat. Dupa tamâiere se svârle un ou peste plug şi cel care-l va prinde, se zice că va aveà mare câştig în acel an (2).

Prin jud. Botoşani se face la Crăciun un colăcel în chip de 8 ce se numeşte *creciun*, şi la pornitul plugului, după ce se tamâie boii, li se pune în coarne acel colac pe care îl mânânca plugarii la ogor.

Tot prin jud. Botoşani, mai de demult, «când aveà să înceapă aratul de toamnă, luà grâul ce erà secerat întâiu şi dupa ce îl *îmblatià*, îl duceà la moară şi facea faina. Apoi făceà colaci din acel grâu şi când porniau plugurile, puneau la boi în coarne câte o lumânare şi un colac, iar la argaţi dădeà câte un colac mare. Apoi tămâiau boii şi faceau rugăciune la Dumnezeu să fie în pâne roada; şi astfel porniau plugurile în şir» (3).

In Transilvania ocolurile împrejurul boilor şi al plugului se fac cu credinţa că *frumuşelele*, — vânturile rele, — nu vor da peste plug şi plugari, ci-i vor ocolì.

Boilor li se dă un ou sdrobit (4).

Tot în Transilvania, întâiul fecior care a ieşit primavara la arat este ales *craiu*, după datina *bricelatului;* acesta va aveà dreptul să pedepsească pe toţi feciorii cari în cursul postului mare vor fi facut vreo necuviinţa (5).

CAPITOLUL IV.

Aratul.

1. Plugarii pornesc de acasă cu boii înjugaţi la car, cu plugul, cotiga, grapa, sacii cu sămânţă şi nutreţul pentru vite în car. Câte odată leagă cotiga de inima carului, iar alteori boii trag cotiga,

(1) Voronca, *op. cit.*, p. 166.—De altfel e o credinţă aproape generală: «Ca să-ţi se pară postul *uşor*, să cauţi să mânânci la lăsatul secului neapărat un *ou* .

(2) Dat. şi cred. Rom. din Nemţişor, comunic. de d-l Al. Moisei.

(3) Voronca, *op. cit.*, p. 166—7.

(4) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 171—9, pentru unele de mai sus.

(5) Despre datina *bricelatului* v. Marian, *Sărbatorile*, III, p. 117—23.

după care vine plugul pus pe iepe. Pe plug se pune grapa şi peste grapă sacul cu samânţa legat cu o funie, deasupra având nutreţul vitelor, asemenea legat.

Ajungând la bucata, plugarul îşi întocmeşte plugul pe cotigă, îşi pune tânjelarul la cârligul cotigei, prinde jugul boilor la tânjelar, îşi face cruce, întorcându-se cu faţa spre rasarit, zice «Doamne-ajuta» şi porneşte brazda nouă:

Noroc bun!... Pe câmpul neted, ies Românii cu-a' lor pluguri;
Boi plăvani în câte şase trag, se opintesc în juguri,
Braţul gol apasă'n coarne, fierul taie brazde lungi,
Ce se 'nşiră 'n bătătură ca lucioase, negre dungi!... (1).

2. Intâia aratură se face pentru *pânea măruntică, pânea albă* sau *pânea de vară* (*grâu*, daca nu s'a samanat toamna —, *orz, ovăs, secara*) şi apoi, dupa sfârşitul aceşteia, plugurile ies la popuşoiu. Obişnuit aratura pentru pânea maruntica se face în ţarina unde în anul trecut a fost popuşoiu, arându-se astfel *ciocănăria*.

Arătura pentru popuşoiu se face în ţarina unde în anul trecut a fost pâne maruntică, arându-se astfel *miriştea*.

Când miriştea este prea mare, toamna ori primavara, i se da foc, căci altfel face ca brazdele sa nu se lipeasca unele de altele şi astfel samânţa care a cazut pe această mirişte nu poate să încolţească, ori, dacă încolţeşte, la cea dintâi arşiţa se usucă şi piere, neavând pamânt unde să se desvolte radacina cea tânară.

3. Dupa cum am vazut, la un plug pot fi o pereche de boi, doua perechi, trei cel mult, şi numai foarte rareori mai multe perechi. Se înţelege, câteodata, în loc de boi pot fi şi vaci, — un bou şi o vacă la o pereche, de pilda, sau o pereche sau două de cai. Alteori întâlnim o pereche de boi şi una de cai sau o pereche de boi la roate şi *un cal* înainte, *înaintaş*.

Când sunt două perechi de boi, perechea din urmă se chiama *perechea* sau *boii dela roate*, *rotaşi*, iar cealaltă *perechea din cap* sau *din frunte*.

Când sunt trei perechi, cea din mijloc se zice că-i *la prigon, boi la prigon*.

4. Numai rareori ară un om singur, ţinând cu o mână plugul de corn şi cu cealaltă mânând boii cu un biciu sau cu o vargă, sau ţinând biciul ori harapnicul pe spate, cu coada atârnând pe piept.

(1) V. Alexandri, *Plugurile*.

De cele mai multe ori trebuesc doi inşi: unul, cel mai batrân, ţine de coarnele plugului, mergând cu capul plecat pe brazdă, şi potrivind-o din laţime (1), iar cel de al doilea mâna boii. Acest din urmă este un baiat al gospodarului, dacă-l are, ori un baietan tocmit pentru plugarie, numai pentru a-i ajutà. El se numepte *plugar*, *plugăraş*, *pogoniciu* (2), *ghiriş* sau *biriş*. (3). Acesta are grije ca vitele să nu se oprească pe loc, sa nu traga unii boi iar ceilalţi «sa se lase pe tânjala», adica sa nu traga de loc, şi, în sfârşit, ca nu cumvà vitele sa apuce la dreapta sau la stánga şi astfel sa scoată plugul din brazdă. Când vita din dreapta, care se numeşte «din brazda» (boul, calul din brazda) sau cel din stânga, care se numeşte «din spre om», vad iarbá proaspata pe *mirişte* sau frunze vechi de popuşoiu pe *ciocanărie*, spre a le apucà cu gura, ies din brazda, şi atunci *plugarul* îi da la loc.

De aici a ramas şi vorba «a da pe cinevà la brazda» sau «a-l da pe brazda», cu înţeles de a-l îndreptà, a-l aduce pe calea cea dreaptă.

Cailor în acest caz li se strigă «hart la brazda!» (4). Cel ce ţine de coarnele plugului se numeşte *cornaciu* şi împreună cu pogoniciul are grija hranirii boilor (5). Mai târziu, boul sau calul «din brazdă» se vor deprinde şi se vor obişnuì să meargă numai pe brazdă; atunci slujba plugarului se uşurează.

Când sunt mai multe pluguri pe brazdă, de bună seamă că pe ogor boieresc, este unul pus mai mare peste toate plugurile; el se numeşte *vătav* sau *pristav* de pluguri. Acesta le conduce.

(1) C. Sandu-Aldea, *In urma plugului*, p. 8: «Românul nostru mergeà tăcut în urma plugului, şi curăţià din când în când cormana cu oticul. Cum erà adus de mijloc, jurai că-l trage spre pământ o putere nevăzută. Căci dragostea ogorului îndoaie de mijloc pe plugari şi-i înlănţuie toată vieaţa lor de pământ, amestecându-le sudorile cu ţărâna lui».

(2) In Romanaţi. N. Păsculescu, *Lit. pop. rom.* p. 369.

(3) Ung. *béres*, G. Bibicescu, *Poez. pop. din Trans.*, p. 177 şi 461. O doină:

Du-te dor, du-te doruţ,
Boală făr'de crezământ
Du-te dor,
Până mi-e nor,
Că dacă s'o 'nsenină,
Mai departe te-oiu mână.
Pe toate dealurile,
Pe la toate plugurile,
Pe la plug cu şase boi,
Unde-s boi *'ncornăţei*,
Şi *ghirişii* frumuşei.

(4) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 101.

(5) N. Iorga, *Stud. Doc.* VI p. 268. Ştiri din 1742 pentru un bou pierit dela plug: «numai dand sam[ă] Istrate hol[teiu], că el au fost *pogoniciŭ* dătator de sam[ă] numai de dzi şi Costantin de noapt[e] fiind *cornaciu*».

5. După ce-şi întocmeşte plugul şi vitele la jug, plugarul începe să-şi *brăzdeze* bucata pe care o are.

Bucata având forma dreptunghiulară şi fiind despărţita de bucăţile vecine prin *haturi*, începe sa fie arată, sau dela margine sau din mijloc. In fig. 29 bucata este *A B C D* şi plugarul îşi pune

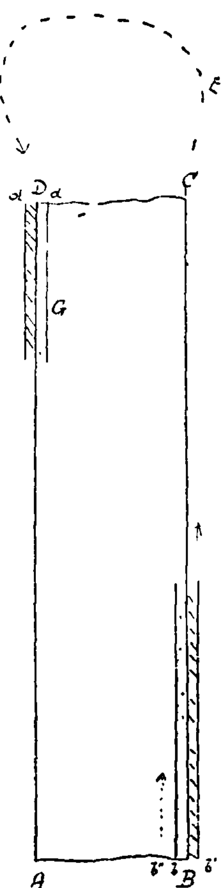

Fig. 29.

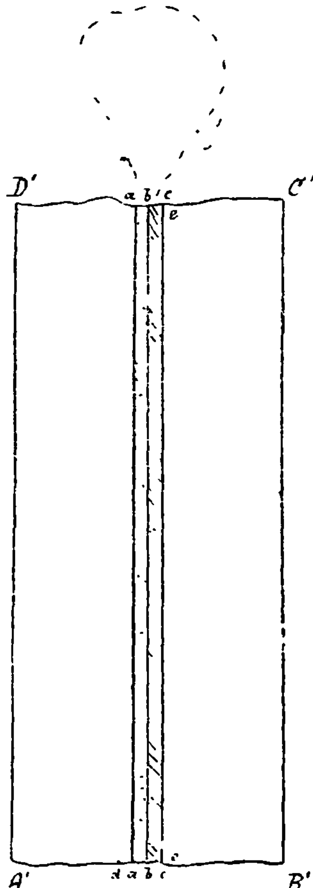

Fig. 30.

plugul în colţul *B*. Plugul, prin fierul sau, îşi croeşte brazda *b B*, iar cormuna îi răstoarna pamântul, numit tot *brazdă* sau *glie* (1), pe bucata vecinului din dreapta, acoperindu-i-o pe o dungă lată *Bb'*.

Se poate întâmplà că vechiul hat nu se cunoaşte decât foarte

(1) C. R.-Codin, *O seamă de cuv.*, p. 36: *glie*, o brazdă de pământ.

puţin, iar vitele sunt nedeprinse sa mearga drept înainte; prin urmare plugăraşul le va duce *de funie*, mergând înaintea lor.

Când plugul a ajuns în *C*, iar vitele în *E*, cel ce ţine plugul de coarne îl *pleacă* sau *apleacă* spre dreapta. Cel ce mâna boii face cu aceştia un ocol şi când a ajuns în *G*, purtatorul plugului de coarne îl ridica, îl pune din nou în brazdă şi plugul îşi croeşte brazda *Dd*, al cărei pamânt cormı na îl rastoarna pe bucata vecinului pe faşia *d'D*. Astfel merge cu brazda pâna când ajunge în capatul bucaţii, în *AB*, de unde a pornit. Pamântul pe care se face acest ocol *C E D* trebue să fie sau drum de umblat, sau e însuş capatul bucaţii, care ramâne astfel nearat. Se înţelege uşor că daca ar fi arat, facându-se aceasta întoarcere de mai multe ori pe ogorul altuia, al vecinului de peste drum, samănatura de pe acel loc s'ar strică cu totul, iar pamântul s'ar batatorì (1). Acest drum şi această brazdare *BC, DA* se numeşte *brazdă,—o brazdă*, şi despre plug şi plugari se zice că «au tras o brazda» cu care *au brăzdat*, au conturat, au determinat bine bucata care urmeaza sa fie arata. Noua brazdă *b''b* va aveà pamânt ce va fi răsturnat de cormuna plugului pe

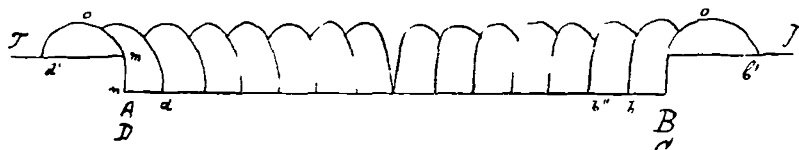

Fig. 31.

brazda (locul sapat) trasa mai dinainte, *bB*. In chipul acesta se urmează până ce întreaga bucata se ispraveşte de arat.

In secţiune transversală, această bucata se înfaţişeaza precum se arata în fig. 31, în care *mn* arată adâncimea brazdei.

Prin tăierea fierului şi rasturnarea cormunei, pamântul din brazdă se mai *înfoeşte*, adeca îşi mai măreşte volumul, şi de aceea nivelul *oo'* al brazdelor este mai ridicat faţa de terenul nearat *TT'*.

După cum se vede, la mijlocul bucaţii a ramas o parte mai adâncita, care nu are ţarâna. Prin urmare daca la grapare această brazda nu va fi acoperita cu pământ din brazdele vecine, sămânţa aruncată acolo va fi mai aproape de terenul ramas neatins de fier, —un teren tare,—şi nu se va desvoltà în aceeaş măsură cu cea căzută şi rasărită în celalalt lat al bucaţii.

(1) N. Iorga, *Stud. Doc.*, VI, p. 99: neînţelegeri din 1737.

Al doilea chip de brăzdare se îndeplineşte pornind întâia brazdă prin mijlocul bucaţii, cum se vede în fig. 30, şi ajungând în celalalt capat al bucaţii. Fierul plugului taie brazda *ab* cu care se acopere pământ nearat pe o fâșie *bc*. Când s'a ajuns în capătul bucaţii, boii nu mai ocolesc spre stânga ci spre dreapta, iar fierul plugului prinde şi taie brazda nearată *bc* care fusese acoperita de pământul brazdei *ab*. Când a ajuns în capatul bucăţii de unde pornise, *o brazdă* este încheiată; brazda *ab*, prin rasturnarea propriei sale brazde şi a pământului din brazda *bc*, este aproape acoperita.

A doua brazdă se începe pe porţiunea *da* şi se întoarce pe cealaltă parte, răsturnând brazda *ce*.

După ce bucata s'a isprăvit de arat, are înfăţişarea din fig. 32. Brazdele dela mijloc sunt mai ridicate faţă de celelalte, iar pe la lături sunt două brazde adânci, adevăratele *haturi* cari despart aceasta bucată de bucaţile vecine.

Când sunt la îndemâna doua sau mai multe pluguri, merg toate pe brazdă, unul după altul.

Când bucata este mai îngusta la un capat sau când are deosebite

Fig. 32.

laţimi, ramân în mijloc sau pe de laturi nişte triunghiuri lungi, nearate, cari se numesc *clinuri*, sing. *clin*, *colţare* sau *hoisari* (1). Se înţelege uşor că la aceste clinuri brazda merge numai cât aceste clinuri sunt de lungi; cu fiecare brazdă, clinul se scurteaza.

6. Când bucata este prea lungă, boii ostenesc şi nu pot sa tragă până când să se împlinească o brazda. De aceea, dupa *cârnirea* sau întoarcerea plugului, — la *întoarcere* (in capatul bucaţii) , plugarii opresc pentru o scurtă odihnă, — *hodină*: boii *răsuflă*, iar plugarii se aşeaza pe grindeiul plugului şi vorbesc despre ce se întâmplă.

Când soarele e «supt-amează», adecă între 9 şi 10 dimineaţa, plugul se opreşte pe brazda şi plugarii mânânca, mai ales mâncări de sec, fiind în postul cel mare: peşte sarat, icre sărate, fasole, ş. a.

Incepând din nou sa are, în afara de *răsuflarea* la fiecare juma-

(1) *Vieaţa agricolă*, I, p. 1003: *Hoisar*, clinul, colţarul ce rămâne nearat în o aratură.

tate de brazda, la fiecare brazdă sau la fiecare număr de brazde hotarîte, plugarii nu mai opresc decât «de-amiază» pe la 12—1½ p. m., când se face *de-amiaza* sau *dejugatul* (pron. pop: *degiugatu*). Vitele se dejugă, se leaga la proţapul carului ori la tânjelar şi li se dă demâncare: paie, fân sau ciocani (hluji, coceni) de popuşoiu. Plugarii manânca din nou, dupa care unul din ei iea vitele şi le duce la adăpat. Celalt, cel mai batrân, doarme sau seamănă.

Dacă vremea este friguroasa, plugarii îşi fac *dos* — adăpost — cu grapa, sau cu o parte din nutreţul vitelor. Odihna aceasta ţine până la două ceasuri.

Alexandri scrie despre aceasta în «Plugurile»:

> Acum soarele-i l'amiază; la pământ omul se'ntinde;
> Cârd de fete şi neveste, dela sat aduc merinde,
> Plugul zace'n lan pe coaste, iar un mândru flacăoaş,
> Mână boii la izvoare, ori îi paşte la imaş.

Pornind din nou plugul, se ară necurmat pâna *de-amează'n de seară*, pe la 3½ — 4 ceasuri, când se face *hodină* ca şi la *supt-amiază*, şi apoi iarăş porneşte lucrul pâna seara, când se scoate plugul de pe brazdă, se pune în car sau pe *iepe* şi se porneşte acasa.

Prin urmare, sunt trei *hodine* şi rasuflările trebuincioase.

7. Tot în acest chip se face şi *întorsul*, a doua aratură a araturii de toamna, care se face primavara, menita pentru grâu, popuşoiu sau cânepa. La întors însa, paınântul nefiind aşà de *pietros* (1), plugul poate taià brazda mai mare, lucru ce nu se poate face la întâiul arat, când laţimea brazdei atârna dela puterea boilor, dela taria pamântului şi dela adâncimea brazdei.

La întorsul unei araturi «te poţi mulţamì numai cu o *sgârietură*, o *cufureală* ori o *înnegreală*», lucru ce nu se poate iertà la aratul obişnuit.

8. Când brazda se iea prea mare, se poate întâmplà ca fierul sa n'o poata taià toata şi în acest caz ramân nişte limbi înguste nearate. Ele mai rămân şi atunci când fierul nu le taie din pricina căderii plugului, când purtatorul de coarne este nebagator de seama. Aceste *greşeli* se numesc *greşituri*, *brăzdoaie* (2), *greşuri* sau *chicuri*, sing. *chic* (3).

---

(1) Batătorit, îndesat de ploi sau de vite.

(2) *Vieaţa Agricolă*, I, p. 87.

(3) Culegere din Jud. Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei.

9. Pamântul sau ţarâna din întâia brazdă este folosită de babele meştere în diferite vrăji sau farmece. Fata care va purtà un *grundişor* din întâia glie, se crede ca va fi cu mare vază în horă (1).

10. Din băgarea de seamă a chipului cum taie şi răstoarnă brazda, poporul a facut plugului mai multe gâcitori dintre cari cea mai caracteristica este aceasta:

Ce ***hiară*** încornorată
Umblă cu gura căscată
Şi numai cu limba râmă,
Tot răstoarnă şi darâmă?

Cuprinzând la un loc pe boi, pe cei doi plugari şi roatele cotigei, se zice:

Şaisprezece opintèle,
Două scârţiele
Şi-un ţuţui dupa ele;

Iar alteori se zice:

Mă suii în scaiu
Sa văd nişte cai,
Dar nu văzui cai
Şi văzui vântul
Rasturnând pământul (2).

Megleno-Românii spun: «Am̃i am un gulub, pri sup pimint amna. Imi am un porubel, pe sub pamânt umblă» (3).

11. In sfârşit, cine visează arătură ori locuri arate, însemnează după unii că va da peste sarăcie, iar după alţii ca va aveà suparare şi moarte în ai lui.

CAPITOLUL V

Sămănatul.

1. *Samănatul* este aruncarea sămânţei pentru rodire peste brazde, adeca dupa ce bucata a fost arata, sau pe sub brazde, ***pe piele***, adeca înainte de a face aratul. Câte odata se face şi pe dedesubt, şi pe deasupra brazdelor.

Samânţa fiind pusă dedesupt, zic unii, are deasupra ei un strat

(1) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 179,
(2) A. Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 298.
(3) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 52.

de pământ sub care nu degeră. Dacă răsare, firele au radăcinile *afunde, la adânc* şi astfel vor puteà trage *reveneala* sau umezeala care nu se va puteà aflà la suprafaţă; cu chipul acesta vor fi ferite şi la secetă. Alţii, dimpotrivă, spun că de multe ori când arătura se face pe *uscăciune*, adecă atunci când pamântul este uscat şi *bolovănos*, samânţa încolţeşte cu greu şi de multe ori, având mult pamânt de strabatut, piere înainte de a rasarì. Tot astfel se întâmpla şi când după aratul pe uscaciune încep ploile: pamântul se *bate*, se *înscorţoşează* pe deasupra şi firele nu mai pot rasarì, ci pier putrezind.

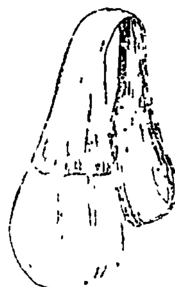
Samanatul pe deasupra brazdelor, zic unii, este mai bun, cáci sămânţa rasare mai curând; alţii se împotrivesc, aducând în sprijinul lor arşiţa sau seceta care poate ucide plapândele fire ce vor rasarì în lipsa de umezeală şi racoare.

Se înţelege, totul atârna de câtimea de umezeală a pamântului în ziua când se ară, de felul pamântului şi de gingaşia samânţelor şi samanaturilor.

Pentru a înpacà amândouă parerile, unii seamana şi pe dedesupt şi pe deasupra brazdelor, cu credinţă ca unul din cele doua rânduri de samânţă va ieşì bun. Aceasta se face mai ales la popuşoiu, unde sămânţa se aruncă rară şi prin urmare unde nu se poate simţì paguba. Pentru *pânea măruntică* însa, este mai greu şi de aceea, mai întotdeauna, aceasta se seamană ori numai pe dedesupt, ori numai pe deasupra.

2. Cel ce seamana este de obiceiu acel care ţine plugul de coarne; el trebue să fie meşter.

Samânţa şi-o toarna din sac în *dasag*, care se mai numeşte şi *dăsagă, dăsagi, disaci, dişaga* (Fig. 33) care, dupa cum pare ca şi numele ne arata, se alcatueşte din *doi saci* legaţi între dânşii printr'o jumatate a pânzei. Dasagii se poarta pe umarul stâng.

Fig. 33.

Samânţa se împarte deopotriva în amândoua părţile dasagilor şi dupa ce partea de dinainte se uşurează prin samanare, se întoarce cealaltă parte care atârnase pe spate şi samanatul urmeaza luând sămânţa cu mâna de aici şi aruncând-o. Mâna stângă, care ţine dasagul în dreptul pieptului, ar obosì grabnic dacă o parte de dăsagă, — cea din apoi, — ar fi mult mai grea ca cea dinainte.

La popuşoiu se poate purtà sămânţa şi într'un *săculeţ*, subsioara, cum cântă Alexandri:

Samănătorii harnici, cu sacul subsioară,
Paşesc în lungul brazdei, pe fragetul pamânt,
Pe culme, pe vâlcele, se suie şi coboară,
Svârlind în a lor cale sămânţa după vânt! (1)

Sămânţa aceasta se mai poate păstrà şi în poalele camaşii ori în sân (2), dar la sămănatul *pânii albe* şi mai ales când bucata este lungă, sacul nu se poate purtà numai c'o mână.

Am spus că sămanătorul trebue să fie meşter, căci este îndestul de greu ca din mâna să svârli samânţa aşà încât să cada împraştiată de o potrivă pe pământ nelăsând din acesta nici cât de puţin nesamănat. Afară de aceasta, sămânţa nu trebue să treaca pe bucata vecinilor.

Când bate vântul dintr 'o parte, e încă mai greu de sămanat; deci numai cel meşter va puteà samănà cum se cade.

Când sămănatul se face pe sub brazde, când bucata este prea lata şi când omul nu trage nădejde să o poata isprăvì pâna seara, nu se samană întreaga bucată, caci paserile (ciorile şi vrabiile) vor mâncà samânţa înainte de-a fi acoperita de brazde. De aceea sămanătorul samăna numai cât va socotì că poate arà.

3. Pentru grâul şi secara de toamnă, câte odată nu se mai ară, ci sămânţa se *înţelinează*. Inţelenatul se face tot pe *mirişte* şi în acest caz, după ce se samana bucata, se boroneşte cu boroana şi se grapează cu grapa, iar uneori nici nu se mai grapează.

Despre *înţelinatul* pe ciocanarie, unde boruna şi grapa nu pot merge din pricina muşuroaielor de popuşoiu, vom vorbì la locul cuvenit.

4. Când pământul este prea tare, când cormuna plugului, în loc să răstoarne ţarâna măruntă, răstoarna *bolovani, losbe*, *bulgări* mari, *loscoboi* (3) sau *lostopane* de pământ, înainte de a samanà aceşti bolovani trebuesc sfarâmaţi. Sfarâmarea se face prin ploaie, «lasând bucata [să stea] brazde» până când ploaia o netezeşte, sau prin ajutorul *borunei*, *grapei* sau *tăvălucului*.

(1) Pastelul *Samănătorii*.

(2) In deosebi despre sămanatul popuşoilor, va fi vorba mai pe larg la locul cuvenit.

(3) Culegere din com. Principele Ferdinand, jud. Teleorman şi comunic. de Păr. Fl. A. Draghici.

5. De samănat poporul nostru are legate mai multe datine şi credinţe.

In Bucovina, sămânţa se stropeşte cu aghiasma şi se pune în sac, după ce se amesteca cu *sfintitùri* dela Paşti: pască, coji de oua şi slanina.

Când plugarii încep sa samene, zic: «Da, Doamne, roadă pentru toata dihania, şi pentru mine!» şi nu: «Da-mi, Doamne, mie roada!», caci roada nu va fi. «Daca ar vedeà omul câte guri stau cascate în pamânt când începe el a samanà, ar murì de spaima. Toate cer hrana şi mâncare, şi din aceea ce omul samană, Dumnezeu la toate le da».

Roadele cari se fac în pamânt, precum sunt cartofii, să fie samănate la luna veche, adica atunci când e lună plina, iar cele ce se fac deasupra pamântului, cum sunt cerealele, la lună noua.

Vremea cea mai bună de samanat se socoteşte a fi până pe la amiază, căci numai sămănaturile samanate până la această dată vor aveà roade frumoase.

«Ca sa rodească bine, sa sameni în ziua în care a nins întâiu, caci iarna are o luna care merge ca vara». Asemenea se mai crede ca-i bine sa se samene în ziua când a fost întâiu *chidie* (1) pe copaci (2).

Samanatul se începe cu ochii închişi, cu credinţa ca precum samanatorul nu vede samânţa ce-o arunca, tot astfel nici păsarile stricatoare sa nu vadă samânţa din spicuri şi sa le doboare (3).

Tot din această pricina se crede ca e bine ca samănatorul când samană sa fie «cu inima goàla», adica nemâncat, şi sa fie curat şi primenit, pentru ca sămanatura sa nu facă *tăciune* (4).

Prin jud. R.-Sarat se crede ca dintre zilele de lucru nu se ară şi nu se seamana, sau, cum se mai zice: « nu se baga în pământ» în ziua de *Vinerea seacă*, pentru ca sa nu sece samânţa.

In sfârşit, până ce omul nu samana, se crede ca nu-i este îngaduit sa dea din samânţa sa cu împrumut, caci altfel se crede ca-şi da *norocul* sau la roade (6).

(1) Promoroacă.
(2) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 167.
(3) D. Dan, *Straja*, p. 45.
(4) Dat. şi cred. Rom. din Zorleni-Tutova, comunic. de d-l C. Patriche.
(5) Candrea, Densuşeanu, Speranţa. *Graiul nostru*, I, p. 265.
(6) *Şezătoarea*, I, p. 51.

CAPITOLUL VI.

Boronitul.

1. Sfărâmarea bolovanilor după arat, – când se ară pe vreme uscăcioasă, — se face cu borona.

Boruna, *borona*, *boroana*, numită încă şi *grapă* sau *fofează* (1) poate să fie, obişnuit, de două feluri: patrate, cu mai multe stinghii puse cruciş, formând mai multe patrate (fig. 34) şi triunghiulară, cu două

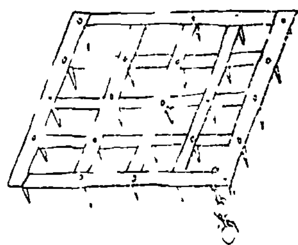

Fig. 34.

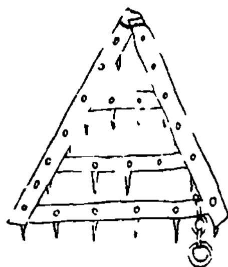

Fig. 35.

sau mai multe stinghii paralele cu o laturе a triunghiului (fig. 35). Din distanţă în distanţa, în mod regulat sau nu, boruna are nişte dinţi de fier sau de lemn, lungi cam de o *palmă domnească*. Boruna se poartă de boi sau de cai, legată prin *cârceie*, un lanţ de fier,—sau prin gânj de lemn, de *tânjală* sau *tânjelar*.

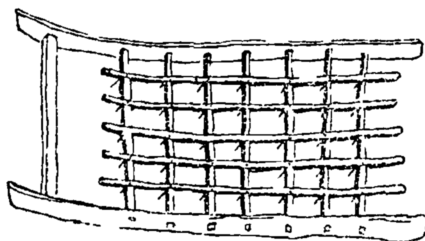

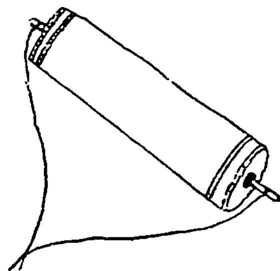
Fig. 36.

Un alt soiu de borună, căreia i se zice *grapă cu dinţi de fier*, este cea aratată în fig. 36; se foloseşte de catre plugarii de prin jud. Dorohoiu, precum am vazut în com. Hânţeşti.

Când boruna nu este în destul de grea ca sa sfarâme bolovanii, se mai pun deasupra ei bulgări mari de pamânt, saci cu sămânţă, plugul şi se suie chiar şi oamenii pe dânsa.

(1) *Vieaţa agricolă*, I, p. 1008.

2. Tot pentru aceste scop se foloseşte şi *tăvălucul* (1), *vălătucul*, *tăfălogul*, *tumburugul* sau *tavala* cu care se *tăvălucesc* bolovanii. Acesta se compune dintr'un buştean lung ca de un strânjen şi gros ca de două palme. La mijloc este găurit pentru a face loc unei osii împrejurul careia se învârte şi de care se leagă *braţele* ce se încheie cu tânjala sau tânjelarul. El este de stejar, ca să fie greu; pentru ca să nu crape, se cercueşte pe la capete cu cercuri de fier.

Fig. 37.

Din felul cum se rostogoleşte pe câmp, poporul i-a făcut următoarea gâcitoare:

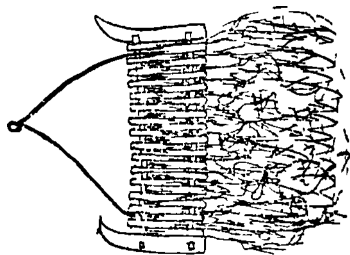
Pe valea lui Sgaidarac,
Se dă dracul peste cap (2).

CAPITOLUL VII.

Grăpatul.

1. *Grăpatul*, *grăparea* sau *târşitul* (3) are de scop de a netezì bucata arată, prin urmare a nu lăsà să se vadă fiecare brazdă, după cum a fost lasată din răsturnarea cormunei. Aceasta se face cu scopul de a se acoperì sămânţa ce a fost sămănată pe deasupra şi de a îndesà sau *păturì* pământul *înfoiat* prin arare.

Grăparea se face de obiceiu cu *grapa de spini*.

Fig. 38.

Grapa aceasta (fig. 38), numită mai rar şi *boron*, *boroană* sau *borună*, are două tălpi numite *cotoaie*, în cari sunt înţepenite două stinghii numite *undrele*. Printre andrele sunt împletiţi *spini*. Cotorul spinilor se pârleşte în foc spre a se puteà răsucì şi face *gânj*.

Grapa are două *mâni* sau *braţe* de gânj, cari se împreunează şi de cari se leagă tânjala sau tânjelarul.

(1) Se află şi în jud. Covurluiu, cfr. N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 382.
(2) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 101.
(3) *Vieaţa agricola*, I, p. 89: a *târşì* a grăpà.

In comuna Goleştii-Badii, jud. Muscel, am văzut alt soiu de grapă, care are în loc de andrele un drug, numit *cotoc*, în care se împănează cotorul spinilor sau mărăcinilor (fig. 39).

Sunt însă parţi din ţară unde nu se află spini şi pe unde prin urmare plugarii nu au din ce să-şi facă grapele. Prin aceste părţi, în locul grapelor de spini se folosesc borunele cu dinţii de fier sau tăvălucii.

2. Mergând cu grapa, nu se poate grăpà decât cel mult 6—8 brazde de plug, dupa cât de mare e şi grapa. Pentru aceasta, pentru a grăpà o bucată arată, se poartă grapa până la capătul bucăţii arate şi înapoi, de mai multe ori.

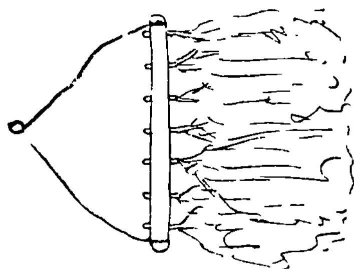

Fig. 39.

Un dus şi un venit cu grapa se numeşte o *brazdă de grapă*.

Când la sfârşitul unei zile nu se isprăveşte o bucată de arat, şi când mai ales vremea se arată schimbătoare, se grăpează atât cât s'a arat. Cu toate acestea, gospodarii de obiceiu brăzdează numai atât, cât pot arà şi grăpà într'o zi, ca să nu fie siliţi să lucreze într'o bucată mai multe zile depărtate una de alta din pricina vremii care se poate strică; altfel şi săceratul sau prăşitul trebue să se facă deosebit pentru deosebite părţi din bucată.

Cu grăpatul, *ogorul* (1) s'a încheiat.

Prin Bucovina, dacă după grăpat rămân încă bolovani, aceştia se sfarmà cu o unealtă numită *ciocan* (2).

CAPITOLUL VIII.

Incheiatul arăturii.

1. După ce ştim cum se grăpează, ne întoarcem la felul cum s'a făcut aratul: dela lături spre mijloc sau dela mijloc spre lături.

In cazul întâiu, prin grăpare plugarul şi-a dat toată silinţa ca bazda mărginaşă, care a fost aruncată pe bucata vecinului, să nu

(1) Comunic. de d-l D. Mihalache, jud. Muscel: *ogor*, bucată, *fâştoacă* arata; *fac ogor*, ar.

(2) Comunic. de d-l P. Onciul: un lemn pe-o coadă lungă pentru sfarâmat bulgării după grăpat».

fie grăpată, ci să rămână ridicată, spre a servì ca *hat*, ca să-i arate despărţirea bucăţii sale, de ceea a vecinului. In schimb însă mijlocul bucăţii sale, de unde cormuna plugului a răsturnat pământ într'amândouă părţile, caută să-l acopere prin grăpare, căci fundul acelui şenţuieţ, neavând ţărână de loc, sau numai foarte puţină, sămânţa răsarind în pământ tare, rădăcinile nu se vor puteà prinde la adânc şi deci, dacă nu va pierì la cea dintâiu arşiţă, va creşte totuş pipernicită şi va da un rod îndestul de slab.

Acest fel de arătură se potriveşte mai bine popuşoiului, căci firelor de popuşoiu li se va puteà da cu prilejul prăşitului ţărână mai multa la rădacină, trăgând-o cu sapa din dreapta ori din stânga. La pânea măruntică însă, acest lucru nu se poate.

Se înţelege astfel uşor, de ce începutul arăturii din mijlocul bucaţii nu are acest neajuns. El însă nu se poate face doi ani dearândul, căci în anul următor plugul n'are după ce să se conducă spre a urmà în linie dreaptă. Totuş rămâne un *dâmb*, *dâlm* sau *coamă* dealungul bucaţii, căci oricât de grea ar fi grapa, ea nu poate împrăştià cele două jumătăţi de brazdă, — întâia brazdă, — cari stau «încălecate», — ridicate una peste alta.

Arând şi în anul următor tot pe mijloc, dâlmul sau ridicatura se va mărì încă mai mult şi astfel ploaia, în loc să intre în pământ se va *prelinge* spre haturi.

Acest fel de arătură se potriveşte sămănaturilor de vară, ale căror bucăţi vor fi despărţite prin haturi de adâncimea unei brazde, pe cari plugarul se fereşte de a le astupà cu grapa.

2. Când se ară o bucată mai mare, adesea după ce se sfârşeşte, bucata arată se *tiveşte* cu o brazdă sau o *brăzdătură*, adecă i se trage o brazdă de jur împrejur, care astfel rămâne neacoperita de grapă. Aceasta tivire se mai numeşte şi *capastrare* (1).

3. Astfel ară omul până îşi isprăveşte bucatele lui: întâiu sau «în frunte» arându şi pânea măruntică şi apoi popuşoii.

Dacă a isprăvit şi este *diletnic*, mai ară şi pe la alţii în schimbul nutreţului, care poate îi lipseşte, sau cu plată.

In alte vremuri, prin unele parţi plugarii se ajutau şi la arat.

«*Clăcile la arat* se faceau mai ales pentru vădane, preotului, dascălilor şi oamenilor săraci. Erà o frumuseţe sa vezi 15—20 de pluguri pe o brazdă şi ogoraşul omului într'o clipa arat, samanat şi

(1) *Vieaţa agricolă*, I, p. 1008.

grăpat. Plugarilor li se da o cinste şi drept plată un «bogdaproste, să fie de sanătatea dumitale şi a vitelor!» (1).

4. Ori şi cum, arătura trebue să se sfârşească la *Constandin Graur*, Sf. împăraţi Constantin şi Elena, căci se crede prin unele părţi ca tot ceeace se pune în pamânt dela această zi înainte, este degeaba, deoarece se va îngălbinì ca *graurul*, — ca *grangurul* (2).

(1) M. Lupescu în *Calendarul Revistei «Ion Creangă»* pe 1911, p. 164.
(2) C., R.-Codin şi Mihalche, *Sarbătorile poporului*, p. 66.

PARTEA IV.

POPUŞOII.

CAPITOLUL I.

Popuşoiul.

1. *Popuşoiul* este astăzi, pentru poporul român, planta care dă grăunţele din cari se face *făina* sau *mălaiul* ce constitue temelia hranei de toate zilele. El a fost adus în Europa către sfârşitul veacului XVI; în Muntenia intră sub domnia lui Şerban Cantacuzino (1678—88), iar în Moldova pe la începutul veacului XVIII, sub domnia lui Constantin Mavrocordat. In Ardeal se crede că a început a se cultivà sub G. Rákoczi I (1631—48), în Banat şi Ungaria pe la 1791, iar în Bucovina la 1786 (1).

2. Asupra temeiului ce se pune pe popuşoiu, din punctul de vedere al hranei, iată ce ne spune o povestire:

«Se zice că odată s'a întâlnit *popuşoiul* şi cu *grâul* pe un drum. Grâul, ca să-şi bată joc de popuşoiu, i-a strigat:

— Bună ziua, «călcăiu crăpat»!

Iar popuşoiul i-a răspuns:

— Mulţămesc dumitale, «râsul copiilor»!

Pe grâu îl ustură la inimă vorba popuşoiului şi de aceea căută să vadă mai bine cum stă treaba. Mai târziu s'a încredinţat că n'a avut dreptate să-şi batjocorească prietenul şi de aceea, întâlnindu-l altă dată, i-a zis:

— Bună ziua, «saţul casei!»

Iar popuşoiul vesel i-a răspuns:

---

(1) Z. C. Panţu, *Plantele*, p. 205. — Poporul însă explicând glumeţ zice că: «Intâiu şi'ntâiu când s'au adus la noi în ţară *popuşoii*, au fost aduşi de un *popă* care erà cam *şuiu*, aşà că vorba *popuşoiu* vine dela acel *popă şuiu*!» («*Ion Creangă*», vol. IV, p. 387).

— Mulţămim dumitale, «cinstea mesei!» (1).

O variantă a acestei povestiri se aude şi în partea de miazănoapte a Moldovei, având acelaş înţeles; deosebirea este numai că în loc de *grâu* este vorba de *pâne*, căreia popuşoiul îi zice la sfârşit:

— Mulţămesc dumitale, «cinstea mesei!». Cinste dai, cinste găseşti!

Oricât de mare ar fi cătarea, preţul, preţuirea sau cinstea popuşoiului faţă de grâu, ele se socotesc în popor la olaltă ca sfinte; cu dânsele omului nu-i este îngăduit să facă orice.

In această privinţă, iată ce ne spune o povestire bucovineană:

S'a dus grâul şi popuşoiul odată la Dumnezeu ca să se jăluească asupra tuturor celor ce fac oamenii cu dânşii.

— Mă ară, Doamne, şi mă seamănă, zice popuşoiul.

— Bine fac, creşte, îi răspunse Dumnezeu.

— Mă prăşesc odată şi a doua oară!

— Bine fac, creşte!

— Şi mă taie şi mă desfac!

— Bine fac, creşte, sporeşte!

— Şi mă usucă, mă duc la moară, mă sfarmă şi mă fac făină.

— Bine fac, creşte, sporeşte!

— Şi mă pun pe foc, mă fac mămăligă, mă fierb.

— Bine fac, creşte, sporeşte!

— Şi mă fac mălaiu...

— Şi pe mine, adăugă şi grâul, mă fac pâne, ne pun la dospit, ne frământă şi ne chinue.

— Bine fac, creşteţi, sporiţi!

— Şi ne pun în cuptor de ne coc.

— Bine fac, creşteţi, sporiţi!

— Şi pe urmă ne scot şi ne pun din nou în foc, zicând că nu suntem bine copţi.

— Apoi aceasta este rea treabă; să nu creşteţi, să nu sporiţi! (2).

3. Ca popuşoiul să rodească cu îmbelşugare, poporul român cunoaşte o seamă de vrăji, dintre cari pe unele le vom pomenì la locul cuvenit, iar aici însemnăm următoarele:

In Bucovina, la Bunavestire, înainte de răsăritul soarelui, o femeie lipeşte o *baligă* în păretele coşerului cu popuşoiu (3).

(1) Culegere din Ţepu-Tecuciu.

(2) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 180—1.

(3) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 224.

Prin Moldova se crede ca dacă se împraştie pe drum cenuşă de *ciucalăi* (fără grăunţe), popuşoii vor creşte mănoşi (1).

Printre firele de popuşoi cari cresc pe o bucată, este câte unul care se chiamă *mama* sau *ştima popuşoilor*. Dupa credinţele plugarilor, acest fir este cel ce păzeşte bucata de primejdii, şi de aceea nu se strică, ci se păzeşte. In Bucovina se crede că *ştima* popuşoiului se cunoaşte pe aceea că are frunza albă, întâiu, cât este mic. Acest fir de popuşoiu se sărută, căci este semn de roadă (2).

Poporul cunoaşte multe semne de bielşug sau *mană* în popuşoi. Astfel:

Dacă la *Stratenie* vor fi *ţurţuri* mari de ghiaţă, popuşoii vor fi mari; dacă, dimpotrivă, ţurţurii vor fi mici, şi popuşoii vor fi mărunţi (3);

Dacă primăvara este multă floare de *gir*, toamna va fi bună recolta de popuşoiu (4);

Dacă *cucuruzul*, — fructul molidului, — e cam des, popuşoii vor fi slabi (5);

Daca primăvara se vor vedeà pe lângă case sburând mulţi *cărăbuşi*, e semn de mană în popuşoiu (6);

Dacă tot primăvara se vor vedeà mulţi *cărăbuşi* pe arătură, va fi semn că popuşoii se vor face mulţi (7).

Prin unele părţi când femeile coc aluatul pentru Crăciun, după ce îl pun în cuptor, aruncă pe cărbuni un alt cărbune stins. Dacă acest cărbune fură foc îndată şi se înroşeşte, se crede că popuşoii sămănaţi de vreme vor ieşì-buni; dacă acel cărbune se aprinde târziu, vor aveà noroc de vreme bună popuşoii sămănaţi târziu (8).

Dacă plouă în timpul aratului la popuşoiu, e semn că în acel an nu va fi mană în popuşoi; dacă dimpotrivă e secetă, popuşoii se vor face cu îmbielşugare (9);

---

(1) I. Creangă, *op. cit.*, p. 421.
(2) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 179.
(3) *Ibidem*, p. 961.
(4) D. Dan, *Straja*, p. 44—5.
(5) Cred. Rom. din unele sate din Bucovina, comunic. de d-l P. Cârstean, stud.
(6) *Şezătoarea*, VI, p. 49.
(7) Cred. Rom. din Vârlezi-Covurluiu, comunic. de d-l I. N. Vârlezeanu.
(8) Dat. şi cred. Rom. din com. Bogdaneşti, Jud. Suceava.
(9) *Şezătoarea*, VI, p. 49.

Câte *berze* vei vedeà întâia oară primăvara, atâtea care de popuşoiu vei face (1) şi

Dacă în noaptea de către Crăciun vei visà *popuşoiu*, cât de mari îi vei visà, atât de mari se vor face şi dânşii peste vară (2).

4. *Popuşoiul* are diferite numiri. In Moldova şi Bucovina se mai numeşte şi *păpuşoiu* sau *păpâşoiu*; în Ţara-Românească i se zice *porumb;* în Ardeal *cucuruz* (3) sau *ţenchiu* (4); Macedo- şi Megleno-Românii îi zic *călămbuchiu*, *călămbucu*, *gârnişor*, *mălai* sau *misur* (5), numai dacă nu cumvà prin aceste numiri înţeleg deosebite soiuri de popuşoiu.

Soiurile cele mai cunoscute de popuşoi sunt:

Românesc, *măselat* sau *alburiu*, care e mare şi alb la bob;

Moldovenesc, care are boabele mai *muşcate*; coloarea îi este galbenă deschisă; ştiuletele este lung şi gros, iar bobul mare;

Hăngănesc sau *hăngan* are bobul lungăreţ şi mare, galben-roşcat, firul scurt şi ştiuletele mare; «varietate indigenă precoce, cultivată în comuna Hangu din Moldova» (6);

Mocănesc, cu bobul mare şi spornic;

Moranglav, cu ştiuletele mare şi cu opt până la zece rânduri de grănunţe;

Turcesc, cu ştiuletele gros, cu multe rânduri de grăunţe şi bobul albicios;

Tătărăsc, cu bobul foarte mic, alb şi rotund;

Scorumnic sau *scoromnic*, cu ştiuletele subţire şi cu opt rânduri de boabe mari, aurii (7).

Colţ-de-cal, *dinte-de-cal*, *dintele-calului*, cu bobul mare, lat şi albicios; se pare că varietatea aceasta, cultivată în mod excluziv prin jud. Brăila, se mai numeşte şi *american*.

De-cinci-luni, cu ştiuletele subţire, cu bobul lung şi roşietec;

Nemţesc, *cincantin*, *mărunt*, *măruntel*, *portocaliu*, *chircă* sau *moldovenesc*, cu ştiuletele scurt şi subţire, bogat în boabe şi şiruri, iar firul mănos în ştiuleţi (8).

---

(1) *Şezătoarea*, VIII, p. 51, 52 şi 54.

(2) *Revista „Tinerimea română“* III, 1, p. 453.

(3) I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, p. 452.

(4) Viciu, *op. cit.*, p. 83. — *1000 Doine*, p. 286.

(5) Z. Panţu, *Plantele*, p. 204 — P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p, 25,

(6) *Ibidem*, p. 204

(7) Culegere din Goleştii-Badii, Jud. Muscel

(8) Vezi Damé, *Terminologie*, p. 63—4

Huţăneşti, sunt pestriţi şi
Ţigăneşti, sunt negri (1).

Megleno-Românii cunosc varietăţile albă şi galbenă, care se preferă fiind mai bună (2).

CAPITOLUL II.

Aratul şi sămănatul.

1. Chipul cum se ară şi se samănă în de obşte, îl cunoşteam din cele arătate mai înainte, unde în linii subţiri s'au pomenit şi popuşoii. După arat, brazdele se boronesc sau se tăvălesc, ca sa se sfarăme bolovanii.

De obiceiu popuşoii se ară şi se samănă în mirişte, adecă pe acolo pe unde în anul trecut a fost sămănată *pâne de vară*; totuş pe alocuri, popuşoii se samănă într'aceeaş bucată mai mulţi ani dearândul.

Arătura sau *ogorîtul* pentru popuşoi se face obişnuit primăvara; prin unele părţi se face şi *toamna* (3). In Moldova o astfel de arătură făcută toamna se numeşte *întorsătură*, dela verb. *a întoarce*.

Prin Oltenia şi Ţara-Românească, popuşoii nu se samănă prin asvârlire, ci se *pun*, şi vremea sau lucrarea aceasta se numeşte *pusul*, *punerea* sau *puitura* (4) porumbului.

In aceste părţi, după arat, brazdele nu se grăpează, ci se lasă aşà cum sunt; apoi, din trei în trei brazde, între brazda a doua şi a treia, se face *cuib* cu călcâiul şi în acest cuib se pun câte şase-şapte boabe de porumb din sac. Cuiburile se fac de către *puitor*, din mers, la fiecare doi paşi, tot cu călcâiul piciorului drept. In loc

(1) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 179.

(2) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 25.

(3) Ic. I. Mălăescu, *Monogr. com. Mălăeşti*, p. 35.

(4) C. R-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 63. — Iată cântecul *pusului la (de) cucuruz*. I. I. Ciuncanu, *Doine şi alte cântece*, Craiova 1911, p. 42:

Cucuruz, cucuruz,
Cine[-al] focului te-*a pus*?
Cin'te-*a pus* şi *sămanat*,
Mâna lui să-i fi secat.
Şi iar verde mărgărit,
Nici astăzi n'ai răsărit.
Răsai. cucuruz. si cresti.
Până sunt fetele mici
Şi flăcăii tot voinici.
Cucuruz cu foaia verde,
Puica mea nu se mai vede.
Puică, tu ai să te pierzi,
Şi lumea n'ai s'o mai vezi!

de călcâiu, cuibul se mai face câteodată şi cu *parul* sau *cotonoaga* (1).

Se întâmplă însă ca boabele puse să nu răsară toate; în această împrejurare se face a doua puitură prin locurile sterpe şi care se numeşte *cârpit* sau *cârpeală*. Cârpitul se face cu sapa, căci pământul întărindu-se, călcâiul nu mai poate face cuib, şi se urmează numai pe acolo pe unde boabele n'au răsărit. Când dintr'un cuib n'au răsărit decât două boabe, sau numai unul singur, cele pierite se înlocuesc cu altele, puse tot cu sapa, şi în apropierea vechiulului cuib.

Prin jud. Dorohoiu, aceste borte se fac cu *ţăruşul* (2).

Prin părţile de deal şi de munte, precum şi pe la şes, prin grădini şi viile tinere, micile petice de pământ adesea nu se mai ară, ci se sapă cu sapa, sămănatul făcându-se ori pe dedesupt, pe *piele*, pe locul nelucrat, ori pe deasupra prăşiturii, pe pământul negru.

Pricina pentru care câte odată grăunţele nu răsar, iese din calitatea grăunţelor cari nu trebuesc să fie seci, uscate de crude sau sfărâmate la bătutul popuşoilor, cu ciomagul ori îmblătiul. Alteori însă aceste grăunţe sunt mâncate de ciori cari le ciugulesc de pe pământ înainte de a le venì rândul să fie acoperite de brazde, sau sunt scoase chiar din arătură, când sămănatul s'a făcut pe deasupra brazdelor. De aceea, la 22 Fevruarie, când cade *Sânt-Toader*, pentru ca ciorile să nu scoaţă porumbul, se obişnueşte prin unele părţi ca gospodinile să se scoale disdedimineaţă, Marţi, — *Marţia ciorilor*, care vine în preajma lui Sân-Toader, să-şi iea furca în brâu şi sa toarcă cu ochii închişi un fir; după acesta să-l înnoade cu mânile la spate şi tot cu ochii închişi, zicând această vrajă: «Nod gura ciorilor, a *garoilor*, a *şuiţelor* şi a toate lighioanele cari scot porumbul». Ieau apoi firul înnodat şi tot cu ochi închişi îl leagă de fiarele coşului, unde îl lasă până când se sfârşeşte pusul porumbului. Când sămănatul s'a isprăvit, firul se iea dela coş şi se leagă la coarnele plugului; în anul următor se ară cu dânsul la plug, unde se ţine până se isprăveşte aratul, când se scoate şi se aruncă (3). De bună seamă că în acest timp la coş a stat vrăjit alt fir înnodat.

2. Mai întodeauna, odată cu sămănatul popuşoilor, printre grăunţele de sământă se amesteca şi *sământă de cânepă* din care vor răsărì firele ce se vor face *hlandani*, *sământă de bostan*, *sământă*

---

(1) După cele văzute în satele de şes din Jud. Muscel. — Damé, *op. cit.*, p. 16.
(2) După cele văzute în Hânţeşti.
(3) *Revista «Tinerimea română»* IV, 1—2, p. 94.

de pepene sau boabe de fasole, cari toate vor creşte împreună cu popuşoii şi cari se vor culege fiecare la vremea potrivită.

3. De aratul şi samănatul popuşoilor se leagă o seamă de datine şi credinţe. Astfel:

Ca să crească popuşoii buni, *ciucalăii* de pe cari se ieau grăunţele, se asvârle în drum, cu credinţa că se vor face atâţ de mulţi, câţi drumeţi vor trece pe acolo; alţi gospodari îi dau pe ape şi nici cu un chip nu-i pun pe foc (1).

Când se pune porumbul în pământ, *cocenii* cu frunzele dela legătură se aruncă în baltă, într'o gârlă sau *gropan* cu apă, ca bielşugul popuşoilor să iească cum iese apa din pământ (2).

Aratul se începe când sunt mulţi *cărăbuşi* (3) păroşi pe picioare. Trăgând seama la aceşti cărăbuşi, dacă se va vedeà că picioarele de dinapoi sunt mai păroase decât celelalte, se crede că popuşoii sămănaţi mai târziu, *popuşoii târzii*, vor rodì mai bine decât ceilalţi; dacă picioarele mijlocii vor fi mai păroase, se zice că popuşoii mijlocii vor fi mai buni: dacă vor fi astfel cele de dinainte, se crede că *popuşoii din frunte* sau *cei de vreme* vor fi mai rodoşi (4).

Aratul începe de obiceiu pe la Buna-Vestire şi ţine până pe la *Arminden* (5) sau *Ispas* (6). Se ară şi se samănă în toate zilele afară de Marţi, pe alocuri, căci «Marţea este cu pieze rele» (7). Tot astfel prin unele părţi nu se samănă în acea zi din săptămână în care a căzut Buna-Vestire în acel an, ca să nu iasă popuşoi slabi (8).

Popuşoii s'ar puteà sămănà cât de târziu, dacă s'ar puteà şti că toamna va fi lungă şi bruma n'ar cădeà curând. Un semn despre aceasta ar fi îngheţul pământului în spre *Patruzeci-de-Sfinţi*.

Popuşoii sămănaţi de vreme vor fi buni dacă în ziua de Buna-Vestire soarele se va arătà dimineaţa; dacă se va arătà pe la amiază

(1) Dat. şi cred. Rom. din Nemţişor, Vânătorii Neamţului, jud. Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei.

(2) Dat. şi cred. Rom. din Catanele, jud. Dolj, comunic. de dl. Şt. St. Tuţescu.

(3) *Melolontha vulgaris*, Fabr.

(4) Marian, *Insectele*, p. 22—3.

(5) I. A. Zanne, *Proverbe*, IX, p. 270: «Dacă nu se seamănă cucuruzul până la Arminden, poţi să bagi mestecăul mămăligii în foc!»

(6) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 37.

(7) R. Codin şi Mihalache, *op. cit.*, pag. 108.

(8) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 224.

buni vor fi popuşoii mijlocii; dacă se va arătà către seară, vor rodì bine popuşoii sămnaţi târziu (1).

4. După sfârşitul aratului şi sămănatului de popuşoi, se mai samănă numai *mohorul*, — popusoii deşi, — cari nu se vor lucrà, ci se vor lăsà să-i năpădească mohorul. Când acestui nutreţ sau *cositură* îi va veni vremea să se cosească, va fi cosit.

In Ardeal, acest mohor se numeşte *ciolomad* sau *cucuruz de boi* (2).

CAPITOLUL III.

Borunitul.

1. Popuşoii răsărind, îşi arată întâia frunză când se zice că sunt «ca urechea şoarecelui», după care urmează a doua, a treia şi celelalte frunze.

2. De obiceiu, când popuşoii au crescut cam de-o «palmă proastă»(3), se *borunesc* sau *boronesc* cu *boruna* de fier sau de lemn. Prin părţile pe unde această unealtă se numeşte *grapă*, operaţiunea se numeşte *grăpat* sau *grăpare*.

Prin grăpare, o sumă de buruieni rădăcinoase precum ar fi *hòlbura* (4), chirul (5), mohorul şi mai ales *cel lat* (6) şi *iarba grasă*, dar şi *lupoaica*, *ridichioara* (*rapiţa sălbatecă*, *muştarul*), *părul porcului*, *visdeiul* (*ghisdeiul*), *ulerul* (*costreia*), *loboda albă* şi *roşie*, *răcoina*, *mesteca*, *cicoarea*, *pălămida*, *cucubeţica*, *ştiriţa*, *zerna* (*zârna*) ş. a., se desrădăcinează prin dinţii borunei şi se scot.

Mai presus de aceasta stă însă faptul că prin sgâriare, sau scrijălare, pământul întărit, *bătut*, *bătătorit*, *bătucit* sau *duplit* de ploi, se înfoiază şi se aieriseşte.

Borunitul se face înaintea întâiului prăşit. Când plugarul are mulţi popuşoi de prăşit şi nu-i poate *dovedì* din muncă, îi boroneşte şi a doua oară, înainte cu o săptămână de rândul prăşitului.

Se înţelege, nu se boronesc decât popuşoii sămănaţi prin svârlire, nu şi cei sămănaţi în rânduri.

(1) Marian, *Sărbătorile*, p. 223.

(2) Viciu, *op. cit.*, p. 88.

(3) 20 cm.

(4) *Cămaşa lui Dumnezeu*, *hòlbora*, *poala Maicii Domnului*, *poala rândunicei*, *rochiţa rândunelei* (*Convolvulus arvensis* L.).

(5) Pir (*Triticum repens*, L. = *Agropyrum repens*, P. Beauv.)

(6) Vezi Z. Panţu, *Plantele*, p. 175.

CAPITOLUL IV.

Prăşitul.

1. Indată după borunit, muncitorii ies la *prăşit*, care se mai numeşte şi *săpat* (1), *prăşilă* (2), *sapă* (3), *copoit* (4), *târşit* (5), *târşenit*, *troşenit* sau *bruftuit;* verbele respective sunt: *a prăşì*, *săpà* (*da cu sapa*), *copoì*, *târşì*, *troşenì* şi *bruftuì*, iar ceeace rezultă se numeşte: *prăşitură*, *praşă*, *săpare*, *săpătură*, *târşenire*, *troşenire* (6) sau *bruftuială*.

In deobşte întâiul prăşit se numeşte *prăşitul dintâi*, *sapa dintâi* sau *prăşila dintâi*.

2. Prin prăşire se face la rădăcina firului de popuşoiu un *muşiroiu*, *moşiroiu*, *muşinoiu*, *moşinoiu* sau *cuib*, adecă o mică adunătură de ţărână, care, pe de o parte îi adăposteşte rădăcina fragedă de arşiţa soarelui, iar pe de alta îi înlesneşte o înradăcinare mai temeinică, având unde să crească şi să se desvolte firele de rădăcină adventivă, numite *mustăţi*. Afară de acestea, prin facerea muşiroaielor se fac nişte adâncături între dânsele, pe unde apa de ploaie poate să pătrundă mai uşor la rădăcinile firelor.

Tot prin prăşit popuşoii se răresc: o parte dintre fire se taie şi se lasă numai acele ce sunt frumoase şi la o depărtare potrivită, în mărime mijlocie cam de un pas, ca să se poată desvoltà fără supărare.

La un moşiroiu se lasă numai un fir de popuşoiu şi numai prea rareori câte două, când însă acestea se află într'o *răritură*, poieniţă.

Tot prin prăşit se taie toate buruienile, cari crescând ar *înăduşì* popuşoii şi i-ar face să se îngălbenească.

Pământul se frământă în întregime, până aproape de rădăcina firului, care adesea, ne mai având în ce să se sprijine, cade. In acest caz, prăşitorul îl ridică în picioare într'un chip meşteşugit prin aruncarea ţărânii cu sapa, prin ridicarea cu degetele picioarelor

(1) *125 chiuituri*, Gherla 1904, p. 4.
(2) Culegere din Româneşti, jud. Iaşi, şi Vălenii-de-Munte, jud. Prahova.
(3) Goleştii-Badii, jud. Muscel.
(4) Culegere din Dolj.
(5) Şt. St. Tuţescu, *Tania ăluia*, p. 110.
(6) *Vieaţa agricolă*, I, p. 90.

sau apucându-l cu o mână, iar cu cealaltă trăgând pământul cu sapa la rădacină.

. După felul popuşoilor, după tăria pământului şi după obiceiul locului, unii gospodari lasă popuşoii mai *rari*, alţii mai *deşi* şi-i o adevărată fală pentru acei ce ştiu să-i potrivească.

Dacă sunt pètece pe unde graunţele asvârlite n 'au răsărit, ele se lasă aşà, căci popuşoii nu se pot *răsădì* sau mutà, deoarece se *pălesc* îndată şi *pier*, uscându-se. Numai când prăşitul se face *pe moale*, adecă, pe vreme ploioasă, se pot mutà, luându-i pe dedesupt, cu sapa, rădăcina neatinsă în pământ mult, şi punându-i în locurile goale sau *pleşuve*.

Astfel se face prăşitul dintâiu al bucăţilor cu păpuşoi, cari au fost sămănate prin asvârlire.

3. Prin părţile pe unde popuşoii se seamănă rânduri-rânduri, pe brazde, la sapa întâia se prăşeşte *ristavul*, locul dintre două rânduri de popuşoi, care are lăţimea a trei brazde, iar firele din cuib, în caz când au rasărit toate, se răresc prin tăiere şi nu prin smulgere, ca să nu se smintească şi celelalte. In cuib se lasă numai câte patru sau cinci fire, împrejurul cărora se face *cuib*, adecă muşiroiu.

4. Prăşitul sau săpatul acesta se face cu *sapa*.

Sapa se alcătueşte din două părţi: *sapa* propiu zisă (fig. 40) care are: *1*, *leafa* sau *fierul;* 2, *tăiuşul* sau *gura;* 3, *colţurile;* 4, *urechea* cu 5, *muchea* şi 6, *gâtul.*

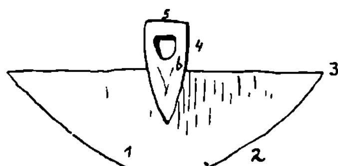
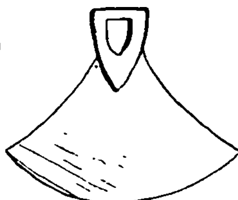
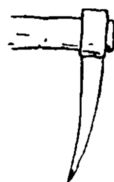

Fig. 40.

Fig. 41.

Fig. 42.

Fig. 43.

A doua parte este *coada* sau *dârjala* care este de lemn drept şi neted, ca să nu *bată* la palmă, adecă să nu facă prăşitorului *beşici* sau *bătături* pe la rădăcinile degetelor sau pe la mijlocul şi încheieturile lor.

Coada se întăreşte în urechea sapei prin ajutorul unei *pene* de lemn, sau unui *piron* sau cuiu de fier.

De obiceiu sunt două feluri de sape: unele mai înguste (fig. 42—3),

numite şi *sape de săpat* şi altele mai late (fig. 40—1) numite şi *sape de prăşit.*

La sapele de săpat, unghiul pe care îl formează leafa cu coada este aproape drept (90°; fig. 43), pe când la cele de prăşit, acest unghiu este mai mic. Cu cele dintâi, tăierea în pământ se face aproape vertical, pe când cu cele de al doilea tăietura este mai oblică.

Săpatul se face tăind pământul *sapă* (1) *cu sapă,* adecă bucată cu bucată, pe când prăşitul constă din lovirea pământului cu tăişul sapei *şi din tragerea pământului* până la muşuroiul popuşoiului. Aceasta este cu putinţă, căci tăietura pământului ce se trage, nu are o adâncime mare faţă de tăietura sapei de săpat.

Inchipuindu-ne un mal de pământ, avem în fig. 44 şi 45 porţiunile 1, 2, cari arată cât taie atât la săpat (fig. 44) cât şi la prăşit (fig. 45) cu sapa, observându-se bine atât lungimea lozbei sau bucăţii de pământ cât şi adâncimea ei.

Din cele arătate până aici se poate prin urmare înţelege uşor că prăşitul se face cu atât mai uşor, cu cât pământul va fi mai înfoiat,

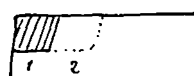

Fig. 44.

Fig. 45.

mai mrăniţos (ţărinos), «cu cât se va prăşì mai bine». Când pământul va fi mai tare, prăşitul se va face mai greu.

După tăria pământului, se dă lefei sapei, faţă de coadă, o înclinare mai mare sau mai mică, adecă se va da sapa «mai la săpat» fig. 41 *a* sau «mai la prăşit» (fig. 41 *a'*) (2). Potrivirea aceasta se face cu ciocanul, îndoind sapa dela gât.

Sapele se *bat* şi se *ascut,* după cum vom vedeà când va fi vorba de *coase.*

5. La o casă de plugar sunt de obiceiu atâtea sape câţi muncitori sunt, înţelegându-se astăzi, în aceste vremuri grele, prin muncitori chiar şi copiii dela opt ani în sus. Dacă acesta poate să ţină în

(1) De unde şi înţelesul cuvântului *sapă:* o lozbă sau brazdă de pământ, care se taie sau se desprinde dintr'o singură tăietură a sapei.

(2) Despre aplicarea acestui procedeu la... nasul copiilor, în joacele lor, vezi T. Pamfile, *Jocuri de copii,* I, p. 51.

spinare pe un altul mai mare decât dânsul, care i se aruncă în *cârcă* fără de veste, se crede că este «bun de pus la sapă», «ca să plătească şi el cea mămăligă!»

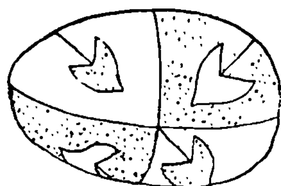
Sapa se cumpără din târg; mai înainte se făceà de meşterii satelor. Este mai mare şi prin urmare mai grea, după puterea omului.

Din sape vechi, stricate, se fac diferite unelte, — cosoare, cuţite, topoare, — sau slujesc la *pânzuirea plugului.*

Pe ouăle de Paşti chipul sapei nu lipseşte; desemnul are forma din fig. 46. (fondul roşu iar liniile şi punctele albe) (1).

6. *Prăşitul de-al doilea*, care câte odată împrumută şi unele numiri ale celui dintâiu, se mai chiamă şi *praşila a doua*, *sapa a doua*, *muşiroitul*, *muşoroitul*, *ţărnuitul* (2), *ogorîtul* (3), *îngropatul* (4) sau *copăitul* (5), se face cu scopul de a tăià buruienile cari au crescut şi a mărì muşuroiul dela rădăcina firului de popuşoiu.

Dacă la prăşitul dintâiu s'a răscolit pământul până la rădăcina firului, la prăşitul de-al doilea, vechiul moşinoiu nu se strică, ci peste dânsul se adaogă ţărână proaspătă.

Fig. 46.

Cu acest prilej, dacă popuşoii se găsesc lăsaţi prea deşi dela prăşitul dintâiu, acum se mai *răresc*, adecă se mai taie pe unde se socoteşte că-s prea aproape unii de alţii.

Praşitul de-al doilea se face la trei-patru săptămâni după prăşitul întâiu; în orice chip, munca se cumpăneşte astfel ca să se isprăvească cel mai târziu când este aproape să înceapă seceratul.

Când nu este vreme în de ajuns, când plugarul are prea mulţi popuşoi sămănaţi şi când în aceste împrejurări popuşoii nu sunt *buruienoşi*, praşitul de-al doilea nu se mai face.

Tot astfel, câte odată şi foarte rar numai, când este răgaz, se face şi prăşitul de-al treilea; aceasta se întâmplă când seceratul întârzie.

Atât la prăşitul dintâiu cât şi la cel de-al doilea, când lucrul nu se face la vremea cuvenită, se zice că *popuşoii au fost scăpaţi*,

(1) Maria Panaitescu, *op. cit.*, după originalul din Baloteşti-Ilfov.
(2) Culegere din Hânteşti, jud. Dorohoiu.
(3) Culegere din Vălenii-de-Munte, jud Prahova.
(4) Ic. Mălăescu, *Monogr. cit.*, p. 36.
(5) *Vieaţa agricolă*, I, p. 87.

sau *au fost scăpați în burueni*, referindu-se mai ales la întâiul prășit. Când această primejdie se apropie, se zice că «popușoii încep să dea ochii peste cap».

7. Prin părțile pe unde popușoii se samănă în rânduri, la două sau trei săptămâni după prășitul dintâiu, se face *rărițatul* (1) sau *rălițatul* (2), cu *rărița* sau *rălița*. Prin rărițare se face pe *ristavuri* un

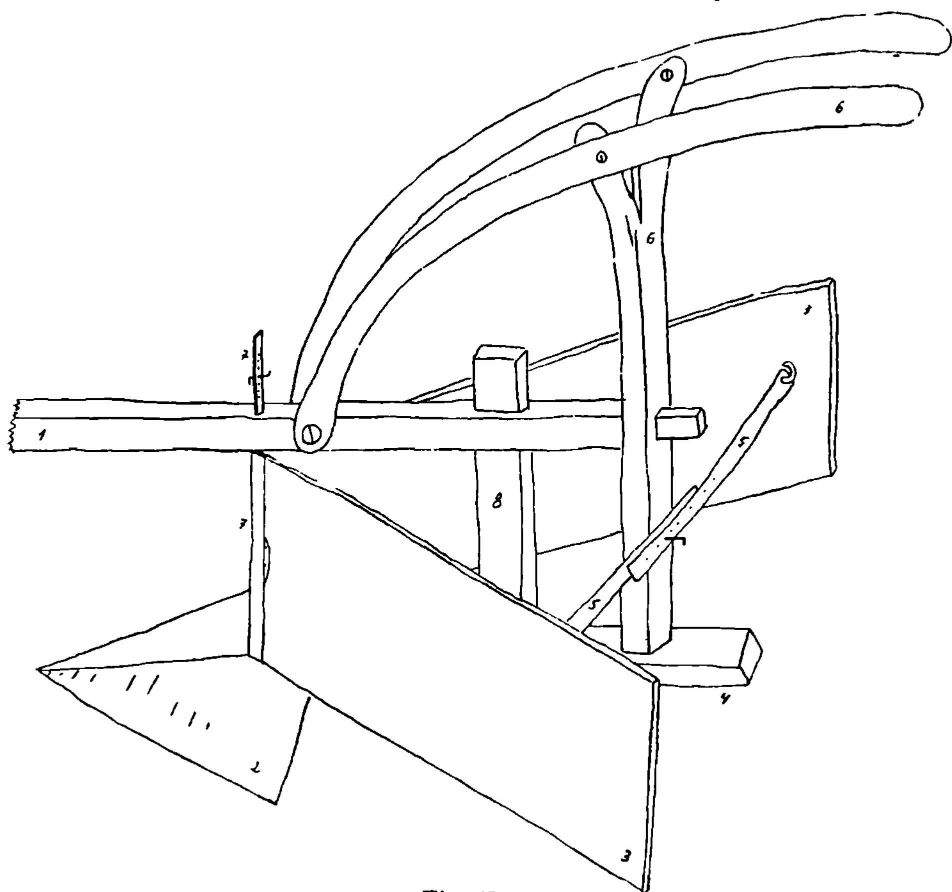

Fig. 47.

șanț, răsturnându-se pământul cu cele două cormane ale uneltei, în dreapta și în stânga și înălțându-l pe lângă cuiburi.

Boii merg pe ristavurile lăturașe.

(1) Culegere din părțile de șes ale județului Muscel.

(2) Candrea, Densușianu, Speranță, *Graiul nostru*, I, p. 77, pentru jud.-Dolj.

Rarița (fig. 47) are următoarele părți: *1, grindeiul*; 2, *fierul*, un diedru cu un unghiu aproape de 175°; *3, cormène*, sing. *cormană*, de lemn; 4, *plazul* care merge pe pământ; 5, *verigile* sau *arcurile* de fier cari sunt legate de cormène prin inele de fier, slujind la apropierea sau îndepărtarea lor de plaz, căci acestea se învârtesc, prin balamale, într'o *îmbucătură* de fier ce le îmbracă pe amândoua; *6, coarnele;* cornul, la unele rarițe, este înțepenit în plaz și în grindeiu, sfârșindu-se sus de-a dreptul prin două coarne, pe când la alte le coarnele sunt legate de grindeiu și se razemă pe cornul propriu zis; *7, îmbucătura* de fier a cormenilor, care strabate grindeiul sub formă de limbă găurită. Dacă cuibul îmbucuräturii, care se mai numește și *îmbrăcătură*, ar fi jos, ridicând boii, prin jug, grindeiul în sus, ridică și fierul și brazda nu se taie adâncă; mutând cuiul mai sus, la ridicarea grindeiului, fierul ramâne jos și brazda se croește adâncă; *8, bârța.*

Rarița nu poate fi trasă de boi înjugați la jugul obișnuit, căci ei trebue să mearga departe unul de altul, pe câte un ristav vecin celui ce-i împărțit de rariță. De aceea se obișnuește un alt soiu de jug mai mare, care se compune (fig. 48) din: *1, ceafa* care are cinci găuri pentru resteie, bulfeie și cuiul japiței și alte găuri pentru a mutà răsteiele și bulfeiele mai aproape sau mai departe, potrivind

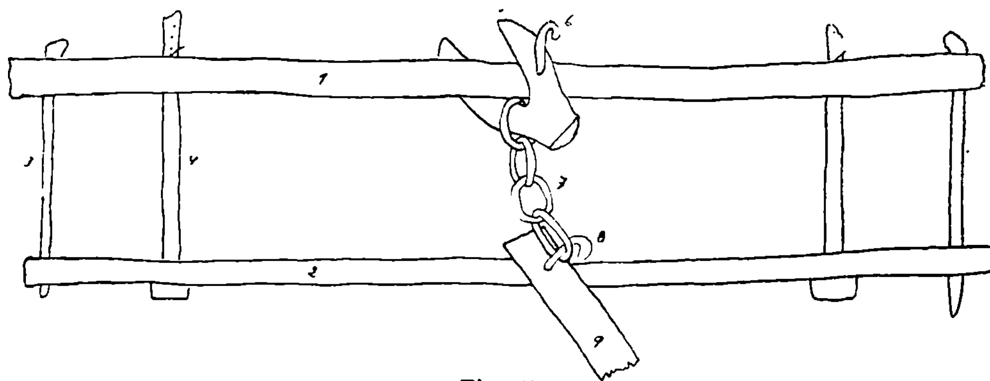

Fig. 48.

cu chipul acesta ca boii să meargă drept pe ristavuri; *2, poliță*; *3, resteie; 4, bulfeie; 5, jàpița de lemn; 6, cuiul japiței; 7, chìșărul* de fier sau lanț; *8, cuiul grindeiului* în formă de cârlig, care trage veriga chișărului; *9, grindeiul rariței* (1).

(1) Descripția și desenele rariței și jugului, după cele culese din șesul jud. Mușcel.

Un alt soiu de rariță (fig. 49) o dăm mai mult pentru curiozitate, căci se folosește aproape excluziv la grădinarie. La dânsa se deosebește: *1, plazul ; 2, cormanele; 3, trupița sau cùcura* și *4, cornul*, care este adaus la cornul propriu zis 5 (1).

9. Dela rariță peste o săptămână, se face *sapa a doua*, adecă *mușiroitul* cu sapa sau facutul mușiroaielor. Daca însă dau zor alte munci, mușiroitul nu se mai face.

10. La prășit omul pleaca disdedimineață cu sapa pe umăr (2), de care atârna traista cu bucatele și bota cu apă. Tot odată cu dânsul îi pleacă și copii precum și nevasta, dacă nu cumvà aceasta ră-

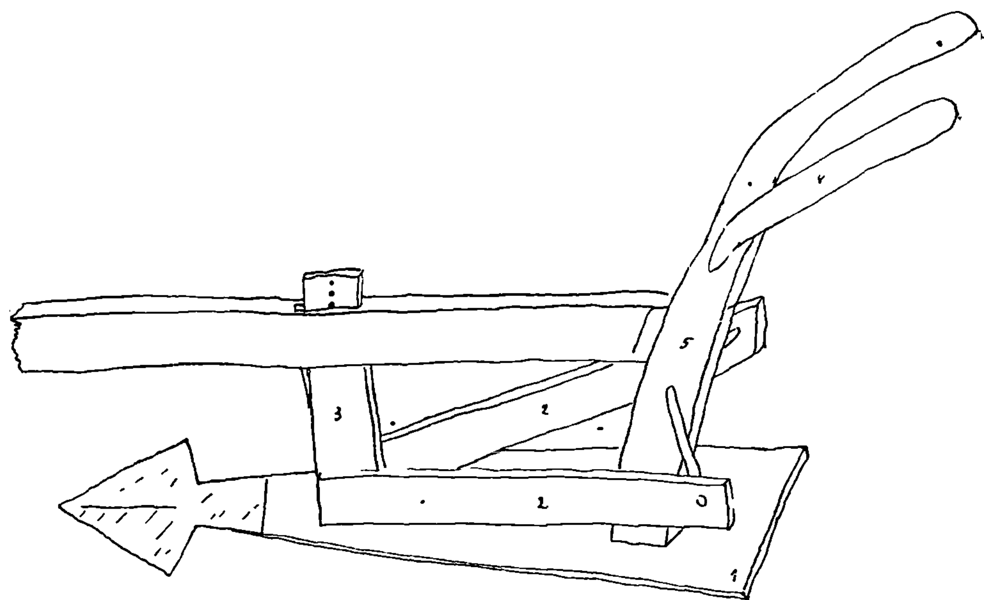

Fig. 49.

mâne acasă spre a pregătì mâncarea, mai ales când se întâmplă să aibă muncitori mulți pe bucată, «la loc» sau «la pogoane».

Prășitul începe dela un capăt al bucății; dacă locul este înclinat, munca pornește din vale spre deal.

Dacă bucata este îngustă și pe dânsa lucrează numai doi prășitori, unul se așează pe o *brazdă* (3) și celelalt pe cealaltă brazdă,

(1) Văzută în Zorleni-Tutova la d-l M. Lupescu.

(2) Despre cel «calic și fudui», se zice că «merge la bucată cu sapa învălită în basmà», sau «se duce la prășit sprijinindu-se în coada sapei ca'ntr'un băț».

(3) Iumătate de bucată.

Dacă bucata este prea lată, prăşitorii se aşează în curmeziş la intervale egale între dânşii. Obişnuit, acest interval nu trebue să fie mai mare ca trei stânjeni, spre a fi cu faţa întotdeauna către partea neprăşită şi astfel a trage cu sapa dinainte înapoi şi nu în lături, lucru care aduce oboseală mare, deoarece sileşte pe prăşitor a se întoarce veşnic cu faţa spre sapă; însemnează apoi a mutà totdeauna picioarele şi *a bătăturì* astfel prăşitura cu prea multe urme. Fiind mai apropiaţi, afară de aceasta, prăşitorii se pot *luà* sau *îndemnà* la muncă vorbind, cântând şi auzindu-se uşor între dânşii.

Când însă bucata de popuşoi este prea lată şi prăşitorii sunt prea puţini, prăşirea se face pe *postăţi.* De pildă, într'o bucată lată de 20 de stânjâni, prăşitorii încep să prăşească la o margine o lăţime de 5 stânjini şi după 30—40 de stânj. lungime, se întorc şi ieau altă postaţă pe care o lasă după ce ajung în dreptul celei dintâiu; în urmă ieau pe a treia şi apoi pe a patra. Acestea se numesc *poştăţi în lung* sau *poştăţi în lungul bucăţii.*

Când bucata este în lungul unei costişe prea înclinate, prăşitul nu se poate face în lung, ci se iea câte o postaţă din hatul din jos şi se prăşeşte la deal până când se ajunge în hat, de unde vin din nou şi *croesc* sau rup altă postaţă.

Postaţa se mai numeşte şi *postate* sau *postată* (1).

Intr'o doină din Bârgău se cântă.

— Măi bădiţă, mult eşti hâd,
Dar de mi-i fi rânduit,
Cum vom lucrà'ntr'un pământ?
— Vom luà *postata* lată,
Să nu venim la olaltă (2).

La prăşit, un picior se ţine înapoi, iar mâna din aceeaş parte cu acest picior apucă sapa mai de către coadă; cu cealaltă mână se apucă mai dinainte. După o trecere de vreme, această mână, care osteneşte mai mult, se mută în locul celeilalte, schimbând în acelaş timp şi piciorul. Schimbarea aceasta se face foarte repede, odată, cu care se scuipă şi în palme, ca să se lipească mai bine de coada sapei. După mai multe schimbări de mâni muncitorul obosind, trebue să înceteze pentru câtvà timp lucrul spre a se odihnì. Odihna

(1) Ion Creangă, *op. cit.,* p. 437: 1—2 prăjini, bucată dintr'un ogor la prăşit şi secerat.— Marian, *Sărbătorile,* I, p. 27: o bucată de loc : cât cuprinde un şir de prăşitori, când prăşesc.
(2) I. P. Reteganul, *Chiuituri,* Gherla 1897, p. 124.

se face «în coada sapei», adecă, își pune o palmă în coada sapei, pe capăt și pe aceasta mână se sprijinește subsioara celeilalte mâni.

Lenea celor cari prășesc se cunoaște după timpul cât stau rezămați în coada sapei, iar luarea în râs a unor atari muncitori este aceasta: «Ce stai atâta ridicat? Vrei să ne poată mai bine numără megieșii?»

Dacă pământul este moale, lutul se prinde de sape și le umple, le *încarcă* și le face prin aceasta foarte grele. De aceea, din când în când, sapele se izbesc cu muchea de pământ ca să se descarce, se șterg cu picioarele, sau, doi prășitori alături își izbesc sapele muche în muche. Când sapele sunt *spălate*, adecă atunci când prin muncă s'au făcut lucioase și când pământul este svântat, prășitul se face foarte lesne.

Cei cari sunt pe la mijlocul bucății au grijă să astupe brazda care s'a făcut cu plugul, când brăzdarea bucății s'a început dela haturi și când această brazdă n'a fost bine acoperită cu țărână la grăpat.

11. Toate lucrurile pe cari le au prășitorii cu dânșii: haine, bucate și vase cu apă, se pun la un loc pe mijlocul bucății sau pe unul din haturi și cu un cuvânt se numesc *bulendre*.

Când aceste bulendre rămân prea în urmă, când lângă dânsele se mai află și copii mici, aceste bulendre se *mută* înaintea prășitorilor la o depărtare deopotrivă cu cea dela care au fost mutate.

Aceste depărtări, referindu-se la cele spuse mai sus, se numesc *postăți* și slujesc ca un fel de unități de măsură. O pildă: «Până la prânzișor am prășit, în pieptul dealului, de-abià două postăți; cum am scăpat la *așezătură*, am mers ca glonțul: de opt ori am mutat bulendrele până seara».

Când se mută bulendrele, mamele cari au copii «de țâță», «le dau țâță» și dacă vremea e călduroasă, li se face umbră, legând câte doi sau mai mulți popușoi de frunze, — mai ales la prășitul de-al doilea —, și întinzând peste dânșii o broboadă ori o haină.

Bota, ulciorul sau cofa cu apă se pun deasemenea la umbră sau chiar se îngroapă în pământ mai mult de jumătate, ca să stea apa rece.

Mutatul bulendrelor se face de către copii, mai ales când acești copii «mai mult pământ bat [prin ostenire deasă și prin mutare de picioare], decât cât ar prășì».

12. *Prânzurile*, *conacele* sau *conacurile* pentru mâncare sunt obișnuit acele pe cari le-am văzut și la plugărie, cu deosebire ca acum muncitorii

dorm sau «trag câte un puiu de somn» şi la *prânzul cel mare* (1), numit şi *ojină* sau *ojână.*

Atât la prăşit cât şi la alte munci pe bucăţi, se crede că nu-i bine ca omul să se culce pe *hat* sau *hotar*, la ameazi sau în de obşte niciodată, căci hatul este locul dracului. Sf. Ilie, care veşnic caută să trăsnească pe diavol, se poate întâmplà să trăsnească pe cel care se află pe hat (2).

Prin jud. Dolj, înainte de a plecà la muncă, *de cu dimineaţă*, oamenii *îmbucă* numai *pâne goală* sau cu brânza, ţinând-o în mână. Alţi gospodari mânâncă chiar bine, «să se vadă scapaţi de-o grijă», pe întuneric chiar. E bun, fireşte, puiul fript şi făcut *moare*, — fript, rupt şi pus într'o strachină cu apă căldicică şi sărat apoi. «La loc», la câmp, mânâncă pe la 9 şi jum. pentru *de prânz*, întinzând bucatele pe o *mesală*, — faţă de masă. Găsind pe cinevà la masă, se zice «prânz bun», sau «masă bună la oameni».

Pe la ora 1—2 după amiază, când e soarele «cruce burţii», se mânâncă *de namiaz* şi apoi se odihneşte la umbră, sculându-se pe la ora 3 când e *chindioara.*

Pe la ora 4, când e *chindia mare*, «se mai iea câte o coajă de pâne în gură, goală, mai ales de cei ce se duc mai des la caruţă, după apă». Ba unii mânâncă de chindie (3).

(1) In privinţa odihnei dela prânzuri, iată ce ne spune o jâtie care se aude prin multe parţi:

«Se zice că un om având mai mulţi prăşitori tocmiţi cu ziua, lucrà într'o bucată în al cărui capat erau sămănate numai fasole.

De amiază, după ce-şi ospătă oamenii, când aceştia voiră «să pună o leacă şi dânşii capul jos», stapânul le spuse:

— Cât om mai *răsuflà* un pic, oameni buni, haide să prăşim şi fasolele, că pe urmă ne-om întoarce din nou la popuşoiu».

(2) Cred. Rom. din Jud. Botoşani, comunic. de d-l V. Moisiu.

(3) Dat. Rom. din com. Boureni-Dolj, comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu: «Prin părţile noastre, femeile n'aduc *în cap, pe cap, în baniţi* mâncarea la câmp, după cum am văzut în jud. Vâlcea şi Gorj, sau partea de mijloc şi de nord a jud. Dolj, părţi deluroase, — pentru prânz şi namiaz *când rămân şi ele* la muncă. Şi nici ţuică... Mâncarea o ieau dimineaţa când pleacă.

La câmp, mâncarea se duce şi se păstrează în traistă sau *disagi*, — în cari se pune şi *legumea*,—şi care apoi se pune în lada căruţei ori într'un colţ al căruţei, sub căruţă, lângă roată, la umbră; iar când au câni cu narav, sau au vecinii, ca să nu rămâie făr' de ea, o leagă în vârful proţapului, pe care apoi îl ridică în sus, unde n'au să mai ajungă; sau dacă este vreun pom, o pun în pom.

Legumele lichide le duc în oale acoperite; *moarea* în străchini mai ales, care se ţine pe mâni, în căruţă, pe drum, sau se face «la loc».

Tot cam aceste datine se observe şi prin jud. Vâlcea. Gustarea de dimineaţa se numeşte *fliuştiuc* (germ. Frühstück), iar timpul dintre un prânz şi altul se numeşte *conac*. Ziua are deci trei conace (1).

Prin jud. Teleorman întâlnim *prânzul mic* sau *conacul întâiu* la 9³⁰—10 ore, *prânzul mare*, *conacul al doilea* sau *nămiaza*, pe la 2³⁰—3 când e soarele la *chindie* şi *cina* de seara pe la 8, 9, 10 ba şi 11 ore seara (2).

Prin jud. Muscel, înainte de a pleca muncitorii la prăşit, se închină ca să aibă spor.

13. Seara, la întoarcere, copiii adună buruieni şi popuşoi taiaţi, le fac maldări sau snopi ori îşi umplu traistele şi le aduc acasă spre a le da ca hrana la porci, miei sau capre, dacă nu cumvà acestea din urmă au fost luate la bucăţi şi priponite în capete cu pripoane.

Trecând pe la fântâni, bărbaţii umplu boţile cu apă, ca să aibă cu ce să pregătească gospodinele mâncarea pentru seară.

Când se pregăteşte mâncarea, bărbaţii mai îngrijesc de câte cevà prin ogradă, adapă vitele, fac alte treburi sau stau *tolăniţi* pe prispă.

Când masa este gata, într'amurg, şi noaptea-i senină, mănâncă toată *casa* «ce-a dat Dumnezeu», pe prispă, la lumina lunii şi apoi se culcă. Cu toţii dorm «*butuc*», căci mai întotdeauna «cad rupţi», vorba:

Ostenit şi plin de apă,
Cum e omul dela sapă,

ca a doua zi să se scoale iarăş disdedimineaţă. In fruntea tuturor însă, «deschide ochii» gospodina ca să facă bucatele, să îngrijească de cloşte ş. a., ca la luminatul de ziuă «să-şi iea traista'n şold, şi la muncă!»

Prin părţile de şes ale Doljului, seara bărbaţii mai închid ochii până femeia pregăteşte mâncarea de seară sau de cină, iar după ce *cinează*, se culcă; femeia s'apucă de face *aluatul* de *decuseara* sau framântă pânea pentru a doua zi, până pe la 11—12, după care se culcă şi ea. Pe la 2—2³⁰ însă se scoală ca să coacă pânea dospită «şi să facă şi de *legume* ca să n'o apuce ziua *cu cerga 'n cap*, aşà că în răsăritul soarelui să fie negreşit *în capul locului*» (3).

14. Gospodarii cari au mult de prăşit îşi ieau oameni «cu ziua» dându-le bani şi mâncare.

Câte odată se ajută între dânşii, prăşind «azi la mine, mâni la

(1) Comunic. de d-l I. N. Popescu, com. Voiceşti.
(2) Comunic. de d-nii Drag. Popescu şi M. Rădulescu, com. Bogdana.
(3) Comun. de d-l N. I. Dumitraşcu, com. Boureni.

tine», când se întâmplă ca popuşoii unuia să nu fie tocmai buni de prăşit.

Adesea când unii îşi isprăvesc bucata lor, înainte de *sfinţitul* soarelui, şi dau peste vreo rudenie sau vreun cunoscut de al lor, care «dă zor-nevoie» să-şi isprăvească chiar şi mai pe'nnoptate un capăt, se abat din drum şi-i ajută ca să-l isprăvească şi să nu-şi piardă *leriul* şi a doua zi, bătând drumul pentru un *prânzişor*, adecà pnntru un timp scurt, cu capatul ce nu l-ar fi putut isprăvì.

Aceasta este o facere de bine care se ţine minte.

Se fac şi clăci la prăşit, dar mai ales se faceau înainte vreme, la slujbaşii şi preoţii satului. Astăzi prin unele sate din jud. Vasluiu (1) încă se mai obişnuesc. Flăcăii şi fetele se adună într'o după-amează şi începe lucrul, ascultând cântecele lăutarilor din urmă.

Seara *clăcaşii* se duc de mănâncă pe la casele lor, iar după masă se adună la cel cu claca, unde lăutarii cântă tineretului ce va jucà până către ziuă. Gazda plăteşte lăutarii şi câte odată chiar şi cinsteşte pe flăcăi cu câte un «*rachiuaş* » sau un păhăruţ de vin.

Tot astfel se făceà mai demult şi prin unele sate din jud. Suceava, în după-amezile zilelor de sărbătorèle. «Către seară, vreun ceas, prăşitorii jucau, iar celor mai bătrâni li se da o *cinste*» (2).

15. Când este aproape să se isprăvească cea din urmă bucată, prin urmare în cea din urmă zi a prăşitului de-al doilea, când au rămas numai căţivà popuşoi de moşiroit, oamenii glumesc şi îndeamnă:

— Haidem acum, băieţi, să prindem repede iepurele!

16. De prăşit se leagă o sumă de datine şi credinţe, din cari pomenim câtevà:

Ca cinevà să aibă spor la prăşit, trebue să iea sapa în ziua de *Sf. Vasile* şi să se facă a prăşì prin omăt în trei locuri (3);

Oamenii nu trebue să doarmă în zilele de *Paşti*, căci altfel le plouă la prăşit (4);

In ziua de *Gheorman* (12 Maiu) nu se sapă la porumb, căci se crede că porumbul săpat în această zi va fi bătut de piatră. Prin jud. Muscel se povesteşte chiar că un bogătaş din jud. Vlaşca a scos în această zi vreo douăzeci de oameni la sapa porumbului. Spre

(1) Claca am văzut-o în Brodoc.
(2) M. Lupescu în *Calendarul revistei «Ion Creangă»* pe *1911*, p. 164—5.
(3) Dat. şi cred. Rom. din Nemţişor, jud. Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei.
(4) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 346.

seară însă, s'a strânit o *hală* şi *a făcut arie* tot ce săpase, iar el, ca să-şi mai facă voie bună, ci-că a strigat:

— Pe el, Gheormane,
Că mai am şapte pogoane (1).

După ce se isprăveşte prăşitul, ca să rodească bine ogorul, unii se descing şi-şi scutură bine cămăşile ori bat cu sapa în pământ, de atâtea ori de câte care de popuşoi socotesc că vor face; ori, în sfârşit, bat sapele muche în muche şi zic:

— Să se facă unul, două, trei... [care] (2);

In visuri, arătarea popuşoilor verzi, cât şi a celorlalte sămănături prevesteşte jale sau lacrămi după unii (3), sau voie bună după alţii (4).

CAPITOLUL V.

Crescutul şi coacerea.

Crescutul şi coacerea popuşoilor se va înţelege pe deplin dacă vom cunoaşte terminologia unui fir de popuşoiu, vorbind tot ceeace ştim despre fiecare în parte.

In fig. 50 avem:

A: firul de popuşoiu la care deosebim (5):

1: *spicul*, *schicul*, *moţul* sau *chica*. Când popuşoii fac spice, se zice că *dau spic*, *dau în spic* sau *înspică*. Câte odată, pe ramura din mijloc a acestui spic se fac grăunţe, dând naştere unui *cocoloş* (6) sau unei *babe*, care este semnul acelui an *slotos*; unii socot acest semn drept o prevestire că şi anul viitor va fi prielnic popuşoilor (7). Prin Bucovina, îndată ce agricultorii văd «un asemenea spic, îl arată ca amintire: cum au fost popuşoii de demult, având ciocălăul dela rădăcină până sus» (8).

Din acest spic şi din întâia foaie de sub dânsul, copiii îşi fac o

(1) R.-Codin şi Mihalache, *op. cit.*, p. 65.
(2) Dat. şi cred. Rom. din Nemţişor, jud. Neamţ, comunic. de dl. Al. Moisei.
(3) E. N. Voronca, *op. cit*, p. 235.
(4) *Ibidem*, p. 236.
(5) Cu privire la terminologia *popuşoiului* am primit preţioase notiţe dela d-nii N. I. Dumitraşcu pentru jud. Dolj şi I. N. Popescu şi Gh. F. Ciauşanu pentru jud. Vâlcea.
(6) Goleştii-Badii, jud. Muscel.
(7) Culegere din Hânţeşti, jud. Dorohoiu.
(8) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 179.—Vezi povestirea celei dintâi brazde de pământ, dată de Dumnezeu lui Adam spre hrana.

jucarie care se numeşte *cruce de spic de popuşoiu*, sau *crucea care cască*. Ea se dobândeşte astfel: se taie spicul şi frunza (fig. 51), retezându-l de desubtul unui nod, se spintecă apoi nodul şi cu dânsul şi capătul gros al spicului în lungime de două-trei degete, prin doua taieturi crucişe. In urmă, ţinând cu o mână de spic şi cu alta trăgând de frunză spre spic, partea lemnoasă a spicului se rupe rămânând *înţinată* numai în peliţa de deasupra; frunza alunecă. Ridicând de frunză în sus, spre cotor, totul se face la loc (1).

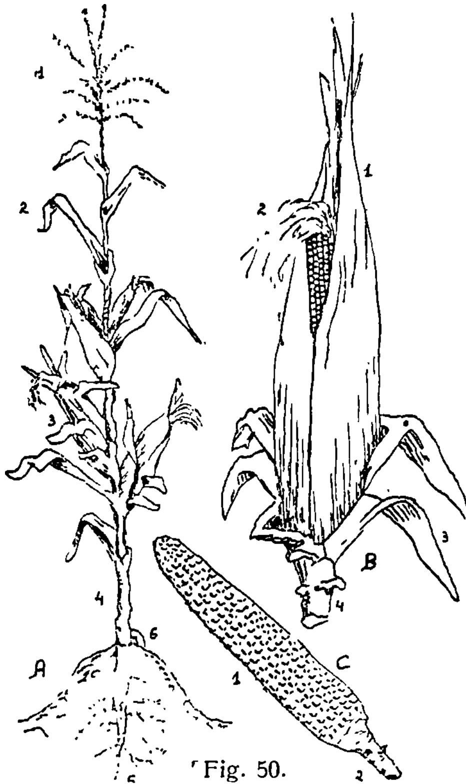
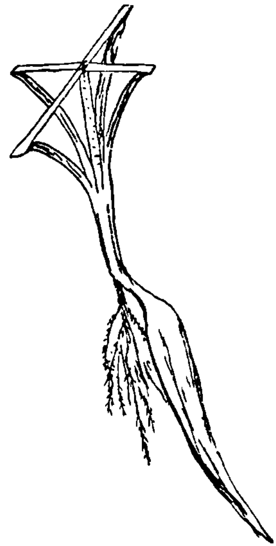

Fig. 50.

Fig. 51.

Prin unele părţi se pare că este obiceiul ruperii spicului la porumb, lucru care se numeşte *mucurit*, dela verbul *a mucurì* (2).

2. *Frunza*, *foaia*, *floaşca*, şi pl. *glujile* (3). Partea din frunză care acopere *covragul* între două *noduri*, se numeşte *teacă*.

---

(1) T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, p. 65—6.
(2) *Vieaţa agricolă*, I, p. 88.
(3) Viciu, *op. cit.*, p. 43, 45.

La prăşitul de al doilea, este obiceiu prin unele locuri ca să se rupă vârful frunzelor, cu credinţă că popuşoii vor creşte mai groşi în fir (1). Dacă la răsărire frunzele sunt late şi răsfirate, să crede că anul va fi prielnic popuşoilor (2).

3. *Păpuşa*, despre care vom vorbì îndată. Cele ce cresc aproape de rădăcină se numesc *legături* (3).

4. *Coceanul*, care se mai numeşte şi *strujean*, *strujan*, *tujlean*, *tuşlean*, *hluj*, *hlujan*, *hlujar*, *covrag*, *lujer*, *turjan*, *tuleiu*, *tuleu*, *tulauaş* (4), *tulean*, *tuhlean*, *dudulean*, şi pl. *hulùgi*, *bălii*, *motoloşi*, *vègii* sau *jipi*. Pe alocuri i se mai zice şi *paiu de cucuruz* (5).

5. *Rădăcina* sau *mustăţile*. Partea de rădăcină mai groasă se numeşte *fus*.

6. *Ghiarele*, *cepii*, *viţele* sau *ghiţele* (6). Acestea *dau*, adecă cresc chiar deasupra moşiroiului de pământ, întinzându-se în jos şi întrând apoi în pământ.

Dela nodul cel mai apropiat de pământ, adesea firul de popuşoiu, în loc bun, în anii ploioşi şi la *rărime*, dă un fel de ramuri, cari câteodată fac şi ele păpuşi şi spice şi cari se numesc la sing. *susioară*, pl. *susiori* (*subsiori*), *còpil*, pl. *còpili*, pl. *copchileţi*, pl. *ipuieţi* (7), *copileţi*, *fraţi*, *surori* sau *puice*, zicându-se că popuşoiul *dă fraţi*, *susiori* ş. a., sau că *înfrăţeşte*, *susioreşte*, *ipuieşte*, ş. a. (8).

---

(1) *Neamul românesc literar*, V, p. 567: «Bine, tată, buruienile le-ai tăiat [la *îngropatul* porumbului], ca să nu înnăbuşe porumbul, să nu-l iea apa, să-l lase să crească în linişte şi să ne dea boabe multe şi bune. Pamânt îi îngrămădeşti la rădăcină ca să strângă apă pentru vremuri grele şi sa-i ţie rădăcina, dar porumbul [*fraţii* cei mărunţi] de ce-l rupi şi-i *tai din frunză*...? .... Pentru ca să rămâie mai puţine, să aibă mai multă putere şi mult rod».

(2) Culegere din Hânţeşti, jud. Dorohoiu.

(3) Culegere din Vălenii-de-Munte, jud. Prahova.

(4) Comunic. de C. Atanasiu, Truseşti-Botoşani.

(5) Numiri culese din felurite localităţi, dar şi din Damé, *op. cit.*, p. 63; Viciu, *op. cit.*, p. 17, 41, 51, 61, 86, 89; I. Creangă, *op. cit.*, p. 429; *1000 Doine*, p. 286; Ionescu şi Daniil, *Descântece din Romanaţi*, Vol. II, p. 191; Marian, *Satire*, p. 375 şi altele comunicate de d-l C. Mărgăritescu, pentru părţi din Ardeal.

(6) Comunic. de d-l Al. Moisei, pentru jud. Neamţ.

(7) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 21.

(8) Culegere din judeţul Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei: «Când din *noduri*, pe lângă *giţe*, se ridică în sus nişte fraţi, li se dă numele de *copchileţi*. Fac şi aceştia grăunţe, dar mai mici. Mai bine e să se rupă de tineri copchileţii, spre a nu se face în grădină *hălăciugă* şi cari să facă a se *huchì* fasolele».

Când popuşoii au fost lăsaţi deşi la prăşit, aceşti *fraţi* se rup mai târziu, ca să nu înăduşască popuşoii. Se rup adesea şi la prăşitul al doilea, când operaţia se chiamà *copilit* (1).

B. Păpuşa sau *puica* se numeşte astfel până ce nu are *mătasă*. Când păpuşa începe să se ivească, se zice că popuşoiul *dă* sau *sloboade (lasă)* păpuşi, ori că *leagă* sau *împăpuşează* (2).

O păpuşă desvoltată se numeşte *drugă, ştiulete, ştulete, ştiulet, popuşoiu, porumb, cotolan* şi are:

1. Frunze, foi, pănuşi, sing. pănuşă, *pănuşe, penuşe* (3), *pene, pâţiène* şi *pecène* (4).

2. Mătasă, mătăsică, mătăşit, chică, peteală sau *musteaţă* (5). Când aceasta apare, se zice că ştiuletele *leagă, mătăseşte,* dă *mătăşi* sau *mătăsuri* ori *leapădă* mătasă (6).

Când această mătasă se usucă, unele femei o strâng şi o întrebuinţează la umplutul perinelor, în locul penelor de pasăre.

3. Frunze, pene, sing. *pană.*

4. Cotor, ciot, gniont, tulpină sau *trunchiu*.

Din felul cum se înfaţişează ştiuletele îmbrăcat în pene, s'au născut în popor mai multe gâcitori, dintre cari scoţând pe unele, cari cuprind fonduri exprimate în forme indecente, pomenim numai pe acestea:

Este un om cam ciudat:
Vara 'n cojoace 'mbrăcat,
Şi iarna gol, despuiat (7).

Iesă moşul din rogoz,
Mititel şi *flotocos* (8).

C. Poartă numirile dela *B*, dar se mai chiamă şi *cucuruz, drugălău* (9), *ciucalău* (10), sau *ciocălău* şi are:

---

(1) V. *Neam. rom. lit.* cit.

(2) Comunic. de d-l I. Preutescu, pentru Bătăşeşti, *Neamţ.*

(3) Comunic. de d-l Al. Moisei, pentru unele sate din judeţul Neamţ.

(4) Viciu, *op. cit.*, p. 51, 65, 66. — Damé, *op. cit.*, p. 63. Pr. Mălăescu, *Monogr. cit*, p. 36. — Ion Creangă, *op. cit.*, p. 424.

(5) Comunic. de d-l Al. Moisei, pentru unele părţi din jud. Neamţ: «scăpăm la pâne nouă, că a început să le dea *mătăşile* sau *musteţile*».

(6) Damé, *op. cit.*, p. 63. — Comunic. de d-l N. V. Hânţescu din Hânţeşti — Dorohoiu. — Alte culegeri.

(7) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 96.

(8) A. Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 276.

(9) C. R.-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 28.

(10) *Şezătoarea*, V, p. 57.

1. Cu numirile de mai sus, purtând pe deasupra *grăunțele, boabele* sau sing. *buburezul* (1).

2. *Cotorul, ciompul, coada* sau *ciocanul.*

Un știulete cu grăunțe mari și rari, prin urmare unul *știrb*; unul cu vârful lat sau *îngemănat* din două știulețe, se numește *babă*; despre acesta se crede că este bun de sămânță.

Femeile, ca să-și râdă de cei ce-l botează «babă», îl numesc prin opunere: *uncheaș*!

Un știulete mic și pipernicit prin Moldova de jos se numește *cucuruz*. Prin Oltenia i se zice *ghìjură* (2), pl. *ghijuri, glodari* la pl. (3), *șiștav, uștav* (4), *chìciură, codină* (5) și *babercă* (6).

Un știulete rotund, care e scurt și gros, se numește *glojdean* (7).

Știuleții cari sunt păroși, adecă acei de pe firele cărora mătasea nu se desprinde ușor, se numesc *moșnegi* (8).

Un fir de popușoiu fără nici un știulete se numește *stărp.*

Când grăunțele încep să se ivească pe ciocan, se zice că porumbul *urzește* sau *îngurzește*, iar când la strivire între unghii dau un fel de lapte subțire, se zice că sunt în *punoiu*, în *linte* (9), în *gingie* (10) sau în *gingiat* (11).

Când mai târziu grăunțele sunt bune de *copt* (12), sau de *fript*, ori de *fiert*, se zice că sunt în *lapte*; despre știuleți se zice că au *boabe de lapte*.

Când grăunțele încep să se întărească astfel că nu se mai pot

---

(1) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 98.

(2) Comunic. de d-l N. I. Dumitrașcu pentru jud. Dolj.

(3) *Vieața agricolă*, I, p. 88: «babe, *gemeni, pui de porumb*».

(4) *Ibidem*, p. 89: «porumbul cu boabele mici sau nefecundate».

(5) Comunic. de d-l A. Moisei, Nemțișor-Neamț: *Codină* se zice știuleților răi= babe, știulete cu puține boabe.

(6) Comunic. de Păr. Fl. A. Drăghici, com. Principele Ferdinand, jud. Teleorman: Porumbul, știulete, cu bobul lipsă, necrescut la rândul lui.

(7) Idem.

(8) Voronca, *op. cit.*, p. 179. — Culegere din jud. Neamț, comunic. de d-l I. Preutescu.

(9) Damé, *op. cit.*, p. 62. — Viciu, *op. cit.*, p. 57.

(10) Culegere din Țepu, jud. Tecuciu.

(11) In această vreme, copiii mai ales, dar și oamenii bătrâni, caută *puicele* ca să vadă dacă au făcut sau nu boabe, desfăcând cu unghia foile dela vârful puicei, *sgâmșind* astfel porumbul.

(12) *Vieața agricolă*, I, p. 87: «*cocărit*, darea țăranului pentru a aveà drept să iea porumb, să coacă».

rupe cu unghia, se zice că sunt *în ținte*, iar vremea aceasta se chiamă *înțintitul popușoilor*.

Capul ciocanului care este alb și n'are grăunțe se numește prin Oltenia *muc*.

Când știuleții sunt în lapte, încep să fie aduși acasă cu trăiștile, spre a fi copți pe lângă jăratec, după ce s'au curățit de foi; câteodată se pun în spuză, «cu foi cu tot», când grăunțele se coc fierbând în zeama lor. Coc mai ales copiii acasă și la păscutul vitelor pe câmp.

Fiertul se face în ceaune sau căldări de către gospodine. Când acestea fierb popușoiu pentru întâia dată, trebue să dea câțivà știuleți de pomană, sau «*să împartă*», pentru sufletele răposaților. Unii presară sare peste popușoii fierți; alții spală cu apă pe cei copți și apoi îi sărează.

Pentru a aveà popușoiu pentru copt și fiert mai de timpuriu, mulți gospodari de pe la câmp îi seamănă și prin grădini; pe la munte, îi seamănă chiar pentru hrană, împreună cu bostanii, fasolele și altele. Acest desiș amestecat se numește *hălăciugă* (1).

CAPITOLUL VI.

Tăciunele.

Una din boalele popușoiului și cea care îi aduce cele mai mari pagube este *tăciunele*, care crește pe hluj, pe spic sau pe știulete.

Poporul crede că tăciunele care se formează pe partea de jos a hlujului este o urmare a faptului că la prășit a fost atins cu colțul sapei. Afară de aceasta, se mai crede că are și alte pricini:

Astfel în Bucovina se zice că tăciunele se face pentrucă unii oameni fumează când merg la sămănat, pentrucă se astupă focul în sobă după sămănat, pentrucă îți fură cinevà din pâne, pentrucă pui cușma pe masă mai ales în zilele Crăciunului, pentrucă cei dintâi oameni cari-ți intră în casă în aceste zile se întâmplă a fi Țigani, pentrucă la sărbătorile cele mari de iarnă, — Crăciun, Sf. Vasile și Bobotează —, stângi focul sau tăciunii în vatră sau că nu-i lași să se prefacă singuri în cenușă, pentrucă la aceste sărbă-

(1) Din Neamț, comunic. de d-l Al. Moisei.

tori «dai cărbuni pe pământ» şi în deobşte pentrucă stângi cărbunele în apă (1).

Prin Moldova de sus se crede că tăciunele se face din pricină că după ce ai *desfacat* (luat grăunţele) de pe *seminceri* (ştiuleţii frumoşi lăsaţi pentru sămânţă), nu i-ai asvârlit pe drum, ci i-ai pus pe foc (2).

Prin judeţul Tutova se zice că tăciunele popuşoiului şi al celorlalte grâne se face din cauză că plugarul a fost necurat sau neprimenit la sămănat (3).

Pentru a ferì, prin urmare, popuşoiul de tăciune, trebuesc păzite cele spuse mai sus. Pe lângă acestea trebue să se împrăştie pe drum cenuşă de ciucalăi (4). In Bucovina cei dintâi ciucalăi nu se aruncă pe foc, ci se dau pe apă, «ca să rodească popuşoii şi sa nu facă tăciune», ca să «se facă roada frumoasă ca din apă» (5).

CAPITOLUL VII.

Duşmanii popuşoiului.

1. *Paserile* aduc prea puţine pagube popuşoiului, scoţând *ciorile* şi, pe semne că şi *piţigoii*, deoarece se zice că:

Vrabia mălaiu visează,
Piţigoiul popuşoiul
Şi calicul prasnicul! (6).

2. *Viermii*, printre cari *căpuşele*, îi rod rădăcinile.

3. *Cânii* îi strică de îndată ce ştiuleţii se fac în lapte şi până la cules. Impotriva lor, ca şi a *bursucilor*, nu se poate apără omul decât cu puşca. Mâncătura cânilor se cunoaşte după *morsocarea* grăunţelor: «ici o gură, colo alta»; ştuleţii mâncaţi de bursuci se par a fi rătezaţi de pe la jumătate.

4. *Porcii* strică şi dânşii dacă poarta ţarinii ori gardul ţarinii este stricat. Este o vorbă: «trăeşte ca porcu'n popuşoiu!»

(1) Voronca, *op. cit.*, p. 168—9; credinţile acestea se referă îndeobşte la orice tăciune al sămănăturilor.

(2) *Şezătoarea*, I, p. 191.

(3) Cred. Rom. din Zorleni, comunic. de d-l Const. Patriche.

(4) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 421.

(5) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 167.

(6) *Ibidem*, p. 178.

4. *Şoarecii de câmp* şi mai ales *chiţoranii* strică îndeajuns (1). Despre aceştia însă agricultorii nu se prea plâng, căci se crede că ei nu apar decât în vremuri de sloată.

5. Despre *lăcuste* am pomenit în altă parte. Aici adaugem că prin jud. Muscel, în ziua de *Trifonul viermilor şi al lăcustelor*, care se mai numeşte şi *viermănăritul* (1 Fevruarie), oamenii *dau din mână*, adică de pomană, câte o strachină de *mălaiu*, ca să nu le mânânce lăcustele porumbul, ci să mânânce din mălaiul dat (2).

6. *Omul* este cel mai stricător. Copii scociorăsc ştiuletele desfăcând penele ca să vadă dacă sunt buni de copt; unii fură dela alţii pentru mâncarea lor şi pentru vite, iar femeile «pururea harnice», mergând la câmp printre bucăţile de popuşoi cu furca 'n brâu, fac prin aceasta ca popuşoii să se *sucească* (pron. pop. *a se ciuci*), să se *ciuciulească*, la frunze, pălindu-se de arsiţa soarelui, întocmai cum se răsuceşte şi firul furcii şi al fusului.

(1) Damé, *op. cit.*, p. 64.
(2) R.-Codin şi Mihalache, *Sărbătorile*, p. 22.

PARTEA V.

PÂNEA MĂRUNȚICĂ.

CAPITOLUL I.

Holdele.

1. Sămănăturile de *bucate* (1), *pâne mărunțică*, *pâne albă* (2), *pâne de vară* sau *mărunțiș* (3), după ce au răsărit, poartă numele de *holde* sau, după suprafețele de grâu sau orz, cari de obiceiu predomină, se mai numesc și *grâie* (4) sau *oarze*. Când după răsărire firele tinere încep să înfrățească, poporul zice că holdele «îmbracă bucata, țarina sau câmpul», adecă acoperă negrul pământului. Din faptul că nu toți oamenii seamănă acelaș fel de sământă și în acelaș timp, țarina va luà înfățișarea unui covor nemărginit alcătuit din diferite petece, — bucăți, — cum foarte nimerit se rostește o gâcitoare:

De aìci până la munte
Numai paturi așternute (5).

2. După câtvà vreme dela răsărire, sămănăturile încep *să deie în noduri* («când holda este de o palmă de înaltă», «când se ascunde cristeiul ori prepelița într'însa»). Odată cu ele însă se desvoltă și

---

(1) Culegere din Golești-Badii, jud. Muscel.

(2) Moldova de jos.

(3) Jud. Râmnicu-Sărat.

(4) G. Madan, *Suspine*, p. 29. Intr'o doină din Basarabia:

Vin, măicuță, de mă vezi,
Cât îs *grâiele* mai verzi...

Elena Sevastos, *Cântece moldovenești*, p. 10, tot într'o doină:

Vino, frate, de mă vezi,
Până sunt *grâiele* verzi...

(5) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 85.

o mulţime de buruieni sau *buruian* (1) printre cari însemnăm *neghina*, *măzărichea*, *rădichioara*, *(rapiţa-sălbatică* sau *muştarul)*, *pălămida*, *volbura*, *rugul-de-mure*, *scăieţii (scaii, osetul)*, *ruşineamâţei*, *orajniţa*, *coada-mânzului*, *grânariţa*, *muşeţelul*, *barba-caprei*, *cicoarea* (2), *coada-vatii*, *curcubeţica*, *chirul* (pirul), *târtanul (tarhonul)*, *sacna (iarba)-calului*, *handra* (3) ş. a. (4).

Aceste buruieni, aproape întotdeauna crescând mai repede decât sămănăturile, *le îneacă*, *înnăduşă* sau *înnăbuşă*, şi astfel le fac să piară în parte sau să rămână pipernicite. Afară de aceasta, buruienile aduc şi alte pagube, unele înţepând mai târziu pe secerători, altele încurcând holdele prin împleticirea lor prin fire şi făcându-le în chipul acesta sa li se rupă spicele, ori în sfârşit prin seminţele lor, cari se scutură la treier, strică curăţenia (omogenitatea) grăunţelor treierate.

Asupra acestor buruieni, iată ce se povesteşte în Bucovina:

‹Dumnezeu după ce a făcut pământul, a trimis sămănatori să are şi să samene. Le-a dat grâu, săcara, ovăz, în fine de toate samințurile cele bune. Dumnezeu a vrut ca grâul şi toate pânile să fie curate-preacurate, să nu fie nici o buruiana într'însele, şi le-a spus la samănători:

— Voi dacă veţi arà şi samanà, să nu cumvà să vă culcaţi şi să dormiţi.

Dar ei n'au ascultat de ce le-a spus Dumnezeu şi s'au culcat şi au dormit. Atunci *Detunà-l-ar* a venit şi a aruncat prin sămanaturi seminţuri de-ale lui: măzăriche, neghină, oset. Când s'au trezit ei, vad că au răsărit printre grâu toate buruienile. S'apucă să le plivească, dar iată vine Dumnezeu:

— Ce-aţi facut, zice Dumnezeu; aşà-i că n'aţi ascultat ce v'am spus şi Detuna-l-ar a sămănat şi buruenile lui? Lăsaţi, nu mai pliviţi, căci cu cele rele scoateţi şi pe cele bune; lăsaţi de acum aşà. Eu, zice Dumnezeu, de aceea v'am pus să nu dormiţi, că am vrut să samăn, să crească pânile curate, pentru ca oamenii să fie curaţi, dar de-amù nu se mai poate să fie curaţi; vor fi amestecaţi. Şi de aceea unii oameni sunt aşà de buni ca grâul, iar alţii au

(1) Culegere din Goleştii-Badii, Muscel.

(2) Damé, *op. cit.*, p. 55—6.

(3) Comunic. de d-l I. N. Popescu, Voiceşti-Vâlcea: *handra*, un fel de iarbă ce creşte prin grâu acăţându-se de dânsul şi încurcându-l.

(4) Culegere din jud. Tecuciu.

fire rea ca neghina, — că oamenii au răsărit din pamânt, odata cu grâul, când a samănat Dumnezeu. Pe semne acei ce au sămanat, erau sfinți trimişi de Dumnezeu» (1).

Cu privire la *oset*, prin aceleaşi parţi se povestesc următoarele:

«Dracul toate le-a făcut: şi grâul şi popuşoiul, dar Dumnezeu le-a luat dela el.

— Apoi mie nu-mi laşi nimica, Doamne?

— Lasa, să fie ovazul al tau, a zis Dumnezeu.

Dracul se duce şi tot zice din gură «ovaz, ovaz», ca să nu uite.

— La ce i-ai dat, Doamne, ovăzul, zice Sf. Petru, ca şi de acela-i pacat. Lasa că îl ieau înapoi;

Şi fuge iute înaintea dracului, de se ascunde sub un pod şi-l sparie.

Dracul de frică a uitat.

— Unde mergi? îl întreabă Sf. Petru.

— Mă duc sa spun stapânului meu ce ne-a dat Dumnezeu.

— Da ce ţi-a dat? .

— Dacă am uitat!

— Poate grâu!

— Nu!

— Poate secară!

— Nu!

— Poate *oset!*

— Da, da, acela-i!

Şi a alergat drept la stapânul lui de i-a spus ce dar a capatat. Şi de atunci a rămas osetul al lui» (2)

O variantă a acestei povestiri vom aflà-o mai încolo, când va fi în deosebi vorba despre grâu.

Pentru a scapà cu totul de aceste plante vătămătoare, sau măcar pentru a le rărì, unii agricultori îşi *plivesc* holdele înainte de darea spicului, smulgând toate aceste buruieni şi aşezându-le manuchèle — mănuchele pe haturi, de unde, dacă va fi nevoie, se vor scoate la capete, — la drumuri.

(1) E. N.—Voronca, *op. cit.*, p.165—6.

(2) *Ibidem*, p. 176: «*Osetul* e un fel de spin ce creşte printre pânea cea albă, numit şi de către Românii ce trăesc în contact cu Ruşii tot oset; româneşte însă, după cât îmi e cunoscut, se chiamă *pălămidă* (Carduus acanthoides, L.)». Acesta însă e *spinul, scaiul, scăietele, schinele,* pe când *pălămida* foarte supăratoare la seceriş este planta *Cirsium arvense* Scop.

Plivitorii păşesc cu cea mai mare băgare de seamă ca să nu calce sămănătura, iar buruienile smulse se dau spre haturi din mână în mână, până la cel din margine.

Smulgerea se face cu mâna şi credem că e vorba de plivitul zarzavaturilor şi al florilor când ni se spune că: «în jud. Constanţa, *sapa* ce se întrebuinţează la curăţitul buruienilor se numeşte *chircă*» (1).

De cele mai multe ori plivitul se face cu ajutorinţa *clăcaşilor*,— cu clăcile, prin urmare şi în zilele de sărbători mici (2).

Se înţelege că dintre toate soiurile de cereale cele ce se plivesc mai adesea sunt *grâiele*, adecă bucăţile semănate cu *grâu*.

3. La un fir de *pâne măruntică* deosebim: trunchiul care se numeşte *fir* sau *paiu*, *frunzele* sau *foile* şi *spicul*.

Spicul se alcătueşte din *grăunţe* sau *boabe* aşezate în rânduri, fiecare grăunte stând într'un *scaun* al său şi având în vârf, afară de ovăz, *ţepii*, *ţepuşele* sau *musteţile*. Când un spic nu are musteţi, se zice că-i *tuns* sau *golaş*.

Bobul grâului, secării şi ovăzului este învelit în *cămaşă*, *ghioace*, *găoace* sau *pleavă*.

Un fir «frumos» este «în paiu ca trestia şi în spic ca vrabia», după cum se aude în pluguşoare.

Spicul are în popor mai multe gâcitori caracteristice. Dintre acestea una zice: «Au douăzeci şi patru de purcei: suge unul dela altul şi cel de pe urmă e cel mai gros» (3); iar alta:

Infr'un vârf de paiu
Şade oastea unui craiu (4)

In privinţa grăuntelui, găsim în popor unele credinţe cari spun că acesta a fost menit să crească nu numai în vârful firului, ci de jos, dela rădăcină şi până sus: Iată o legendă care se aude aproape pretutindeni:

«Dumnezeu, la începutul lumii, a dat pânea, că erà ciocalăul de jos, dela pământ şi până în vârf; şi spicul erà cât e paiul, dela rădăcină şi până sus. Dară o femeie a făcut batjocură de pâne, şi Dumnezeu a văzut şi de mânie a apucat *popuşoiul* şi *grâul* cu totul,

---

(1) Damé, *op. cit.*, p. 55.
(2) Pentru jud. Vasluiu, vezi-le la prăşit; se obişnuesc şi în jud. Muscel.
(3) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 100.
(4) Gorovei, *op. cit.*, p. 352.

să nu mai aibă oamenii ce mâncà. Atunci Maica Domnului a sărit şi a prins cu mâna de spic şi de ciocalău şi a zis:

— Doamne îndură-te; măcar atâta lasă cât să fie pentru mâţă şi pentru câne!

Şi cât a apucat atunci în mână, atâta a rămas popuşoiul şi spicul de mare; iar noi azi de pe partea cânelui şi a mâţei trăim; de aceea se cuvine să-i hrănim bine. Maica Domnului e tare bună pentru noi; de nu erà ea, am fi pierit» (1).

O variantă, care se aude prin Oltenia, sună precum urmează:

«Intâiu şi 'ntâiu, când a dat Dumnezeu *grâul*, l-a dat cu rod dela pământ şi până la vârf şi ci-că l-a dat cânelui. Şi cânele când îl mâncà, îi mâncà numai vârful, cât luà 'n gură, că vezi, aveà prea mult rod.

Şi, zice, Dumnezeu, dacă a văzut aşà, i-a luat partea de jos şi i-a lăsat numai cât apucă cu gura, adecă spicul» (2).

In sfârşit Macedo-Românii cunosc următoarea legendă:

«La început, Dumnezeu dărui omului toate din îmbielşugare, ca să nu se plângă de nimic, însă acesta începù să-şi bată joc de darurile lui Dumnezeu. Astfel o femeie fiind pe câmp îşi şterse copilul de necurăţenie tocmai cu spicul grâului, care pe atunci creşteà de jos şi până sus, pentru care lucru bunul Dumnezeu se supărà foc şi-i scurtă spicul la atât cât se vede în ziua de astăzi» (3).

4. Cele mai mari pagube, aduse sămănăturilor, vin din partea păsărilor, cari ciugulesc boabele din spice şi le strică. Se înţelege, paguba este cu atât mai mare, cu cât omul are sămănături de acestea mai puţine.

Iată cum pomeneşte poporul român aceasta în cântece:

Mâncatu-s, Doamne, de rele
Ca holda de păsărele;
Şi-s mâncat şi de străini,
Ca iarba de boi bătrâni:
Nici mâncată, nici lăsată,
Numai iarbă judecată (4);

sau:

Cine strică dragostile,
Mânce-i grâul paserile;
Să n'aibă pâne pe masă,
Nici sănătate în oase (5);

(1) E. N.—Voronca, *op. cit.*, p. 166
(2) Dict. de N. D. Gigea din Bărca-Dolj şi comunic. de d. N. I. Dumitraşcu.
(3) P. Papahagi, *Din lit. pop. a Arom.*, p. 803—4.
(4) I. Pop Reteganul, *Chiuituri*, Gherla 1898, p. 134.
(5) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 286.

sau în sfârşit:

Cine strică dragostile,
Mânce-i grâul paserile,
Şadă 'n sânge până 'n brâu
Şi-l mănânce viermii viu.

Fie-i grajdul fără boi
Şi staulul fară oi;
N'aibă pită caldă 'n masă,
Nici sănătate în oase (1).

Pentru a ferì holdele de paseri, se pun prin sămănături *prăjinī* sau beţe înfipte în pământ, în vârful cărora spânzură câte o cioară moartă, câte o bucată de haină neagră, sau în cari se fac chiar şi chipuri de oameni. Acestea se numesc *momâi*, *miege*, sing. *miag* (2), *spărietori* sau *pusciuhă*, după cum ne spune urmatoarea chiuitură:

Nevastă, bărbatul tău
Bun ar fi pusciuhă (3) 'n grău,
Ca-i negru ca şi-un tăciune,
Paseri pe grâu nu s'ar pune (4).

Afară de acestea prin unele locuri întâlnim şi următoarele datine şi credinţe:

Cine va postì cu *post negru* din *Ajunul Crăciunului* şi până la *Ajunul Bobotezii* şi nu va mâncà nimic pe afară, aceluia, în acel an, nu-i vor mâncà vrăbiile pânea cea albă (5).

Prin unele locuri spre ajunul Bobotezei se adună de pe afară toate bulendrele sau «cămeşile», sau în ziua de Ajun femeile pun prin pari câte cevà din bucatele ce au fost sfinţite de preot pe masă în aceea zi: *vărzare*, *găluşte*, *perje* ş. a., sau în sfârşit, nu gustă cu nici un chip din aceste bucate înainte de a le sfinţì preotul, ca nici pasările să nu le mănânce *bucatele* de pe câmp (6).

Prin alte părţi se serbează cu odihnă ziua de *Sf. Vlasie* (11 Fevruarie), când se crede că se întorc pasările pe la cuiburi, sau în această zi nu se lasă copiii să mănânce pe afară, ca nici pasările sa nu mănânce sămănăturile (7).

Prin alte părţi, precum în judeţul Mehedinţi, se ieau la lăsatul secului rămăşiţe dela masă şi se aruncă afară în toate părţile câte puţin, chemând toate neamurile de pasări ca să le mănânce.

(1) *Familia*, XXIV, p. 230.
(2) *Uricariul*, X, p. 403.
(3) Numai dacă n'o fi vreo greşeală de tipar pentru «pus *ciuhă*».
(4) *1000 de doine*, p. 290.
(5) C. D. Gheorghiu, *Calendarul femeilor superstiţioase*, p. 103.
(6) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 165—6.
(7) *Idem*, II, p. 29.

Tot spre acest scop se mai face la lasatul de post o aţă de cânepă şi cu mânile la spate şi cu ochii închişi, se fac două noduri, în care timp se vrăjeşte cu o anumită vrajă (1).

Prin Transilvania, la lăsatul secului de postul cel mare, gospodarii se feresc toată ziua de a umblà cu boabe de grâu, ş. a., pentru pasări, moară, împrumut ş. a. Seara ieau astfel de boabe în gură şi apoi ieşind de trei ori afara, aruncă boabele cu ochii închişi şi zic: «cum nu văd eu acum pe nimeni, aşà să nu-mi vadă nici pasările holdele mele!»

Prin alte părţi tot din Transilvania, a doua zi după lăsatul de sec, se adună fărâmăturile şi rămăşiţele dela cină, cari se aruncă afară, când se strigă: «Pasările ceriului! Eu vă dau vouă hrană din masa mea, cu care să fiţi îndestulate şi dela holdele mele oprite!»

Toate aceste datine se fac având de scop ca *să se lege grânele*, adecă să se vrăjească spre a fi ferite de stricăciunea pasărilor (2).

Despre *lăcuste* şi alte insecte, s'a pomenit mai înainte.

CAPITOLUL II.

Grâul.

1. *Grâul* se bucură de mare cinste la poporul român şi aceasta de bună seamă se datoreşte faptului că a fost planta care i-a dat pânea zilnică, înainte de a se cunoaşte popuşoiul.

Prin Bucovina se aude povestindu-se că grâul la început erà al diavolului. In urmă însă venind *ursul* la Dumnezeu, i-a zis:

— Doamne, să-mi îngădui să mă pun rămăşag cu diavolul la secerat de grâu; el va secerà cu mânile şi eu cu picioarele dinapoi şi dacă până la amiaza va sfârşì el înaintea mea, grâul va fi al lui; dacă însă voiu sfârşì eu cu ajutorul tău, Doamne, grâul va rămâneà al tău!

Dumnezeu îi învoì aceasta, ursul şi dracul se prinseră rămăşag şi dracul fu biruit, cu toate că umblà să împiedece pe urs punându-i înainte şi încurcându-l cu lanţuri grele, pe cari ursul le rupeà (3).

Tot prin Bucovina se spune că Dumnezeu a lăsat grâul pe pă-

(1) *Şezătoarea*, III, p. 120.
(2) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 285.
(3) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 178—9.

mânt odată cu naşterea Domnului Hristos şi că Românii spre a cinstì aceasta, mânâncă la Ajunul Crăciunului întâiu grâu fiert (1).

In Basarabia, ca şi prin alte părţi, se spune că *spicul grâului* nu merge la judecată pe lumea cealaltă, ci va sta în poarta raiului şi va judecà florile: «unde li-s miroasele» (2).

Prin Moldova se povestesc multe legende cu privire la grâu.

Intâia vom cunoaşte-o mai încolo, când va fi vorba despre *cartofi;* aici urmează a doua, care se aude prin judeţul Vasluiu şi care sună precum urmează:

«La 'nceputul lumii, ci-că Dumnezeu s'apucase de împărţit vietăţilor buruienile, copacii şi toate plantele. Şi la toată suflarea de pe faţa pământului, care cum venià să ceară, puternicul Stăpân îi hărăzià câte o buruiană, două, să se folosească de ele, fiecari după nevoile ce vor aveà. Lui îşi oprise «lumânărică Domnului» şi alte câtevà, iar încolo prinsese a împărţì de toate, fără să mai ţie socoteală.

«Cucului i-a dat «ciuboţica-cucului», la broască «mintea broaştei», la altă vietate orzul şi măzărichea, la alta plop, stejar, — şi tot aşà dăduse el multe, — când numai iacătă vine şi Dracul.

«Dumnezeu se cam posomoraşte, şi nici una, nici două, îl iea la *obrăzit*:

— «Da' tu de ce nu te-ai lăsat mai la urmă, Satano, să văd ce mi-a mai rămâneà?! Te 'ndeşi aici ca baba 'n raiu, ha?... Pricopsitule!

«Şi cât pe ce să nu-i deie. Ba de supărare, acum nici nu-i veniau în minte buruienile nedate, ca să vadă cam ce-ar fi mai potrivit pentru Ucigă-l crucea. Da' vroià s'o mântue degrabă cu el, să nu-l mai vadă în ochi.

— «Iea-ţi *grâul* şi *secara*, blăstămatule, şi haide, piei de aici!

«Dracul o croeşte de fugă, tot sărind într'un picior de bucurie că tot s'a căpătat şi tot strigând «grâu-săcară! grâu-săcară!» Mai încolo, pe un câmp, numai iacă şi Sfântul Gheorghe, venià călare

(1) E. N.-Voronca, *op. cit.,* p. 131. — Marian, *Legendele Maicei Domnului,* p. 87: «... de când a binecuvântat Maica Domnului şi cu fiul său, Domnul nostru Isus Hristos, grâul sămănătorului care i-a arătat drumul spre Egipet, este datină de a se pune spre aducere aminte de această întâmplare minunată, *grâu de masă,* în ajunul Naşterii Domnului sau al Crăciunului».

(2) G. Madan, *Suspine,* p. 73.

nu-ş' de unde. Auzind pe drac şi fiindu-i de mirare, dă fuga înaintea lui şi-l opreşte.

— «Da de unde le luaşi aestea, necuratule?

— «Păi nu ştii că Dumnezeu împărţeşte buruienile?

— «Ei şi?

— «Şi pe acestea mi le-a dat mie!

«Da' nici n'apucă a răspunde cum trebue, că iute o porneşte din nou, grăbit, de păreà par'că nici n'ar vrea să steie de vorbă cu Sfântul; şi se tot duce urlând într'una ca să nu uite: «grâu-săcară! grâu-săcară!»

«Sfntul Gheorghe rămâne abătut. Mai viindu-şi în fire se duce întins la Dumnezeu.

— «Da' bine, Doamne, ce te-ai apucat de ai dat dracului grâul şi săcara, — cele mai bune plante?

«Dumnezeu rămâne deodată cam încurcat de îndrăzneală Sfântului, dar mai trăgându-şi măsurile şi aducându-şi aminte de ce-a făcut, se stăpâneşte şi răspunde blajin:

— «Ai dreptate, Sfinte Gheorghe! Iaca n'am băgat de seamă; m'am grăbit şi rău am făcut!

«Şi din nou rămâne pe gânduri. Dar îndată luminat de un zâmbet aruncă Sfântului o căutătură cu înţeles.

— «Ştii una? Ascultă ici: te ştiu cam giambaş... Ia vezi, n'a fi vreun chip să i le ieai? Asta-i greu, nu-i vorbă, dar fă şi Sfinţia Ta cum îi crede.

— «Am înţeles, Luminăţie!

«In faţa dumnezeescului îndemn, Sfântul se simţeşte aşà de sprinten şi întărit, că ar merge prin apă, numai să facă voia Domnului. Incalecă şi el şi se duce până dă de nişte coclaure şi prăpăstii, pe unde ştià că are să treacă Duhul rău. Acolo se pune la pândă în dosul unor tufari. Nu mult şi-l aude zdupăind şi urlând: «grâu-săcară, grâu-săcară!»... Atunci Sfântul deodată sare de colo vălătuc înaintea lui cu un strigăt scurt, fioros, şi neaşteptat zice:

— «Hup!

«Şi rămâne aşà nemişcat, pe când dracul, de frică, sare ca de vreo prăjină dela pământ în sus şi boaf! cade înapoi; rămâne locului prostit şi tremură şi nu poate zice nici cârc!

— «Răspunde cine eşti, că bag suliţa 'n tine!

«Acum cunoscându-l de pe glas, diavolul se mai încălzì o leacă, dar tot clămpănià de groază.

— «Dumneata erai, Sfinte Gheorghe ? ! Bată-te, să te bată, că m 'ai băgat în toți spărieții !

«Da' Sfântul se face că-i mirat :

— «Cum ! tu erai *ghiavole?...* Să te trăsnească Dumnezeu, că nu te-am cunoscut !

«Când se desmeticește Necuratul, numa-și aduce aminte că Dumnezeu îi dăduse și lui cevà. Zguduit pe semne de frică, — și după ce l-a mai ținut și Sfântul de vorbă, — abià acum vede el că nu le știe numele...

— «Da' bine bre, cine te-a mai scos înaintea mea ? C'am uitat plantele ce mi-a dat Dumnezeu. Na-ți-o bună ! Ce mă fac ? Unde m'ascund mai în tihnă dacă n'oiu aveà și eu buruienile mele ? !

Și prinde a se strâmbà să plângă.

— «Da' ce buruieni ai avut, Sarsailă, — zice Sfântul, — poate cucută-urzici ?

— «Nu !

— «Poate hrișcă-orz ?

— «Nu !

— «Atunci orz-hameiu ?

— «Nu !

— «Mătrăgună-scaiu ?

— «Nu !

«După ce-l încurcă 'ndrăcit c'o mulțime de nume, Sfântul Gheorghe zice de-odată cu hotărîre :

— «Ei, bre, *stuh-papura!* iacătă ce-ai avut !

— «A-ha-ha ! bine zici ! Aeste or fi, — răspunde dracul cu mulțumire și iarăș o luă la goană, ținând tot o gură : stuh-papură ! stuh-papură !...

«Și de atunci dracul șede prin *tiharaiele* de stuh și papură» (1).

O altă povestire o cunoaștem dela *popușoiu* și înțelesul ei, firește, se potrivește cu starea lucrurilor : grâul și-a dat locul de întâietate. Intr'adevăr, astăzi gospodarii seamănă cereale nu numai pentru negoațe, ci și pentru a-și face *paiele* trebuincioase ca nutreț și se știe că țăranul nostru socotește paiele de grâu nu tot așà de bune ca cele de orz și ovăz.

(1) Culeasă dela St. Urmă din Dănești-Vasluiu și public. de d. I. Neculau, înv. în Ciortești-Coropceni, jud. Vasluiu, în *Calendarul revistei «Ion Creangă» pe 1911*, p. 55—57. O variantă s'a văzut mai înainte.

2. *Grâul* (1) pe care îl cunoaşte poporul român este de mai multe feluri, cu toate că numai rareori îl găsim neamestecat.

Prin unele părţi întâlnim *grâul romănesc* sau *grâul bătrân alb* şi *roş*, grâul *ghircă*, grâul *arnăut*, grâul *sandomirca* şi grâul *bănat* (2).

Prin unele părţi, grâul se împarte în:

bănat-albineţ, cu bobul mare şi spicul cu *mustăţi;*

bănat-roşietic (ruginiu), tot ca şi celălalt;

ghircă, tuns, adică fără mustăţi, — roşietic, cu bobul mărunt;

coluz, are spicul mare şi ţepos, boabele mari, galbene, aşezate în patru rânduri pe spic. In Moldova se numeşte *mucheriu;*

arnăut, are ţepi negri, bobul galben închis şi foarte mare (3);

Alţii îl numesc *grâu cârnău (Triticum vulgare* Vill.) şi are ca specii pe *grâul cârnău mustăcios*, numit şi *grâu de vară* sau *grâu văratec (Triticum aestivum* L.) şi pe *grâul de iarnă*, numit şi *grâu de toamnă*, sau *grâu cârnău tuns* (4).

Prin Oltenia i se zice: *grâu alb* şi *grâu roşu.*

Prin Moldova grâul este socotit ca fiind de trei feluri: *alb* şi *roş* cu mustăţi, cari se seamănă toamna, numindu-se deopotrivă şi *grâu de toamnă* şi *ghircă* sau *tunsar*, fără mustăţi, care se seamănă primăvara şi care, pentru aceasta, se numeşte şi *grâu de primăvară.*

Prin unele părţi din Ardeal, grâul de primăvară se numeşte *ièriţă* (5). Prin jud. Mehedinţi i se zice *erită* sau *năgară* (6).

Prin Banat se cunoaşte şi specia de grâu *peleg* (7).

Grâul care se seamana atât primăvara, cât şi iarna, se numeşte *umblător.*

Megleno-Românii cultivă grâul de trei feluri: *gron şutàrc, gron ciclăzàt* care e acoperit cu un fel de puf şi *gron usatcă*, care este cam negru (8).

3. Arătura şi samănatul pentru grâu se fac după noimele cunos-

(1) Nu înţelegem ce ne poate spune Damé, *op. cit.*, p. 55: «In toata ţara se zice *grâu, spic* şi *paiu*. In Muntenia şi Oltenia se zice şi *bob*, iar în Moldova, *grăunţe*».

(2) V. S. Moga în *Albina*, II, p. 1493.

(3) Damé, *op. cit.*, p. 56—57.

(4) Z. Panţu, *Plantele*, p. 116.

(5) Viciu, *op. cit.*, p. 52.

(6) Damé, *op. cit.*, p. 56.

(7) I. Pop Reteganul, *Chiuituri*, p. 99.

(8) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 25.

cute, toamna ori primăvara, după cum grâul este de primăvară ori de toamnă.

La aratul de toamnă, dacă este prea de vreme, sămănatul poate întârzià, şi în acest caz grăpatul nu se face decât după ce se seamănă.

Pentru grâul de primăvară se pot face două arături: una toamna care se numeşte *întors* sau *întoarcere*, iar primăvara urmează a doua. Cea de toamnă se face numai pe mirişte, când se mai zice că «se fac ogoarele» (1).

Prin unele părţi din Ardeal însă, pământul pentru grâul de toamnă trebueşte arat de trei ori: odată *la ogor*, a doua oară *la piruit* şi a treia oară la sămănat (2).

Dacă toamna culesul popuşoilor întârzie, şi dacă gospodarul se teme că nu va puteà sămănà grâul de toamnă din pricina uscăciunii sau a vremii rele, atunci grâul se *înţelinează* (3) sau se *înţărnează* (4), adică se pune cu sapa.

Când grâul se înţelinează, se seamănă mai întâiu printre popuşoii uscaţi, iar în urmă vin *înţălinătorii* cu sapele; aceştia sapă pământul ici şi colo, dărâmând mai ales moşoroaiele dela rădăcinile firelor de popuşoiu şi căutând astfel să acopere sământa aruncată. Felul acesta de semănătură se numeşte şi *năvoloacă* (5).

Până când popuşoii se culeg, grâul poate chiar să fie şi răsărit.

Inţelinatul se face de cele mai multe ori cu *clacă*.

Iată după o doină bucovineană, ce-şi urează sămănătorul la semănat grâu:

Pe o dungă de pământ
Merge badea sămănând,
Şi din gur' aşà zicând:
— Pică frunză de pe fagi,
Să te faci, grâule, faci,
Şi să-mi stai la îmblătit
Ca puicuţa la iubit;
Şi să-mi stai la secerat
Ca puica la sărutat (6).

Câte odată arătura nu se face nici când grâul urmează să se samene în mirişte, ci i se dă o *baroneală* cu *borona* cu dinţii de fier, se samănă în urma ei şi apoi se grapă cu grapa de spini.

(1) Ic. I. Mălăescu, *Monografia comunei Băleşti, jud. Gorj*, p. 35: *Facerea ogoarelor* pentru grâu se întâmplă rar. Există numai o singură arătură, grâul sămănându-se după porumb.

(2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 13.

(3) Jud. Tecuciu.

(4) *Vieaţa agricolă*, I, p. 88.

(5) *Idem*, III, p. 140.

(6) I. E. Torouţiu, *A fost odată...*, Cluj 1912, p. 102.

Când toamna e lungă și vremea este călduroasă, grâul samănat crește îndată, gospodarul dă pe țarină oile lui sau roagă mocanul satului ca să i-l pască.

4. Prin Bucovina este datina ca grâul să nu se samene dacă va fi *pâclă* ori vreme posomorîtă în ziua de *Intrarea în biserică* (2 Fevruarie) (1).

Prin Oltenia, când plugarii se duc la arat de grâu, pun în sămânță mere, nuci, gutui și pere, și le aruncă pe lan când samănă, ca să le fie grâul roș ca merele și plin ca celelalte pometuri.

Prin jud. Brăila gospodinele țin foarte mult ca prin grâu barbații sa samene și sămânță de *schinduf*, care miroasa foarte frumos și care face ca și grâul, chiar măcinat, — și prin urmare și pânea, — să aibă un miros ales (2).

Sămănătorii trebue să fie *sàtui*, ca și bobul grâului să fie *sătul*, adecă plin.

Prin jud. Vâlcea, când omul se duce la samănatul grâului, aruncă în capul locului cu grâu în sus, de trei ori și zice: «Doamne ajută cu bine ca să se facă grâul» (3).

Când muncitorii se înapoiază dela arat și sămănat și intră în casă, cei ce se află aici se scoală în picioare, dacă se află jos, vrând să înțeleagă prin aceasta ca și grâul să fie *sculat*, ridicat, adecă să crească înalt și frumos (4).

5. Am pomenit în altă parte cum plugăria este poetizată în acele epopee populare cari se numesc *plugușoare* sau *plugărèle*. Fiindcă într'aceste urații de an nou se vorbește numai despre grâu, dăm în cele ce urmează câtevà fragmente.

Intr'un plugușor se spune:

...Mâne anul se'nnoiește,
Plugușorul se pornește,
Că dumnealui, boier mare,
O sumă de pluguri are,
Cu *fiarele* de oțel,
Dă pământul mărunțel,
Cu cotiga șinuită,
C'așà șeade bine la curte,
Cu tânjala poleită,
Cu jugurile zugrăvite,

(1) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 247.

(2) Tot prin aceste părți și tot spre acest scop gospodinele culeg acest *schinduf* pe vremea secerii și-l pun prin case la coardă, ca sa miroase frumos în odaie. Schinduful e o păstăioasă și deci aceea ce aflăm în Panțu, *op. cit.*, p. 261: *schinduf* = *Thymus chamaedris* Fries., e o altă plantă.

(3) Comunic. de d-l Gh. Fira, Zlătărei.

(4) Dat. și cred. Rom. din Catanele-Dolj, comunic. de d. Șt. St. Tuțescu.

Zugrăvite cu costor,
Trage boii mai uşor.
Mă rog, mai aveà şi pluguri de aramă,
Ară pământul fără samă.
Dar în dalba primăvară,
Ieşì o sluguliţă afară,
Cătà în sus, cătă în jos,
Şi grăì către boierul vestit:
— Cucoane cucoane,
Pământul s'a desgheţat,
Că vremea a desprimăvărat
Şi omătul s'a luat,
Ciocârlia a cântat
Şi plugurile pe brazdă-s gata de dat.
Dumnealui boierul poruncì:
— Voi boii sa-i înjugaţi,
Să scoateţi plugurile la arat,
Să brăzdaţi cu plugurile pe departe,
Sa lăsaţi loc de nouă sate.
Venì vătăşelul,
Puse stânjenul din piatră
Până'n piatră,
C'ajunge boierului de lată,
Din hotar până'n hotar,
Că tot eu am să mi-o ar.
Scoase bătrâni la arat,
Tinerii la măsurat;
Bătrânii că-mi arà',
Tinerii că-mi măsurà'
Şi bun lucru îmi făceà'.
— Ia luaţi, flăcăi, sama bine,
De-a rândul, de-a măruntul,
Unde creşte *arnăutul,*
Să nu fie vreun spine,
Că nu creşte *grâul* bine;
Nici spine, nici rug,
Că-mi creşte grâul năuc... (1)

Intr'alt pluguşor cetim acest fragment:

Plecat-a badea într'o Joi,
Cu plugul cu doisprezece boi:
Cei dinainte
Cu coarnele'nvârtite;
Cei din *prigon,*
Trag în odgon;
Cei dela roate,
Cu coarnele împreunate:
Toţi boi, bourei,
In coadă cudalbei,
In frunte ţintăţei,
La muncă sprintenei,
De fac mii şi sute de lei.
Şi s'a dus în sus
Spre dealul Garalaului,
Aproape de curtea Smăului.
Şi s'a dus Joile,
De-a arat văile,
Şi s'a dus Vinerile,
De-a arat *clinurile,*
Şi'n lungiş şi'n curmeziş,
Brazdă neagră răsturnă
Şi prin brazdă semăna.
Gâu mărunt şi *grâu* de vară,
Până'n seară să răsară,
Chiar şi până mâne
Să facă şi pâne... (2)

Inceputul unui pluguşor ne spune:

Bună vreme, bună vreme, boieri mari,
De când seara s'a lăsat,
Plug c'al nostru n'a brăzdat:
Aşà mândru, minunat,
Cu grindeiu de lemn de brad,
Poruncit la Ţarigrad.
Cu *brăzdar* de lemn de tisă,
Să-mi ţie unde-i clisă,

(1) Dict. de d-l Dumitru Dobre din Ţepu-Tecuciu.
(2) *Urături*, Fălticeni 1903, p. 12—3.

Şi cu roata de smochine,
Să-mi meargă brazda bine.
Şi-a purces jupân gazda,
Şi-a purces în zi de Joi,
Cu doisprezece plugari
Cu câte doisprezece boi,
Cu feciorii tot în doi
La dealul Garalinului,
La poala Rusalimului,
La mărul rotat,
Unde-i câmpul curat
Şi şes bun de arat.
Şi chitià din deal în vale,
Cum îi place dumisale să are:
Lunile văgăunele,
Marţile marginile,
Miercurile dâmburile,
Joile văile,
Vinerile grindurile
Şi Sâmbetele capetele.

Şi strigà, măr, strigà,
Jupân gazda tot aşà:
— Indemnaţi, flăcai argaţi,
Şi de boi v'alăturaţi
Şi mânaţi, măi!...
Şi-au purces, mări, a arà,
Brazdă neagră a răsturnà,
Tot din *puhă* tot pocnià,
Văile se sguduià,
De lui jupân gazda barba-i râdeà.
Dar când fură la mijloc,
Au stat plugurile'n loc:
Că ajungând fiarele în nişte oase de [râmă,
S'au făcut plugurile fărâmă.
Ia mai îndemnaţi, măi!..
Jupân gazda supărat,
Ia barbă s'a scărpinat,
Acasă a alergat,
In grajd a intrat,
A scos un cal înşăuat,
Numai bun de'ncălecat,
Pe el s'a aruncat
Şi la meşter a plecat,
La feciorul Darofântului
Din fundul pământului,
Cu cioarecii cruşiţi,
Cu luleaua'n dinţi,
Cu ochii la soare sgâiţi,
Cu brâul de lână,
Cu ciocanu 'ntr'o mână,
Cu pila'n cealaltă,
La subţioară c'o daltă,
Şi ciocănià, şi ciocănià,
Şi pilià, cât pilià
Şi plugurile pe brazdă dregeà,
Şi drumul să are le dădeà,
Şi câmpul negru îl făceà,
Iar pe urmă sămănà,
Grâu de vară, cu năgară,
Să răsară până 'n seară,
Grâu mărunt, cu *arnăut*,
Cu preţ mare la vândut,
Ia mânaţi măi!.. (1)

In sfârşit un alt fragment este şi următorul:

... Intr'o Luni de dimineaţă,
S'a sculat badea dimineaţă,
Ciocârlia cântà,
Privighetoarea cântà.
Pe ochi s'a spălat,
Iar soţia dumisale
Un ştergar alb i-a dat,
De s'a şters pe mâni curat,
Apoi un pieptene a luat,
Chica neagră a pieptănat,

(1) Cules din Piatra-Neamţ şi comunicat de d-l. D. I Farcaşanu, din Zorleni, Tutova.

La icoană s'a'nchinat,
In straiu nou că s'a'mbrăcat,
Mânaţi, măi!...

Şi ieşind afară'ndată,
Din bucium a buciumat,
Slugile şi-a adunat,
Slugilor poruncă le-a dat,
La ocol de-au alergat
Şi au scos doisprezece boi,
Boi bourei,
In coadă cudălbei,
In frunte cu ţintaţi,
In coarne ferecaţi,
Cu coarnele belciugate,
Cu aur suflate,
Pe pântece bălani,
Pe spate plâvani,
Fiecare de câte cinci ani.
Mânaţi măi!...
Şi mi-a plecat la arat
La câmpul durat,
La mărul rotat,
Pe un deal ascuţit
Ca o dungă de cuţit.
S'a apucat de arat
Zi de vară până'n seară,
In lungiş, în curmeziş,
Brazdă neagră a răsturnat,
Grâu de vară a sămănat,
Grâu de vară cu secară,
Să răsară până'n sară.
Grâu mărunt cu *arnăut*,
A dat Domnul, s'a făcut.
Mânaţi măi!

Şi-a arat cât arat
Şi badea s'a bucurat
Şi lumea s'a minunat,
Iar dacă s'a înserat,
Badea acasă s'a întors,
Bucuros, veselos;
Să-i iasă grâul frumos,
Mânaţi măi!... (1)

6. Pentru ca grâul se rodească bine şi să fie păzit de primejdii până îi va venì vremea secerişului, plugarii români păzesc o sumă de datine şi au o altă sumă de credinţe, dintre cari pomenim următoarele:

Prin Oltenia în ziua de *Sâmţ* (9 Martie), se împart cei 44 de *bradoşi* ce se fac cu o zi înainte şi 44 de *pare* (pahare) de vin. Se pune un scul de *nărămzat* şi o cârpă albă pe culme, ca să se facă *grâul* roşu sau alb, mult şi mare (2). Tot prin aceste părţi, când femeile fac pentru întâiaşdată pâne din grâu nou, coc întâiu un colăcel mic în foc, la care în urmă leagă o chită de *busuioc* sau de *sporiş*, şi-l duc la fântână. Aici îl bagă cu ciutura în fântână, îl scot şi îl dau copiilor să-l mănânce, cu credinţă că grâul va fi spornic şi curat (3). De asemeni Joile şi Marţile de după Paşti, femeile se vor ferì să opărească rufe, ca să nu li se *opărească* grâul (4).

(1) Cules din Joräşti-Covurluiu şi comunicat de d-l Petru Gh. Savin.
(2) *Revista «Tinerimea Română», VI,* 1—2, p. 93.
(3) Dat. şi Cred. Rom. din Catanele, Dolj, comunic. de Şt. St. Tuţescu.
(4) *Revista «Tinerimea Română»,* VI, 1—2, p. 93.

Prin unele părți, la Bobotează se aruncă în podèle cu *grâu* fiert, ca să crească grâul înalt (1).

Prin județul Ialomița, când se aruncă lingura de colivă în sus, în tavan sau în grinda casei, se strigă «spor și izvor» (2).

Prin județul Muscel se serbează *Aliseiul* (9 Iunie), căci în această zi «*bagă grâul bob*», adecă *leagă* grâul bob, crezându-se că grâul celui ce va muncì, va rămâneà sec (3).

Prin alte părți se crede că grâul va crește atât de mare, cât de înalt va fi visat în noaptea de Ajunul Crăciunului (4).

Prin județul Vâlcea se crede ca dacă cinevà va visà grâu în postul Crăciunului, este semn că în anul ce vine va fi bielșug în toate și mai ales grâul va fi bun (5).

Curcubeul arată de asemeni dacă peste vară grâul va rodì cu îmbielșugare. Semn pentru aceasta este atunci când curcubeul este mai mult verde (6).

7. Boala cea mai mare a grâului este *tăciunele*, care se face la spic. Prin unele locuri se crede că se datorește faptului că unele gospodine dau pâne de pomană Țiganilor la Bobotează.

Când grâul începe să facă tăciune, se zice că «grâul *aruncă* tăciune» (7). Pentru aceasta prin unele localități s'a luat obiceiu în vremile din urmă, ca să se *saramureze* grâul cu felurite compozițiuni, printre cari una este și *apa* sau *laptele de var.*

Prin județul Dolj, femeile se feresc de-a mătură casa, având mânile pline de aluat, ca să nu le facă grâul *tăciune* (8).

8. Dintre dușmanii grâului, lăsând la o parte pasările cari aduc pagube tuturor soiurilor de sămănături, după socotința poporului român sunt *vrăjitorii* cari vrăjesc *grâul* vecinului ca să nu rodească, menind în acelaș timp ca rodul ce se cuveniă acelui ogor, să treacă la al său, — la al vrăjitorului, — sau la al celuia ce plătește pe vrăjitor.

---

(1) Dat. și cred. Rom. din Urziceni-Ialomița, comunic. de d-l Dobre Ștefănescu.

(2) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 194.

(3) C. R.-Codin și Mihalache, *op. cit.*, p. 73.

(4) *Revista «Tinerimea română»*, VI, 1—2, p. 453.

(5) Cred. Rom. din com. Zlătărei, comunic. de d-l I. N. Popescu, înv.

(6) Cred. Rom. din Trușești-Botoșani, comunic. de d-l C. Atanasiu.

(7) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 194.

(8) Șt. St. Tuțescu, *Din trecut*, p. 23.

Vrăjile acestea se fac de obiceiu pe vremea *legatului*, când se urzesc grăunţele; çu toate acestea se obişnuesc şi mai de timpuriu.

Prin unele părţi, în noaptea de către *Sf. Gheroghe*, femeile cari ştiu *solomonărìi*, ieau câtevà ouă clocite, un sul, un frâu, un biciu, o aţă roşie, un săculeţ cu busuioc, ceară şi unt de cămilă cumpărat dela un soiu de Ţigani şi mergând pe câmp, îngroapă ouăle în capătul locului, leagă săculeţul de piciorul drept, înfrânează sulul, se despleteşte, îşi lapădă cămaşa până la brâu, încalecă pe sul, îl bate cu biciul şi fugind pe lan, zice de douăsprezece ori: «Dela N. la mine», adecă rodul grâului să fugă dela stăpânitorul locului, la dânsa. Apoi întorcându-se cu faţa spre răsărit, zice:

Bogăţia câmpului,
Sporul avutului,
Rodul grâului
Să meargă,
Să treacă,
Grămadă să se facă,
In locul arătat,
Cu sulul însemnat
Şi din loc în arie,
Din arie în [groapă].

Şi de acì să fac *lăret (sic)*
Că dimineaţa m'am sculat,
Şi la câmpuri am plecat,
Cu Maica Domnului m'am întâlnit
Şi de loc m'am sровedit (1)
Ca să ieau
Şi să nu dau,
Bogăţia câmpului,
Sporul avutului,
Rodul câmpului (2).

Apoi o rupe de fugă zicând de douăsprezece ori: «Dela N. la mine» şi în urmă:

Bogăţia câmpului,
Sporul avutului,
Rodul grâului.

Aceasta o face de trei ori, după care ascunde sulul în grâul său şi se întoarce acasă, nevorbind pe drum cu nimeni (3).

Iată acum şi chipul, cum aceste fapte ne sunt descrise de un literat de seamă şi agricultor destoinic al nostru, d-l C. Sandu-Aldea:

«...Se ridicară şi porniră. Mergeau încet ascultând. Uneori se îndepărtau spre a cuprinde mai mult loc. Alteori se lăsau pe vine uitându-se peste grâu. Vântul le venià în faţă.

Intr'un rând pândarul stătù în loc:

— Mi se părù ca un glas de om.

(1) Se pare însă c'ar trebuì:
Şi *pe* loc m'am spovedit!

(2) Se pare că trebuie:
Rodul *grâului*.

(3) *Educătorul*, I, p. 90.

Ascultară amândoi câtvà timp. Intr'adevăr s'auzià cevà. Par' c'ar fi fost glas de femeie.

Boierul și pândarul se uitară unul la altul. Apoi Mândrea poruncì:

— La pământ!

Mergeau încet, târîndu-se ca șerpii. Vântul le duceà fâșâitul înapoi. Se târîră ca vreo trei stânjini, apoi se opriră. O arătare de femeie se deslușià înaintea lor. Umblà prin grâu, se 'ntorceà, da din mâni par'c'ar fi aruncat cu bolovani și *blodogorià* din gură de nu 'nțelegeai nimic. Ai fi zis că-i nebună.

Ion prinse binișor brațul lui Mândrea.

— Boierule, știi ce-i asta?

— Ce-i?

— Asta-i baba Rădoaia din Obaia. A venit *să iea mana grâului*.

— Dă 'ncoà harapnicul!

— Și Mândrea s'a târît pe pântece spre vrăjitoare, răsărind de odată în fața ei.

— Ai sfârșit, cloanțo? Ei, acu să-ți plătesc.

Și dându-se cu un pas înapoi, a'ncins-o strașnic în biciu:

— Na!

Când l-a văzut, vrăjitoarea a rămas câtevà clipe 'mpietrită în loc, apoi a rupt-o la goană. Mândrea după ea! Și bice!

Vrăjitoarea erà 'n pielea goală și gonià să-și iea cămașa, fusta, brâul și basmaua de cap pe cari le lăsase, pe semne, la capul locului. Dar Niță Mândrea o sfârcuià fără milă și uneori întorceà biciul și-o sorcovià cu codiriștea de corn.

— Na, cotoroanță! Na-ți fermece! Na-ți vrăji!.. Na!...

Baba mai fugì o bucată de loc, apoi căzù cum cade bou'n jug.

Niță o arse peste spete cu harapnicul.

— Unde ți-s cămășile, sgripțoroaico?

— Aoleo!... Hâ!... Sunt mai colea așà.

— Du-ne la ele.

— Vă duc, boierule, vă duc, păcatele mele ale rele! Aoleo!

Cămașa erà întinsă pe pământ cu mânecile aduse sub ea la spete; *ciumberul* din cap flutură, prins de o tufă de alior; fusta erà cocoloșită mai la o parte, iar brâul șerpuià printre ele ca o cărărușă de sânge.

— Ia vezi tu, mă Ioane, ține cevà ciumberu' ăla?

Pândarul luă basmaua, o răsucì în mâini ca pe o funie și trase de ea:

— Ține, boierule!

— Dă-l încoa.

Mândrea prinse mânile babei, i le aduse la spete și i le legă strâns. Apoi se dete un pas îndărăt și o sfârcuì peste piept:

— Să mai vii și mâne noapte, dacă ți-o fi dor de zeamă de biciu.

Baba pornì ca scăpată din pușcă, dar după ce fugì ca o svârlitură de băț, căzù... Au deslegat-o a doua zi niște drumeți, cari și-au făcut cruce când au văzut-o.

Obaia urlà. Baba Rădoaia, spaima satului, să o pață așà?! Ea care legà ploile, ea care stăpânià ca un duh necurat toate bunătățile, să aibă trupul numai vânătăi de harapnic?!... Al dracului om trebue să fie dar Niț' ăsta al boierului!...» (1).

CAPITOLUL III.

Secara.

1. *Secara* vine «la cinste» în urma grâului, căci pânea făcută din făină de secară, deșì nu este ca cea făcută din făină de grâu, este însă mai bună ca mămăliga.

Plugarului român nu-i place faptul că această grână răsare «ca din pământ» în lanul de grâu, și astfel îl amestecă, îl *tarchează*, adecă îl face *tarcat*, îl *secărește*, îl face *îndoitură* sau *serjoană* (2), aducând după seceriș și treier un preț mai scăzut pentru grâu. De aceea, după ce secara dă în spic, pe deasupra spicelor de grâu, acele spice se retează cu foarfecile ori cu secera. Munca aceasta se numește *secărățit*, iar grâul se zice că se *secărățează* sau *săcărățază* (3). Aceasta, zice poporul, se 'ntâmplă din cauză că unele femei mătură în ziua de Paști (4).

In privința deosebirilor dintre grâu și secară, iată o povestire:

«Se zice că la început grâul și secara aveau tot o sămânță, se sămănau tot pe o vreme, creșteau deopotrivă și tot odată se secerau.

Pe vremea aceea toate ierburile trebuiau să se ducă la biserică, ca să se închine lui Dumnezeu. Deci dară, grăește grâul către secară:

— Hai, dragă surioară, să ne închinàm astăzi la icoane.

Iar secara leneșă îi răspunse:

(1) *In urma plugului,* nuvele și schițe, București 1905, p. 86—9.

(2) *Uricariul,* X, p. 403: «*Indoitură, serjoană,* grâu amestecat cu secară».

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 74.

(4) Cred. Rom. din com. Catanele, jud. Dolj, comunic. de d-l Șt. St. Tuțescu.

— Baiu! că eu n'oiu merge, ci m'oiu suì pe movila asta şi-oiu privì tocmai de-aici cum se năcăjesc preoţii cu slujba.

Pentru această nesocotinţă mare, Dumnezeu blestemă pe secară să crească mai înaltă decât grâul, ca oamenii s'o vadă şi s'o taie, iar coliva făcută dintrînsa să nu audă niciodată blagoslovirea preoţilor, ci numai cea de grâu (1).

Această povestire se aude şi în părţile de sus ale Moldovei, aproape la fel:

«Grâul mergeà la biserică şi s'a întâlnit cu secara.

— Hai, cumătră, la biserică!

— Mergi sănătos, că eu văd biserica şi de aice; nu-s mic ca dumneata.

Şi de aceea preoţii numai cu grâu slujesc, iar secara nu se primeşte în biserică, deoarece ea a fost semeaţă şi a greşit» (2).

Bucovinenii spun că «grâul cu secara se *perecește*. Secara zice că e mai mare, că creşte mai înaltă şi toţi oamenii se hrănesc cu ea. Dar grâul zice:

— Ce folos că tu eşti înaltă şi eu mic, dacă numai eu ies la oameni, la lume; că de-i la Paşti, norodul pe mine mă duce şi mă sfinţeşte; de-i cumetrie, de-i nuntă, pe mine mă duc la cinste, mă fac colaci; pe tine, nu!»

Mergând cu socotinţa mai departe chiar, spun că secara-i lucru ţigănesc, că la început Ţiganul a făcut pâne de secară şi că a grăit lui Dumnezeu:

— Bună e, Doamne, turta, dar păcat că e neagră!

— Neagră este, i-a răspuns Dumnezeu; să fie dar sămânţa a ta! (3).

2. *Secara*, *săcara* sau *sacara* se numeşte prin unele părţi din Ardeal şi *hărână* (4) iar Macedo- şi Megleno-Românii îi zic *sicară* (5).

3. Secara se seamănă atât toamna cât şi primăvara, prin locuri mai sărăcăcioase, pe unde grâul n'ar puteà «*răsbì*» sau «*răsbate*», adecă n'ar puteà creşte frumos.

Nu-i bine însă să se semene între *Vinerèle*, adică între 14 şi 28 Oct. (6).

(1) Auzită şi culeasă din Viltoteşti-Băsăşti, Fălciu.
(2) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 180.
(3) *Ibidem*, p. 179—80.
(4) Viciu, *op. cit.*, p. 49.
(5) P. Papahagi, *Basme aromâne*, p. 696; *Megleno-Românii*, I, p. 25.
(6) E. Voronca, *op. cit.*, p. 930.

4. Prin Bucovina se crede că dacă toamna, târziu, cresc ciupercile pe imaşuri, prevestesc că în anul acela va fi multă roadă de secară (1).

CAPITOLUL III.

Orzul.

Plugarii români seamănă *orzul* numai pentru negoţ şi pentru *paie*. El este de trei feluri:

Moldovenesc, românesc sau «orz adevărat», care are spicul mare, iar în spic patru rânduri de grăunţe.

Orzul mucheriu sau *mucherul* are şase rânduri de grăunţe şi *orzoaica*, al cărui spic are numai două rânduri de grăunţe.

Macedo-Românii îi zice *orzu* (2) sau *uorz* (3).

Pluralul *oarze* se întrebuinţează atât pentru a denumì mai multe bucăţi sămănate cu orz, cât şi pentru a înlocuì vorbele *grâne*, *grâie* sau *sămănături* de primăvară.

Orzul se seamănă numai primăvara şi numai prea rareori se poate sămănà şi toamna, când se *înţărnează* chiar (4).

CAPITOLUL IV.

Ovăzul.

Ovăzul se seamănă pentru negoţ şi pentru nutreţ de cai mai ales. Prin Moldova i se mai zice şi *ovăsc* (5), iar Megleno-Românii îi zic *uvèz* (6).

Când se seamănă cu gândul de a fi cosit de verde, pentru a înlocuì fânul din nutreţul vitelor, se numeşte *cosolină* (7).

---

(1) Cred. Rom. din Straja, Bucovina, comunic. de d-l D. Dan.

(2) Z. C. Panţu, *Plantele*, p. 196.

(3) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 25.

(4) *Vieaţa agricolă*, I, p. 88.

(5) Ţepu, jud. Tecuciu; Zorleni, jud Tutova, comunic. de d-l M. Lupescu.

(6) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, p. 25.

(7) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 425.

PARTEA VI.

STRÂNSUL HOLDELOR DE PE CÂMP.

CAPITOLUL I.

In ajunul secerii.

Când holda începe să se îngălbenească, se zice că *dă în copt*, *dă în pârg*, e în *pârgă*, se *pârgueşte*, se *pârgăeşte* sau ***arde*** (1); grăunţele prind a se învârtoşà, astfel că nu se mai pot curmà cu unghia, paiul se întăreşte, iar gospodarul se gândeşte la secere, voios sau trist, după înfăţişarea roadelor pe cari le vede.

Dacă firele holdei sunt dese, «dese ca peria» sau «perie de dese», dacă sunt înalte «perete», «în paiu ca trestia» şi, fireşte, «în spic ca vrabia», se bucură.

Dacă însă holda, cu toate că ar fi înaltă, e mai mult paiu decât spic, dacă spicul n'are grăunţe de loc sau aproape de loc, holda se zice că-i *hulchită* (2), *huchită* (3), *upită* sau *opită* (4), iar agricultorul ştie că toată truda îi va fi zadarnică, deoarece, în afară de paie pentru vite, nu va mai puteà scoate nimic.

Dacă holda este rară, ceeace se întâmplă când anul este secetos sau când arătura s'a făcut pe vreme de secetă, aşà încât bolovanii au făcut să piară multe fire, — prin Ardeal se numeşte *pieritură* (5). Ea are spicul şi paiul mic şi plugarul ştie că puţine foloase va trage dintr'o muncă anevoioasă şi fără plăcere.

Dacă pânea nu-i *în picioare*, dreaptă, *ridicată*, ci-i *culcată*, *căzută*

---

(1) *Uricariul*, X, p. 404.
(2) Vezi Damé, *Terminologie*, p. 55 şi urm.
(3) Vezi D. I. Farcaşanu în «*Ion Creangă*», III, p. 225—8.
(4) *Uricariul*, X, p. 409. Cfr. ὀπός=succus.
(5) Viciu, *op. cit.*, p. 66.

sau *picată, tulită, plecată, trântită, pălită, învăluită* sau *policnită*, plugarul iarăş se întristează, căci aceasta îi aduce pe de o parte greutăţi la secerat, iar pe de alta roade îndestule nu-i dă. Intr'adevăr nu se pot culcà decât semănăturile prea înalte, cele *hulchite* adesea, şi numai în vremea urzitului, când ating cea mai mare înălţime. Aceasta se întâmplă de obiceiu când plouă prea mult, când bat vânturile prea tare şi când grâul este *buiac* sau *buiecit* de ploi şi locuri grase. Căzând unele fire se frâng şi se usucă, iar altele slăbesc şi ne mai putând hrănì spicul ca de obiceiu, acesta rămâne sec.

Prin unele părţi se crede că sămănăturile se vor culcà în acea parte, dincotro va bate vântul la Bobotează (1).

Dacă grâul este *prichit, pripit*, copt fără vreme, în pripă, gospodarul iarăş se întristează, căci cu toate că paiele vor fi uscate în *mustul* sau verdeaţa lor, grăuntele va fi mic, sbârcit sau cu desăvârşire sec. In acest caz, «păcat că a lăsat Dumnezeu şi aşà, că mai rău ne strică inima».

CAPITOLUL II.

Seceratul.

1. *Secerea* (2), cu care se *seceră*, se compune dintr'o parte de fier în chip de semilună la care se deosebesc: *1*, *zimţii*, *2*, *limba*, şi *3*, *mânerul* sau *coada*, care se înţepeneşte în *4*, *mănunchiul* de lemn (fig. 52, *A*).

Mai de mult se folosiau numai secerile făcute de fierarii satelor; acestea aveau limba lată şi zimţii mari, iar mânerul erà bine înţepenit în mănunchiu. Astăzi, cu secerile de târg, nu se poate secerà înainte de a le *zimţuì* sau *zimţà* la fierari. Aceştia le înroşesc în foc, le fac din nou zimţi, lovind cu dalta ascuţită pe o singură parte a secerii (3). In urmă secerile se *călesc* în apă rece şi se *dau la tocilă* adecă se ascut.

Secerile «de târg, de Braşov, braşoveneşti», cum li se mai zice nu sunt bine înţepenite în cozi, căci mânerul nu pătrunde mănunchiul spre a se răsfrânge; aceasta face că adesea secerătorul rămâne cu mănunchiul în mână. Pentru a înşelà aparenţele, secerile de fa-

(1) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 193.
(2) Vezi şi T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 157.
(3) Cea care se vede în fig. 52.

brică au în mănunchiu o steluță sau un bumb crestat, care se numește în popor *floare* sau *floricică* și care odată puteà să fie făcută și de fierarul satului. Despre aceasta *plugușorul* ne spune:

Secerele frumușele,
La mănunchi cu *floricele*,
Să tragă voinicii cu drag la ele!

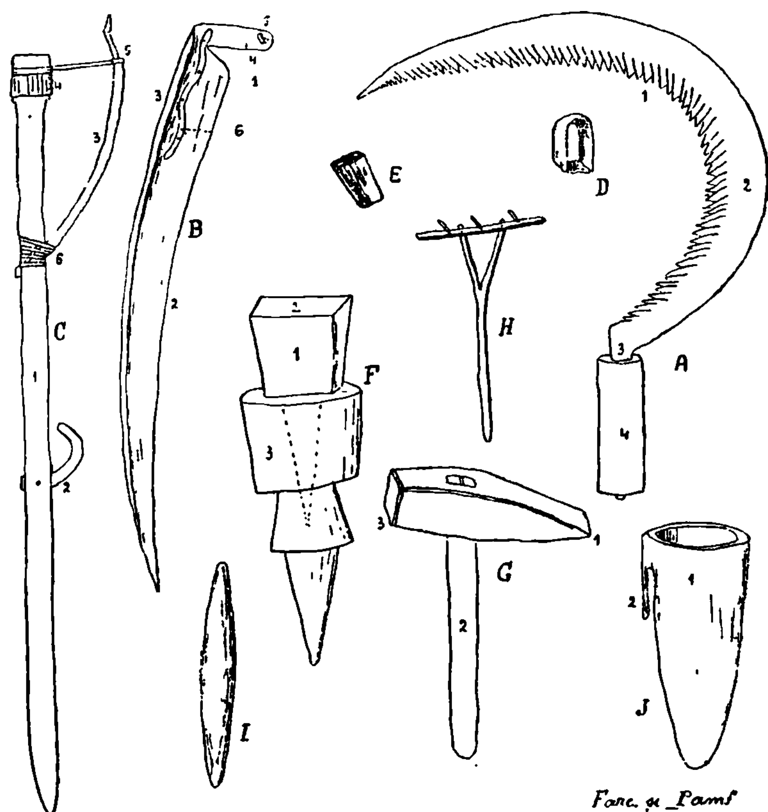

Fig. 52.

Mănunchiul trebue să fie bine lustruit, căci altfel face saceratorului bătături în palmă.

2. La seceră, ca și la oricare muncă de câmp, Românul pornește cât se poate de dimineață, luându-și bucatele sau *demâncarea* pentru ziua întreagă. Are grijă mai ales pentru apă, pe care o duce în *botă* pe spate, în *cofă* sau *ulcior*.

Câteodată e nevoit chiar se doarmă pe câmp, căci unele pâni, precum este *orzul*, nu aşteaptă seceratul vreme prea multă, ci se *scutură*, adecă îndată ce i se atinge firul, spicul cade. «Ale orzului sunt numai trei zile; el trebue luat la secere cât este *în putere*, pentrucă în câtevà zile spicul lui se cârligă şi orzul s'a dus, *s'a trecut* [din copt], e răscopt şi se scutură» (1).

Când orzul e trecut, seceratul lui nu se poate face decât în zorii zilei, când răcoarea umedă sau roua îi moaie paiul, sau chiar şi noaptea, pe lună.

Acest lucru de altfel, — cu toate că foarte rar, — se întâmplă şi cu ovăzul şi cu grâul (2).

Prânzurile de mâncare şi odihnă se fac întocmai ca şi la prăşit.

3. Când se începe *secerea*, *seceratul* (3) sau *secerişul* întâiu, omul se întoarce cu faţa la răsărit, să descopere şi-şi face cruce zicând: «Dă-mi, Doamne, spor», sau «Dă, Doamne, bine» şi-apoi începe.

Inceputul se face dintr'un cap al bucăţii numai câteodată. De obiceiu secerătorii se aşează în acea parte a bucăţii, dincotro firele s'au aplecat din pricina vântului, căci într'adevăr, dacă vântul bate dela miazănoapte, spicele firelor de pâne se apleacă spre miazăzi, iar dacă secerătorul ar începe să secere din această parte spre miazănoapte, spicele l-ar lovì în ochi. Tot cu privire la partea din care trebue să se înceapă seceratul, se ţine seamă şi de înclinarea locului; cu nici un chip nu se poate secerà mergând din deal în vale.

Mai este şi o împrejurare pe care n'o întâlnim la prăşit. Acolo

(1) D-l Farcaşanu, *loc. cit.*, p. 225 şi urm.

(2) Cu privire la lanurile cari se scutură, iată o jâtie moldovenească:

Un om, care aveà un băiat purtat pe la toate târgurile mari, la învăţătura, îi zise într'o vară când venise acasă:

— Dragul tatii, mult am cheltuit şi m'am trudit cu tine ca să-ţi luminezi mintea cu învăţătură grea şi rară. Iată acum te rog şi eu pe tine un lucru: Vezi lanul nostru de grâu nesecerat? Din pricina arşiţei şi a vântului, cum pui mâna pe fir, se rupe spicul şi cade. Poruncescu-ţi dară, ca până mâne, cu învăţatura ta, să nu-l mai văd. M'ai înţeles?

— Inţeleg, tată, răspunse feciorul.

Peste noapte ieşì feciorul afară, şi la răcoare, la lumină de lună şi stele curate, începù să cugete şi să se frământe. Se uită 'n sus, se uită 'n jos, la deal şi la vale, până ce află din ce parte bate vântul. Apoi puse lanului foc şi până să răsară soarele, pe ţarină nu se mai aflà un spic de grâu!

Aşà învaţătură mai rar în zilele noastre!

(3) Comunic. de d. N. I. Dumitraşcu, din Boureni, jud. Dolj: La noi vorba obişnuită este «Ai început la *secerat?*». «Mai ai de secerat?»

un prăşitor se puteà rotì în dreapta şi în stânga până la doi sau trei stânjini, dincolo de care venià locul sau partea unui alt prăşitor. La secere, aceasta nu se poate întâmplà, căci un secerător, tot tăind *mănunche*, trebue să le aşeze la spatele sale, pe *mirişte*, spre a face un *polog*, iar dacă se îndepărtează prea mult de polog, pierde multă vreme tot ducându-se la dânsul. De aceea secerătorii trebue să fie mai deşi, mai aproape unii de alţii, decum sunt prăşitorii.

Prin urmare, când bucata este lată şi secerătorii sunt puţini, seceratul nu se va începe pe întreaga lăţime a bucăţii, ci numai pe o parte dintr'însa, după care se vor întoarce şi vor luà altă parte. Aceste părţi, fie croite în lungul bucăţii (fig. 53, *a*, *b*, *c*,) fie luate în latul sau lăţimea ei (fig. 54, *a*, *b*, *c*,), se numesc la sing. *postaţă*, *postată* (1) sau *postate*. In acest din urmă caz, secerătorii merg pe

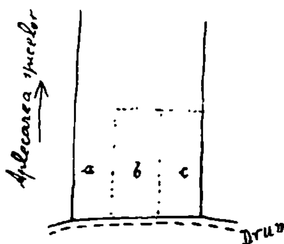

Fig. 53.

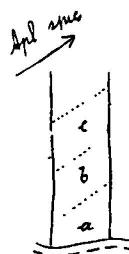

Fig. 54.

hat şi încep a seceră dintr'o parte, urmând astfel până ce *scot postata* sau o dau gata.

4. Când seceratul se face pe un loc mare, unde fieştecine are partea sa anumită, în mărime de o falcie, un pogon, ş. a., această parte se hotărăşte, făcându-i-se pe la colţuri şi pe laturi din depărtare în depărtare—pe lângă *urma*, *dâlma* (2) sau *dâra* (călcarea firelor) cu piciorul, încă şi nişte *momâi*, *şumuioage* sau *nisane* (3) cari nu-s altcevà decât câtevà fire strânse la un loc şi răsucite la spic. Cu privire la alte părţi, putem pomenì că «lanurile mari, pentru uşurinţa

(1) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 27: *Postată*, o bucată de loc cât cuprind un şir de secerători.—Din Boureni, Jud. Dolj, comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu: «*Postată* sau *postaţă* este cât ieau secerătorii din loc, spre a secerà şi când ajung la capul locului, se întorc iarăş pe altă postată».

(2) *Vieaţa agricolă*, III, p. 139. *Dâlmă*, urmă într'un lan; semn prin care se diferenţiază un ogor de altul.

(3) Comunic. de d-l. M. Lupescu, Zorleni, jud. Tutova.

se *răcluesc* la un *obraț*, la două obrațe ori la mai multe obrațe (1) și pe urmă se dau la secerători bucăți cari se despart între ele prin *cărări* și *momâi*, *ciuhe* (2), *ciuci*, *mișane* ori *cocori*».

5. Secerea se ține în mâna dreaptă, secerătorul se pleacă, având picioarele depărtate unul de altul, cu secerea desprinde din peretele pânii o câtime de fire, cari sunt întâmpinate cu mâna stânga și strânse mănunchiu. Trăgând cu secerea spre dreapta, mănunchiul este retezat, și astfel rămâne în mână. Dintr'o singură tăiere mâna nu se umple, adecă, — înțelegând prin *mănunchiu* atât cât se poate cuprinde în mână, nu se poate tăià un mănunchiu dintr'odată. Pentru a întregì un mănunchiu, se va trage cu secerea de mai multe ori.

Când mâna nu mai poate cuprinde alte fire, *mănunchiul* este gata; el este lăsat la spatele secerătorului, pe *miriște*, numai prin întoarcerea mânii stângi. Secerătorul, urmând astfel, și punând mai multe mănunchiuri unele peste altele sau unele lângă altele, merge cu seceratul ori drept înainte ori într'o parte.

Foarte rareori se întâlnesc și oameni *stângaci*, cari seceră cu stânga; se înțelege, la aceștia rosturile sunt inverse.

Seceratul se face cu spor când *pânea* este *curată*, adecă atunci când nu are plante străine într'însa și între cari cele mai *uricioase* ar fi: *volbura*, *muștarul* sau *rapița sălbatică* și *pălămida*. Volbura, ca o plantă agățătoare, face ca firele dintr'un mănunchiu să se desprindă cu greu, — adesea numai rupându-se spicele —, de altele. Muștarul și pălămida se ocolesc cu secerea.

Mohorul este bine primit și cu plăcere secerat, deoarece ființa lui în viitoarele paie le va face mai bune ca nutreț pentru vite.

Seceratul se face cu spor când pânea este *ridicată;* din potrivă, dacă este *trântită*, seceratul merge greu.

Felul cum taie secerea, — dacă e *spălată* (luciată) sau nu, starea de uscăciune sau jilăveala precum și rărimea și înălțimea pânii, înrâuresc și ele în oarecare măsură.

Cu toate acestea, sunt secerători meșteri cari «seceră'n două mânii», adecă de acei cari, cum fac, cum dreg, au spor mult (3).

In graba care se pune la secere, trebuește multă cumpătare, căci

(1) Un *obraț* are opt *prăjini*.

(2) Damé, *Terminologie*, p. 56: «*Ciuhă* este un semn ce se face prin iarbă sau grâu, legând un mănunchiu de iarbă sau grâu la vârf, cu alt mănunchiu de fire rupte».

(3) R.-Codin și Mihalache, *Sărbătorile*, p. 75.

adesea mânile, mai ales cea stângă, din prea mare încordare, începe a se umflà. Umflătura poartă numele de *pricheală* şi se tămădue, după practica poporului, legându-se cu *făină* opărită.

6. Prin unele părţi ale Ardealului, *mănunchiul* se numeşte *palotie* (1), iar prin alte părţi i se zice *otcoş* sau chiar şi *polog* (2).

Prin jud. Muscel, pe unde grânele nu se seceră cu secerea decât atunci când sunt încurcate de vânturi, din mai multe *mănunchiuri* se alcătueşte o *pală* şi din pală se face *snopul* (3).

Prin jud. Vâlcea, mănunchiul se numeşte şi *mărunche*, *mânură* ori *vâslă* (4).

Prin jud. Dolj, se chiamă *mână*; mai multe mâni alcătuite la un loc se numesc mănunchiu sau *mărunchiu* (5).

Obişnuit însă, după cum am mai spus, *mănunchiul* e atât cât poate fi cuprins în mână, iar *pologul* se compune din mai multe mănunchiuri, puse unele lângă altele, ca să le răsbata soarele şi să se usuce mai curând, când grâul este verzuiu, când are *dudău* mult în el, — ori unele peste altele, când firele sunt uscate şi curate.

7. Prin unele părţi, când este aproape să se încheie seceratul, se lasă în mijlocul lanului sau bucăţii un mănunchiu de fire nesecerate, care se numeşte *iepure* (6), *barba lui Dumnezeu* (7) sau *barba popii* (8), despre care unii spun că «aşà e bine să se lase», sau după cum se crede prin unele părţi din Ardeal, grâul, dacă nu se lasă aceste 3—4 spice netăiate, se mânie şi la anul nu va mai rodì, ci va zice:

— Eu îţi pot da atâta *silă* de rod şi tu să nu-mi laşi nici un fir, două ? (9).

Prin jud. Dolj, spicele cari alcătuesc barba lui Dumnezeu se leagă cu un fir de *aţă roşie* (10).

---

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 65: mănunchiu de grâu.

(2) N. Păsculescu, *Literatură populară*, p. 370.

(3) Dict. de d-l D. Mihalache, Goleştii-Badii, jud. Muscel.

(4) Comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu pentru Obislav-Grădiştea şi d-l I. N. Popescu pentru Voiceşti.

(5) Comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu: «poate să fie şi o *mână mărunchiu*, atunci când grâul este mai rar şi omul se depărtează (o vorbă: grâul e mâini—mâini)».

(6) *Şezătoarea*, VIII, p. 101.

(7) *Ibidem*, VI, p. 35.

(8) In Ţepu, jud. Tecuciu.

(9) Dat. şi cred. Rom. din ? comunic. de d-l Petre Ugliş.

(10) Comunic. de d-l N. I Dumitraşcu.

8. După cum am arătat şi la prăşit, şi la secere se întrebuinţeaz prin unele părţi claca cea plină de veselie şi aducătoare de spor cu puţină cheltueală.

9. Secerea-i grea prin faptul că secerătorul trebue să stea veşnic cu capul plecat spre pământ, pe cea mai călduroasă vreme a anului; O doină de pe Târnave zice chiar că

Nici o boală nu-i mai grea
Ca vara, cu secereà (1).

Cei mai mulţi se vaită de durerea şealelor, despre cari iată ce credinţe aflăm în popor:

Să nu ciocăneşti *ouă roşii* în ziua de *Paşti*, dacă vrei să nu te doară mijlocul la secere (2);

Să nu mănânci *ouă roşii* în cele trei zile ale *Paştilor* (3) sau măcar în ziua dintâi (4);

Dacă primăvara vei vedeà pentru întâia dată *cocostârc* sburând, nu te va dureà mijlocul la secere; dacă îl vei vedeà pe jos, te va dureà (5);

Vara la secere, să nu înfigi secerea cu vârful în pământ, că te doare mijlocul (6);

Ca să nu te doară, să tai un mănunchiu din miriştei şi să-l pui în brâu la spate (7);

Când auzi buratecul cântând primăvara pentru întâia dată, să te dai de-a roata sprijinindu-te în mâini şi'n picioare (8); şi

Când vezi un *furnicar* întâia dată primăvara, să ieai ţărână cu mâna din muşoroiu şi s'o arunci peste cap (9).

9. Cu privire la secerat, nu se găsesc versuri mai frumoase, în

(1) *1000 doine*, p. 226.

(2) *Şezătoarea*, I, p. 277.

(3) Dat. şi cred. Rom. din Joráşti, jud. Covurluiu, comunic. de d-l P. Gh. Savin şi din Gohor, jud. Tecuciu, comunic. de d-l V. Gh. Beldie.

(4) Dat. şi cred. Rom. din Ţuţcani, jud. Covurluiu, comunic. de d-l I. O. Zugravu, din Vârlezi, acelaş jud., de d-l I. N. Vârlezeanu, şi din Schineni, jud. Tutova, de domnii fraţi Kahu.

(5) *Şezătoarea*, I, p. 277.

(6) Cred. Rom. din Ciureşti, jud. Tutova, comunic. de d-l G. V. Şuşnea.

(7) Idem.

(8) Idem.

(9) Cred. Rom. din Schineni, jud. Tutova, comunic. de d-nii fraţi Kahu.

altă parte, ca să-l zugrăvească, decât în vestitele plugușoare ale Sfântului Vasile. Iată un fragment:

...Dumnealui dacă văzură,
Că pânea-i atât de bună,
Nici p'acasă nu mai da,
Ci tocmai în târg la Bârlad s'oprià
Și cumpărară
Nouă ocà de fier,
Nouă de oțel,
Ca să dea la Stan Țiganul.
Dar Stan Țiganul nu erà acasă,
Ci venià din lunca mare,
Cu căciula de-a spinare,
Cu ochii sticliți,
Cu luleaua 'n dinți,
Cu foile între picioare,
Și se văicărà că moare.
Și făcură nouă *secerățèle*
Cu mănunchi de floricele,
Cu zimții de viorele,
Să tragă fetele cu drag din ele.
Ș'a strâns finii și vecinii
Și vreo trei babe bătrâne,
Cari știu rândul la pâne,
Și pe toți i-a dus
Și pe toți i-a pus
La lucrul pământului,
La puțul porumbului,
La *hiliștea* (1) vântului,
Unde-i vine voinicului a muncì
Și leneșului a odihnì.
A odihnì bine, a dormì.
Iar o babă bătrână
C'o secere cârnă,
Cu dreapta trăgeà,
Cu stânga polog făceà (2)...

Și încă un alt fragment:

[După arat],
La lună, la săptămână,
Iși umplù cu apă mâna
Și se duse ca să vadă,
De i-a dat Dumnezeu roadă.
Iar grâiele de departe înverziau,
De aproape îngălbeniau.
Erà 'n paiu ca trestia,
Erà 'n spic ca vrabia.
Erà mândru și frumos
Ca și fața lui Hristos.
Nici prea mare, nici prea mic,
Cum îi mai frumos la spic.
Atunci singur dumnealui,
Peste coama calului,
Lângă grâu s'a alăturat
Și trei spice-a apucat,
In basmà mi le-a legat
Și 'nspre casă s'a 'nturnat.
— Măi femeie, măi femeie,
Grâul nostru o să pieie!
Lelica le-a dus în casă
Și-a pus spicele pe masă.
Casa s'a luminat,
Copiii s'au bucurat.
Lelica frumoasa,
Stăpâna de casă,
Pe masă le-a despicat,
Din gură a cuvântat,
Că nu-i verde, nici uscat,
Numai bun de secerat.
Atunci badea 'mbucurat,
Din bucium a buciumat,
Slugile s'au adunat,
Slugilor poruncă le-a dat,
Și slugile la grajd au alergat
Din grajd pe Murgu au luat,
Un cal graur,

(1) In altele auzim: *vìliște, hìriște, stèriță*, ș. a.
(2) Culegere din com. Jorăști, jud. Covurluiu, comunic. de d-l P. G. Savin.

Cu şaua de aur,
Negru ca corbul,
Iute ca focul,
Cu poatcoave de argint,
Ce bat bine la pământ.
Şi cu frâul de mătasă,
Impletită viţa 'n şase.
Badea pe el s'a aruncat,
Pământul s'a hâţânat,
Văile s'au răsunat,
Frunza 'n codru a picat,
Sf. Vasile din cer s'a bucurat,
Badea spre Chişinău a apucat,
Auzise că acolo-i fier,
Fier şi oţel.
S'a dus pe uliţa mare
Şi n'a găsit nimica,
Iar pe uliţa din dos,
Tot a fost mai norocos.
Şi-a luat fier şi oţel.
In nouri s'a urcat,
In târgul Bârladului s'a lăsat,
La Stan Ţiganul a apucat,
Fierul şi oţelul i-a dat.
Iar Ţiganul meşter bun,
Bea luleà făr' de tutun,
Cu pila pilià,
Cu ciocanul bătea,
Şi-i dădù poruncă şi plată
Să-i facă secerile îndată,
Şi mai mari, şi mai mici,
Să le vie bine la voinici,
Mici şi *îmbârligăţèle*
Pentru fete tinerele.
Seceruica cea mai bună,
Pentru babà cea bătrână,
Şi-a pus badea slugile,
Le-a pus la secerat,
Cu dreapta secerau,
Cu stânga legau... (2).

CAPITOLUL III.

Smulsul.

Anii de secetă precum şi locurile prea sărace ori sărăcite fac de multe ori ca holdele să nu poată fi secerate din pricina micimii lor.

Intr'adevăr, dacă s'ar secerà, paiul cu spicul ar fi prea scurt şi poloagele nu s'ar puteà legà în snopi. Afară de aceasta, grânele fiind sămănate nu numai pentru grăunţe, ci şi pentru paie,—pentru nutreţul vitelor pe timpul iernii—, câtimea paielor s'ar micşorà prin rămăşiţa,— miriştea,— ce-ar fi lăsată după secere.

Din aceste pricini, gospodarul mâhnit începe să-şi smulgă pânea de-a rândul, scuturând mănunchile de talpa piciorului, ca să curgă toată ţărâna din rădăcina firelor. Dacă acèastă ţărână n'ar curge, ea s'ar amestecà la treier cu grăunţele şi le-ar micşorà calitatea.

La *smult* sau *smuls* poloagele se fac ca şi la secerat. Facerea poloagelor se mai numeşte şi *pologit*, iar verbul e *a pologì*.

CAPITOLUL IV.

Cositul.

1. Sunt părţi din ţară unde *seceratul* rămâne numai cu numele, pe unde *sămănăturile* se cosesc. Astfel se întâmplă prin multe sate din jud. Botoşani, în întreagă Dobrogea şi în deobşte prin părţile deluroase şi păduroase, unde «locurile de hrană sunt puţine sau sarăcăcioase, dar mai ales pe unde aşà se pomeneşte din vechiu».

Prin Moldova de jos, cei ce-şi cosesc semănăturile sunt huliţi: «Păcat de pâne c'o strică!»; «apoi cum să mai dea Dumnezeu, când îşi bate joc de dânsa!». Le spune astfel, şi cu drept cuvânt, căci un cositor sau cosaş nedeprins, face ca o mulţime de spice să cadă jos, scuturându-se din fire. *Coasa* este socotită numai pentru a così sau *a da jos* fânul sau *mohoarele (păringul, mohorul* alcătuit din *mohor* şi *popuşoiu)*, iar grânele nu se cosesc decât atunci când sunt hotărîte de-a dreptul pentru nutreţ (ovăzul verde, secara buiecită sau orice grâne cari au fost stricate de *piatră* sau grindină şi cari prin urmare nu pot fi bune de sămânţă).

Prin părţile unde secerea este înlocuită cu coasa, grânele se cosesc numai când sunt *curate*, când n'au *buruean* (1) şi-s înalte (2), ceeace se întâmplă mai des.

2. *Coasa* (3) (fig. 52) are: *B*, *fierul*, *pânza*, *custura*, *trupul coasei* sau *coasa* propriu zisă, care este de oţel bătut. Când oţelul este prea *moale*, coasa se îndoaie; când este prea *iute*, coasa se rupe. La *coasă* deosebim *2*, *gura* sau *tăişul* care taie, *3*, *varga*, *vergeaua*, *muchea* sau *arcana*, o dungă perpendiculară pe pânză care-i dă tărie spre a nu se îndoì sau rupe, *4*, *coada*, *măseaua*, *mănuşa* sau *mâna*, care se îndreaptă de-a curmezişul pe pânză şi poartă pe dânsa un *5*, *dinte*, numit şi *bonţoc*, *căţel* sau *măseà*, ce intră într'o gaură făcută în lemnul coasei.

Pânza se întăreşte în *toporâie*, *toporâşte*, *coporâe* sau *cosie*, *C*, care la unii cosaşi este frumos înflorată cu crestături de cuţit. Unele toporâi sunt împărţite prin crestături în palme, putându-se măsurà cu dânsele ca şi cu stânjinul.

---

(1) Buruiană.

(2) Culegere din Goleştii-Badii, jud. Muscel.

(3) Vezi T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 141—2 şi «*Ion Creangă*», III, p. 226—7.

Toporâia are pe la mijloc un [illegible] scurt, înţepenit într'o dăltuitură, care se numeşte *cocârlă*, *picior* (1), *mănunchiu* sau *mâner*. La cosit, coasa se duce ţinând-o cu mâna dreaptă de picior, iar cu cea stângă de capătul puţin subţiat al toporâiei.

Coasa se întăreşte sau se înţepeneşte în toporâie alipindu-se mănuşa de capătul toporâiei, astfel ca să intre căţelul la locul său; peste ambele să strânge cu o *brăţare* sau *cârceie* de fier, *D*, care are către o parte două unghiuri, iar către cealaltă parte este rotundă.

Inţepenirea brăţării se face cu ajutorul unei *pene* de lemn, *E*.

Izbindu-se cu vârful în pământ, sau dând peste o tufă ori o rădăcină, coasa se rupe de lângă măseà; pentru a preîntâmpinà acest neajuns, coasa se *vărgălueşte* cu o *vargă* sau o *legătură de fier*, *(B, 6)*, ce pleacă din capătul măselei şi merge pe lângă arcană până aproape de mijloc, sau câte odată chiar până la vârf (2).

Prin unele părţi varga coasei nu este bătută în mănuşă, ci, după

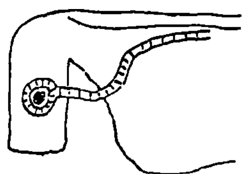

Fig. 55.

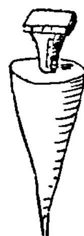

Fig. 56.

ce face un arc, se termină printr'un inel care vine şi se prinde slobod în căţel (fig. 55).

Ascuţirea unei coase se face în chipul următor: se iea o *batcă* (fig. 56) ce se compune dintr'un con de lemn în care stă înţepenit un cuiu de fier ca un fel de nicovală şi se bate în pământ. Prin alte părţi batca are (fig. 52 F.) *1*, *nicovala* de oţel mai moale, în chip de nicovală sau gură de ciocan; partea cea mai de seamă a ei este *gura*, *2;* când batca este prea tare, ciocanul se ştirbează. Nicovala se înţepeneşte în *3*, *pop*, *picior*, *batcă*, sau *butucer*, care este de felurite chipuri.

(1) Fetelor scunde li se cântă prin Suceava:

Tu Mariţo, scurtă, groasă,
Bună-i fi *picior* la coasă!

(2) D. I. Fărcăşanu, *loc cit.*, p. 226—7: «*Legătoarea* se pune de Ţigan, care *vâră* sau *scaote coasa de sub iarbă.* Coasele slabe în trup şi în gură se *culcă*, se încreţesc, li se *bălţează* gura».

Prin jud. Suceava se zice la olaltă *bătălie*, înţelegând prin aceasta batca şi ciocanul (1).

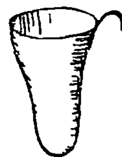
La nevoie, în loc de batcă se foloseşte şi o muche de topor sau secure înfiptă într'un lemn.

A bate coasa e un adevărat meşteşug (2) şi se face în două feluri. Când nicovala este lată, ciocanul este subţire şi cu dânsul căutăm să subţiem prin ciocănire tăiuşul coasei; când nicovala e cu gura de ciocan, coasa se pune cu gura în jos (altfel decum se vede în fig. 52) pe batcă, iar deasupra se ciocăneşte cu muchea lată a ciocanului.

Coasa se bate sau *ţigăneşte*, cu batca aşezată între amândouă picioarele, sau stând cosaşul răzămat într'un cot, pe-o coastă, răzămând cotul mânii ce ţine ciocanul pe un şold. In acest caz vede mai bine felul cum să se lovească coasa.

Ciocanul cu care se bate coasa este de oţel bine călit şi are *1*, *gura* cu care se ciocăneşte tăişul coasei ca să se subţieze, *2*, coada de lemn tare şi *3*, *muchea*.

Pentru a netezì zimţii cari se fac pe gura coasei, aceasta *se dă*, *se ascute* sau *se trage* pe o parte şi pe cealaltă cu *arceriul*, *cutea* sau *gresia*, care nu-i altcevà decât o piatră de ascuţit, cubică mai rar şi mai des paralelipipedică sau bitronconică, (fig. 52, *I*). Tot cu arceriulud din când în când se trage coasa spre a-i îndepărtà *mâlul* care mâleşte coasa. Mâlul se compune din praf de pe firele de fân, care, amestecat sau muiat de seva fânului, se aşează pe coasă şi-i îngroaşă gura. De mâl arceriul se şterge cu o *petică* sau *cârpă* pe care cosaşul o ţine în brâu.

Fig. 57.

Gresia se ţine într'un *toc* sau *tioc* (fig. 52 *J*), făcut în întregime din lemn, cu ureche sau chiotoare cu tot, sau are o ureche de fier (fig. 57).

Un alt soiu de tioc (fig. 58) este paralelipipedic, cu un perete prelungit şi înclinat, căci întâmplându-se să pătrundă apa prin fund din cauza vreunei crăpături sau a sdrun-

---

(1) *Şezătoarea*, II, p. 149.

(2) De aceea se face o legătură cu înţeles adânc între *brăbat şi batereá coasei*, când se zice:

La toată casa
Bate coasa,
Numai la mine
N'are cine!

cinelii, să nu se prelingă pe picioarele cosaşului. Tiocul se poartă la spate atârnat de un băţ, cu două ramuri, ce stă înfipt în brâu (1).

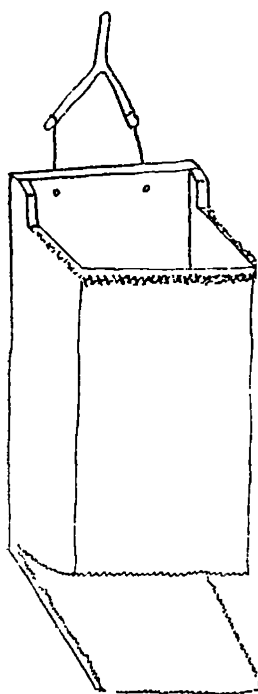

Fig. 58.

Mai înainte, când tocurile nu erau iscodite, cosaşii purtau *boalce*, nişte oliţe sau moşoiace, şi chiar *doniciore*.

In tocuri se află apă ca să ţină gresia totdeauna umedă, iar ca apa să nu sară de smuciturile braţelor, tocul este umplut cu paie sau cu iarbă.

Acestea se pot spune despre coasă, care serveşte la cositul pânilor şi al nutreţurilor. Pentru grâne însă, mai în totdeauna coasa mai are un *cârlig* sau *buhaiu* (fig. 52 C. 3) care ce compune dintr'o vărguţă cu un *clenciu* la vârf, ce se leagă de toparâie prin două aţe, două *cheotori*: cea de jos 5, şi cea de sus, *6*.

Alteori se pot pune şi două cârlige la coasă.

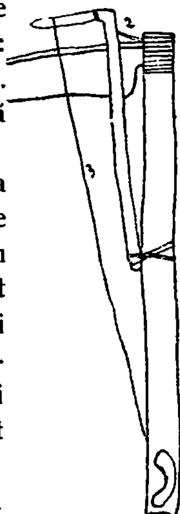

Fig. 59.

Prin unele părţi din Oltenia coasa cu cârlig se numeşte *coasă împiedcată* (2). Prin aceste părţi cârligul e legat de coporâie prin trei locuri (fig. 59, *1*, *2*, *3*). Unghiul ce-l face cârligul cu coporâia este mai mare sau mai mic, după cum şi pânea este mai mare sau mai mică. Legăturile sunt de sârmă, căci aţa se *taie* sau se rupe.

In loc de cârlige întâlnim adesea pusă la coasă o *hreapcă* (3), — dela care cositul se numeşte şi *hrepcuit*, — care nu-i altcevà decât o mică *grebliţă* (fig. 52), care face să i se dea coasei şi numele de coasă cu *grebliţă* sau *grebluţă*.

(1) După cele văzute în jud. Muscel.

(2) Din Boureni, jud. Dolj, comunic de d-l N. I. Dumitraşcu; «*Hreapca* noi n'avem, [cum de altfel se află prin jud. Mehedinţi], ci numai coasă împiedecată».

(3) Din Nemţişor, jud. Neamţ, comunic de d-l A. Moisei: «*hreapcă*, o nuià strâmbă aşezată la coasă, ca să aşeze ovăzul spic la spic şi rădăcină la rădăcină».

Cârligul şi grebla au de scop să desfacă din peretele holdei numai firele pe cari coasa le va tăià, să le strângă mănunchiu şi să le culce spre stânga, spic la spic ori rădăcină la rădăcină, spre a puteà mai în urmă să fie legate cu uşurinţă şi cu rânduealǎ.

Când cosaşii merg la cosit pe departe, coasele, adecă pânzele nu-s puse la coporâi, ci stau intinse pe aceasta şi legate cu aţă.

Sporul cositului stă în voinicia cosaşului, dar şi în felul coasei, care atârnă dela calitatea oţelului şi dela chipul bătutului. O coasă rea, oricât de măiestrit ar fi bătută, tot rea rămâne, de unde a şi rămas chiar zicala celui ce nu vrea să se îndrepte: *«îl bate ca pe-o coasă rea,* dar de geaba!»

Sunt însă meşteri cari ştiu să aleagă coasele; sunt oameni cunoscători cari cumpără pentru alţii; în ce le stă însă meşteşugul, ei nu spun nimănui, căci cu aceasta, — ca babele cu descântecele, — capătă câte cevà pentru cinstit ori pentru luleà.

Unii, spre a vedeà dacă o coasă este bună sau rea, scuipă pe arcană şi peste scuipat pun un paiu curciş pe coasă; dacă paiul se îndreaptă dealungul arcanei, spun că-i bună coasa.

Alţii zic că o coasă bună trebue să dea la lovire un sunet subţire şi prelung. Trăgând pe gura ei cu o piatră, coasa trebue să lase scântei cari să se lipească de dânsa, iar nu să se împrăştie (1)

Sunt şi meşteri cari dintr'o coasă rea fac una bună «de frică!»: «o apucă mânioşi, o trag la tocilă, o bat, o ascut, o trag din nou la tocilă, o *muncesc* în fel şi chip, şi coasa trebue să-şi vină odată şi-odată în minte!» (2).

Din coase vechi, rupte, gospodarii îşi fac custuri.

3. Spicele de grâu, fiind culcate la stânga spic la spic şi cotor la cotor, alcătuesc o brazdă *cosită* pe mirişte. Prin unele părţi această brazdă se numeşte *polog* (3).

Prin altele, tot din ţinuturile de sus ale Moldovei, şi numai pe unde grâul se seceră rar, poloagele obişnuite făcute cu secerea se numesc *mănunchi.*

Pe mirişte sau pe cositură, brazdele sau poloagele aşteaptă până se leagă.

Prin Ardeal se crede pe alocuri că după ce se isprăveşte o holdă

---

(1) Culegere din Goleştii-Badii, jud. Muscel.

(2) T. Pamfile, *Industria casnică la Români,* p. 142.

(3) Al. Vasiliu, *op cit.,* p. 205: *polog,* ovazul, grâul sau orzul dat jos cu coasa.

de cosit, seara, cosaşul trebue să-şi ascuţă îndată coasa, căci astfel «ducând-o în spate către casă, se călătoreşte dracul pe ea» (1).

CAPITOLUL V.

Legatul şi adunatul snopilor.

1. *Poloagele* secerate sau *brazdele* cosite stau pe mirişte sau cositură până cătră seară, când se *leagă*, sau se *mrejuie* (2), adecă se fac *snopi*. Aceasta se întâmplă numai dacă sunt uscate; dacă sunt încă verzi, fie din pricina buruienilor, fie dintr'a firelor, ele se lasă până se usucă bine, căci legându-le astfel, ele nu se vor mucezì şi nu se vor *aprinde* nici în snopi.

In orice caz, un duşman mare al poloagelor şi al brazdelor este furtuna care împrăştie şi ploaia care udă; amândouă cer o muncă nouă, *întorsul* poloagelor sau brazdelor de partea cealaltă.

Legarea snopilor se face cu *legătoarea*, pl. *legători*, sau *legătura*, pl. *legături* (3), pentru cari la seceră se lasă o *vetrişoară* sau un *petec*, nimit şi *părtal* nesecerat, pe unde-i pânea mai mare şi mai în putere, spre a se smulge, scuturând ţărâna de talpa piciorului, sau secerà, când pânea e prea înaltă, ca la ovăz (ovăsc) sau secară.

Pentru o legătură se ieau (fig. 60) două mănunche, se pun spic la spic şi se răsucesc cum arată *B* din figură şi apoi se alătură mănunchile, rămănând partea spicelor răsucită la mijloc, între paie. Legătorile le fac cei bătrâni, bărbaţii mai ales, ca să se scutească de durerea de şale a seceratului. Făcute din vreme, legătorile se udă cu apă şi se învelesc cu poloage (fig. 60, *A*), ca să nu se usuce şi să se rupă la legat.

Când pânea e prea mică, se fac legături *din trei*, adăugându-se la *B* încă un mănunchiu astfel: se răsuceşte partea cu spicele celui de al treilea mănunchiu împrejurul unui mănunchiu al legătoarei *în două*, se desface în două acest din urmă mănunchiu şi prin deschiderea aceasta se *petrece*, se vâră cotorul mănunchiului al treilea şi se întinde uşor.

---

(1) Comunic. de d-l P. Ugliş.

(2) Comunic. de păr. Fl. A. Drăghici, com. Principele Ferdinand, jud. Teleorman: *a mrejuì*, a legà un snop fie de cereale, fie de nuiele, nu cu toată inima, ci mai mult a lene.

(3) Culegere din com. Voiceşti, jud. Vâlcea, comuuic de d-l I. N. Popescu.

Când pânea *ta* nu-i bună de legatori, smulgi dela vecin şi pentru partea smulsă îi pui un polog sau mai multe din pânea ta. Supărare nu poate fi!

Când nici pânea lui nu-i bună, îţi faci legatorile într'alte bucaţi ale tale şi le duci unde trebue cu *sarcina*, cu *spinarea* (în sarcină

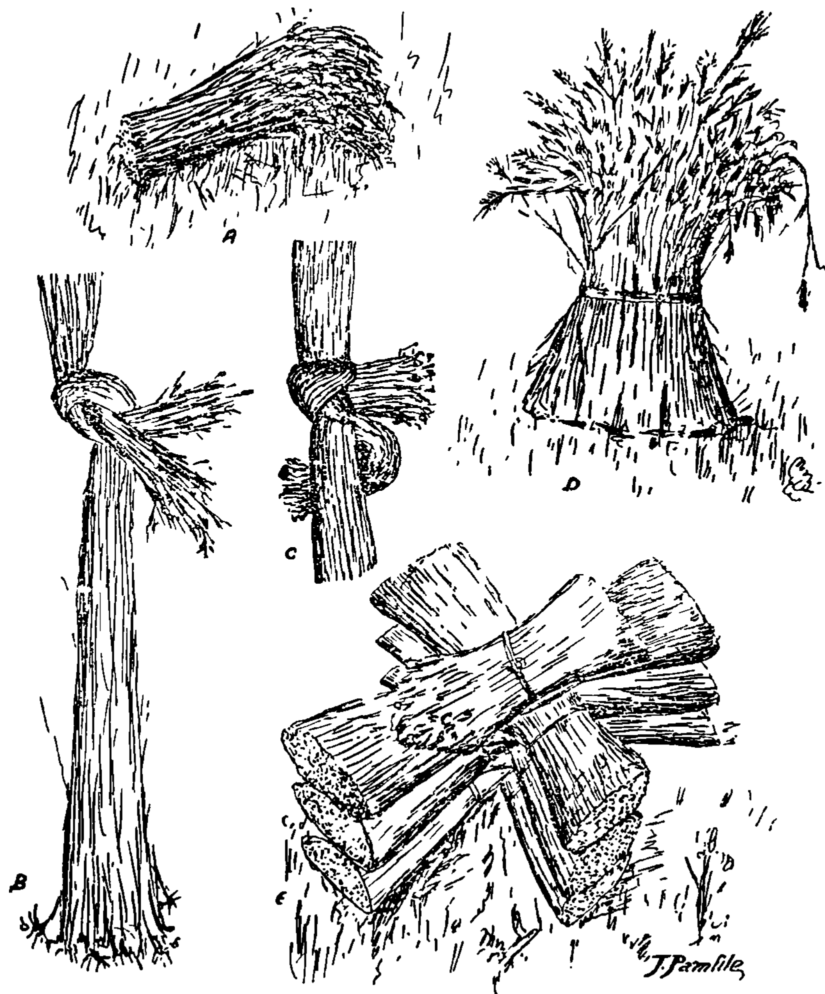

Fig. 60.

şi pe umeri) sau cu carul, ori, în sfârşit, îţi legi snopii cu legători de *lăptugă* (1), smulgând-o, împreunând firele dela vârf ale celor

(1) Numele nu-l aflu în Z. Panţu, *op. cit.*

două mănuche, şi rasucindu-le, ca să nu se desfacă. Acest soiu de legători se face mai întotdeauna odată cu legatul. Legaturile de lăptugă sunt rele, căci până la căratul snopilor se usucă şi se rup multe dintr'însele.

Prin unele părţi din jud. Dolj, cele două mănuchiuri ce alcătuesc *legătura* se numesc *chite*, sing. *chită*. Tot pe aici, când legăturile nu se pot face din pâne, se fac din orice *dudăi*, singur sau amestecat cu pâne, precum ar fi *bălurul*, *cicoara* şi *sărăceaua (lăptuga)*. «Când se *adună* (se *aduc* sau se *strâng* snopii) la un loc pentru claie, îi apucă de legături, de lângă înnodătură şi târîndu-i cu cotoarele înnainte până acolo unde se face claie. Celor rău legaţi *le iasă maţele*, adecă se desfac» (1).

Prin alte părţi, legăturile se fac şi din *mohor*, iar prin partea de sus a Moldovei se foloseşte chiar şi *rogozul*.

Legătura întinsă pe pământ (cea de lăptugă este apăsată pe capete cu picioarele, ca să nu se desucească), ca'n *B*, poloagele se aduc cu braţele şi se pun pe dânsa. Când snopul e gata, se apucă legătoarea de capete, poloagele se strâng, unul din capetele legătoarei se răsuceşte pe lângă celălalt şi se *supune* sub legătoare, cum arată *C*. Bărbaţii leagă snopii, fiind mai voinici; sunt însă şi femei *bărbate* cari nu se lasă!

Dacă snopul legat se va *strânge* a doua zi, — având nevoie să se mai usuce, — se ridică în picioare, cum arată *D* (2). Tot astfel stă singur, ori mai mulţi alături, de amează, ca să facă umbră trudiţilor.

Prin Ardeal, snopul se mai numeşte şi *pâş* (3).

Cu privire la unele sate din Oltenia mai pomenim următoarele: «După prânz (orele 10 a. m.) sau după *namiaz* (4), se leagă *în snopi* sau *snopii*, — grâul se pune în totdeauna în legătură cu spicul spre apus ca să nu-l fure vântul (5), — de unul, dacă sunt puţini pe pos-

(1) Pentru Boureni-Dolj, comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu.

(2) Gâcitoarea snopului va fi prin urmare (Govorei, *op. cit.*, p. 346):

Am un om mic gros şi scurt
Şi strâns pe lângă pământ;

sau:

O sută de fraţi,
Intr'un brâu legaţi.

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 65: «Holda-i secerată şi legată *pâşuri*».

(4) Se pronunţă *namgniaz* (*gn* francez.) (Nota comunic.).

(5) In deobşte cu spicele dincotro bate vântul.

tată, sau 2—3, mai ales bărbați, când sunt mai mulți. După legare îi pun cu spicile în sus, în picioare, spre a se coace mai bine. Dacă sunt copți, îi trântește cu genuchele.

«La legat vede stăpânul locului, — căci el întotdeauna leagă snopii, firele rămase pe urma secerătorilor [și strigă]: «U! măi! v'ajung *tăunii;* tăunii după urmă v'ajung!»

«Snopii se pun cu spicele în sus să se usuce, sau pentru umbră, la care se pune ori copilul mic, ori urciorul, *boata* sau butoiașul cu apă (1)»

Legarea brazdelor cosite se face la fel, cu deosebire că în loc de a se luà polog, ori mai multe poloage (câte se pot cuprinde la olaltă în brațe) și a se așezà pe legători, se ieau părți din brazde și se pun de se leagă.

Prin unele sate din jud. Dorohoiu, brazdele se adună cu grebla rostogolindu-le, făcându-le ca un sul de pânză, după care se leagă cum am arătat mai sus (2).

Prin jud. Muscel, poloagele dobândite prin coasă *se pălesc,* adecă se fac *pale* cu ajutorul *furcii* și apoi palele se leagă în snopi.

2. Treisprezece snopi alcătuesc o *jumătate;* deci se adună la un loc, apucându-i de legături și târîndu-i pe miriște până la locul unde se va face jumătatea. Cei prost legați *fată* pe drum, adecă se desfac.

Plodurile duc câte un snop, femeile câte doi, iar cei cari «cu adevărat plătesc mămăliga», duc câte patru: doi în mâni și doi subsioară.

La făcutul jumătăților se pune un snop jos; în fața lui, spic peste spic, se pune al doilea; al treilea se așează de-o parte, peste spicele celorlalți doi, iar al patrulea în fața acestuia, peste spicele tuturor; apoi 5 peste 1, 6 peste 2, 7 peste 3, 8 peste 4, 9 peste 5, 10 peste 6, 11 peste 7, și 12 peste 8. Al 13 lea se pune ca *vârf* jumătății cu spicul în partea dincotro bate vântul, căci în această parte este mai greu și prin urmare nu-l poate *umflà* (înfoià) și da jos. Jumătatea-i gata, cum arată *E.*

Când bucata este îngustă, jumătățile sunt departe unele de altele; dacă bucata este lată, jumătățile se mai apropie. Ca să fie, mai târziu, căratul mai lesnicios, jumătățile se fac în acest caz câte două alături, câte trei, patru ori, în sfârșit, cum socotește gospodarul.

---

(1) N. I. Dumitrașcu, pentru localitatea citată.

(2) Culegere din Hânțești-Dorohoiu.

Două jumătăţi alcătuesc o *claie*, care este o unitate de măsură pentru pânea secerată: «Am 70 de clăi pe Bâzu şi 13 clăi pe Valea-Mâţului», adecă 140 de jumătăţi într'un loc şi 26 într'altul.

Unii gospodari fac jumătăţile din 17 snopi, având în loc de 3 snopi câte 4 pe lature, dar rareori; alţii din 21 de snopi, înca mai rar. Unii le fac din 14 snopi, punând unul dedesupt, peste care se aşează 1 şi 2. Pe vremuri ploioase, zice omul, în chipul acesta în loc să putrezească doi snopi, putrezeşte numai unul; adevărul grăeşte altfel: în loc să dea *jităria jitarului* câte un snop dintr'o claie ori din două clăi, adecă unul din 26 sau 52, dă unul din 28 sau 56 şi astfel se îmbogăţeşte!

Prin unele părţi din Bucovina, pe unde rareori pânea se leaga în snopi, jumătatea de claie are 10 sau 20 de snopi. Prin părţile de-la ţară, — la şes, — «jumătatea de claie constă în totdeauna din 15 snopi» (1).

Prin părţile Moldovei de sus snopul de-asupra se pune cu cotoarele paielor în sus şi cu spicele în jos, răsfirate în patru părţi. El se numeşte *popă*.

Prin jud. Muscel jumătatea se numeşte *picior; picerile* au câte 13 snopii, din cari cel de sus se numeşte *măgar* (2). Tot astfel se numeşte şi prin jud. Vâlcea; pe aici, mai înainte, picerile se făceau din 15 ori 17 snopi (3).

Prin jud. Gorj, clăile (4) se numesc *cârstace* (5). In Dolj însa avem *cârsta* alcătuită din 9 sau 13 snopi «aşezaţi în regula» (6); li se zice *cârste*, *cârstăţi*, spre a denumì jumătatea sau claia (7).

Prin jud. Dolj întâmpinăm adesea cârste alcătuite din 7, 9, 11 sau 13 snopi; patru cârste alcătuesc o *claie* (8).

---

(1) D. Dan, *Straja*, p. 45.

(2) Culegere din Goleştii-Badii, Muscel. — Vezi şi *Vieaţa agricolă*, I, p. 88.

(3) Comunic. de d-l. I. N. Popescu, pentru Voiceşti.

(4) D. Dan, *Straja*, p. 45: «Mai adese se adună pânea cea albă în *căpiţe* numite *clăiţe*» (de sigur că de cositură).

(5) Damé, *Terminologie*, p. 56.—Nu ştim ce ar fi *stoave*, clai, stoguri (*Vieaţa agricolă*, I, p. 89).

(6) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 96.

(7) *Vieaţa agricolă*, I, p. 89.

(8) Pentru Boureni, comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu. Tot d-sa ne mai trimite: «9—10—11—12—13 şi mai ales 9—11—13 snopi formeaza o *cârstă;* al treisprezecelea este *măgar;* îl pune cu spicul mai jos spre apus, ca să nu se desfacă cârsta şi să nu se ude ceilalţi snopi când plouă; două cârste [fac] un *picior;* 2 picioare («două *picioarè*» nu se zice niciodată), o *claie*».

Prin unele părţi, jumătăţile sau picioarele se numesc *clăiţe* (1): prin altele, din Oltenia, li se zic *petiţe* şi cuprind fiiecare câte 14 snopi (2).

Prin Ardeal, jumătatea se numeşte *cruce* şi are 17 snopi; cel de deasupra este botezat *popă* (3).

Prin unele sate din jud. Iaşi, precum în satul Româneşti, am văzut *clăi*, nume ce-l poartă obişnuitele jumătăţi, — cu snopii puşi nu în patru părţi ci în trei părţi, având prin urmare 7, 10 sau 13 snopi de claie.

Dela aceste chipuri de *a face clăì* sau de *claì* (4), plugarii noştri se îndepărtează foarte rar; numai rareori se pot vedeà pe o mirişte câte trei snopi puşi cu spicele unuia peste ale celuilalt, făcându-se aceasta numai în cazul când snopii mai au încă nevoie de a se svântà sau uscà. Alteori şi mai ales pe moşìi mari, dupa cum am văzut pe Bărăgan şi prin jud. Brăila, un rând de snopi dela o jumătate nu este simplu, adecă snopii nu stau unii peste alţii, câte unul, ci unii peste alţii câte doi alăturea; deci la acest soiu de jumătăţi, crucea de jos a jumătăţii nu va fi compusă din 4 snopi, ci din 8 şi prin urmare o jumătate nu mai are 13 snopi, ci 25.

Tot pe moşii mari, de pe cari snopii se vor cărà de-a dreptul la treier şi unde prin urmare nu se vor mai face clăi sau stoguri, snopii se adună chiar pe mirişte în mici clăi de câte 100 de snopi în mijlocie, atât cam cât se poate încărcà cu carul dintr'o singură dată.

In sfârşit *secara*, având paiul înalt şi snopii ei fiind prea lungi, câte odată nu se poate aşezà în clăi ca şi celelalte grâne, căci o astfel de claie s'ar dărămà; de aceea snopii ei se pun rezemaţi unii de alţii, *în picioare*, adecă cu spicele în sus, câte 5—6 la un loc (5).

3. Dintre unelte, am pomenit mai sus, când a fost vorba de legatul brazdelor de pâne cosită, de greblă şi de furcă.

(1) *Vieaţa agricolă,* I, p. 88.
(2) *Idem*, p. 1008.
(3) Viciu, *op. cit.*, p. 38.
(4) Pentru Boureni-Dolj, comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu.
(5) Văzute în Ciocani-Tutova.

Grebla fig. (61) are o *coadă* și doi craci *împănați* într'o lozbă ce cuprinde, asemenea împănați, un număr de dinți de lemn.

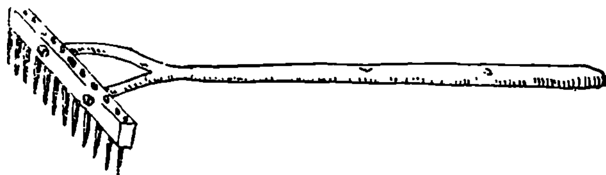

Fig. 61.

Furcile se fac din lemn tare: *gârneață* (stejar), *ulm*, *frasin*, *corn*, *alun*, ș. a., care trebue să fie și mlădios. Nuiaua cu ramurile trebuincioase se taie de verde, se pune la îndoit într'un *jug* (fig. 62) și primăvara se lucrează. Furca (fig. 63) are *coada* puțin curbată, iar *coarnele*, două sau mai multe (fig. 65), sunt curbate și cu vârfurile ascuțite, ca să poată pătrunde prin paie.

O furcă mare se numește *furcoiu* sau *ciolpău*.

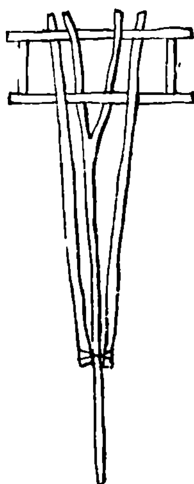

Fig. 62.

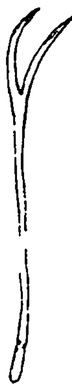

Fig. 63.

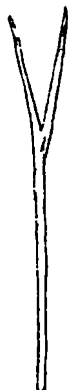

Fig. 64.

Fig. 65.

Fig. 66.

Pentru paie mărunte și pleavă se întrebuințează o furcă cu rețea, numită *lingură*.

Alt soiu de furci sunt făcute de lemnari de meserie (fig. 66); ele însă nu sunt așà de trainice, deoarece nu-s «dintr'una», adecă dintr'o bucată, ci din trei bucăți sau mai multe, după numărul coarnelor ce le au.

O furcă cu coadă şi coarnele drepte (fig 64) poartă numele de *ţăpoiu*. El cuprinde în coarne, nu pe coarne; cu el se ridică sus, nu în lături. Un ţăpoiu cu coadă foarte lungă se numeşte *vârfar*, iar unul de mijloc *ţunchinar*.

Colţa este o furcă de fier, strâmbă, cu care se trag paiele făcute (1).

4. Mergând pe nisipoasele sau pietroasele costişe ale Dobrogei, ori privind şi ţarinile de dincoace de Dunăre într'un an secetos, vom vedeâ aproape pretutindeni, în loc de jumătăţi şi clai, nişte moviliţe cari seamănă cu cele de fân. Ele cuprind cositura de pâne şi se numesc *porcoaie*, *căpiţe* sau altfel, după cum vom vedeà când va fi vorba despre nutreţuri. In aceste împrejurări, legatul în snopi nu se face, fiindcă aşà s'a apucat, — un obiceiu vechiu adus de lipsa braţelor sau de *ovăz* mai ales, care, fiind «prost», nu poate să se bucure de o muncă mai rânduită.

Pentru a face căpiţele, se foloseşte furca şi grebla; cu furca se iea din brazde cât se poate şi se duce la locul unde trebue să se facă porcoiul, iar cu grebla se adună firele cari au căzut din furcă, pe acele ce nu s'au putut luà cu furca şi pe acele împrăştiate de vânt sau de coasă, cu prilejul cositului.

Făcând cositura pe vremuri bune, se risipesc o mulţime de spice şi apoi îndestul de multe putrezesc sub căpiţă, când aceasta a fost făcută pe pământul ud sau pe timp ploios.

5. Intovărăşirile despre cari am pomenit la prăşit, — clăcile, — le întâlnim şi la secere, cu toate că mai rareori. Trebue însă să reproducem pe de-a'ntregul felul prea frumos cum în unele părţi din Ardeal se face claca ce poartă numele de *pana* sau *cununa* grâului:

«Pe la poalele Munţilor, fiecare sătean când termină cu seceratul, împleteşte din spice o frumoasă *pană* sau cunună pe care cu mândrie o duce acasă. Cu ocaziunea ducerii cununii toţi cari au apă la îndămână îl udă şi chiar şi copilaşii aleargă după el cu doniţele cu apă.

Cununa se atârnă de pe peretele deasupra mesei şi când gazda casei a isprăvit cu sămănatul grâului, o împlântă în capătul pământului, unde a tras cu plugul cea din urmă brazdă.

Cea mai mare veselie împreunată cu *pana grâului* este aceea, când vreun fruntaş din sat a acordat *claca jocului* pentru o zi la secere.

---

(1) Cfr. T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 143—4.

Fruntaşul în timpul ecerii chiamă pe *căpeleşi* şi le arată ziua în care doreşte ca să fie *claca*. *Impresara* clacii, căpeleşii, vătavul jocului şi mai mulţi feciori pleacă cu lăutarul prin sat. La fiecare poartă unde e fată mare se opresc şi joacă, iar căpeleşii intră în casă rugând pe părinţi să binevoească a o lăsà la *claca jocului*. Numai când s'a întâmplat vreo nenorocire în familie, refuză părinţii invitarea.

A doua zi înainte de răsăritul soarelui, feciorii pleacă cu lăutarul la casa fruntaşului, care merge cu ei la câmp şi le arata holda.

In acelaş timp sosesc necurmat din sat fete, neveste şi bărbaţi la holdă, unde se înşiră pe câte un spaţ anumit spre a-l secerà şi acel spaţ se numeşte *postate*. In fruntea postatei e unul din căpeleşi care conduce pe secerători, lăutarul se preumblă cântând din vioară dela un capăt până la celălalt al postătei, iar căluşarii joacă, pe când fetele şi nevestele, acompaniate de bărbaţi, cânta secerând, încât se clatină frunza în codru. Toţi *clăcaşii* sunt îmbrăcaţi în haine de sarbătoare.

In ziua *clăcii*, în curtea fruntaşului e o mare mişcare; toate finele şi muierile oamenilor săi de casă sunt ocupate cu gătitul mâncărilor, cu pusul meselor, cu măturatul şi udatul curţii, încât nu mai ştiu unde le este capul, pentru ca să nu fie defăimate de clacaşi. Când nu mai este decât o postate de secerat şi soarele se apropie de deal, fetele mai meştere se retrag la o parte şi împletesc din spice *pana* sau *cununa* pe care o oferă membrului familiei prezent la holdă şi acesta o încredinţează unui fecior sau unei fete spre a o duce.

La plecare clăcaşii se formează în coloane, cel cu pana înainte, după el feciorii ţinându-se pe după cap, la mijloc lăutarul şi în urmă fetele şi nevestele ţinându-se de peste mijloc. Cântecele şi chiuiturile răsună, încât satul întreg îl pun în picioare. Din toate curţile ies căsenii cu doniţi de apă şi aleargă pe uliţă ca să ude pe cel cu cununa, care, când ajunge acasă, pare că ar fi scos dintr'un râu. La poarta casei, deasemenea toţi cei din curtea fruntaşului îl udă, încât curge apa ca valea de pe el, iar în pragul uşii îl aşteaptă stăpâna casei, care-l stropeşte cu apă dintr'un păhar şi îi dărueşte un fiorin în piesă de argint. De aici stăpâna, însoţita de cei trei căpeleşi şi de lăutar, îl conduce în casă, unde după ce

au aşezat cununa, îl cinsteşte cu câte un pahărel de vinars, iar cel care a adus cununa se duce să-şi schimbe hainele.

Masa e întinsă în curte şi în frunte şade gazda casei, iar la stânga lui să-înşiră muierile şi la dreapta bărbaţii. Băuturile şi mâncările sunt din cele mai bune şi după masă se încinge prin curte *haidăul* (jocul). Toţi membrii familiei, oricât de mari boieri ar fi, ieau parte la această veselie generală; ea ţine până după miezul nopţii, când gazda casei adunând împrejurul său pe clăcaşi, le închină câte un pahar cu vin, mulţumindu-le pentru bunăvoinţa ce au arătat-o de a nu-i ocolì casa şi masa şi pentru rândueala ce au păstrat-o.

Cu acestă solemnitate se termină frumoasa zi a zeiţei *Ceres*, serbătorită în aceste ţinuturi frumoase româneşti cu atâta veselie şi ordine minunută» (1).

6. In sfârşit mai trebue să pomenim şi faptul, că după sfârşitul seceratului la grâu, femeile bătrâne merg chiar pe bucăţile altora, şi adună spicele scuturate la secere. Aceste spice, bătute mai târziu, vor da grâul din care după măcinare se vor face *lituile*, acele pâni din cari preotul va sfinţì anafora (2).

CAPITOLUL VI.

Căratul snopilor.

1. De obiceiu, dupăce toţi oamenii şi-au isprăvit secerea, *se dă drumul jitarilor* ca să-şi iea *jităria* sau *pândăritul*. Această voie vine dela primărie, care are grijă se oprească pe cei ce se împotrivesc.

Lucrurile acestea însă se întâmplă numai prin acele părţi, pe unde ţarinile sunt uniform cultivate şi păzite de către jitari tocmiţi de către întreg satul. Când ţarinile sunt prea îndepartate de aşezările omeneşti şi prin urmare n'au nevoie de a fi păzite, ori dacă sunt,

---

(1) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 137—9.

(2) Culegere din com. Ţepu, jud. Tecuciu, comunic. de fratele meu Vasile: «Spicele de grâu rămase se adună de pe câmp de babe (cari voesc sa meargă cu orice preţ în raiu!) dimineaţa pe nemâncate, se bat cu totul, asemenea dimineaţa şi pe nemâncate, se spală, se râşnesc la râşniţă, se fac prescuri şi se dau popii, — toate tot dimineaţa şi pe nemâncate».

plata jitarilor se dă în bani, — oricine şi oricând după secere îşi poate aduce snopii acasă.

După cum am mai pomenit, jitarii ieau de obiceiu din fiecare claie câte un snop. Pentru aceasta ei trebue să ştie, în fiecare bucată câte clăi sunt. De aceea se urmează astfel:

Jitarii se aşează în lungul unei bucăţi din depărtare în depărtare şi din vedere în vedere numără clăile; numără dela capătul bucăţii până la sine şi spune vecinului, prin strigăt, cât a aflat. Acest al doilea adaugă la cătimea spusă pe aceea ce o găseşte între întâiul jitar şi dânsul şi totalul îl spune celui de al treilea jitar; acesta face la fel spunând rezultatul dobândit celui de al patrulea. Acesta, fiind de pildă la celălalt capăt al bucăţii şi cunoscând câte clăi sunt în bucată, scoate din cea din urmă claie partea ce se cuvine ca jitărie. Dacă în bucată au fost opt clăi şi jumătate, el dă deoparte opt snopi şi jumătate. Dacă au fost treisprezece clăi fără vreo şase snopi, dă şi dânsul deoparte treisprezece snopi fără un polog.

Prin judeţul Dolj, *pândarul* îşi iea pentru pândărit câte 1 —3 snopi, din fiecare claie (1).

Când se scoate jităria, lucru care de obiceiu se face într'o zi sau două, se zice că se *numără jităria* sau *numără jitarii.*

De obiceiu a douazi, jitarii vin cu căruţele şi-şi ieau jităria, după care oricine este slobod să-şi încarce clăile sale.

Jitarii îşi adună jităria la un loc, o trieră, în deobşte vând la olaltă ceeace au scos şi folosul îl împart. De obiceiu însă, păzitorii ţarinelor, «cei dela gardu' ţăr'ni», fiind Ţigani, sau oameni fără multe rosturi, îşi adună jităria pe la crişme, unde trieră şi cu ceeace scot plătesc datoriile pe mâncare şi mai ales pe băutură, făcute din primăvară şi până atunci. Şi ceeace le mai rămâne, împart.

2. *Căratul snopilor, căratul de snopi* sau *căratul pânii* se face cu carul (2). *Carul, căruţa, ghiociul, harabaua* sau *şarabana* este prevăzut cu *corlate* (fig. 67), cari se alcătuesc în chipul următor:

Le pune pe *scaun* şi pe *vârtej* câte două reteveie groase sau două scânduri, asemenea groase, bine înţepenite. Pe dânsele şi în nişte culcuşuri se aşează doi *drugi*, cari pot fi şi două scânduri groase,

(1) Comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu.

(2) Pentru alcătuirea carului, vezi T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 128 şi urm.

puse vertical, pe lângă mănuşe. Peste aceşti drugi, şi de-a curmezişul lor, se pun alţi doi drugi, aproape de capete, cari ies cu câte un metru de o parte şi de alta a carului. Aceştia din urmă, împreuna cu perechea de desubt, alcătuesc adevăraţii *drugi*, având forma unui dreptunghiu, cam de patru ori mai mare în suprafaţă decât pomostirea carului. Pe alocuri, drugii se mai numesc şi *oplene* (1).

Drugii sunt găuriţi cu sfredelul din distanţă în distanţă şi în aceste găuri se pun nişte beţe numite *pretce* sau *prece*, — puţin mai lungi ca un stânjen. Aproape de capete, pretcele sunt legate cu funii de cânepă sau de teiu. Funia este legată de o preatcă, trece la altă preatcă vecină, este dată pe după dânsa şi astfel merge la a treia şi mai departe, până ce ajunge din nou la preatca dela care a plecat.

In loc de a fi legate cu funii, pretcele susţin câte odată un drept-

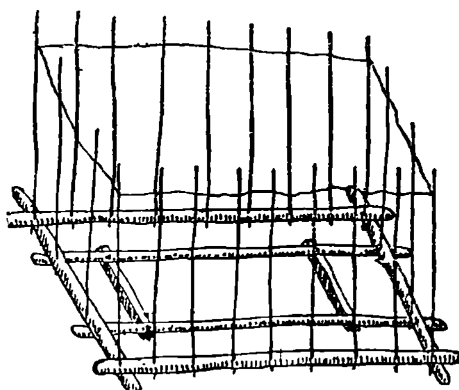

Fig. 67.

unghiu făcut din lemn, care are nişte găuri simetrice cu cele ale drugilor, şi în care intră pretcele de o palmă. Alteori, în loc de funii se folosesc rămurile unui *corcàn* sau *viţă* lungă de *lăuruscă* sau *răuruscă*, — viţă de vie sălbatecă.

Drugii, pretcele şi legătura lor alcătuesc la un loc *corlatele*, sau cum se mai numesc în unele părţi din Ţara-Românească, *pătulul* «ce are *ţeruşi*».

Prin jud. Brăila cei doi drugi lungi se numesc *lăturaşi*, iar celor doi mai scurţi li se zice *înaintaşi*.

(1). A. Gorovei, *Cimiliturile*, p. 102: cimilitura *corlatei şi a coşului:* «Am patru fraţi, pe o mânecă de cojoc băgaţi şi toţi beau tutun cu lulelele».

3. Pe pomostinea carului se pune o rogojina ori mai curând un ţol sau *ţolică*, care să oprească pierderea graunţelor ce pică din spicele sfarâmate cu prilejul încărcatului.

La încărcat trebue doi oameni: unul va merge pe jos ducând boii de funie dela claie la claie şi va svârlì snopii în car, iar al doilea, cel din car, va aşezà snopii. Cel dintâiu trebue să fie mai cu seamă voinic; cel de-al doilea este mai ales meşter.

La început snopii se aruncă printre pretce. Când însă clăditul în car se urca, ei vor fi aruncaţi pe deasupra funiei, lucru care cere multa putere. Aruncarea se face cu un *ţăpoiu*.

Meşteşugul încărcării stă în aşezarea snopilor astfel ca să poată încăpeà cât mai mulţi. Ei se pun cu secerătura în afară, răzimaţi sau prinşi în pretcele corlatelor; funia are tocmai scopul de a ţineà pretcele drept în sus şi a nu le lăsà să se aplece de greutatea snopilor. Se poate întâmplà că îndesând snopii în pretce, să nu se păstreze cumpăna dreaptă, şi astfel carul să se *lese* sau să se aplece într'o parte mai mult, pricinuind adeseori, şi mai ales pe locuri povârnite, răsturnări cari sunt cunoscute cu un nume glumeţ *morişcă*.

Când carul este bun şi boii sunt voinici, snopii se pun, — un rând ori două — şi deasupra corlatelor, peste vârful pretcelor.

Cu carul astfel încărcat, omul pleacă la arie.

4. Când pânea a fost cosită şi când cositura n'a fost legată în snopi, ci a fost făcută porcoaie, se cară câte odată tot cu corlatele pe cari le-am văzut mai sus. De cele mai multe ori însă, drugii au în loc de pretce la fiecare colţ câte o *ţepuşă*, *ţepăruie* sau *tălbăcie*, lungă cam de patru palme şi ascuţită la vârf. La cei doi drugi lungi, li se pune câte o ţepuşă şi la mijloc, în dreptul crucii.

Drugii cu ţepuşele alcătuesc un tot care se numeşte *ţepuşe*.

5. Când se cară snopii, agricultorii sunt cu mare băgare de seamă la locurile de sub clăi. Dacă află acolo *găuri* şi *muşiroaie de şoareci*, este semn că iarna viitoare va fi foarte grea (1). In Bucovina, despre aceşti *şoareci* se crede că «ei îşi adună pâne pentru timpul iernii în 12 *mişune*. Dintre aceste mişune însă ar fi numai două ale lor, pe cari le află; celelalte 10 însă, nu» (2).

(1) Dat. şi cred. Rom. din Vârlezi-Covurluiu, comunic. de d-l I. N. Vârlezeanu.

(2) D. Dan, *Straja*, p. 45.

CAPITOLUL VII.

Clăditul.

1. Când vremea căratului se apropie, agricultorul începe să se îngrijească despre locul unde trebue să-şi adune *pânea*, snopii sau *strânsura* (1). Acest loc se numeşte *àrie*, pl. *arii* sau *árii* mai pretutindenea, iar câte odată şi *arioiu* (2) *harman* (3), *arman* (4), *ţarc* (5), *nasadă* (6), *sâlişte* (7) sau *otac* (8).

Aria trebue să îndeplinească urmatoarele condiţiuni:

Locul ei trebue să fie neînclinat, adeca *aşezat*, pentru ca la vremea treierului să nu fuga paiele la vale, când le vor purtà caii în picioare;

Să fie atât de departe de case încât întâmplându-se vreo primejdie de foc, să nu fie ameninţate aşezările omeneşti;

Să fie în bàtaia vântului, pentru ca după treier să se poată vânturà grăunţele cu uşurinţă, lucru care nu se va puteà face dacă aria va fi ascunsă sau *dosită* într'un fund de vale.

Aceste cerinţe, neputând fi îndeplinite de orice loc, fac ca ariile să fie adunate pe la marginile satului unde nu sunt copaci ca să oprească vânturile. Acolo se cară snopii, se treieră şi tot acolo ramân paiele, de unde se aduc la vite în sat cu carul sau cu coşarca.

Când casele dintr'un sat sunt rari, gospodarii îşi întocmesc ariile prin grădinile lor.

---

(1) Frâncu-Candrea, *op. cit.* p. 26: «Când una din cele două ţarini e samanată şi oprită, clăile de grâu şi de fân sau *strânsura*, cum se numeşte..., se adună la *şuri*, unde iernează vitele şi de unde grâul se aduce îmblătit acasă».

(2) Comunic. de d-l D. Petrescu, agronom, pentru jud. Ialomiţa. — *Vieaţa agricolă*, III, p. 139: *Arie*, *arioiu*, suprafaţa pe care se face treieratul cerealelor. Pe alocurea este o diferinţă între arie şi arioiu, *aria* fiind numai pentru un fel de cereale, iar *arioiul* o arie pentru mai multe.

(3) Comunic. de d-l M. Lupescu: «*harman*, locul dela poarta ţarinii unde se treieră pânea albă cu cai».—Din judeţul Neamţ, comunic. de d-l A. Moisei.

(4) Comunic. de d-l T. Popovici, Zorleni, jud. Tutova.—Jud. Brăila şi R.-Sărat.

(5) Nemţişor-Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei.

(6) Idem.

(7) T. Vârcol, *op. cit.*, p. 99.

(8) *Vieaţa agricolă*, I, p. 89.

Când vor treierà cu maşini, vor strânge mai mulţi la un loc, rămânând ca mai pe urmă să-şi care paiele acasă sau la arie.

2. *Arie* nu se chiamă numai locul pe care se treieră, ci întreaga suprafaţă cuprinsă cu îngrăditură. In fig. 68 avem ***abcdef aria*** cu poarta în *g*, la drum. Cercul de lângă poartă este aria propriu zisă, *faţa de arie*, *faţa ariei*, *faţarea*, ***făţarea*** (1) sau ***făţarul*** pe care se treieră şi care are în mijloc un ***par***, ***h***.

Lângă faţa ariei, în *i*, *j*, *l*, *m*, sunt snopii aduşi dela câmp. Cealaltă parte de arie este hotărîtă pentru sămănături de zarzavaturi, verdeţuri, păstăioase, cartofi, ş. a., sau este prinsă cu pomi, dacă nu împiedică vântul.

3. Faţa ariei şi câtvà loc de prin prejur, pe unde se vor pune snopii, rămâne nelucrat primăvara, adecă nearat sau nesăpat, — se lasă ca *loc tare*, *loc bătut* sau ***bătătură***. In ajunul căratului, acest

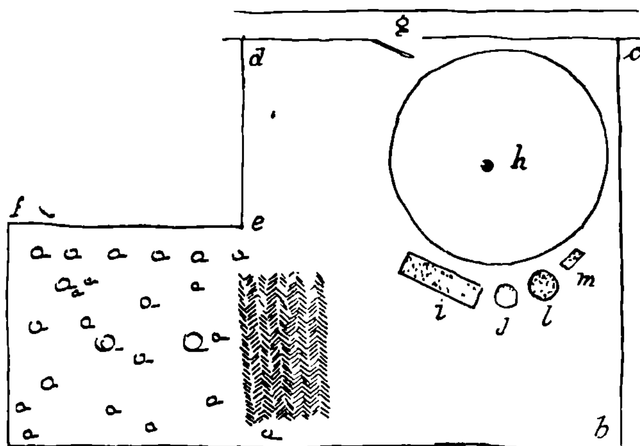

Fig. 68.

loc se *prăşeşte*, adecă se curàţă de buruienile cari crescuseră pe el şi de gunoiul care din întâmplare se poate găsì.

Prăşitul, care se mai numeşte şi *curăţit*, se face cu o ***sapă dată la prăşit***, pentru ca buruienile să fie tăiate *din faţă*, adecă dela faţa pământului, şi nu din pământ; numai astfel pământul rămâne neted şi curat «ca o faţă de arie», neavând gropi cari s'ar tocì şi la treier şi-ar măcinà ţărâna, şi ar umpleà astfel grăunţele pânii de praf sau colb.

(1) N. Păsculescu, *op. cit* p. 30 şi 338.

Prăşitul începe dintr'o parte, tăind încet buruienile şi făcându-le brazde pe margine; în urmă se iea altă porţiune îngustă şi se începe a se prăşì, ducând cu sapa ceeace se adună, până ce se dă sau se ajunge de partea prăşită mai înainte. Astfel se urmează până când întreaga faţă a ariei este curăţită.

De obiceiu gunoiul nu se iea de pe arie îndată, ci se lasă tot acolo, împrăştiindu-se chiar la loc, ca să nu se strice aria. Intr'adevăr, când carul se vâră în arie, el trebue să treacă de multe ori chiar pe faţa ariei; în acest caz, roatele carului şi copitele vitelor ar strică făţarul dacă l-ar găsì neacoperit.

Luarea gunoiului se face de obiceiu tocmai în ajunul treierului.

Adesea faţa ariei nici nu se mai prăşeşte; se coseşte doar de buruieni ca să se poată trage carul la descărcat, prăşindu-se numai locul unde se vor cladì snopii.

Şi'ntr'un chip şi altul, după ce aria şi locul snopilor vor fi prăşite, *gunoiul* sau *prăşitura* de pe arie se adună la un loc şi se cară afară. De cele mai multe ori, când acest gunoiu este curat, se scoate pe poartă în drum cu ajutorul unei unelte, numite *traglă* sau *tragă* (fig. 69). Aceasta se alcătueşte dintr'o scândură cioplită dintr'un butuc şi două *braţe* sau *mânuri* de unde se leagă tânjala boilor. Pe tragă se pune un copil, ca să fie grea; gunoiul se strânge înaintea ei (1).

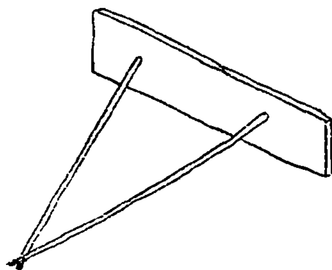

Fig. 69.

4. Carul încărcat cu snopi se trage lângă locul unde trebue descărcat; boii se desjugă. Descărcatul se face snop cu snop. Dintre cei doi inşi, — cel ce descarcă şi cel ce *clădeşte* sau *durează*, — celui dintâiu i se cere putere multă, mai ales când cel de-al doilea se va ridicà cu clăditul în sus, trecând peste descărcător, iar clăditorului i se va cere mult meşteşug.

Snopii se clădesc în *şiri, şuri, girezi, stoguri* sau *clăi*.

Şira, *şura* sau *gireada* are o bază dreptunghiulară, una din cele două laturi mici sau amândouă chiar putând fi curbe sau jumatate-circulare. Cele patru feţe din afară ale şurii se formează din snopi puşi unii lângă alţii şi unii peste alţii, cu cotoarele în afară şi cu spicele în lăuntru. Prin mijlocul şurii, snopii se aşează cât mai îndesaţi, ca să se dea o tărie cât mai mare şurii.

(1) Vezi T. Pamfile, *Industria casnică la Români,* p. 158.

Când trupul şurii s'a înălţat până pe la 1—1$^{1}/_{2}$ stânjeni, î cepe să i se facă *streşina*, dela care porneşte în sus *coama*. Streşina se alcătueşte dintr'un rând de snopi cu spicele în afară şi mai *ieşite* decât partea secerată a snopilor. Pe măsura ce clăditul se înalţă, snopii puşi cu spicele în afară se trag tot mai în launtru, până se ajunge sus, unde se aşează un singur rând de snopi cu spicele în partea dincotro bat vânturile mai cu temeiu.

Această şiră are prin urmare patru feţe verticale formate din partea secerată a snopilor, spre a ferì spicele de vite şi de *frecături* (atingeri), şi două oblice, cu spicele în afară, spre a face ca ploaia sa se scurgă cu uşurinţă până pe streaşină şi de aici jos, în afară de pereţii şurii (fig. 70). In sfârşit, mai pot aveà şi o înfăţişare mixtă.

Stogul are baza circulară şi se compune de obiceiu din două părţi:

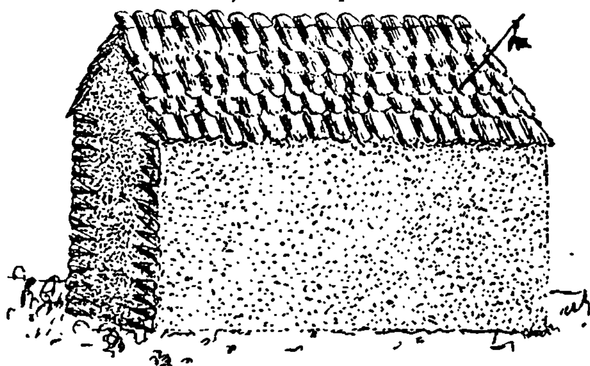

Fig. 70.

una cilindrică formată din cotoarele snopilor, care se numeşte *piept*, şi alta conică, deasupra celei dintâi, formată din spicele snopilor şi care se numeşte *vârf* sau *coamă* (1) (fig. 71 *C*). Alteori stogul este conic aproape, ascunzându-şi toate spicele (*B*).

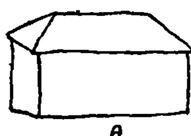

Fig. 71.

Formele mai mult sau mai puţin regulate atârnă dela prevederea celor ce clădesc. Unii gospodari îşi croesc şuri şi stoguri late, socotind că vor aveà cu ce să le înalţe; curând însă văd că n'au snopi de ajuns şi atunci se grăbesc să le facă partea

(1) Culegere din Hânţeşti, jud. Dorohoiu.

de sus, ca să nu-i apuce ploile «cu snopii lați», adecă cu dânșii împrăștiați, — cu șura fară vârf.

Oricum, o șira sau un stog nu cuprinde decât snopi din acelaș soiu de pâne. De pilda, dacă un agricultor are numai orz și ovăz, iar din grâu n'a putut scoate decât 8 clăi, pe acestea din urmă le face la un capăt al șurii, grămadă: «ia, fac din ele o *gomâlteață*» pe care, se înțelege, va treierà-o deosebit.

Cositura, — dacă pânea a fost cosită, — se face și dânsa în arie, șură, dar mai des stog, însă aceste stoguri sunt mai puțin înalte decât stogurile de snopi.

Fig. 72.

Prin părțile muntoase ale Moldovei de sus, precum se întâmplă în județele Neamț și Suceava, pentrucă ovăzul n'are vreme ca să se usuce îndeajuns pe câmp, se face, după ce s'a cosit, *șură* cu *ocniță* (fig. 72), bătându-se trei furci în pământ, punând un lemn lung pe deasupra și rezimând pe acestea altele, de o parte și de alta. Astfel se alcătuește un fel de prismă triunghiulară culcată pe o față. Pe cele două laturi se pune ovăzul. Bătând vântul pe de desupt, cositura se usucă, iar sămânța din spic dobândește o culoare gălbue foarte frumoasă.

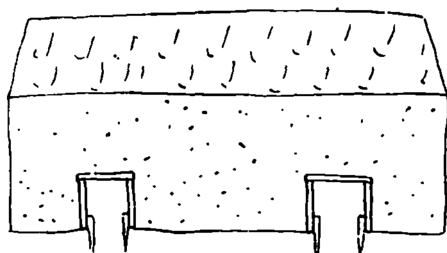

Fig. 73.

Dacă ovăzul este făcut snopi, se alcătuește tot în *șură cu ocniță* în chipul următor: se pun mai multe scânduri ca un fel de pod, sprijinite în țeruși, astfel că vântul bătând prin șură, usucă snopii (fig. 73 în secțiune verticală, longitudinală) (1).

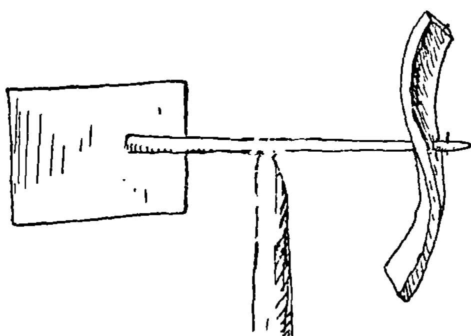
6. Astfel pânea strânsă așteaptă până când îi vine vremea treieratului, luna lui August, fiind ferită de oamenii răi și de pasări.

(1) După arătările d-lui D. I. Fărcășanu, conductor agricol la orfelinatul «Ferdinand» din Zorleni-Tutova, unde chiar a aplicat aceste practici cu bună reușită.

Găinile, gâştele, raţele şi curcile sunt alungate cu gura, iar în potriva celorlalte pasari se pun pe şuri sau pe stoguri nişte beţe sau prăjini în capătul cărora spânzură un petec negru, o haină sau o palărie veche, ori o cioară împuşcata. Acestea se numesc *sperietori.*

Câte odată se fac chiar *momâi*, nişte manechine din haine umplute cu paie.

Prin unele părţi, precum bunăoară prin Ardeal, gospodarii au un soiu de aparate de lemn numite *cârâitori* sau *cârţăitori*; acestea au mai multe spiţe, cari prin învârtirea roţii lovesc într'un *clempuş* înţepenit în fusul lor, producând scârţâierea care are de scop se sparie pasările (1).

Fig. 74.

Tot ca spărietoare pentru pasări slujeşte şi *morişca de vânt* care se face în chipul următor: Se ciopleşte o scândurică, însă în aşà chip, încât cele două jumătăţi ale ei să nu fie în acelaş plan. In mijloc i se dă o gaură, pe unde se vâră un băţ ca osâiac, acesta fiind împănat la un capăt cu o pană de lemn sau cu un cuişor de fier ca să nu iasă. In partea cealaltă are iarăş un cuişor, între care se poate învârtì morişca. Osâiacul morişcăi este crăpat la celălalt capăt, spre a face locul unei scândurèle subţiri sau unei bucăţi de tinicheà. Mijlocul osâiacului este găurit, iar în gaură întră un piron sau vârful ascuţit al unui par.

Această morişcă are două învârtituri: una a scândurii şi alta împrejurul parului, căci scândura sau bucata de tinicheà dela capătul opus morişcăi «ţine cumpăna» şi se aşează în direcţia baterii vântului.

Această morişcă slujeşte de altfel şi ca jucărie pentru copii (fig. 74).

(1) T. Pamfile, *Industria casnică la Români,* p. 140.

PARTEA VII.

SĂMĂNĂTURI FELURITE.

CAPITOLUL I.

NUTREŢURILE.

1. Prin *nutreţ* sau *nătreţ* poporul înţelege acele plante cari slujesc ca hrană pentru vite în curgerea iernii, cum sunt: paiele de cereale, hlujii sau cocenii de popuşoiu, fânul, păringul, luţerna ş. a. Cu înţeles mai restrâns însă, prin *nutreţ* se înţelege numai acele plante cari prin cosire şi uscare se pregătesc ca hrană pentru vite, pe vremea iernii.

Infaţişerile cele mai de seamă sub cari se prezentă nutreţurile sunt:

Fânul care este alcătuit din felurite ierburi furajere şi care creşte fară a fi sămanat. La rândul său, fânul este şi dânsul de mai multe feluri după esenţa care precumpăneşte pe celelalte. Când fânul este buruienos, adecă atunci când cuprinde *buruieni*, plante nefurajere, groase, băţoase, mari, se numeşte *heredeu* (1). Când are mult *rogoz* sau *şuşarcă* (2), se numeşte *ţâf* (3), *şovar* sau i se zice că-i *rogozos* sau *şovăros*. Când fânul are fire de ierburi înalte şi groase sau este îmbătrânit, se numeşte *colariu* sau se zice că este *beldios* (4).

Printre soiurile de plante cari predomină câte odată în fân pomenim *rogozul*, un fel de stuf mărunt, *pănăşiţa*, *papura*, *stuhul*, sau *stuvul*, *oschiga* sau *opsiga*, *şteghia* sau *ştevia*, *trifoiul*, *ghisdeiul*, *ţipirigul*, *osul iepurelui*, ş. a. (5).

---

(1) *Uricariul*, X, p. 402.

(2) Viciu, *op. cit.*, p. 81: *şuşarcă*, un fel de *rogoz*.

(3) *Ibidem: ţâf*, pl. *ţâfuri*, fân ce *aruncă* mult rogoz.

(4) *Uricariul*, X, p. 401.

(5) De curiozitate urmeaza rostul fânului în vise: *iarba verde* însemneaza sanatate şi vieaţa lunga (un blestem greu este acesta: «n'ai mai ajunge, sa dea Dumnezeu, sa calci pe iarba verde!»); *brazde* cu iarba, *veacul* omului; *fân*, de eşti flacau sau fata, te mariţi sau te însori (alţii zic ca-i bucurie; alţii spun ca-i moarte); iarba cosită, supărare mare (E. N. Voronca, *op. cit.*, 234—5).

Mohorul crește prin arături fără ca să fie sămănat; creșterea lui însă este îngăduită numai atunci când este destul de des, când a crescut mohorul «des ca peria». Aceasta se întâmplă numai atunci când sămănătura din arătură n'a răsărit de loc, când a răsărit prea rară, — lucru care se întâmplă mai ales cu popușoii; în acest caz nu se mai muncesc. Ca sămănătura să iasă prea rară, presupune o sămânță rea, o secetă aspră urmată de ploi cu rost sau un înnec cu *potmoliri* sau *mâlire*, din care în deosebi răsare mohorul.

Mohor se mai numește, după cum am văzut, și amestecul de *mohor* propriu zis cu popușoiu, ovăz, ș. a., care se lasă să crească în scopul de a-l face nutreț.

Păringul, care se mai numește și *pering*, *perânc*, *dughie* sau *meiu*, se ară și se seamănă. Din bucata de păring se lasă la cosit un capăt spre a se coace. Spicele acestui capăt se seceră, se bat și sământa vânturată se păstrează pentru arătura anului viitor.

Mălaiul, *păsatul* sau *meiul* se cosește după ce i s'au secerat spicele. (1). Când mălaiul este prea *curat*, adecă atunci când n'are mohor printr'însul, se seceră ca și pânea măruntică; dacă cinevà are mulți snopi de mălaiu, îi treieră și scoate paie pentru vite.

Lucerna, *luțerna* sau *luțărna* a început a fi cultivată în anii din urmă. Aratul de început, cositul și toate celelalte munci se fac întocmai ca și la fân, cu deosebire că se repetă de două sau mai multe ori pe an.

Verde, luțerna nu se dă la vitele cornute, boi și oi, — *rumegătoare* —, căci acestea o mănâncă fără a o mestecà, lucru care pricinuește acea desvoltare de gaze, care aduce adeseori moartea animalelor.

Trifoiul se seamănă pe o scară încă mai mică. Prin unele sate din Bucovina, se seamănă mult *trifoiu roș* amestecat cu *iarba lui Timoteiu* (2).

Când vremurile sunt ploioase, iarba care crește pretutindeni, se poate così și preface în nutreț. Când această iarbă, în care de obiceiu predomină *tròscotul*, *mohorul subțire* și *mohorul lat*, are încă alte feluri de ierburi și a crescut îndestul de înaltă încât se poate così, poartă numele de *dudău*, cuvânt care prin părțile Moldovei de jos însemnează și: orice plantă furageră verde (care se poate così), sau uscată (cosită), în afară de fân (3).

(1) T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 243.
(2) D. Dan, *Straja*, p. 45.
(3) Pentru Basarabia: Gh. Madan, *Suspine*: *Dudau*, iarbă mare amestecată cu buruieni.

2. Fânul creşte pe văile apelor, pe şesuri, de-o parte şi de alta a albiei. Aceste şesuri se numesc *fânaţuri, fâneţuri* sau *fânării*. Fânul recoltat de pe aceste locuri nu este totdeauna bun, căci văile apelor sunt în totdeauna primejduite de revărsări şi de înnecuri, când fânul se *mâleşte, prinde mâl* şi, se înţelege, va mirosì a mâl. Afară de aceasta, văile apelor sunt în aproape peste tot străbătute de mici *gârle, viroage, iroage* sau *scursuri*, pe lângă cari cresc *păpurişuri, rogoaze, stuhării* sau *stuhărişuri, ţipiriguri* şi alte plante de baltă cari nu-s bune în nutreţuri.

Fânul creşte şi pe şesuri fără apă, cari nu se ară şi cari se numesc *cièruri*, sing. *cièr* sau *cieriu* (1), sau *ceairuri*, sing. *ceair* (2).

Şi unele şi altele, aceste locuri se *pasc* cu vitele până pe la Sf. Gheorghe, când se *închid*, adecă «se *opresc* din partea vitelor», spre a aveà vreme când să crească fânul.

Prin urmare aceste *întinsòri* de fân se vor mai numì şi *islazuri, păşuni*, sing. *păşune, suhaturi, suhăţii, lazuri* (3), *ploştine* (4), sau *tabòn* (5). *Râtul* îl găsim în Transilvania:

Poruncit-a poruncit,
Poruncit-a bădiţă,
Dela *rât*, dela cosit
Pe-o frunză de stăjerel,
Să mă duc în *rât* cu el! (6)

Cuvântul îl aflăm şi în Maramurăş (7), unde se aude şi diminutivul *râtuţ* (8), pl. *râtuţuri*, şi în Bucovina, însă numai în acele sate unde sunt Români veniţi din Transilvania (9).

Fânul mai creşte prin pădurile cu copacii rari, precum ar fi *dumbrăvile* şi unele *lunci* la şes. La dealuri şi la munte creşte prin poieni sau *zănoage* (10). Tot la dealuri, fânul este lăsat să crească prin grădinile cu pomi roditori, cari se numesc *grădini* sau *livezi*, sing. *livadă, livede* şi *livade* (11).

Dela aceste livezi, numele a trecut mai departe şi se dă chiar şi şesurilor de *fâneţ* curat.

---

(1) Ion Creangă, *op. cit.*: «locul unde pasc caii».
(2) C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 15: «islaz pentru vite».
(3) T. Bud, *Cântece din Maramureş*, p. 64.
(4) Viciu, *op. cit.*, p. 68. *Ploştină*, fânaţ, *rât*, lunca.
(5) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuv.*, p. 72.
(6) *1000 Doine*, p. 119.
(7) T. Bud, *op. cit.*, p. 5: *Rât*, livada (ung. *rét*).
(8) *Ibidem*, p. 82.
(9) Marian, *Legendele Maicei Domnului*, p. 131.
(10) C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 80: *Zănoagă*, poiană 'nverzită.
(11) Candrea, Densuşianu, Speranţă, *Graiul nostru*, I, p. 37.

3. Nu mult după prăşitul de-al doilea, alteori în timpul secerii şi câte odată chiar şi mai târziu, oamenii *ies la coasă* sau la *cosit*. Vremea ieşitului atârnă de felul anului, — bielşug sau secetă, — şi de felul fânului. Dacă fânul a crescut în secetă, se coace curând, *se arde*, şi prin urmare se poate così şi trebue cosit din vreme. Dacă vara a fost ploioasă, fânul este crud şi dacă se coseşte, nu se poate uscà bine, iar la cea mai mică bură şi umezeală se *mucezeşte*, se *aprinde* şi apoi «n'ai nici un spor, nici un folos dela dânsul». «Fânul nu-i copt; trebue să-i aşteptăm vremea».

Vremea potrivită pentru cosit e atunci când fânul stă gata să-şi scuture floarea. Atunci este copt, în putere. Dacă se *scapă*, fânul *se coace, se trece, se îmbăţoşează*, adecă se face tare, *băţos*; vitele nu-l mai mănâncă în întregime, ci lasă o rămăşiţă de *ogrinji*,—tulpinile tari ale firelor de fân.

Pe şesuri, acest fân se coace mai târziu decât pe coaste, şi acesta mai curând ca cel dela munte sau de prin livede.

Fâneţele nefiind brăzdate, adecă bucăţile sau propriteţile oamenilor nefiind însemnate prin alte semne, la vremea cositului toţi *cosaşii* trebue să iasă într'o zi.

Aproape de această zi, care se hotăreşte cu o săptămână înainte, oamenii se îngrijesc de coasă, de furcă, de greblă şi de toate celelalte unelte de lucrat la fân, cari se numesc în Ardeal cu un singur cuvânt *hodrâncuri* sau *hodrânci* (1).

Prin unele părţi, ziua începutului la coasă trebue neapărat să fie *Luni* (2); prin alte părţi acest început trebue să fie neapărat după ce a trecut *luna tânără*, adecă *luna nouă* sau *craiul nou* (3).

In ziua hotărîtă oamenii purced disdedimineaţă la fân şi cum ajung, se aşează în capătul fânaţului şi aşteaptă să se adune cu toţii, mai ales cei ce alcătuesc un *neam*, caci de obiceiu *neamurile* sunt hotărîte din vechi, prin *stâlpi de piatră* sau prin diferite semne, cari se ştiu: copaci, tufe, moviliţe, ş. a.

Indată ce s'au strâns cu toţii, — de doi, trei cari lipsesc, nu se ţine socoteală, — se începe măsurătoarea *neamului* în curmeziş, spre a se încredinţà dacă nu cumvà stâlpii, pietrile sau hotarele au fost mutate cu gânduri rele de către alţii. Dacă lăţimea neamului

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 50.
(2) Jud. Tecuciu.
(3) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 104.

se găseşte bună, îşi măsoară fiecare dela o margine, tot în lăţime, stângenii sau bucata sa, făcând semne de despărţire, nişte *şumuioage* de fân, nişte mănunche, ale căror vârfuri se răsucesc şi se *supun* sub rasuceală. La câtevà zeci de paşi mai încolo, către mijlocul bucăţilor sau mai bine zis *stânjinilor*, iarăş îşi măsoara fiecare lăţimea sa, făcându-şi neapăratele semne; aceste semne din rândul al doilea se unesc cu respectivele lor din capătul fânaţului printr'o *dâră*, o urmă ce se face cu pasul călcând fânul. Câte odată această dâră nu se mai face, dar se ţine seamă din ochi la cosit, să nu se treacă de locul pe unde dâra s'ar cuvenì să vină.

Prin jud. Dolj iarba «înnodată» care se face când se măsoară livezile de iarbă spre a se puteà da cu pogonul la oameni, să le cosească, să numeşte *pocie* (1).

Când toate acestea s'au isprăvit, când sfezile sau neînţelegerile neapărate s'au curmat, fiecare începe să cosească stânjinii săi.

Dacă bucata este de un stânjin, adecă dacă se poate cuprinde o singură dată cu coasa în toată laţimea sa, cositul se face în lung. Acest fel de a così însă are un neajuns, căci adună fânul pe marginea stânjinilor sau bucăţii vecine, în stânga. In acest chip nu se coseşte decât daca bucata din stânga este cosită sau dacă bucata de cosit este margine de fânaţ, în stânga.

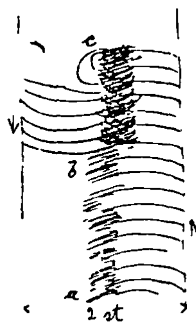

Fig. 75.

Când bucata este lată până la doi stânjini, *cositorul* sau *cosaşul* începe a così sau «a trage cu coasa» pe partea dreaptă, înaintând atât cât socoteşte şi apoi se întoarce îndărăt pe partea cealaltă. Când a mers înainte, fânul s'a adunat într'o *brazdă* la marginea jumătăţii rămase necosite *abc*, iar când se întoarce pe partea cealaltă, fânul cosit se adună tot alături sau peste brazda *bc*, dând o brazdă mai groasă *cb*. (fig. 75).

Intr'o astfel de bucată îngustă avem, după cosit, o singura brazdă, pe la mijlocul ei.

Prin unele parţi din Ţara-Românească şi Oltenia, brazda se numeşte *polog* (2). Prin unele părţi din munţii Moldovei de sus,

(1) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, Piatra-Neamţ 1906, p. 107.

(2) Candrea, Densuşianu, Speranţă, *Graiul nostru*, I, p. 37. — N. Păsculescu, *Literatură populară*, p. 370.

prin *polog* se înţelege iarba sau fânul cosit dar *neadunat*, ci *lăsat brazde* (1).

Prin Oltenia brazda se numeşte *otcoş* (2), cum adeveresc aceste versuri de cântec:

Mi-arde inimioara'n coş,
Ca fânul vara'n *otcoş*,
De Mariţa din Gogoş (3).

Când bucata este prea lată, adecă atunci când stânjenii sunt mai mulţi, brazdele nu vor mai fi aşezate dealungul băcăţii, ci de-a curmezişul (fig. 76). Acest soiu de brazde nu are o lungime egală cu laţimea bucăţii, deoarece amândouă capetele le sunt *supuse* sau *răsfrânte*, adecă sunt *adunate* prin ajutorul coasei către mijlocul bucăţii. Aceasta se face în scopul ca să nu fie tăiate sau rupte de coasa vecinului şi să nu-l împiedece la cosit.

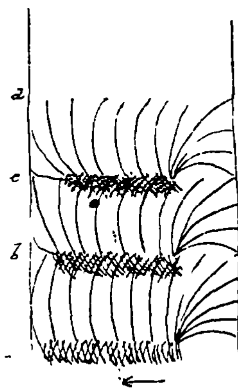

Fig. 76.

Ca şi la secere sau prăşit, avem şi aici *postaţa* sau *postatea*; aceasta poate să fie socotită în lungime ca în fig. 75, *ab*, sau în lăţime ca în fig. 76. *ab*, *bc*, *cd* (4).

Pentru cositul fânului, *coasa* se pregăteşte ca şi la secere; deosebirea este numai că aici nu mai are nici un soiu de cârlige.

Partea de fân cât se taie dintr'o singură trăsătură de coasă este cu atât mai îngustă şi mai scurtă, cu cât fânul este mai uscat, mai băţos, mai mâlit, mai des, mai înalt. Când este verde, fraged, curat, rar sau scurt, cositul merge foarte repede.

Mohoarele şi toate celelalte nutreţuri se cosesc mai lesne decât fânul.

Toată băgarea de seamă a cosaşului este să nu-şi rupă coasa în vreo rădăcină uscată, într'o buruiană prea rădăcinoasă, într'o tufă sau vreun moşiroiu de cârtiţă sau chiar în pământ, căci în acest caz omul trebue să-şi piarză o zi de lucru venind în sat spre a-şi căută o altă coasă.

(1) Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 205.
(2) Sau *otcos*.
(3) Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 105.
(4) Nu ne putem lămuri cam ce ar însemnà: C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuv.*, p. 78: *Vârtop*, atât cât se poate luà cu coasa jur împrejur.

Un cântec bătrânesc ne spune cum o fecioară, la care venise *Moartea*, se roagă lui Dumnezeu ca să-i aducă ibovnicul, dus la cosit, spre a o scăpà:

Rupe-i, Doamne coasa'n doua,
Să vină la alta nouă,

socotind că nimic nu l-ar face să se întoarcă mai curând în sat, decât ruperea coasei.

Cositul cere multă voinicie, nu numai în brațe, dar în întreg trupul: de aceea această muncă este foarte anevoioasă. Un cântec de pe Târnave ne spune că

Nici o boală nu e lungă
Ca vara cu coasa'n luncă! (1).

Această greutate se mărește însă când coasa nu-i bună, adecă atunci când nu taie, când «ori cât ai bate-o, nu poți *spârcuì* (2) nici o brazdă ca lumea» (3).

La coasă prânzurile de odihnă și de mâncare se țin mai cu temeiu ca la alte mnunci (4).

La prânz și de amiaza, după sculatul dela odihnă, oamenii își *bat* din nou coasele și apoi le *calcă;* caii pasc în pripoane prin

---

(1) *1000 Doine*, p. 226.

(2) *Uricariul*, X, p. 407: *scârcuesc*, *sgârcuesc* din piedica *ciorupurilor* și a coasei netăioase, numai sgârcuește iarba = terpenește (?).

(3) Zicala referitoare la cei îndărătnici: «îl bate, dar de geaba-i: par'că bate o *coasă rea*».

(4) Cu privire la această muncă iata o jâtie:

Un om își tocmește cu ziua un băiat, la cosit, și-l întreaba:

— Ei, băiete, toata lumea știe: coasa nu i lucru de șagă! acolo trebue om, nu gluma! Poți, ori nu poți?

Iar băiatul îi răspunde:

— De, moșule; *ca un băiat și eu;* oiu così cât oiu puteà.

La coasă omul îl vede și i se pare că nu-i ramâne cel mare spor pe urmă.

— Tare puțin, băiete, tare puțin!

— De moșule, *ca un băiat și eu.*

Vine seara.

Seara, omul își aduna cosașii la masa. La masa, toți mâncau cum mâncau, dar băiatul prăpadià pământul.

Iar omul de acolo.

— La mâncare, dragul moșului, mănânci, nu te'ncurci.

Și băiatul:

— De moșule, ce sa fac: *ca un cosaș și eu!*

capetele bucăților, iar copiii caută ouă de prepeliță și de cristei pe cositură, ori pere pădurețe prin peri.

Prin unele părți la cosit se faceau și chiar și astăzi se mai fac *clăci*, întocmai ca la secere și prășit, cu flăcăi și gospodari, fără lăutari însă, și numai cu cinste. Preoții și dascălii de biserici aveau mai de mult drept la aceste clăci. Fiind însă lipsite de cântece și de feluritele glume, aceste petreceri sunt monotone (1).

In de obște fânul se cosește numai o singură dată. Numai luțerna și trifoiul în anii buni se pot così, «li se pot da mai multe coase».

Ca să i se dea și fânului a doua coasă, trebue ca *otava*, adeca iarba sau fânul ce crește dupa întâia cositura, sa fie lăsata să creasca, daca are vreme prielnică. Creșterea ei însă se zădărnicește, caci de îndata ce fânul s'a uscat și s'a strâns de pe câmp, pe fânațuri se da drumul vitelor la păscut, ziua adunate în cireada sau *ciurdă* de boi și cai, iar noaptea în pripoane, împiedecate sau slobode.

4. Fânul nu poate să fie strâns verde, căci s'ar mucezì în claie, *s'ar aprinde*, adecă s'ar înfierbântà și ar putrezì. Acelaș lucru, într'o măsură mai mică s'ar întâmplà și atunci când fânul ar fi strâns nu îndestul de bine uscat.

Timpul cât trebuesc lăsate brazdele pe pamânt în bătaia soarelui spre a se uscà, atârnă de caldura, «de puterea soarelui», de vântul care bate, de umbra care se așterne, — în cazul când sunt în poieni de codru sau de lunci—, de grosimea brazdelor și de vrâsta fânului. Când fânul a fost abundent, brazda este groasă și soarele n'o poate răsbate așà de ușor. Când fânul este *copt*, *răscopt* sau *scopt*, adecă trecut, brazdei îi trebue puțină vreme ca să se usuce.

Un lucru foarte neplăcut pentru cosași este *ploaia* care le udă brazdele, adeca fânul în polog, împiedecându-l pe de o parte să se usuce în grabă, iar pe de alta îi face să muncească a doua oară cu întorsul. Pentru acest cuvânt se crede că nu-i bine să se purceada cositul decât când luna este la *pătrare*, adecă atunci când nu-i nici nouă, nici plină și prin urmare când nu *se pișcă* (începe să crească sau să descrească), căci altfel este primejdie de ploaie.

Această frică de ploaie a făcut să se nască și alte credințe în popor. Prin unele părți se spune că dacă la cosit te mușcă un *furișor* (2) în timpul somnului, este semn că în curând va plouà ; în

(1) M. Lupescu în *Calendarul revistei «Ioan Creangă» pe 1911*, p. 165.
(2) *Pompilus viaticus* L.

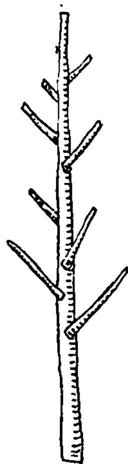
acest caz este bine prin urmare, să te scoli şi să te îngrijeşti de fânul cosit până atunci (1).

In ziua de *Paşti*, gospodarii trebue să se ferească dela somn, căci dormind vor avea parte de ploi multe la cosit (2).

Brazdele se lasă întinse spre a fi răsbite de soare şi pe partea de dedesubt. Când însă ele sunt într'atât de groase încât căldura nu le poate răsbate, ele *se întorc* cu furca pe partea cealaltă. Această muncă se numeşte *întorsul fânului*. După întors, brazdele sunt lăsate astfel până se usucă bine şi pe partea aceasta.

Intoarcerea brazdelor se face şi cu *grebla* sau şi cu *furca*.

Când însă fânul se coseşte în pădure, la munte mai ales, unde soarele nu-l poate bate decât prea puţin şi unde de obiceiu vremea este foarte ploioasă, uscarea fânului, a luţernei şi a trifoiului se face pe *prepeleciu*, *prepeleac*, *clenciu* sau *ploscoană*, care nu-i altceva decât un par cu mai multe *cloambe*, *colugi* (3) sau ramuri retezate (fig. 77). Aruncându-se peste acest prepeleac *pàlele* de fân, adecă acele bucăţi de brazdă, câte se pot luà odată cu furca, ele se opresc şi se prind prin cracii lui, unde vântul şi soarele le poate *bate* şi svântà mai bine.

Fig. 77.

Tot pe la munte, fânul se mai poate uscà şi în *ocniţe*, după cum am văzut că se obişnueşte cu ovăzul (4). Ocniţele au forma prismei triunghiulare, culcată pe o faţă. Scheletul i se face din prăjini lungi şi subţiri (fig. 72). Ocniţele, ca şi prepelecile stau pe fâneaţă sau în mijlocul semănăturii de lucernă necurmat, vara şi iarna (5).

Prin Ardeal se folosesc pentru această uscare un soiu de *capre* cari se numesc *pipirige* (6).

5. După ce fânul s'a uscat, brazdele se *adună*, adecă se strâng. Prin unele părţi ale Ardealului, a aduna fânul «când începe a se uscà», se numeşte *a corì* (7).

(1) Marian, *Insectele*, p. 229.

(2) Cred. Rom din Vicovul de sus, Bucovina, comunic. de d-l P. Cìrstean, stud. — E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 340, 930.

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 70

(4) Relaţiunile acestea se referă la jud. Suceava, fiindu-mi comun cate de d-l D. I. Farcaşanu, agronom în Zorleni-Tutova.

(5) Frumoase grădini cu astfel de prepelece şi ocniţe am văzut pe Valea Oituzului, şi mai ales în apropriere de Grozaşti.

(6) Viciu, *op. cit.*, p. 67.

(7) *Ibidem*, p. 35.

Adunatul are de scop să înlesnească încărcatul fânului, căci carul nu va fi oprit decât în puţine locuri pe bucată, iar pe de altă parte, fânul se poate uscà încă mai bine, fiind în acelaş timp ferit de ploaie, lucru care nu se întâmplă cât fânul stă *polog*, în brazde. Prin urmare mai întotdeauna întâiele grămezi de fân cari se vor face din brazde, nu vor fi prea mari, tocmai pentru ca vântul şi căldura să le poată pătrunde.

Cea mai mică grămadă este *pala*, porţiunea de fân care se poate luà pe coarnele furcii, băgând-o pe sub fân, sau cât se poate luà în coarnele furcii, vârînd furca în fân de sus în jos.

Din mai multe pale puse una lângă alta şi acoperindu-le cu alte pale, se face o grămadă care se numeşte *porcoiu*, dim. *porcoieş* (1), *copită*, *copiţă* (2), *porşor*, *paloanie*, *purculeţ* (3), *căpiţă*, *pârţioane* (4), *ploscă*, *porculeţ* (5), *purculete* (6), *plastă* (7), sau *clăiţă* (8).

Dacă porcoiul este mai mare, el se numeşte *porcan*, *basalic* şi mai întodeauna *căpiţă*. De obiceiu căpiţele se fac la câtevà zile după ce fânul a fost strâns în porcoaie şi are ca scop numai înlesnirea încărcatului, mai ales prin acele părţi de coastă sau pădure, pe unde carul nu se poate ridicà.

Un alt mijloc de a adunà brazdele este şi acela în care muncitorul se slujeşte de *greblă*. Cu grebla brazdele se fac *vălătuci*, rostogolindu-se dela un capăt, întocmai cum s'ar rostogoli un val de pânză. Când vălătucul s'a făcut îndestul de mare, se iea în furcă şi se face *căpiţă* (9).

(1) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 107: *porcoi*, cât fân pot luà doi inşi pe două prăjini.

(2) *Ibidem*, p. 98: *copiţă*, cât poate luà un om odată cu furca.— Viciu, *op. cit.*, p. 68.

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 65: ex.: «paloanele estea trebue să le aruncăm pe căpiţă, cu *ciolpăul*.

(4) *Vieaţa agricolă*, I, p. 1008.

(5) N. Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 79. Gâcitoarea porculeţului sau *copiţei de fân* este:

Ce e mare
Şi mai mare
Şi rădăcină nu are ?

(6) Viciu, *op. cit.*, p. 44.

(7) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 107: Grămadă mare de fân, în care intră 7—12 porcoaie.

(8) D. Dan, *Straja*, p. 46.

(9) Văzute în com. Hânţeşti, jud. Dorohoiu.

Când fânul de pe o bucată «se adună într'un şir lung spre a se face *boaghe*», se numeşte *coardă* sau *vândălag* (1).

In sfârşit, un alt mijloc de a adunà fânul grămadă, înainte de a-l cărà acasă sau de a-l adunà la locul unde va petrece iarna, când acel loc se află tot pe câmp, este căratul lui pe *prăjini*, *drugi*, sau *rude* (2).

Acest mijloc se întrebuinţează la munte şi pe locurile prăpăstioase. Fânul este pus pe cele două lemne şi cărat de cei doi inşi la locul unde trebue, întocmai cum se poartă năsălnia cu *capetele* (colacii şi coliva) morţilor. Câtimea de fân *câtă* o pot duce aceşti doi inşi, se numeşte prin unele părţi *rudaş* sau *boghiu* (3).

Dacă locul este înclinat, fânul se poate cărà pe drugi chiar şi de un singur om, care apucă de cele două capete ale rudelor, iar pe celelalte două le lasă să se târască pe pământ ca o sanie.

In deobşte la munte fânul se păstrează «sus» până când se lasă zăpezile mari şi numai atunci se aduce «de vale».

De obiceiu sub căpiţă şi peste căpiţă nu se pune nimic; aceasta nu se poate atunci când căpiţele sunt mari şi sunt menite să rămână peste iarnă în acelaş loc. Câte odată, ca sá se poate scurge lesne apa pe sub dânsele, li se pun dedesubt nişte *târşi*, — nuiele cu ramuri (4) —, sau se pune sub ele un prepeleac. O astfel de căpiţă, mai mică decât un stog, se numeşte în Bucovina *lipă* (5). Prin Ardeal aceste «clăi de fân de pădure» se numesc la singular *prepeleciu*, după numele lemnului subţire şi lung care se împlântă în pământ după ce ramurile i s'au curăţit (6).

6. Am pomenit că fânul câte odată nu se mai aduce dela câmp, ci se *clădeşte* în pădurea, dealul, poiana sau, în de obşte, pe locul unde a fost cosit. De cele mai multe ori însă, el se cară acasă.

---

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 35.

(2) Se pare că se numesc şi *ploscări*, sing. *ploscar*, «rude cu cari se apropie fânul de pari, ca să-l pună *căpiţă* sau *claie*» (Viciu, *op. cit.*, p. 68).

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 37.

(4) *Ion Creangă, op. cit.*, p. 419: «când se adună *pologul* (fânul cosit), se clădeşte mai întâiu ori în grămezi mai mici numite *porşori*, cari se cară de un om sau doi pe *druci*, până unde au a se clădì în *claie* sau *stog*, ori în grămezi mai mărişoare aşezate pe *târşi* (mici mesteceni cu ramuri cu tot), numite *căpiţi*, cari de obiceiu se cară cu boii».

(5) Comunic. de d-l P. Cârstean.

(6) Viciu, *op. cit.*, p. 70.

Căratul fânului se face cu carul. Carul are *drugii* pe cari îi cunoaştem dela caratul snopilor, cu deosebire că nu mai au *corlatele* alcătuite din *pretce*, ci acestea sunt înlocuite prin patru până la zece *ţepuşi*, pe cari le-am văzut întrebuinţându-se la căratul sămănăturilor cosite.

La cărat fân, ca şi la snopi, muncesc doi inşi: unul de jos, care duce carul din căpiţă în căpiţă şi apoi când ajunge, svârle fânul în car, iar altul stă în car şi *încarcă*, adecă aşează fânul. Cel de jos se slujeşte la aruncatul *palelor* de un *ţăpoiu*, iar cel din car are în mănă o *furcă*.

Intâiul iea fânul din căpiţă *pale-pale*, adecă pe una câte una, înfigând coarnele ţăpoiului cu vârfurile în jos şi atât cât socoteşte că va fi pala numai bună de ridicat în sus, unde cel de-al doilea o iea cu furca, «binişor şi 'ncetinel» ca să n'o strice, pe dedesubt, pe coarnele furcii sale, şi o aşează în ţepuşe sau acolo unde vede că trebue (1). După ce pune un rând de pale, le calcă cu picioarele apăsând cât poate mai tare.

Ca să se încarce carul în aşà chip încât să încapă fân mult şi să nu se răstoarne pe drum, se cere o îndestul de mare măiestrie.

După ce carul s'a încărcat, se greblează cu grebla sau cu furca, *se piaptănă* carul, cum se zice, ca să nu mai rămână nici un mănunchiu de fân prins slab, care să se scuture pe drum. Toată pieptănătura de pe car cât şi *greblătura* de pe *cositură*, *cosìrişte* sau *cosorìşte*, adică de pe locul cosit, se aruncă deasupra, în car.

In urmă carul se leagă.

De obiceiu legarea se face de-a curmezişul cu o frânghie, care are un capăt prins de inima carului; frânghia se aruncă peste car, când cel de jos trage mereu de capătul slobod al frânghiei, cel din car calca cu picioarele sau bate cu coada furcii peste frânghie, ca să se îndese bine fânul. Când fânul a fost bine strâns, funia se leagă tot de inima carului (2).

Numai când fânul este prea mărunt, se poate legà carul şi în lung de dinainte înapoi.

Acest fel de a legà însă nu este cel mai bun. Intr'adevăr, după ce se aruncă capătul frânghiei peste car, cât timp se trage de acest

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 64: *pală*, o furca de fân luată pături de pe car sau din căpiţa.

(2) Parţile Moldovei de jos.

capăt, se poate foarte lesne întâmplà ca fânul sa se aplece în partea aceea şi prin urmare întreaga câtime din car să se *şoldească*, «să se lese» şi carul să fie veşnic în primejdie de a se răsturnà.

Pentru acest cuvânt, în locul frânghiei se întrebuinţeaza un *drug* (1), care are legată la ambele sale capete câte o frânghie. Drugul se pune orizontal sau de-a curmezişul carului, iar cei doi inşi, tragând de o potrivă de capetele de funie, îndeasă fânul drept în jos. Când fânul s'a îndesat atât cât s'a putut, funiile se leagă.

Prin unele părţi din Ardeal, căratul fânului se face cu un fel de sanie care se numeşte *trahlă*; aceasta însă se aşează pe *dricuri* (cele patru roate dela car) (2).

7. Ca şi paiele cerealelor, fânul şi celelalte *cosituri* se aduna în *arii*, *ării* sau la *harmàn* (3), cari sunt în marginea satului sau în afară de sat, — când satul este des, — ori în mijlocul satului şi pe lângă case, prin grădini, — când satul este rar. In acest din urmă caz, un colţ din grădină se îngrădeşte şi, sub numele de *ţarc* sau *ocol*, slujeşte ca loc pentru păstratul nutreţului.

Căruţele sunt aduse pe rând la *clădiş* (4), cum se zice prin jud. Vâlcea locului unde se vor face clăile. Acolo, din mai multe cară sau căruţe (de fân), sau ghiociuri, dacă se cară cu acestea, — se va face o *claie*, care se mai numeşte şi *clădiş* (5), *fârcitura* (6), *copită* (7), *stog*, *şură*, *şiră* sau *gireadă*.

La clădit, cel ce aruncă fânul se slujeşte de o furcă, dar mai ales de un *ţăpoiu*; când claia se înalţă, se foloseşte *ţurchinarul* şi tocmai la urmă *vârfarul*, cari sunt tot nişte ţepoaie cu cozile lungi.

De obiceiu *claia* are forma din fig. 78 şi se compune dintr'o parte scurtă, cilindrică *ab*, care se numeşte *talpă* (8), *fundac* sau

(1) Comunic. de d-l A. Moisei din Nemţişor, jud. Neamţ: *Drug*, un par cu care se leagă fânul, când se aduce cu carul de pe câmp.

(2) Viciu, *op. cit.*, p. 86.

(3) Comunic. de d-l M. Lupescu, Zorleni, jud. Tutova: *Harmàn*, locul unde se strânge fânul pentru iarnă.

(4) Candrea, Densuşianu, Speranţa, *Graiul nostru*, I, p. 37: *Pologul* se strânge în *copiţă* şi copiţele se duc la *clădiş* şi se fac *clăi*.

(5) Vârcol, *op. cit.*, p. 91.

(6) Viciu, *op. cit.*, p. 42: *fârcitură*, capiţă (capiţă ?) de 4—5 cară de fân.

(7) C. Rădulesu-Codin, *O samă de cuv.*, p. 21.

(8) Jud. Dorohoiu.

pòdină (1). La unele clăi, fundacul poate fi şi mai înalt. Deasupra acestei părţi se află o alta hemisferică, de o rază mai mare ca baza, *cd*, având adesea în *c* un fel de *streşină*, spre a face ca apa de pe claie să nu se scurgă pe talpă, ci în afară de dânsa. Această parte se numeşte *mijloc*, *miez* sau *pântece*, deasupra căreia în *e* se află *vârful*, *pieptul* sau *creştetul* (2).

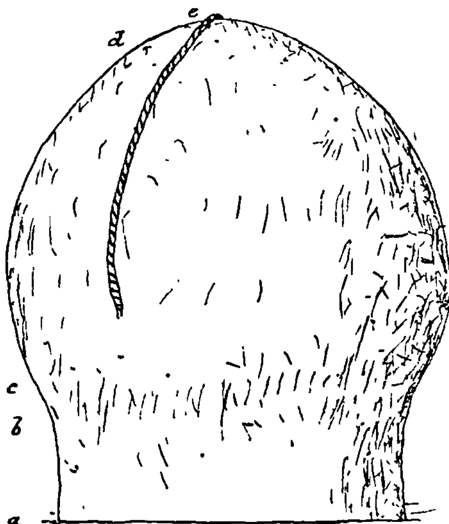

Fig. 78.

Ca şi încărcatul fânului în car, *clăditul*, *clăitul* sau *făcutul* clăilor cere o deosebită măiestrie dela care atârnă păstrarea fânului. Din clădit unii oameni îşi fac o adevărată meserie (3).

De obiceiu, sub claie nu se pune nimic; unii însă pun paie vechi,

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 68.—Creangă, *op. cit.*, p. 436—7: «*podină*, partea *stogului* de fân cam pân' aproape de jumătate şi atât de înaltă cât poţi ajunge să dai fân la *clădit* cu furca sau cu *ţăpoiul* şi mai pe urmă, după ce se înălţează, cu *trupinarul*».

(2) Adaugem şi aceste amănunte nehotărîte din C. Rădulescu-Codin: *O samă de cuv.*, p. 24: *curetic*, *cureac*, o parte dintr'o copită. Viciu, *op. cit.*, p. 26: *căpiţă*, picior de claie.

(3) In această privinţă iată o povestire culeasă din com. Ţepu, jud. Tecuciu, dela Zamfir G. Rugină: «Rămas-a din neam în neam la Rugineştii (alde Rugină) din Ţepu în minte, o întâmplare de pe când veniau în ţara Moldovii Tătarii. Odată trecând pe aici, prinseră mulţi robi, între cari şi pe unul de-alde Rugină. Numele lui s'a prăpădit în vânzoleala anilor, dar spusele despre dânsul nu s'or şterge niciodată. Ci-că Rugină ista erà meşter, nevoie mare, de făcut *clăile de fân* şi de asta l-ar fi luat Tătarii în ţara lor, unde nu-l puneà la altă treabă decât la asta, cu toate că chiar aşà de uşoară nu erà.

A stat el vreo doi ani acolo, când într'o vară, pornind el o claie de fân mare şi minunată, începù s'o dureze numai pe de lături de 40—50 de stânjeni, iar pe dinăuntru o lăsă goală. Tătarii de jos tot îi svârliau cu ţepoaiele pale de fân, pe cari cel Rugină le puneà pe de mărgini; iar când înseră bine, spuse Tătarilor că el rămâne sus, s'aştepte răsăritul lunii, să mai aşeze pe ici, pe colo, şi cum i-a face vârf clăii, s'o da jos.

Acolo a mai stat el ce-a mai stat, şi lăsându-se în jos, pe inima clăii, şi-a făcut loc pe dedesubt şi a pierit în pustietatea tătărească, de unde se strecură cum putù şi venì în sat, la Ţepu lui».

crăngi de copaci şi câte odată chiar rădăcini de copaci, scoase din pădure, peste cari pun leţuri, scânduri sau lemne lungi, iar deasupra acestora se clădeşte claia. Acest chip de a clădì este foarte bun, căci ploile şi «*reveneala* pământului» nu strică nimic din fân.

Pe alocurea, spre a ferì clăile de fân de stricăciunile vitelor, fac împrejurul tălpii, înainte de a începe clăditul, un *ţarc*, *ţărcoteiu* sau *gard* de nuiele (1).

Dacă locul este *prăvălatec*, ca să nu iea apa fânul pe dedesubt, partea care ar trebuì să fie mai joasă este ridicată prin lemne.

Facerea vârfului la claie se numeşte *vârfuit*, verbul a *vârfuì* (2), iar cel ce clădeşte vârful se chiamă *vârfar* (3).

In vârful clăii se înfige adesea câte o *ţepuşă* ca să-l ţină mai temeinic, sau se pun nişte *prăjini* sau *prăştini*, legate două câte două. In Transilvania aceste prăjini se numesc *posme*, sing. *posmă*, sau la sing.: *paiengin* şi *paiangăn* (4).

Prin alte părţi, cum bunăoară am văzut prin ţinuturile de sus ale Moldovei, se pun, în loc de prăjini, nişte funii împletite din două viţe, tot de fân sau de *curmeie*, — vrejuri, — de bostan sau dovleac.

Când claia este astfel gătită, se piaptănă cu furca sau cu grebla, ca să nu rămână mànunchiuri sau paie de fân pe cari vântul să le poată *sburà* cu uşurinţă.

Câte odată numai, şi numai la gospodarii bine *cuprinşi* sau proprietarii mari, în loc de clăi sau stoguri, se fac *şuri* sau *şire* de fân, de forma celor de snopi.

Scuturătura de fân, adecă acele firişoare mărunte şi flori, cari rămân pe fundul carului, când se cară, se mai numeşte şi *stroh* sau *stroh de fân* (5); ea se strânge cu acest prilej deoparte, păstrându-se ca hrană pentru găini, sau ca un preţios material medical în feredeiele sau băile celor slabi trupeşte (6).

---

(1) D. Dan, *Straja*, p. 46: «In această ocupaţiune (facerea fânului) desvoaltă ei (locuitorii din Straja-Bucovina) o mare dexteritate. *Stogurile* se clădesc în jurul unei *prăjini* lungi înfipte în pământ. Fânul nu se aşează pe pământul gol, ci pe o *podină* de *druci*, cari se pun pe trei căpătâie. Imediat după clădire se ocolesc stogurile jur-împrejur cu un gard de răslogi».

(2) *Şezătoarea*, V, p. 171.

(3) *Vieaţa agricolă*, I, p. 90, dacă nu cumvà va fi o greşeală.

(4) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 104.

(5) In Transilvania, după Viciu, *op. cit.*, p. 80, *strohul* este «fânul mărunt şi putred».

(6) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 440.

Prin alte părţi, şi mai ales pe acolo pe unde fânul nu se găseşte în mare cantitate, în părţile muntoase unde fânul n'are vreme să se usuce, deoarece nu poate sta pe pământul pururea umed, căpiţele sau *copăiţele* se fac prin copaci, despre cari un călător englez prin Muntenia se miră în deajuns prin 1827 (1).

Tot cam astfel sunt şi *pătiucurile* (2), *pătuiagurile* (3) sau *pătulele* cari au *funduria* (4).

In sfârşit fânurile şi toate nutreţurile se mai pot păstrà şi în *măietori*, *măierişti* sau *şuri* (5). Prin judeţul Bacău, şurile sunt făcute din bârne orizontale încheiate pe la colţuri, sau,—când laturea lor este prea lungă, — în nişte uşori. Partea de sub pod cuprinde de obiceiu două despărţituri: una cu păretele din fund sau cu trei păreţi slujeşte ca adăpost pentru uneltele gospodăriei şi altă parte, închisă din toate părţile, având în mijlocul unui părete o uşă, slujeşte ca şopron pentru vite, vara şi iarna.

Grinzile de deasupra păreţilor ies mai mult în afară. Peste ele se pun alte 5—6 grinzi, formând astfel *podul şurii* pe care se sprijină coperişul de *şindilă* ce are o gură într'o parte sau în mijlocul feţei trapezoide, pe unde fânul sau cositura se vâra cu furca şi se aşează. Acolo nutreţul se usucă foarte bine.

CAPITOLUL II.

Cânepa şi inul.

1. *Cânepa*, care pare a se mai numì prin judeţul Mehedinţi şi *groasă* (6), are aproape aceeaş cultură sau *rost* ca şi *inul*; prin urmare tot ce se va vorbì despre cânepă, se va referì şi la in. Cu privire însă la suprafeţele de cultură, numai îndemnurile sunt deo-

---

(1) Ap. «*Ion Creangă*», III, p. 354: «Trebue menţionat contrastul izbitor pentru călător, între bordeiele săpate în pământ cu un acoperiş mizerabil de paie, şi casele suspendate în aer [!] ca ale Indienilor din Paraguai. Am văzut câtevà *copăiţe* de fân ridicate la fel. Astfel de bordeie subterane mai văzusem în Transilvania, dar copăiţe şi colibe în aier nu mai văzusem până acì.»

(2) Gâcitoarea vâlceană în Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 277: *Patru oameni* poartă toţi *o căciulă*. — Vârcol, *op. cit.*, p. 97.

(3) Auzite în com. Zlătărei şi Ştefăneşti, jud. Vâlcea.

(4) Viciu, *op. cit.*, p. 44: *Fundurie, podină* la pătulul de fân, când se gată fânul din pătul, de rămâne numai cu un *purculete* pe fundurie».

(5) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 102.

(6) Vârcol, *op. cit.*, p. 93.

sebite: Cânepa se cultivă de mulţi şi pe suprafeţe mici (1), pentru a scoate dintr'însa materia textilă, pe când inul se seamănă mai ales de proprietarii mari pe suprafeţe întinse pentru sămânţa lui din care se scoate uleiul respectiv. La culesul inului, proprietarii chiamă oamenii satelor învecinate la cules, dându-le în schimbul lucrului firele de in, cu cari de altfel n'au, sau nu ştiu ce să facă.

2 Cel mai bun pământ pentru cânepă trebue să fie *gras*, adecă *mâlos*; de aceea *cânipăriile* sau *cânipiştile* (2) sunt totdeauna pe văi sau pe malul apelor. Când aşezările omeneşti sunt departe de aceste locuri, cânipăriile pot fi în mijlocul sau în capătul unei ţarine de *pâne măruntică*, deoarece pe-acolo nu vor paşte vite şi prin urmare nu le vor strică după ce se vor cară snopii de pe mirişte.

Când însă satele sunt aproape, cânipăriile se fac de obiceiu într'un capăt al popuşoilor, deoarece paza ţarinii de popuşoiu ţine până târziu, când recolta cânepii este sfârşită. In orice caz, oamenii se înţeleg din vreme asupra locului unde îşi vor face cânipăriile, spre a fi înlesniţi cu privire la paza de vite.

Pentru o casă cu un număr de suflete mijlociu, 7 sau 8 prăjini de loc sămănate cu cânepă, ajung; trebueşte prin urmare cam o prăjină de loc de fiece suflet. Aici întră şi cânepa care se dă celor ce n'au loc de sămănat, în schimbul ajutorinţei la lucru.

Sămănatul se face de obiceiu prin Maiu, după ce pământul a fost arat mai dinainte, după ce a fost lăsat câtevà zile şi după ce în urmă a fost săpat cu sapa ca să se sfărâme sau să se *sdruşească* şi cei mai mărunţi bolovani.

Pentru sămanatul celor şapte prăjini, trebue 8—10 baniţi de sămânţă de cânepă, dupa cum gospodarul vrea să-i răsară cânepa mai deasă sau mai rară.

Oricum, cânepa se seamănă atât de deasă, încât «s'o poată linge boul».

După ce s'a sămănat, pământul se netezeşte bine pe deasupra cu sapa.

Prin unele părţi din Gorj, după sămănare gospodarii pun câte un copil ca s'o păzească de vrăbii, *cincìzi* şi *presuri*, cari de obiceiu scurmă pământul şi ciugulesc sămânţa. Acest păzitor iea câte o

(1) Am văzut totuş în toamna anului 1911 câmpii întregi sămănate cu cânepă, prin jud. Roman şi Vasluiu.

(2) Din com. Mănăstireni, jud. Botoşani, comunic. de d-l D. Gr. Furtună : *cânichişte*, loc gras pe la capătul ogoarelor, mai ales unde se seamănă cânepă.

blană şi un ciocan de lemn şi toată ziua bate împrejurul locului ca să nu vină pasările. Paza aceasta ţine cam două saptămâni.

Alţi gospodari pun beţe pe marginile sămănăturii, le leagă capetele cu nişte sfori şi pe sfori atârnă bucăţèle de hârtie, pentru acelaş lucru.

Blăstămul paserilor cari vin la sământă este acesta:

Heà, heà,
Păsărică, păsăreà,
Nu mâncà cânepà,
Că te mâncă inimà! (1)

Prin unele părţi «în ziua de *Vartolomeiu şi Vârvara* se seamănă un rând de cânepă, după ce s'a sămănat încă un rând la *Blagoveştenie*, apoi la *Constantin şi Elena*, iar dela *Onofreiu* înainte nu se seamănă nici *hlandani* batăr» (2).

3. Cânepa fiind deasă şi subţire şi crescând repede, *înăduşă* sau *înneacă* aproape toate soiurile de buruieni cari ar răsărì odată cu cânepa. Prin urmare *bucata* sau *capàtul* de cânepă este aproape în totdeauna *curat* sau *curată*. Dintre buruieni, numai *hòlbora* sau *vòlbora* poate creşte printre cânepa deasă, învălătucindu-se pe fiirele ei.

Cu privire la această buruiană prin Bucovina se crede că nu-i bine să fie plivită, deoarece este primejdie pentru respectiva gospodină să-i moară bărbatul (3). Inţelesul acestei credinţe însă ar fi că prin plivire cânepa mai mult ar suferì decât i-ar priì.

4. Cânepa fiind atât de trebuincioasă pentru pânza ce se foloseşte în casa unui gospodar, este firesc deci ca întreaga sarcină a cânepii şi inului să fie lăsată pe seama femeii care va fi pururi «cu grija'n spinare».

Pentru ca să crească frumoasă cânepa, femeile românce de pretutindeni au de obiceiu sà dea preotului câte un *fuior răghilat* şi *periat* când acesta vine prin casele *poporănilor* săi cu molifta ajunului Crăciunului sau al Bobotezei (4). Tot ca să le crească din îmbielşugare cânepa, prin Bucovina femeile se adună şi cinstesc băutură în ziua de *Spolocanie*, adecă a doua-zi de lăsatul secului de

(1) Comunic. de d-l I. I. Ciuncanu, com. Vâlcelele-din-Topeşti.

(2) C. D. Gheorghiu, *Calendarul femeilor superstiţioase*, p. 76.

(3) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 1070.

(4) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 200—1; a se vedeà acolo şi alte însemnări ale acestui fuior.

postul cel mare (1). Prin alte părţi şi tot în acest scop, femeile caută neapărat să meargă la biserică în ziua de *Duminica Floriilor* spre a luà mlădiţe de salcie, ca să le pună în case pe la icoane (2). Prin altele, gospodinele socotesc de nevoie să-şi trimită fetele să tragă de funia clopotelor dela biserică în ziua de Paşti (3). In Bucovina, femeia care doreşte să aibă cânepa frumoasă, când face la Paşti focul pentru pască, pune pe cuptor sămânţa de cânepă care este menită să fie sămănată în primăvara aceea (4).

In afară de aceste practice, femeile serbează cu nelucru desăvârşit sau se feresc de anumite ocupaţiuni în anumite zile, pentru ca *piatra* sau grindina să nu le strice cânepa. Astfel dela *Crăciun* şi până la *Bobotează*, femeile nu pun furca în brâu spre a toarce, iar *Cele nouă Joi* de după Paşti se păzesc ca orice zi de sărbătoare, pentru ca *piatra* să nu le *bată* cânepa şi celelalte sămănături (5). Prin unele sate din Bucovina, cu acest scop nu se serbează decât *Joia a nouă* (6).

Ca să le crească mare şi frumoasă cânepa, prin unele părţi din jud. Tutova se obişnueşte ca femeile şi fetele, atunci când văd cea dintâi *rândunică*, să svârle o mână de ţărână în sus, crezând prin aceasta că le va creşte cânepa atât de înaltă, cât de mult s'a urcat ţărâna (7).

In Bucovina, unele gospodine, ca să le crească frumoasă cânepa, pun sămânţa sub faţa mesei de *Ajunul Bobotezei;* altele în această zi torc pe fiecare fus câte un fir, ca să nu le găsească Boboteaza goale; altele se îngrijesc ca de Bobotează să aibă toate *călepile* spălate, căci dacă vecinele duşmance le-ar vedeà nespălate, le-ar vrăjì şi în chipul acesta cânepa n'ar mai creşte cum se cade; altele nu *bat* cămeşile cu maiul, până când nu tună; altele beau şi joacă la Sf. Vasile, zicând că joacă fusul şi furca; unele joacă şi la lăsatul secului de postul mare, şi «dacă n'ai cu cine, măcar singură să tropăieşti!»; alte gospodine seamănă cânepa în zi de post, aruncând cu sămânţă încă şi *fărămături* şi gaoci de ouă dela Paşti; altele, spre a le fi cânepa moale şi multă, când o seamănă se ung pe mâni cu

(1) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 4.
(2) *Ibidem*, p. 265.
(3) *Şezătoarea*, II, p. 196. — Marian, *Sărbătorile*, III, p. 114.
(4) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 339.
(5) T. Pamfile, *Sărbătorile de vară*, p. 4.
(6) Dat. şi cred. Rom. din Straja, comunic. de d-l D. Dan.
(7) Dat. şi cred. Rom. din com. Schineni, comunic. d. d-nii fraţi Kahu.

unt, iar când se întoarnă acasă dela sămănatul ei, caută sa mânânce *scrob*, ca să le fie cânepa galbenă; tot spre acest scop, altele se ung la *Sânzienii* cu *slănină* ori cu *unt* pe mâni, ungând şi cânepa de pe ogor în patru cornuri; altele nu lasă furca goală după ce li s'a isprăvit caierul, ci caută să lase pe furcă măcar aţa, iar în cel mai rău caz, se scuipă pe lemn; dacă pun pânză, se silesc ca să nu le apuce noaptea cu sulul gol, ci se trudesc să-l *învelească* cu urzeală, iar dacă aceasta nu se poate, sulul se înveleşte, adecă se acopere cu orice; «când mântui pânza, la toate celea se lasă câtevà fire de uruioc, să nu fie goale, şi la vatale, şi la iţe, şi la spată, ca să deie Dumnezeu să tot fie. Şi la *bătălău* se lasă câte o leacă de buci, şi la meliţă, şi la perie o leacă de *pacişe*, şi'n raghilă, — nu se lasă goale, ca să mai dea Dumnezeu cânepă». Alte gospodine cred că e de nevoie să toarne apă pe *urzitoare*, după ce au isprăvit de urzit, ca să nu fie vara secetoasă pentru cânepă; altele spre acelaş scop udă tălpigele şi spata, după ce au isprăvit de ţesut (1).

In Ardeal, «ca să se ştie de s'a face *cânepă* şi *grâu* peste an, de ajunul *Bobotezei* fac femeile o păpuşă cu două *lumânări*, le leaga cu testemel împrejur şi pun de toate mlădiţele de copaci la legătoare, le aprind pe masă când vine preotul, şi după ce se duce le stâng: una în grâu şi alta în cânepă. Şi de care sământă se prinde mai mult de lumânare, de aceea se face peste an. Lumânările, aşà cum sunt, se pun în cuiu şi stau o săptămână; atunci le desleagă, zicând că desleagă cununiile, — că până atunci nunţi nu se pot face. Mlădiţele le dau apoi la vite, să le mânânce» (2).

In sfârşit prin unele părţi se crede că numărul de *chite* de cânepă, pe cari le va face o gospodină, poate fi prevestit de numărul *cocoarelor* pe cari le vede întâiu acea gospodina (3).

5. In afară de grindină sau de piatră, care poate strică cu desavârşire cânepa, de cea mai mare primejdie sunt şi *pasările*, printre cari mai ales se socot *vrăbiile*. Din această pricină, prin unele părţi din Bucovina se crede să spre a le îndepartà este bine ca la ajunul *Bobotezei*, femeiele să pună prin pari din felurile de bucate ce au fost sfinţite pe masă de către preot, precum ar fi *vărzarele*, *gălu-*

(1) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 1058-60.
(2) *Ibidem*, p. 1058.
(3) Cred. Rom. din Schineni, jud. Tutova, comunic, de d-nii fraţi Kahul.—*Şezătoarea*, I, p. 277.

ștele și *perjele* (1). Până una-alta însă, înfig bețe înalte în cânipărie și în vârful acestor pun cioare împușcate, palării, căciuli și haine vechi, sau alcatuesc din aceste lucruri niște adevarate chipuri de oameni, spre a sperià vrăbiile, sticleții, grangurii și pe celelalte pasări stricătoare. Acele *sperietori* sau chipuri de oameni se numesc și *momâi* sau *păuze* (2).

6. La un fir de cânepă deosebim *rădăcina*, *firul*, *bățul* sau *paiul* cu frunzele lui și *floarea cu frunzele* care se numește *sglăvoc* sau *muc*, mai ales la *cânepa de toamnă*,—acele fire cari *leagă* și prin urmare fac sămânță. Prin Banat floarea cânepii se numește *plosconiță* (3), iar prin jud. Muscel i se zice câte odată și *măciucă*.

7. Firele de cânepă poartă mai multe numiri:

Hlandànii sing. *hlandàn*, cari se mai numesc și *hlandàri*, sing. *hlandàr*, *hăldani—hăldan*, *hàlduri—hàldur* în Ardeal (4); *aldani—aldan* (5) sau *clandàni—clandan* (6), sunt firele de cânepă crescute în lărgime, la larg, cari prin urmare vor fi foarte desvoltate, având nu numai un fir subțire și simplu, ci un trunchiu gros cu o mulțime de ramuri, fiecare cu câte un sglăvoc în vârf. Hlandanii se seamănă mai ales prin *popușoaie (porumbiște, cucuruzi)* și *bostănărìi (păpănărìi)* pentru a scoate dintr'înșii sămânța trebuincioasă pentru a sămănà cânepa prin acele locuri pe unde cânepa va crește de un stat de om, în mijlocie, deasă, și prin urmare pe acolo pe unde dânsa va da numai fire bune și multe, iar nu și sămânță.

Acești hlandani se taie cu secerea pe la sfârșitul lunii lui August, se pun la uscat și se bat pentru sămânță, după cum vom vedeà.

Cânepa de toamnă (cea femelă) este cea care rămâne verde până când se culege; ea face sămânță în *sglăvoc* sau *muc*. Pentru acest cuvânt prin unele părți (7) ea se mai numește și *cânepă mucoasă*.

Cânepa de vară (masculă) este cea care înflorește și îngălbenește pe timpul secerii; ea crește mai înaltă ca cea de toamnă. Cu privire la aceasta, iată ce ne spune o legendă bucovineană:

---

(1) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 165.
(2) C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuv.*, p. 57.
(3) Marian, *Nașterea la Români*, p. 38.
(4) Viciu, *op. cit.*, p. 48.
(5) Jud. Dâmbovița.
(6) *Șezătoarea*, V, p. 47.
(7) Jud. Iași, satul Româneşti, dict. de d-l V. Dorin.

Se zice ca odată *cânepa de toamnă* a îmbiat pe *cea de vară* la biserică, zicându-i:

— Hai, soro, la biserică!

Iar cânepa de vară i-a răspuns:

— Apoi de ce să mai merg degeaba; eu sunt destul de înaltă și-o văd și de aici destul de bine; tu, fiind scurtă, n'o poți vedeà; de aceea poți merge și singură.

Iar cânepa de toamnă i-a răspuns supărată:

— Apoi dacă așà ți-i vorba, nici Dumnezeu să nu-ți ajute ca să mergi și să vezi și tu biserica.

Din această pricină se crede că a rămas obiceiul ca la crucea preotului să nu se dea fuior de cânepă de vară. Și apoi, fiindcă această cânepă nu rodește, se crede că nu-i bine să se lege *buricul* unui copil la naștere cu ață făcută din tortul ei, căci astfelel acel copil va fi sterp în căsnicia lui (1).

Porghicii, la sing. foarte rar *porghic*, numiți și *poghirci* (2), în Ardeal *podbici*, *poșomogi*, *bârzoci* (3), iar prin unele părți din Țara-Românească, *bobirci* (4), sunt firele de cânepă cari n'au putut crește mari, proveniți fiind din firele de cânepă cari au răsărit mai în urmă. Ei stau sub cânepa mare cum stă puful sub penele unei pasări. Ca și cânepa, sunt și dânșii de două feluri: *porghici de vară* și *porghici de toamnă*.

8. *Culesul cânepii* este așteptat cu mare nerăbdare și cu mai mult interes de către gospodină, pentrucă dela cules începe adevăratul lucrul al cânepii, care, cu voie ori fără voie, trebue dus până la capăt. Intr'adevăr, dacă nu se culege cânepa la vremea ei, în câtevà zile firele *se trec*, *se topesc*, adecă se usucă peste fire și nu se mai poate înțelege nimic de dânsele. Dacă s'ar întâmplà una ca aceasta, pe respectiva gospodină «ar arătà-o toată lumea cu degetul». Dacă o culege, trebue neapărat să o *topească* în apă și apoi iarăș să o mèlițe și să o lucreze, fiindcă nimic nu-i mai de batjocoră pentru o femeie decât atunci când își lasă cânepa «baltă.»

Deci cu culesul începe grija pentru gospodinele harnice și chinul

(1) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 1059. — Varianta am întâlnit-o la *secără*.

(2) Jud. Iași, satul Româneşti, dict. de d-l V. Dorin.

(3) Viciu, *op. cit.*, p.19,

(4) Culegere din Goleștii-Badii, jud. Muscel.

pentru cele leneşe. Unor asemenea femei ca cele din urmă, vecinele lor le strigă în Ardeal:

Frunză verde de dudău,
Sărmane bărbatul meu,
Eşti nebun şi *meteleu:*
Cârepa mi-ai *sămărat* (1)
Boala'n oase mi-ai băgat.
Da' iea coasa şi-o coseşte,
De boală mă ispăseşte! (2);

sau:

Bărbate, cânepa-i coaptă,
Eu-s bolnavă de-s moartă!
Dar iea coasa şi-o coseşte,
De boală mă mântueşte! (3).

sau:

— Foaie verde sămulastră,
Nevastă, cânepa-i coaptă
Şi tu dormi, dormire-ai moartă!
— Foaie verde foaie lată,
Omule-s bolnavă, moarta
Şi cânepa noastră-i coaptă!
Iea coasa şi gresià
Şi-mi coseşte cânepà,
Fă-o apoi *măldărèle*
Şi mi-o pune pe coşere,
Doar mi-o mai trece de şele (4).

Culesul începe cu cel al *cânepii de vară*, care se face pe la sfârşitul lunii lui Iulie. La acest soiu de cânepă, gospodinele ţin foarte mult, fiindcă din firele lui se dobândeşte un fuior mai alb şi mai tare decât din firele scoase din *cânepa de toamnă.*

Culesul se face prin smulgere, adecă prin tragerea firului drept în sus. Pe uscăciune şi pe căldură, când pământul este tare, culesul este foarte anevoios, din pricină că firul se rupe, deoarece în pământ se ţine prea mult. Un fir îndoit sau rupt nu este bun ca firul întreg, căci mai târziu nu se va topì cum se cade; afară de aceasta, orice bucată ruptă şi rămasă în pământ este o pagubă. In această privinţă, iată ce ne spune o pişcătură basarabeană:

De-ar venì [şi] Sâmbată,
Milo, sărmănà,
Să-mi mai văd ibovnicà
Cum culege cânepà!
Şi-o culege mai de sus,
Să nu-i trebuească fus! (5).

Cânepa de toamnă se culege de obiceiu cam peste o lună dela culesul celei de vară. Acest cules este mai uşor. Dacă la cea dintâi

(1) Rotacisme: *cârepă*—cânepă, *sămărat*—sămănat.
(2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 93.
(3) *1000 doine*, p. 209.
(4) Comunic. de d-l I. I. Ciuncanu, com. Vâlcele-din-Topeşti, jud, Gorj.
(5) G. Madan, *Suspine*, p. 53—4.

trebuià să despartă cu încetul firele de cânepă de toamnă spre a apucà pe cele de vară, întinzându-se cât mai mult, spre a nu călcà prea mult pe cea verde, la aceasta din urmă culesul se face dearândul, dela un cap la celălalt al bucăţii. Firele se trag tot drept în sus, dar se pot apucà în mână câte mai multe odată.

Când pământul este prea tare, această cânepă se taie şi cu sapa dela faţa pământului, sau chiar un deget, două din pământ. Unul o apucă în mâni şi altul o taie cu sapa. Sământa ce se va scuturà va fi, oricum, mai puţină decât aceea ce s'ar pierde căutând să se *smâncească*, să se smulgă brusc firul din pământul tare.

Prin unele locuri, cânepa aceasta se coseşte chiar cu o *coasă* cu coada scurtă numită *tarpàn*. De secerat, am spus, se seceră numai hlandanii şi «cânepa se taie cu secerea numai când vrei să-ţi baţi joc de darul lui Dumnezeu, care te va ocolì de bună seamă la anul».

Porghicii, atât cei de vară, cât şi cei de toamnă, se culeg odată cu cânepa de toamnă, şi la un loc, când cânepa de toamnă nu este înaltă. Când aceasta este înaltă, porghicii se culeg «*de bàşca*» sau «*de başcà*», adecă deoparte.

După ce cânepa s'a ales, se leagă la un loc mai multe fire, atât de multe câte se vor puteà cuprinde în palme, punând degetele vârfuri în fârfuri. Un mănunchiu astfel făcut se numeşte *mănuşă*, *munuşă*, *măruşă* sau *maldăr*; aceste din urmă două numiri se aud prin unele sate din jud. Muscel (1). Mănuşa se socoteşte ca unitate de măsură la numărătoarea cânepii.

Fig. 79.

Fig. 80.

Mănuşa cânipii de vară (fig. 79) se leagă în trei locuri, după ce firele i s'au aşezat rădăcină la rădăcină. La mănuşa cânepii de toamnă, legătura se face numai sub sglăvoc (fig. 80). Porghicii se leagă într'un singur loc.

Mănuşile se leagă cu porghici, 4—5 fire răsucite,—sau la nevoie cu câtevà fire de cânepă măruntă şi mlădioasă, cari deasemenea se răsucesc şi se *supun* ca şi *legătoarea* snopilor.

Intrebând pe o femeie despre câtimea cânepii făcute într'o vară, îţi răspunde îndată, arătându-ţi numărul mănuşilor din fiecare soiu de cânepă: «80 de mănuşi de vară, 112 de toamnă şi 23 de porghici».

(1) Culegere din Goleştiii-Badii, dict. de d-l D. Mihalache.

Mai adesea însă îţi spune numărul *chitelor*. O *chită* de canepă are de obiceiu 12 mănuşi; unele gospodine însă socotesc chita de 13 mănuşi.

9. Dupa ce s'a cules şi s'a făcut mănuşi, cânepa de toamnă este dusă acasă; cea de vară se porneşte deadreptul la apă spre a fi topită, dacă este bine uscată.

Manuşile de cânepă de toamna se fac gramezi-grămezi, sglavoc peste sglavoc şi este lăsata astfel două sau trei zile ca să se *dubească* (pron. pop: *dughească*). Prin alte părţi, făcându-se tot astfel, se zice ca se pune cânepa *glugă* la *dospeală*. Prin dubire sau dospire, pleava care ţine închisa samânţa cânepii putrezeşte, iar dupa uscarea mănuşilor, se poate scuturà mai uşor.

Spre a le uscà, mănuşile de cânepa se pun prin parii gardului sau li se desfac firele în trei parţi şi se pun astfel «în picioare», în bătaia soarelui pe faţa ariei sau prin grădini, unde se păzesc de pasarile de casa şi de cele «ale cerului».

Adesea dubitul şi uscatul, şi în acest caz şi batutul, se face pe bucată, pe loc.

După ce cânepa s'a uscat, *se bate*; bătaia constă în a lovì cu un beţişor sglăvoacele mănuşilor.

Prin jud. Gorj, cânepa de toamnă se bate cu *maiu* sau cu un *pilău* de lemn, pe un *butiuc*, tot de lemn (1).

Samânţa amestecată cu pleavă pică pe un ţol, de unde se va vânturà uneori, cum vom vedeà că se va face cu fasolele; de cele mai multe ori însa, acest ameştec se cerne cu un fel de ciur cu găuri mari, care se numeşte *dârmoiu*, *dârmon* sau *dârmoniu:* jos vor cadeà seminţele de cânepă, iar *pleava* care se mai numeşte şi *buc* (2), *pòiu*, pl. *poiuri*, *goz*, *gozomat*, *huc* (3) sau *posconiţă* (4), rămâne în ciur şi se aruncă, după ce se mai freacă în mână şi se mai încearcă la cernut.

După batere, mănuşile de canepa de toamnà se desfac din lega-

(1) Comunic. de d-l I. I. Ciuncanu, com. Vălcelele-din-Topeşti.

(2) *Şezătoarea*, II, p. 151: *buc*, pleava ce rămâne după baterea cânipii şi a inului.

(3) Din Jud. Botoşani, comunic. de d-l. D. Gr. Furtună: «pleava ce ramâne dela vânturatul cânipii (şi a inului, fasolei, bobului, grâului)».

(4) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 104: «pleavă în care se află sămânţă de cânepă».

turi şi se întocmesc din nou, batându-se la rădăcină, adecă se fac întocmai ca şi cele de cânepă de vară.

Hlandanii se bat şi ei, întocmai ca şi cânepa de toamnă şi apoi se fac mănunchiuri.

Porghicii numai se usucă.

Sămanţa de cânepă se pune în saci, *uleie*, *postăvi* sau alt vas, după ce se mai usucă.

Când toate acestea s'au isprăvit, cânepa se duce la *topit*, cu care se începe industria casnică a cânepii (1).

CAPITOLUL III.

Pepenii, bostanii şi castraveţii.

1. *Pepenii*, în general, cari se cultivă, sunt de două feluri: unii au coaja tare, groasă, verde în secţiune, iar la suprafaţă pot fi albi, gălbui, verzi, cu sau fără pete ori dungi; coaja nu se mănâncă; *miezul* le este alb, gălbuiu, roşu sau se înfăţişează cu alte colori mijlocii. Celălalt soiu are coaja mai moale, subţire, de coloare albă sau galbenă, când ajunge la maturitate; miezul îi este apătos şi totdeauna de coloare galbenă.

Cei dintâi se numesc *pepeni verzi*, *harbuji, harbuzi* (2), *pepeni-negri* (3), *boşari* sau *lubeniţe*; Macedo-Românii îi numesc la sing. *himănic* şi *şiărhiu* (4).

Cei de-ai doilea se numesc *pepeni*, *pepeni galbeni* sau *zămoşi*, iar de către Macedo-Românii li se zice la sing. *peàpine* sau *găl-bòniu* (5).

Atât pepenii verzi cât şi cei galbeni, dacă au la coacere coaja albă curată, se numesc prin unele părţi din Moldova de jos *pepeni verzi* sau *pepeni galbeni turceşti*, iar prin jud. Muscel *pepeni bălani*.

Dacă pepenii verzi au o înfăţişare lungueaţă, se numesc *păpănoaice*. Unui pepene verde, mare, i se zice şi *păpănoiu*. Unui pe-

(1) Pentru această parte, vezi T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. *198—214*.

(2) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 441.

(3) Auzit în com. Goleştii-Badii, jud. Muscel.

(4) Z. Panţu, *Plantele cunoscute de pop. român*, p. 211.

(5) P. Papahagi, *Basme aromâne*, p. 678.

pene verde sau galben mic, rămas astfel din pricina vremii târzii şi rece în care a crescut, sau din pricina secetei ori a locului rău, i se zice *băbăşcuţă*.

Pepenele verde poate aveà miezul roşu (1), iar sămânţa neagră (2) sau altfel (3); sau miezul alb şi sămânţele colorate oricum (4). Când miezul este alb, pepenele se numeşte «pepene cu miezul bălan» sau «pepene bălan la miez».

Pepenii galbeni, după tăria miezului şi după dulceaţa ce o au, se numesc: *scorţoşi*, când sunt tari şi dulci, *înnecăcioşi*, când nu se pot înghiţì lesne, şi *mălăieţi* când sunt moi.

O specie rară de pepene galben este *cantalupul* sau *cantaloşul* (5).

Locul cel mai nemerit pentru sămănatul pepenilor este *ţèlina*, adecă acel loc care este sau a fost mult timp nelucrat. De obiceiu locurile despădurite ale marilor proprietari se dau pe la sătenii vecinaşi ca să le desfunde cu plugul în schimbul *rădăcinilor* cari le vor scoate pentru dânşii şi al pepenilor pe cari îi cultivă în anul întâiu. Alteori pentru aceste locuri se plăteşte chiar în anul întâiu.

Când ţeline nu se găsesc, pepenii se seamănă într'o parte a ţarinii sateşti, de preferinţă acolo unde locul este nisipos, — printr'o înţelegere între oameni luată mai dinainte, ca să le fie apoi şi paza mai lesnicioasă.

Aratul şi sămănatul se face ca şi la popuşoi.

Pe laturile despărţitoare dintre bucàţi se samănă *floarea* sau *soarea soarelui*, pentru frumuseţea şi samânţa ei, ori *mălaiu tătărăsc*, pentru spicul sàu, din care gospodarii îşi fac mături, după ce le bat de sămânţă. Alţii seamănă pe aceste haturi chiar *păring*, deoarece peste *curpenii* de pepeni se poate trece şi prin mijlocul bucăţii, nefiind nevoie de haturi cari trebue să fie cu totul închise

(1) N. Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 87. Gâcitoare: «Am o fântână cu cheiul verde şi apa roşie». — Variantă şi la p. 94. — Artur Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 94: «Cutea verde, grecul roş».

(2) Gorovei, *op. cit.*, p. 184: «Este o apă verde, la mijloc roşie şi peştii negri; Am o mânăstire verde, cu călugării negri în ea». — Păsculescu, *op. cit.*, p. 94: «Malul verde, gârla roşie, pietrile negre; Am o fântână: apa e roşie, pereţii verzi şi pietrele negre».

(3) Păsculescu, *op. cit.*, p. 94: «Malul verde, apa roşie, peştele cum se nimereşte; Am o fântână: pietrele negre».

(4) *Ibidem*: «Strachina verde şi untul din ea nu se vede».

(5) Z. Panţu, *op. cit.*, p. 211.

spre a nu îngădui curpenilor sa se întinda la vecini, *să lege* și să facă deci pepeni acolo.

In capetele bucăților, pe la drumuri, se samănă de obiceiu *bostani, mălaiu tătăresc, mălaiu, păring* sau chiar popușoiu.

Când pepenii au răsărit și au crescut în trei-patru frunze, ei *se prășesc* ca şi popuşoii, dar, se înțelege, fără a li se face moşiroiu la rădăcină. La *prășitul dintâiu*, firele de pepene se raresc cam la doi-trei paşi, lasându-se mai multe fire sau *cuibare* de pepeni verzi decât de pepeni galbeni.

Prășitul de-al doilea vine la vremea lui și apoi al *treilea*, când pepenii sunt chiar înfloriți. Acum *bostănăria*, adica acea parte de țarină care este dela olalta samănată cu pepeni, și care se mai chiamă și *bostană, păpănărie, harbuzărie* sau *pepenărie*, este întemeiata şi prin urmare trebue sa i se dea o pază.

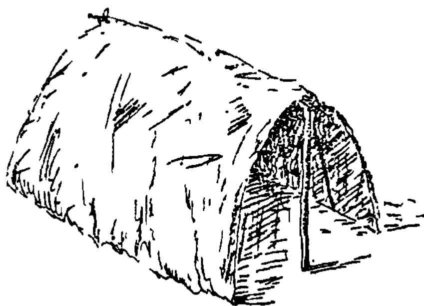

Fig. 81.

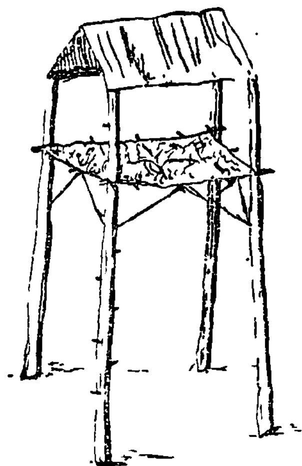

Fig. 82.

Paza aceasta se face cu *bostănari*, păzitori cari își fac *colibe* sau *bostane* în diferite părți ale bostanăriei şi de obiceiu pe locurile cele mai ridicate. Aceste colibe (fig. 81) sunt mai multe și de obiceiu nu trebue să se știe în care mâne peste noapte sau stă ziua bostanarul, spre a se adeveri zicala înțeleaptă că «frica păzeşte pepenii» sau «frica păzeşte bostănăria».

Prin unele părți în loc de aceste colibe sunt ridicate un fel de pătule pe patru stâlpi înalți (fig. 82), ca un soiu de cuşte pentru porumbei. Cuşca poate fi făcută din scânduri sau din îngrăditură de nuiele; în acest caz are o ușă și patru ferăstruici în cele patru părți.

In loc de pereţi poate să aibă nişte *dosuri* de *frunzari*, printre cari se poate vedeà foarte bine şi cât de departe.

Bostănarul poate sau nu să fie într'însele, căci şi într'un caz şi într'altul, el nu se vede.

Pentru pază, bostănarului sau bostănarilor li se plăteşte o sumă proporţională cu numărul prăjinilor sau cu lăţimea în stânjeni. Pe lângă bani, li se mai dă ca tain iarăş, la prăjină sau la stânjin, o câtime oarecare de făină şi pe deasupra, câte odată, un puiu de găină sau doi.

De rodul pepenilor se leagă unele datine şi credinţe. Astfel dacă cinevà voeşte să aibă pepeni mulţi, să culeagă de pe câmp buruienile numite *păpănaşi* şi să le pună între straturile de pepeni (1).

Când pepenii au avut vreme prielnică şi au crescut frumoşi (2), când în sfârşit nu sunt vătămaţi nici de insecte sau păduchi, pentru cari, după credinţa populară, trebuesc neapărat aghesmuiţi cu agheasmă dela *Trif*, copiii, mai ales, vin din vreme în vreme şi încearcă pepenii spre a vedeà dacă-s copţi.

Această încercare se face în mai multe feluri.

Unii cred că pot cunoaşte pepenii copţi numai după sunet, ciocănindu-i cu degetul arătător sau mijlociu, îndoit sau nu. De obiceiu când acest sunet este mai gros, se crede că pepenele este copt. Cercatul cu sunetul însă dă greş de multe ori, căci sunetul atârnă de grosimea cojii, de plinătatea miezului şi de căldura atmosferei; altfel sună pepenele când este rece şi altfel când este înfierbântat de dogoarea soarelui.

Alţii cred că cunosc pepenii copţi după *cârcelul*, adecă după codiţa cu care este legat fructul de *curpăn*. Dacă acest cârcel este neted, adecă dacă nu-i flocos sau păros, se crede că pepenele este copt; dacă, dimpotrivă, este flocos, plin de perişori, pepenele este crud.

---

(1) Dat. şi cred. Rom. din Hânţeşti-Dorohoiu, comunic. de d-l N. V. Hodoroabă.

(2) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 14, gâcitori:

Am o casă gogoneaţa,
Invelită cu verdeaţă
Şi în lăuntrul ei
Sunt pui de ţigănei.

Funii întinse,
Ghemuri strânse.

Alții apucă pepenele între podurile palmelor și-l strâng; dacă miezul lui pârâie, se zice că pepenele este copt; dacă nu pârâie, pepenele se crede a fi crud.

In sfârșit, cel din urmă mijloc de a vedeà dacă pepenele-i copt, este *înțencușarea*. Pentru a *întencușà* un pepene, adecă pentru a-i face *țencușă*, se înfige cuțitul în coaja pepenelui, până la patru degete adâncime, în patru părți, astfel ca cele patru tăieturi să lase pe suprafața coajei o urmă pătrată cu o lature lungă de un deget și jumătate. Tăieturile sunt cam pieziș făcute pentru ca țencușa să aibă o formă piramidală, cu patru fețe. Baza țencușii va fi formată din coaja verde, iar restul va fi miez, care se poate vedeà de-i copt sau nu, de-i dulce sau ba. Dacă țencușa (1) este coaptă, pepenele se taie; dacă nu-i coaptă, se pune la loc.

Se înțelege foarte bine ca prin înțencușare pepenele se *răsuflă* și se strică pe lângă țencușă, până îi va venì rândul coptului.

Calitatea pepenilor atârnă mai puțin dela felul sămânței și mai mult dela chipul cum au fost lucrați sau munciți. Pentru acest cuvânt lesne se poate întâmplà ca cinevà sa se vadă păgubit cu un număr de pepeni. De aceea are grijă ca să-și *însemne* cu *semnul* lui, să și-i *înfiereze* sau *înhereze* cu *fierul* sau *herul* său. Fierul nu-i altcevà de cât un semn, o sgârietura facută cu unghia, cu un cosor, cuțit sau briceag pe coaja verde a pepenelui. Semnul ramâne alb, și astfel oricine își poate cunoaște pepenii săi în carul sau casa altuia, când are cuvânt și putere să caute. Ca martor stă întotdeauna bostănarul.

Pepenii galbeni se cunosc dacă-s copți, după coloare; aceștia nu se înțencușează și nici nu se înfierează.

Ca și la țarina cu sămănături, nu «se dă drumul la bostănărie», adecă nu este nimeni învoit să-și culeagă pepenii săi, decât după ce a plătit pentru paza bostănarului.

Copiii nu sunt lăsați printre pepeni, căci pe de o parte strică prin înțencușare, iar pe de alta calcă pe pepeni, îi rupe «luându-i cu picioarele în *hìolă*» și prin urmare îi face să se usuce.

Venirea la pepeni se face mai ales Dumineca și în zilele de sărbători, când oamenii își pot trage seama unii la alții. In aceste zile se ieau pepeni pentru tot restul zilelor, până la cea mai apropiată sărbătoare.

(1) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 441: «bucățică de harbuz (pepene verde) ce o sccate cu cuțitul, spre a vedeà dacă-i copt».

Oamenii vin la pepeni cu carul sau cu trăsura; boii se dejuga în capul bucăţii, iar caii se priponesc, ori mânâncă cositura proaspătă din chilna ghiociului.

Păpănăriile *ţin*, adecă dăinuesc, după împrejurâri, cam până pe la *Sântămărie*, iar câte odată şi mai târziu. Când este să se *spargă*, adecă să se sfârşească, bostănarii dau de veste cu mult înainte oamenilor, spre a fi cu toţii în acea zi.

La spartul bostănăriei se culeg toţi pepenii, atât cei mari şi copţi, cât şi cei mici, *băbăşcuţele* crude sau coapte, bune sau *clocite* de soare, — *clociturile*. Cei buni de mâncare se mânâncă sau se păstrează, iar cei răi se dau la porci. *Cruziturile*, adecă pepenii mici, se pun la murat.

Dupa spartul bostănăriei se dau drumul vitelor cari găsesc o hrană îmbielşugată, compusa mai ales din mohor şi *iarbă grasă*.

2. *Bostanii*, cari la sing. se mai numesc şi *dovleac*, *dofleac* (1), *dovlete*, *dovlete alb*, *dovlete turcesc*, *curcubătă porcească*, *curcubetă turcească* (2), *curcubeată*, *lubă*, *lubeniţă* (3), *picitoc* (4), *tărtacă* (5), *bostan de ţară* (6), *hârban*, *harbuţ* (7), *ludău*, pl. *ludaie* (8), sau *berbeniţă* (9), sunt de două feluri: galbeni şi albi. In deobşte cei galbeni se numesc *moldoveneşti* sau *româneşti*, iar cei albi *turceşti*.

Bostanii se cultivă pentru fructul lor cărnos care se mânânca fiert (10) sau copt (11) sau se întrebuinţează ca hrană pentru porci mai ales, dar şi pentru boi.

Bostanii se seamănă prin grădini şi se îngrijesc din lucru ca şi pepenii. Locul obişnuit însa de sămănat al lor este popuşoiştea, când se prăşesc de două ori, la olaltă cu popuşoii, fasolea şi hlandanii.

Se crede că în care zi a săptamânii a nins întâia oara iarna, în

(1) In dialectul Bufanilor olteni din Banat se numeşte *dovlece* (*Calendarul «Ligei culturale»*, 1911, p. 168).

(2) Viciu, *op. cit.*, p. 38.

(3) Z. Panţu, *op. cit.*, p. 22. — Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 102.

(4) Viciu, *op. cit.*, p. 66: *dovleac*, bostan alb (magh. sütötök).

(5) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 66: *dovleac cu dungi*.

(6) Viciu. *op. cit.*, p. 38.

(7) *Ibidem*, p. 49.

(8) *Ibidem*, p. 57.

(9) *Ibidem*, p. 19.

(10) Se face cu aguridă, după ce s'a fiert, sau se fierbe cu zar de oi; se fierbe şi în apă.

(11) După ce s'a tăiat felii sau nu.

acea zi trebuesc sămănaţi şi bostanii, ca sa crească mulţi, mari şi frumoşi (1).

Prin alte părţi se crede că spre a creşte bostanii şi pe secetă, trebue să li se iea floarea lor şi să se bată pe drumuri (2).

Când vremea le este prielnică, *vrejul*, *curpănul*, *funia* sau *covragul* de bostan creşte îndestul de lung, se urcă pe garduri (3) şi chiar prin pomi, dând afară de aceasta şi numeroşi *muguri*, *lăstari* sau *còpili* (4), cari cresc, înfloresc şi rodesc.

Când curpenii s'au uscat, de obiceiu odată cu culesul popuşoilor, se culeg şi bostanii; cei albi trebuesc *petrecuţi*, adecă mâncaţi în grabă, *în scurt*; cei galbeni, cu coaja (5) netedă sau buboasă se mai pot păstrà încă, dar în aşà chip încât să nu fie atinşi de îngheţ, căci dacă vor da din nou de căldură, se vor muià, se vor *cofleşì* sau *cofleşì* şi nu vor fi buni de nimic.

Sămânţele de bostan se scot din *maţele* lui şi se usucă, punându-se apoi la păstrat într'o tivdă pentru sămănat «la anul», pentru mâncat, făcut oloiu, vânzare, ş. a.

3. *Castraveţii*, numiţi la sing. şi *castravete*, *pepene* în Moldova de sus şi Bucovina (6), *cucumăr* în Banat, iar prin unele părţi din Ardeal li se zice şi *pepeni râioşi* (7), — se seamănă de obiceiu prin grădini. Pământul se sapă bine, iar în locul unde se va pune sămânţa, ţărâna se freacă între palme ca să se îngrăunţoşeze. Acolo se face cu sapa o mică adâncătură, numită *cuib*, se pun într'însa trei-patru sămânţe ori chiar şi mai multe; în acest caz, la prăşit, gospodina

(1) Cred. Rom. din Hânţeşti, jud. Dorohoiu, comunic. de d-l N. V. Hodoroabă. — *Şezătoarea*, VI, p. 22: «In ziua în care a nins întâiu, în acea zi primăvara să pui bostani, căci cresc *vrăjmaş* de mulţi».

(2) Dat. şi cred. Rom. din Vânătorii-Neamţului şi Nemţişor, jud. Neamţ, comunic. de d-l A. Moisei.

(3) Gâcitori: «Tată-seu pe gard, maţele sub gard»; în genere gâcitorile bostanului se aseamănă cu cele ale pepenilor; «pe pământ uscat, stă tată-tău umflat; hop în dop, blăni îngrop, aţe 'ntinse, gheme strânse; cine se târăşte ca şearpele şi-şi face cuib ca iepurele? baba'n vale ca o floare, moşu'n deal ca un buştean; într'o vale adâncă, zace tată-tău de brâncă; pe valea lui Baibarac, şade Vlad mort şi umflat» (Colecţiunile Gorovei, Pamfile şi Păsculescu).

(4) Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, p. 92.

(5) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuv. Scofleajă*, ½ din coaja dovleacului rămasă goală = *sgăvleajă*, p. 80.

(6) Panţu, *Plantele*, p. 50. — Marian, *Sărbătorile*, III, p. 295.

(7) Viciu, *op. cit.*, p. 66.

are grijă să mai smulgă câtevà fire, dacă vede ca toate sămânțele au răsărit. Dacă se lasă să crească toate, castraveții sunt *deși, se înneacă, se opăresc, pier* sau nu *leagă.*

Ca zi de sămănat, prin Banat se crede că cea mai bună este *Lunia*; alteori *Armindenul*. In acest caz se zice că dacă s'ar sămănà în alte zile, i-ar mâncà *viermii* (1).

Intre un cuib și altul se lasă de obiceiu doi sau trei pași.

Frica cea mai mare a gospodinelor, cu privire la castraveți, este ca nu cumvà aceștia să nu *lege*. Ca sa le lege florile, adecă spre a le face florile să fecundeze, obișnuesc să anine de curpeni câte un fir din planta cu florile rotunde și păroase cari se numește prin Moldova de jos *motocei* sau *flocoșei*, iar prin alte părți, *coinăcelele cotoiului*.

Pe-alocuri când pepenii, adecă castraveții, au floare multă și nu rodesc, li se strânge floarea într'o Duminecă dimineața, când preotul este în biserică și se bate cu un băț în *ràscrucile* drumului, cu credință că astfel vor rodì cu îmbielșugare (2).

O a doua frică a gospodinelor este ca nu cumvà să li se facă castraveții amari. Pentru aceasta ei se seamănă numai în locuri grase și de obiceiu umede, căci «de soare și secetă, castraveții prind amăreală».

Amăreala castraveților însă mai poate aveà, după credința populară, și alte pricini. Astfel prin jud. Muscel și Tecuciu se zice că dacă se culeg castraveții «pe soare», când e soare, ei se amărăsc. Adevărul însă este altul: porunca aceasta vrea să ne spună că pe soare, când curpănul se palește îndată ce ar fi călcat, *sdrelit* (rupt puțin), nimeni să nu intre între castraveți. Tot acest scop are și altă credință care ne spune că nu trebue să se mănânce castraveții chiar pe locul în care sunt sămănați, ci să se ieasă cu dânșii la o margine (3).

In sfârșit prin alte părți se crede că dacă rupi din castraveții cari au ieșit întâiu, într'o Miercuri sau într'o Vineri, adecă într'o zi de sec, aceștia se amărăsc (4), prin altele se crede că această amăreală

(1) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 295.

(2) *Șezătoarea*, I, p. 191. — Dat. și cred. Rom. din Nemțișor, jud. Neamț, comunic. de d-l A. Moisei: Ca să se facă *castraveții* și pepenii, iea floarea lor când e uscată și-o bate în drum.

(3) Dat. și cred. Rom. din Vârlezi, jud. Covurluiu, comunic. de d-l I. N. Vârlezeanu.

(4) Revista *Tinerimea Română*, III, fasc. I, p. 450.

se întâmplă numai când castraveţii se seamănă într'o zi de sec (1); pentru a fi dulci, urmează să se semene într'o zi de dulce (2).

Castraveţii pentru sămânţă se lasă ca să crească mari; atunci când au o coloare roşie-cafenie, cu multe crăpături pe peliţă, se rup şi se pun din nou la soare. Sămânţele, după ce se scot, se usucă şi se păstrează ca şi cele de bostan, dar numai pentru sămănat (3).

CAPITOLUL IV.

Păstăioasele.

1. *Fasolele* sunt de mai multe feluri, după cum au bobul alb sau colorat într'un chip, după cum acest bob e mai mare sau mai mic, după cum cultura lor este pentru a produce fasole de mâncare sau este numai pentru frumuseţă cu flori şi frunze, şi în sfârşit după cum cresc pe pământ sau au nevoie de un lemn ca sprjın.

Ca denumire se întrebuinţează mai ales pluralul *fasole* sau *făsui*, *păsule*, *mazere* (4), *fansòle* (5); *fasule*; mai rar se aude singularul *fasolă*, *fasoală*, *făsaică*, *fâsaiu*, *fuseiu*, *păsuiu*, iar la Macedo-Români *fasuliu* sau specia *braclă*, renumită prin unele localitaţi din Meglenia, prin cantitate şi mai ales prin calitate (6).

Fasolele se seamăna prin grădinile de pe lângă case şi pe câmp, singure sau printre popuşoi.

Pentru a le sămănà, locul trebue sapat sau arat mai întâiu. La sămănat, la *pus* sau la *puitură* (7) este nevoie de doi inşi: unul dă cu sapa în pamânt şi o saltă puţin, trăgând la sine ca să faca loc celui de al doilea, care svârle sub leafa sapei câte şase, pâna la zece fire din fasolele ce le are în pestelcă, şorţ sau o traistă. Cel dintâiu numai face vânt sapei şi ţărâna cade peste *cuib* sau *cuibar*, întocmai cum a fost şi mai înainte.

---

(1) Cred. Rom. din com. Goruneşti-Vâlcea, comunic. de d-l C. M. Popescu: «*Castraveţii* nu se pun Vineri şi Miercuri în pământ, căci ies *amari*».

(2) *Şezătoarea*, III, p. 120.

(3) Gâcitoarea castravetelui: «Băgai mâna'n frunză şi apucai pe tată-tău de buză» (Gorovei, *op. cit.*, p. 48 şi N. Păsculescu, *Lit. pop. rom.*, p. 76).

(4) Z. Panţu, *Plantele*, p. 93.

(5) Culegere din jud. Suceava, comunic. de d-l I. Zotta, Dorna.

(6) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 25.

(7) C. Radulescu-Codin, *O samă de cuv.*, p. 63: *puitură*, timpul în care se seamănă fasolea.

Când *pune* unul singur, de obiceiu merge odata şi face cuibarele, cu sapa; a doua oară pune fasolele şi a treia oară împinge cu *leafa* sapei sau numai cu piciorul ţarna peste boabele de fasole. Când fasolele se seamănă printre popuşoi, pusul se face nu târziu după sămănarea acestora. Depărtarea dintre cuiburi este de doi sau trei paşi, iar depărtarea dintre rânduri deasemenea. Dacă se seamănă prin grădini, însă în popuşoi, aceştia nu trebue să fie prea deşi, căci în acest caz fasolele se *huchesc*, adecă înfloresc fără să lege. De asemeni fasolele se huchesc şi când popuşoii, cu toate că ar fi lăsaţi rari la prăşitură, se îndesesc prin *înfrăţire* sau prin *copchilire*. In astfel de împrejurări popuşoii trebue răriţi, rupându-li-se *copchileţii* (1).

Când fasolea este singură pe câmp, un pas între cuiburi şi tot un pas între şiruri sau rânduri, ajunge. Dar aceasta nu în totdeauna; când fasolea este de felul său prea roditoare sau prea stufoasă, când nu pot creşte mai multe fire la un loc, boabele de fasole se seamănă odata cu popuşoii.

Prin unele părţi din Banat se crede că cel mai priincios timp pentru pusul fasolelor este *Armindenul*, socotindu-se că numai astfel vor fi rodnice (2).

Fie sămănate singure, fie printre popuşoi, fasolele se prăşesc întocmai ca şi aceştia, fară însă a le face moşiroaie mari la radăcină.

Pentru ca paserile de ogradă să nu strice fasolele din gradină, gospodinele cred că acestea trebuesc hranite la ajunul *Crăciunului* cu atât de multă mâncare, încât sa fugă singure, însă a doua zi, în ziua de Crăciun să nu li se mai dea nimic demâncare. Tot astfel fac gospodinele şi la ajunul *Bobotezei* (3).

Cele mai cunoscute soiuri de fasole sunt:

Fasole de harag, de arac, de par, de rude, de pocii, sing. *pocia* (4), sau *pocă*, pl. *poci* (5), *de hălpige*, sing. *hălpig* (6), sau *fasole urcătoare*, sunt acele cari au viţele lungi ce se târăsc pe pământ sau se prind între dânsele ori pe buruieni şi popuşoi, răsucindu-se;

(1) Unele părţi din jud. Neamţ, comunic. de d-l A. Moisei.
(2) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 295.
(3) Culeg. din Ţuţcani, jud. Covurluiu, comunic. de d-l I. O. Zugravu.
(4) Viciu, *op. cit.*, p. 74.
(5) Haragi necioplıţi; Goleştii-Badii, jud. Muscel.
(6) Francu-Candrea, *op. cit.*, p. 101.

când însă au pe lângă dânsele un *harag*, o nuià, o trestie sau altcevà, se urcă pe acel lucru răsucindu-se (1).

Fasolea mare are bobul mare.

Fasolea oloagă creşte sub înfăţişare de tufă, neavând lăstari cari să se lege de cevà. Ea se mai numeşte şi *ologuţă* sau la pl. *fasole fanèle.*

Fasolea albă are bobul alb, lucitor.

Fasolele gogonèţe au bobul ca o *halică*, alb.

Fasolele obădate au bobul ca un *rărunchiu (rinichiu)* sau ca o *obadă* dela roata carului.

Fasolea grasă, ţucără sau *ţucheră* este acel soiu care are pastaile galbene putându-se mâncà multă vreme. Mai toate celelalte soiuri însă au o tinereţe scurtă, prinzând îndată *aţă* pe *teci, păstări* sau *păstăi*, dimin. *păstăiuţe* sau *păsteuţe*;

Fasolea pestriţă urcătoare este mare sau măruntă;

Fasolea pestriţă neurcătoare, tot astfel;

Fasolea gogoneaţă de câmp;

Fasolea cireaşă;

Fasolea hălăciugă;

Fasolea copăcel (2);

Pentru comuna Ţepu, jud, Tecuciu, trebue să mai adaugem:

Fasolea moldovenească este albă, are boabele mărişoare, se seamănă prin popuşoiu şi se agaţă de hluji; nu-i aşà de *păstăioasă.*

---

(1) Despre acest soiu vorbesc gâcitorile (Colecţia Gorovei, p. 140-1, şi N. Păsculescu, p. 82):

Enderiţă
Menderiţă
Cârcei, *toboriţă.*

Păsărică *rue*
Pe copaci se suie.

Carne grăsulie
Pe bete se suie.

Albă păsărică,
Pe arac se urcă.
N'are aripioare,
N'are nici picioare.

Sasca,
Parasca
S'ar suì în cer,
Dar n'are picioare.

(2) *Dicţionarul limbii române*, II, p. 72.

Fasolea 'ntr'un picior, se seamănă printre popuşoaie, cu firul. E foarte păstăioasă şi «creşte împrejur»; nu se agaţă, are boabele mici. Ţăranii spun că fierbe anevoie şi nu-i aşà de gustoasa la mâncare ca celelalte soiuri. Se mai numeşte şi *fasole măruntică*

Fasolea de hărag amestecată creşte prin grădini pe haragi; are pastări mari şi cărnoase, boabele mari şi cu dungi roşii, albastre sau altfel; sunt foarte gustoase.

Fasolele soldăţeşti sunt lungăreţe şi au pe partea pe care au fost lipite de păstare o pată cafenie în chipul unui cap de «curcan».

Fasolele goldane sunt mari, albe sau galbene.

Fasolele calului sunt foarte mari, se seamănă mai mult de frumuseţă, căci nu se mânâncă.

Fasolele curve sunt jumătate roşii şi jumătate albe.

Fasole nohotìi au coloarea *nohotului*, năutului.

Fasolele ţigăneşti sunt negre sau *tărcate* cu negru.

Pentru com. Joraşti, jud. Covurluiu deosebim:

Fasolele gogonèle sunt rotunde şi foarte productive.

Fasolele cu totul sunt grase şi au coloare cafenie închisă.

Fasolele copăcel se pun numai câte una în cuib; se suie pe harag; au floare roşie iar bobul le este roşu ca şi cârmâzul.

Fasole una, sunt mărunte, rotunde şi foarte mănoase. Fac păstări foarte multe, dar nu-s aşà de gustoase la mâncare.

Fasolele urieşe fac păstările lungi aproape de un metru; se urcă pe harag.

Fasolele boambe sunt mari şi se urcă pe harag (1).

Culesul fasolelor se face prin August, când aproape toate păstările s'au uscat şi când unele dintr'însele, *fruntea*, încep a se *desghiocà* sau a se desface singure. Oamenii merg pe la bucăţi, smulg cuiburile sau cuibarele din pământ şi le pun subsioară sau, dacă fasolele sunt prea mărunte, le pun într'un sac. Culegerea este anevoioasă când firele de fasole sunt încâlcite împrejurul firelor de popuşoi. Desprinderea sau desfacerea se face cu atât mai greu, cu cât fasolele sunt mai uscate şi cu cât *soarele* este mai *tare* ori mai *iute*.

Când subsioară nu mai încap, fasolele se pun pe un hat sau pe mijlocul bucăţii, grămejoare-grămejoare, *grămejui-grămejui*, şi culesul urmează. Când fasolele se fărâmă prea tare, se cară la capătul bucăţii sau în afară de bucată, la car, ori la locul hotărît.

(1) Comunic. de d-l P. Gh. Savin.

După ce bucata a fost culeasă toată, — se înţelege, când jitarii nu şi-au luat încă partea lor, *jităria*, li se lasă —, se face căratul la car prin ajutorul braţelor, când fasolele sunt încă jilave, sau punând grămezile în ţoale şi carându-le astfel.

Scoase afară din popuşoi, fasolele se încarcă în car, după ce pe *pomostinea* carului s'a pus un ţol ca să oprească bobii ce se *scutură*, să cadă jos, şi se aduc acasă. Când locurile sunt sigure, fasolele se lase pe loc; tot astfel se face şi atunci, când câmpul tot este sămânat cu fasole.

Uscatul fasolei ţine după împrejurări. Dacă vremea este frumoasă, fasolele se pot uscà în două zile; dacă fasolele se usucă pe o parte, se întorc şi pe partea cealaltă.

După ce toate păstările s'au uscat, începe *baterea* sau *bătutul* fasolelor pe faţa ariei curăţită, căci culesul lor se face înainte sau pe vremea secerişului şi a trierului, când aria este curată.

Fasolele încep să fie bătute cu coarnele furcii până ce toate pàstările s'au desfăcut. De obiceiu la o grămadă de fasole bat doi inşi lovind cu partea convexă a furcii pe rând şi cu îndestul de multă putere. Dela acest fel de a bate a şi rămas zicala: «bate ca la fasole», sau «trage ca la fasole».

Când pe deasupra nu se mai vede nici o păstare nedesfăcută, se iea gremejuia cu furca pe dedesubt şi se scutură bine, astfel ca toţi bobii cari întâmplător s'ar fi prins prin paie, să cada jos; apoi se întoarce grămada şi pe partea ceealaltă urmându-se cu bătutul ca şi mai înainte.

După ce fasolele au fost bătute şi pe partea aceasta, paiele se scutură bine în furcă şi se dau deoparte, făcându-se din toate un *porcoiu de paie de fasole*.

Câte odata însa, şi mai ales atunci când fasolele nu erau bine coapte, nu toate păstările se desfac cu uşurinţă, şi prin urmare nu toţi bobii cad; în acest caz, un bătrân sau un copil primeşte de o lature paiele bătute şi luându-le cu deamănuntul, desface acele păstari, cari mai în totdeauna sunt verzi sau abià galbene.

Când fasolele sunt multe, ele se treieră cu caii, cum vom vedeà că se face cu cerealele, însă în vreme cu mult mai scurtă.

După ce toate fasolele au fost batute, rămân pe faţa ariei sau pe ţol o grămadă de boabe amestecate cn pleavă. Acest vrav se vântură într'un *gāletar* sau şi jos chiar, luând cu un vas din vrav şi lăsând să se scurgă bobii de fasole câte puţini, dela înălţimea

umerilor, pe cari obişnuit se razamă fundul vasului. Pleava este despărţită de vânt, iar bobii curaţi,—amestecaţi doar cu mici pietricele sau fărămături de bolovani, cad grămadă.

Dacă se întâmplă ca bobii de fasole să nu fie bine uscaţi, sau dacă au fost bătuţi pe o vreme *moinoasă*, este de neapărată trebuinţă ca fasolea să se usuce, întinzându-se la soare pe ţoluri, în strat subţire, căci altfel *se aprinde*, *se încinge*, se înnegreşte şi prinde mucegaiu.

2. *Bobul*, numit şi *bobă* sau *favă* (1) se cultivă numai pe lângă case, pentru frunzele lui cari se întrebuinţează ca salată şi pentru *bobi* cari, cu toate că-s mai gustoşi decât fasolele, cer însă prea multă trudă.

Sămănatul se face ca şi la fasole.

Prin unele părţi din Oltenia se crede că «*bobul* nu se pune Miercuri sau Vineri în pământ, căci face *pureci*, cari îl mânânca pâna îl usucă. El trebue pus de timpuriu, înainte de a canta *răcăneii*» (2).

Prin jud. Covurluiu se crede că bobul trebue pus înainte de a începe luna lui *Martie*, căci altfel îl manâncă *puricii* (3), iar prin Bucovina se zice că «întocmai precum *usturoiul*, dacă nu l-ai sămănat pân' la *Sf. Dumitru*, mai mult nu-l poţi samănà, că pică asupra capului, tot astfel şi bobul, dacă nu l-ai sămănat până la *Sf. Gheorghe*, mai mult nu-l poţi sămănà; măcar o leacă sa pui dinainte; şi atunci după Sf. Gheorghe dacă sameni, să nu-l dai din casa, ci de afară, de undevà, — tot pentru cap».

Astfel face «cine vrea să fie sănătos de cap» (4).

Prin alte părţi, tot din Bucovina, bobul se pune grămadă în pământ cu trei zile înainte de Sf. Gheorghe, acoperindu-se. După Sf. Gheorghe se scoate din groapă şi se seamăna, cu credinţă că numai astfel nu va fi mâncat de *viermi* (5).

In personificări, poporul crede că bobu-i barbat iar *fasolea* e femeie (6).

---

(1) Z. Panţu, *Plantele*, p. 20.

(2) Cred. rom. din com. Goruneşti, jud. Vâlcea, comunic. de d-l C. M. Popescu.

(3) Cred. Rom. din com. Ţuţcani, comunic. de d-l I. O. Zugravu.

(4) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 556.

(5) *Ibidem*.

(6) *Ibidem*.

Culesul bobului se face câte odată smulgând firul cu totul; de cele mai multe ori însă, se rup păstările și se desfac cu mâna.

3. *Lintea* se cultivă numai pentru boabe. Grija care i se dă este întocmai ca acea care privește fasolea. E curios numai faptul că se întâlnesc sate întregi cari, fie că n'o cunosc, fie că n'o manâncă.

4. *Mazerea* sau *mazărea* se aseamănă în cultură cu bobul. Păstările de mazere sunt adesea mâncate de crude. Zicala: «e ca mazerea lângă drum» ne zugrăvește un lucru care ispitește pe toți cei cari trec pe lângă dânsul.

Prin Bucovina se crede că mazărea a răsărit din lacrămile Maicei Domnului (1).

5. *Nohotul*, *noutul* sau *năutul*, numit de Macedo-Români *țeațire*, se cultivă aproape excluziv numai pentru a face din el o podoaba a grădinii.

Acestea sunt cele cinci păstăioare pe cari poporul român le cunoaște și le îngrijește.

CAP. V.

Cartofele.

1. *Cartofele*, ca nici un alt lucru cunoscut de poporul român, au cea mai bogată terminologie. Intr'adevăr, ele se mai numesc (2):

Alune,	Bigùri,	Cartoafe,
Alune de pamânt,	Boabe,	Cartofe,
Badaliurce,	Boambe,	Cartofi,
Bandrabuci,	Boboașe,	Cartofli,
Bandraburce,	Bologeane,	Colompire,
Baraboi,	Bologene,	Coroabe,
Barabule,	Brandaburce,	Crumpene,
Barabuște,	Bulighene,	Crumpeni,
Bicioici,	Bulughene,	Crumpi,

(1) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 557; și: «mazere, fasole, linte când visezi, sunt lacrămi supărări, huiet».

(2) Vezi: I. Pop Reteganul, *Chiuituri*, Gherla 1897, p. 28. — Z. Panțu, *Plantele*, p. 48. — *Uricariul*, X, p. 400. — *Etymologicum Magn. Rom.*, p. 2462, 2476 și urm. — P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 25. — Viciu. *op. cit.*, p. 104—5. — Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 99, 104. — *Șezătcarea*, V, p. 37, 172. — Comunicări din Dorna, jud. Suceava, de d-l I. Zotta și culegeri personale din alte părți.

Crumpiri,
Curule,
Erdăpane (1),
Fidirèie,
Ghibiroance.
Ghistine,
Ghiştine.
Goate,
Gogoaşe,
Gramciri,
Grampiri,
Grube,
Grumbe,
Grumciri,
Grumpe,
Grumpene,
Grumpiri,
Hadaburce,
Hilibe,
Hiribe,
Măgheruşte,
Mere,
Mere de pamânt,
Năpci,
Napi,
Napi de pământ,
Ouă de pământ,
Pătati (2),
Pere,
Pere de pământ,
Peruşte,
Picheuce,
Picioage,
Picioarce,
Picioci,
Picioici,
Piciorci,
Piroşte,
Poame de pământ,
Ţermer,
Vovici.

Cartofele se pun în *cuiburi* sau *cuibare*, ca şi fasolea. Cele bune de sămânţă se taie în feliuţe şi jumătăţi de felii, astfel ca fiecare bucată să aibă un *colţ, ochiu*, sau *mugur* în mijloc, din care va naşte şi va creşte viitorul fir. Bucata se pune astfel în pământ, în cât colţul să fie în sus, spre a-i venì lesne să se ridice şi să răsbata prin ţărână.

Prin unele părţi din Bucovina, cartofele «nu se pun la *lună nouă*, pentrucă punându-se atunci, ar *dudăì belile* lor în sus, pe când barabulele n'ar rodì în pământ. Dacă însă pe timpul lunii celei nouă s'a făcut slujba în biserică», atunci cartofele se pun (3).

2. Cu privire la minunatul rod al cartofilor, urmează această legendă, care se aude aproape pretutindeni:

Se spune că înainte vreme, când nu erau oameni pe pământ, Dumnezeu şi diavolul, deopotrivă în putere, se hotărîră se muncească dânşii ogoarele de şes, pe unde nu erau ape şi păduri.

— Să munceşti tu anul aista, zise Dumnezeu dracului, şi ce va ieşì, să împărţim în două cu baniţa.

— Nu, răspunse diavolul; ce să mai stăm să măsurăm! Crezi, pe semne, că eu am să seamăn o falcie ori două? Ori vrei să m'apuce iarna pe câmp, de dragul dreptăţii, ca să nu ieau eu un fir mai mult ca tine?

— Apoi atuncia, cum crezi că-i mai nimerit?

— Eu zic aşà: pentrucă-i munca mea în ist-an, să-mi dai tu samânţa şi ce-o fi afară, ăi luà tu, iar ce va fi în pământ, voiu luà eu.

— Bine, zise Dumnezeu.

(1) Germ.: *Erdäpfel*, mere de pamânt.
(2) Meglenia.
(3) D. Dan, *Straja*, p. 45.

Primăvara venì și de îndată ce se topiră omeții, ieșiră plugurile diavolului la țălinișuri, să are. Și a arat, și a arat, și Dumnezeu i-a dat sământă tot *grâu* moldovenesc de cel cu firul cât vrabia, și dracul a sămănat mereu, până când, așà cam pe la Paști, a încheiat brazda.

Dumnezeu dădù apoi ploi tot la vreme, și pe la Sâmpietru de vară, câmpurile erau galbene-roșcate ca arama.

— Hai, Doamne, strigă necuratul, iea-ți partea mai repede, că mi-i teamă să nu-mi putrezească rodurile în pământ!

Dumnezeu puse îngerii la seceriș și pe la Sf. Ilie hambarele erau pline, lăcatele cât ciurul pe la ușe și Sf. Petru fudul, nevoie mare, și cu chieile la brâu.

Iar dracul își făcù ci-că repede cruce cu stânga, când își văzù isprava. De ciudă îi venià să crape și mai multe nu. Iarna chiar erà să moară de foame, dacă Dumnezeu nu l-ar fi chemat și nu i-ar fi spus:

— Uite, neprietene, am uitat să-ți dau jităria pentru cât ai păzit ogoarele; nu voesc să te crezi întru nimic nedreptățit; na-ți atâta și fugi repede din ochii mei, că te mâncă sfinții!

Și dracul a șters-o în grabă la sănătoasa, dar în gând și-a plănuit cam asta: «Las' că-l prind eu pe Dumnezeu! adecă ce, la anul nu pot cere eu rodul de-afară? Ba bine că nu!»

Iarna trecù și cu venirea rândunelelor, Dumnezeu își înșiră plugurile pe ogoare. Făcù gropi și sămănă *cortoafe.* Cartoafele răsăriră frumoase, și dracul murià de bucurie când le vedeà floarea lor cea galbenă, — după capul lui: semnul unui rod îmbielșugat.

Sfârșitul e lesne de înțeles: dracul dăduse iar cu mâna 'n spuză și mai că și-ar fi mai făcut vreun plan ca să înșele pe Dumnezeu din nou, dacă Cel-prea-sfânt n'ar fi rupt-o cu Ucigă-l-toaca. Cu atâta grâu și cartoafe, puteà s'o ducă ani îndelungați.

Dar diavolul, se înțelege, s'a mâniat foc; ba mai mult, s'a hotărît să-și răsbune: și de atunci ura cea mare între dânșii. Dar vedeți: grâul și cartofele sunt de atunci sațiul casei.

Tot legenda aceasta se mai aude și sub o altă formă, spunându-se că în întâiul an a cultivat dracul *cartofele*, a luat partea dinlăuntru și deci a păcălit pe Dumnezeu. In anul următor dracul a sămănat tot cartofe, cu nădejde să iea tot partea din pământ, dar Dumnezeu le schimbă în *grâu* și dracul a rămas înșelat.

De atunci grâul este plăcut lui Dumnezeu și dintr'însul gustă Zi-

ditorul în toate zilele, pe când cartoafele sunt «poama dracului» şi se înmulţesc aşà de tare, tocmai pentrucă şi omul trage tot spre partea Celui cu coarne (1).

Intr'adevăr această înmulţire este minunat descrisă în gâcitorile poporului:

Mă dusei în padure,
Găsii ouă de *giubice*;
Luai nouă,
Lăsai două
La giubice ca să oauă! (2).

Sau:

M'am dus la pădurea mare,
Să taiu cuie şi răşteie
Şi n'am găsit cuie şi răsteie,
Ci am găsit pe hogea pe ouă,
Şi am luat două
Şi mi se mai ouă (3).

3. Culesul se face cu sapa scoţând cartoafele din ţărână. Când cartoafele s'au samănat rânduri, pe brazda de plug, tot cu plugul se face răsturnarea cuiburilor, după care se culeg din ţărână.

După culegere, cartoafele se pun la soare ca să ce usuce bine, şi numai după aceasta se pun la păstrat.

Sămănatul lor se face atât pentru nevoile casei, cât şi pentru negoţ. Vânzarea se face cu baniţa.

CAPITOLUL VI.

Ceapa, usturoiul şi prajul.

1. *Ceapa*, — căreia în glumă i se mai zice şi *slănină de post* sau *brânză sârbească*, din pricina albeţei sale, — se cultivă numai prin grădini şi pe lângă case; la îndepărtari mai mari ar puteà fi lesne furată, cu toate că se crede că acelor ce vor furà ceapă ori usturoiu, pe lumea cealaltă sufletele le vor puţì îngrozitor (4).

Gospodarii păstrează *sămânţa* ori o cumpără din târg, înţele-

(1) Culegeri din Ţepu, jud. Tecuciu.
(2) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 76.
(3) Comunic. de d-l N. I. Covurluianu, com. Meria, jud. Covurluiu.
(4) Cred. Rom. din Nemţişor, jud. Neamţ, comunic. de d-l A. Moisei.

gându-se câte odată prin sământă de ceapă, acea ceapă măruntă cât vârful degetului, care se mai numeşte şi *harpacică*, *arpacică*, *harpagică*, *arpagică*, *arpagic*, *orgiac* (1), iar prin unele părţi din Ardeal, *parpangică* (2).

Această harpagică se cumpără cu cântarul şi se pune în pământ alcătuind *table* sau *straturi*, nişte dreptunghiuri despărţite între dânsele prin haturi, late de doi-trei paşi şi lungi de patru până la şase paşi. Haturile au o lăţime de două-trei palme. Pământul fiind săpat şi mărunţit cât se poate de bine, este înfoiat şi prin urmare mai ridicat decât haturile. In ţărâna mărunţită, harpacica se înfige cu degetele rânduri, rânduri, la un lat de palmă fir de fir şi rând de rând. După ce toată tabla a fost pusă, ţărna se netezeşte cu mâna pe deasupra.

Prin unele părţi din jud. Ilfov se crede că nu-i bine să se semene ceapa, ca şi usturoiul, în zi de sec, că-l mănâncă *viermii* (3).

După câtevà zile dela sămănare ori îndată după aceasta, peste tablele de ceapă se pun *spini* tăiaţi de pe câmp şi uscaţi din anul trecut, ca nu cumvà pasările din ogradă, găinile mai ales, să sară gardul în grădină şi să le strice, scurmându-le sau ciugulind *ţâfurile*, cele dintâiu fire de ceapă, cari răsar.

Unii gospodari, pe lângă harpacica, pun în pământ şi ceapa veche din anul trecut, care le-a fost rămas nemâncată şi care, de îndată ce a sosit moleşagul primăverii, a dat colţ, adecă a încolţit şi s'a stricat.

Unele gospodine îşi fac singure harpacica sămănând în *răsădniţe*, de obiceiu nişte cutii înguste, — «sămânţa de ceapă adevărată». După ce sămânţa răsare, când frunzişoarele sale au ajuns crescute până la un lat de palmă sau chiar şi mai mult, firele se *răsădesc* în alt loc, unde sunt puse mai rari. Pentru loc, se dă gaură în pământ cu un băţ, se pune răsadul, se acopere bine şi apoi se udă, urmând cu udatul câtevà zile în şir, până ce totul *se prinde*. Prin Bucovina, răsăditul cepei se face de obiceiu la *Patruzeci de mucenici* (4).

Pentru o casă se pun de obiceiu patru sau cinci table, rămânând ca pentru iarnă se se cumpere din târg dela *grădinărìi* sau *bul-*

(1) R. Codin, *O samă de cuv.*, p. 55.
(2) Viciu, *op. cit.*, p. 65: *parpangică*, ceapă de răsădit.
(3) Credinţă comunic. de d-l S. P. Chiricel.
(4) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 329.

gărìi, ceeace se crede ca nu va ajunge. La aceste câmpuri întinse de ceapă credem să se refera vorba *ogor* din acest fragment de cântec basarabean:

> Prin *ogorul cel de ceapă*,
> Ca nime să nu priceapa;
> (Şi) prin *ogor de usturoiu*,
> Să ştim numai amândoi (1).

Ceapa care n'a fost scoasă din pamânt în anul trecut, creşte din nou primăvara; această ceapa care creşte fara a fi samănată, se numeşte, prin unele părţi ale Olteniei. *vlaşiţă* (2). Ea are înfaţişarea de tufă.

Straturile de ceapa obişnuit nu se udă, căci cu toate că uneori udatul e bun, alteori însă face ca ceapa să se *mălureze*, adeca sa facă la rădăcină un soiu de viermişori, cari aduc uscarea.

Singura grijă pe care gospodina o are faţă de stratele sale de ceapă, este să le plivească de buruieni şi să le prăşească. Prăşitul se face desfundând pământul dintre fire cu degetele sau cu ajutorul unei sape mici numite *calistire* sau *calistir* (3).

La un fir de ceapă desvoltat deosebim rădăcinile cari se mai numesc şi *mustăţi, ceapa* sau *căpăţina* şi frunzele sau *foile* (4).

O deosebire între diferitele soiuri de ceapă numai arareori se face: unora le place ceapa *cea iute*, care *ustură* şi care se crede a fi cea roşie pe deasupra ori cea cu o înfăţişare *turtită*; alţi ţin mai mult la acea specie care este lungăreaţă şi care se zice că n'ar fi iute.

Un soiu de ceapă mare se numeşte *cepoi* (5).

Când ceapa care creşte nu este harpacică, ci este ceapă veche, sau chiar o harpacică mare, *dă* una din foi drept în mijloc, care este *băţoasă*, tare, mai umflată la mijloc şi care poartă în vârf o *gămălie*, *măgălie* sau *măciulie* învelită într'o peliţă albă şi subţire, care este floarea de ceapă. Firul de ceapă la care se desvoltă floarea,

---

(1) G. Madam, *Suspine*, p. 52.

(2) Din Obislav-Grădiştea, jud. Vâlcea, comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu: *Vlaşiţă*, ceapă crescută nepusă, cu *pui* pe lângă ea, verzi.

(3) T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 128.

(4) Gâcitorile cepei: Bordea 'n groapă, pletele afară (Pasculescu, *op. cit.*, p. 76); Roşe e, măr nu-i, pături sunt, plăcinte nu-s; Ii un măr ca mărul şi nu-i măr, îi cu păr ca omul şi nu-i om; îi cu pături ca plăcinta şi nu-i plăcintă. (Gorovei, *op. cit.*, p. 67).

(5) *Şezătoarea*, V, p. 56.

aproape rareori când face şi ceapă, adecă căpăţină. Din această pricină, când într'o tablă sunt prea multe cepe cu flori, acele fire de foi se rup, lăsându-se numai câtevà pentru sământă.

Când florile s'au uscat, gămăliile se rup şi se păstrează pentru anul viitor, când, frecându-se între palme, se capăta sămânţa «adevărată», din care, după sămănare, se va dobândì toamna harpagica.

' Un semn că ceapa va creşte frumoasă, este cârâitul *răcăteţului* în ziua de *Patruzeci de sfinţi.*

Unele gospodine de prin jud. Muscel, ca să li se facă straturile de ceapă şi de *usturoiu* frumoase şi mari, în noaptea de către *Sf. Gheorghe* aduc din pădure crăci de *fag* cu frunze verzi şi ramuri cari se numesc *sânjori* sau *brazi* şi pe cari îi pun pe strate, — numai dacă nu cumvà aceste crăngi or fi făcând slujba spinilor despre cari am pomenit mai înainte.

Când foile încep a se vestejì şi a se lăsà singure în lături, e semn că ceapa s'a copt şi a crescut atât cât a putut să crească. Ea trebue smulsă, dar până atunci toate foile de ceapă trebuesc uscate. Pentru aceasta acele foi cari mai stau încă «în picioare», drept în sus, *se culcă*, adecă se frâng cu de-a sila, spre a se pălì întâiu şi spre a se uscà în urmă.

După ce toate firele s'au uscat, ceapa este scoasă cu mâna, dacă pământul nu-i tare; dacă-i tare, ceapa rămâne în pământ, foile se rup şi prin urmare stratul trebueşte scormonit cu sapa.

După scoatere, cepele se mai lasă câteva zile ca să se usuce şi numai după aceasta se fac *cunună*, la care căpăţinile stau pe laturile cununii, iar foile alcătuesc cele trei viţe ale ei. Cununile se spânzură în pod pe la căpriori, pe mărtace ori mai întâiu afară pe sub streşinile caselor, prin cuie şi numai după aceasta se urcă în pod, unde urmează a se uscà, la bătaia vântului.

2. *Usturoiul*, despre care poporul zice că se chiamă aşà fiindcă *ustură*, se mai numeşte *aiu* prin Maramureş (1), Banat (2) şi prin munţii Moldovii de sus; *aiu de vară*, *usturoiu de vară* sau *ustunoiu* (3) prin Transilvania şi *aliu* de către Macedo-Români (4).

---

(1) T. Bud, *Poezii populare din Maramureş*, p. 75.
(2) *1000 de Doine*, p. 76.
(3) Viciu, *op. cit.*, p. 88.
(4) P. Papahagi, *Basme aromâne*, p. 519. — Z. Panţu, *Plantele*, p. 319.

Usturoiul se seamănă ca şi ceapa, tot pe lânga casă, în acelaş fel de table, dar nu din sămânţă, ci din *căţei*, bulbii căpăţinei, *căciuliei*, *măciuliei* sau *băciuliei* (1). Căpăţina se freacă în palme şi caţeii se desprind cu mare uşurinţă. Câte odata răsar primavara de timpuriu din căpăţinile de usturoiu lăsate dinadins, uitate sau pierdute la scos, foi verzi. Aceste foi şi fire se numesc *sămulastră* sau *sămuraslă* (2),

Prin comitatul Bihorului se crede că dacă viermii mânâncă aiul, este nevoie sa se rupă din gardul biraului lemne şi să se împlânte prin straturi ca să fugă *viermii* (3).

Prin alte părţi se zice că dacă un gospodar a apucat şi a sămănat într'un an usturoiu, trebue ca toată vieaţa să samene necurmat, căci altfel nu-i merge bine (4).

Usturoiul, care face floare ca şi ceapa, nu face căpăţină; prin unele părţi acest usturoiu se numeşte *baib* sau *usturoiu baib* (5).

Culegerea şi făcutul usturoiului cununi sunt întocmai ca şi la ceapă (6).

Usturoiul de câmp sau cel sălbatec se numeşte *pur*; dintr'acesta specia *de baltă* este foarte gustoasă.

3. *Prajul*, numit şi *praz*, *ceapă-blândă* sau *poriu* în Transilvania, iar prin alte părţi *pur* (7), aproape nici nu se cultivă de gospodari; el se cumpără mai în totdeauna dela zarzavagiii de meserie.

CAPITOLUL VII.

Mălaiul.

Românul cunoaşte două feluri de mălaiu: *mălaiul* propriu zis, *mălaiul măruntel*, *mălaiul mărunt*, *meiul*, numit de Macedo-Români *meliŭ* (8), sau *meliŭ-răpesc*, care este mic şi ne dă fructul

(1) *Dicţionarul limbii române*, p. 414.

(2) Culegere din jud. Neamţ, comunic. de d-l I. I. Preutescu. stud. seminar. Numele acesta însă se dă şi la alte plante ce răsar dintr'o rădăcină veche sau din sămânţă scuturată,—sămănată fără voie!

(3) Comunic. de d-l V. Sala din Vaşcău.

(4) *Şezătoarea*, VI, p. 6.

(5) *Etym. Magn. Rom.*, p. 2354.

(6) Şi gâcitorile usturoiului se vor asemănà prin urmare cu cele ale cepei: «Dobră în groapă, pletele afară», dar referindu-se la căţei se va zice: «Intr'o urmă de oaie, un pumn de buboaie» (Colecţ. A. Gorovei).

(7) Z. Panţu, *Plantele*, p. 226.

(8) P. Papahagi, *Basme aromâne*, p. 637.— Z. Panţu, *Plantele*, p. 168.

său numit *păsat*, *pasat*, *pâsat*, sau *pisat* (1), și *mălaiul mare*, *mălaiul-tatăresc*, *mătura*, *bălurul* sau *flocoasa*, din spicul căruia se fac măturile late.

Malaiul tatăresc se seamănă prin grădini în fire singuratece, dar mai ales prin bostănării și pe haturi; frunza îi este aproape la fel cu cea a popușoiului.

Mălaiul marunt se seamăna ca și cerealele. Apărat pe câmp de pasări, precum ar fi *vrăbiile* (2), prin spărietori sau momâi, la vremea coacerii i se seceră numai spicele, iar restul se cosește, folosindu-se ca nutreț la vite.

Când însă cinevà are mălaiu mult, îl secera ca pe grâu, îl face snopi și îl treieră ca pe fasole.

Spicurile de mălaiu se bat cu bățul și după vânturare se capăta păsatul (3).

Mai înainte vreme, când popușoii nu erau cunoscuți, cultura acestui soiu de mălaiu erà foarte întinsă.

CAPITOLUL VIII.

Hrișca.

Hrișca, numita și *hirișcă*, *rișcă* sau *tătarcă*, se seamănă mai ales prin Bucovina și ținuturile Moldovei de sus, pentru samânța sa, din care, după măciniș, se pregătește pâne.

Unii agricultori socot că hrișca nu trebue sa se samene dacă la *Intâmpinarea Domnului* nu-i vremea frumoasă, având credința că în acel an hrișca nu se va face (4).

Alții agricultori sunt băgători de seamă la insecta nemită *cărăbușel*, care se mai chiamă și *cărăbuș de hrișcă*, *gândac de hrișcă* sau *hrișcar* (5). Când această insectă se ivește, este semn că sămănatul hrișcăi se poate face. Câte odată însă, se poate sămănà și mai târziu.

---

(1) Tudor Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 243.

(2) E. N.-Voronca, *op, cit.*, p. 178. Zicala: «vrabia mălaiu visează, pițigoiul popușoiul și calicul praznicul», văzută.

(3) Despre a căruia folosință în bucătărie, vezi *Industria casnică la Români*, p. 243—4.

(4) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 247.

(5) *Rizotrogus solstitiolis L.*

Când ies mulţi *cărăbuşi*, e semn că se va face din îmbelşugare în acel an pâne şi hrişcă (1).

Pentru ca hrişca să fie roditoare, unii gospodari prind în sara de dinainte de Sânzienii mai mulţi *bourei* sau *rădaşte* (2) şi le arunca în lanurile de hrişcă (3).

CAPITOLUL IX.

Verdeţuri şi verdeaţă.

Prin *verdeţuri*, poporul român înţelege toate *zarzavaturile*, dar mai ales *morcovii*, *pătrunjelul*, *ţelina*, *ridichea* şi *sfecla*. Câte odată în această denumire intră şi *murăturile*, *patlagelele* sau *dumatele* şi *ardeii* sau *chiperii*, ba chiar şi *varza* sau *curechiul*.

Aceste toate se cultivă mai ales de grădinarii de meserie şi numai rareori se pot întâlnì obişnuit pe la toate casele unui sat.

Prin *verdeaţă* se înţelege frunza unor plante, care se pune în anumite soiuri de bucate spre a le da gust, sau se mănâncă singure. Aceste plante se găsesc întotdeauna aproape pe lângă case, între *florile* din «grădiniţă».

Acestea sunt:

Mărarul ale cărui frunze se folosesc în bucate; trunchiurile întregi de mărar se pun deasupra murăturilor, sub teasc.

Cimbrul, *cimbrul de grădină* sau *ciumurica* se foloseşte verde şi uscat, în unele mâncări, punându-se întreg.

Leuştanul, *buruiana de lungoare* sau *buruiana lungorii*, asemenea, numai frunzele însă.

Maròlele, *marula*, *lăptuca*, *salata* sau *salada*, cari pot fi creţe sau *proaste*, adecă necreţe, se seamănă în table. Se mănâncă salată, cu sare, cu sau fără oţet, întocmai ca şi *susaiul* sau *păpădia* de câmp.

Pătrânjelul, numit şi *pătrunjel*, *petrânjel*, *petrinjel*, *pătrânjei*, etc., iar de către Macedo-Români *macheadon* sau *magdanos* (4), dă frunze şi mai târziu rădacină, bună în bucate.

(1) Marian, *Insectele*, p. 17—8

(2) *Lucanus cervus L.*

(3) Marian, *Insectele*, p. 39.

(4) Z. Panţu, *Plantele*, p. 209.

PARTEA VIII.

TREIERATUL.

CAP. I.

Imblătitul.

Prin *îmblătit*, *îmblătire*, *umblătit*, *umblătire*, *îmblăcit* sau *umblăcit*, se înţelege scoaterea grăunţelor din snopul de *pâne albă* prin baterea spicelor cu un *umblăciu*, *îmblăciu* sau *îmblătiu* (1), pl. şi *îmblăciri* (2). Prin unele părţi din Ardeal *a îmblătì* şi *a treierà* sunt două cuvinte sinonime; se aude chiar zicându-se: «a treierà cu îmblăciri».

Imblăciul se compune din două părţi, — două bucăţi de lemn tare —, numite *odârje* sau *hadaragi*. De cele mai multe ori însă, *odârjă* se numeşte coada, partea de care se ţine cu mâna, şi *hadarag* cealaltă, capătul care loveşte snopul.

Aceste două părţi nu sunt deopotriva. Prin jud. Dorohoiu, băţul mai mare se chiamă *îmblăciu* sau *îmblăciug*, iar celui mai scurt i se zice *hadarag*. Amândouă bucăţile sunt legate între dânsele printr'o cureà de piele ţintuită de lemne şi bine strânsă pe deasupra cu o sfoară numită *oglăji* sau *oglăjii* (Fig. 83). Adesea legarea celor două părţi ale îmblăciului se face cu o aţă obişnuită (3).

Fig. 83.

Din Bucovina ne vine această terminologie a îmbláciului (fig. 84).

(1) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 145.

(2) Viciu, *op, cit.*, p. 86.

(3) I. C. Bibescu, *Poezii pop.*, p. 448—9: «Imblătitul se face cu un instrument compus din două bucăţi, din cari una de peste doi metri, iar alta mai scurtă ca un metru, legate cu o sfoară».

1. Dârjeaua sau *coada* de care se *poartă* sau se ține îmblăciul.

2. *Hadaragul* care *joacă* (îmblătește) pe aria de orice fel de holdă, de păstăioase și mai rar de porumb (1). Lemnul din care se face dârjeaua și hadaragul trebue să fie *sănătos*, *vârtos* (de carpăn,

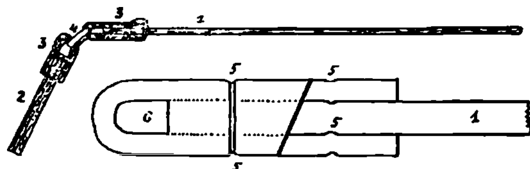

Fig. 84.

alun, fag, carpen ș. a.). Dârjeaua e cam de două ori mai lungă decât hadaragul, pe când hadaragul e cam de două ori mai gros ca dârjeaua, căci lui îi pică partea cea mai grea a îmblătitului.

3. *Oglejele*, *oglaghițele* sau *oglăghiile* (sing.: *ogleajă*, *oglaghiță*, *oglaghie*) cari sunt niște curele de piele de vită, legate cu curelușe sau cu ață tare pe *toartele*, *crestăturile* 5, de pe capetele hadaragului și dârjelei, așà fel încât ambele *ogleje slobod* la capete câte o *ureche* 6, prin care apoi ca o verigă se petrece.

4. *Chiüzul*, o curelușe de piele tare; astfel îmblăciu-i gata, căci legătura dintre hadarag și dârjeà este făcută.

Se îmblătește în 2, 3, 4 sau mai mulți *îmblătitori*. Ropotul îmblătitului în patru trece drept cel mai frumos» (2).

Imblătitul se practică mai ales prin acele părți, pe unde *pânile albe* se seamănă și se culeg în puțină cantitate, pe fața ariei, după ce a fost bine *prășită*, stropită sau udată și măturată.

Prin Bucovina, «mai de mult, când Românii nu aveau *șure* sau *standole*, unde să-și îmblătească pânile, făceau arii sub cerul liber și pe acestea îmblătiau ei pânile cele albe... Românii cei sermani până și în ziua de astăzi îmblatesc pânea cea albă pe asemenea arii (3).

(1) «De obiceiu porumbul se *bate* pe *leasă* cu hadaragul (un par lung, un *șarampoiu*. Vezi «*Ion Creangă*», III, No. 10, unde se zice «mai de mult se băteau [popușoii] cu umblăciul». Acest «mai de mult» e spus firește cu privire la starea de lucruri din Moldova latifundiilor, unde batoza a luat și slujba îmblăciului; în Bucovina îmblăciul lucră înainte». — Pentru această înțelegere greșită, vezi la locul respectiv.

(2) Publicat de d-l Al. Morariu în rev. *Ion Creangă*, V, p. 146—7.

(3) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 28.

Pentru a începe îmblătitul, se fac mai întâiu pe arie, sau sub adăpost, două rânduri de snopi drepte, aşezate spic la spic, cu snopii nedesfăcuţi din legători. *Imblătitorul*, apucând de partea mai lungă a îmblăciului, începe a bate spicele unui rând de snopi, mergând dealungul lor, dela un capăt către celalalt capăt, şi întorcându-se după aceasta cu îmblătitul spicelor celuialalt rând de snopi. După câtevà drumuri încolo şi încoace, începe să bată sau să *ucidă* spicele cari n'au căzut. Acum desface şi snopii din legături.

După ce a strivit toate spicele, *ucide*, adecă *mărunţuşează* şi paiele, scoţându-le afară prin lovituri *piezişe* sau «*aruncate*» ale îmblăciului. Paiele scoase afară se numesc *cosolină;* afară ele urmează a fi *ucise* pentru a scuturà dintr'însele şi cele mai singuratece grăunţe cari ar mai rămâneà în câte vreun spic neatins de îmblăciu.

După ce s'a ispravit de îmblătit, dedesubt rămâne *vravul* sau *vraful* (1), care se vântură după cum se va vedeà mai departe.

Imblătitul se poate face şi snop cu snop, putându-se pune spicele şi pe un lemn, ca să se sfarâme mai curând. Un cântec ne spune chiar:

Şi l-aş pune stog pe prag,
Şi l-aş îmblătì cu drag;
Şi l-aş pune stog în casă,
Şi l-aş îmblătì pe masă (2).

Iar altul:

Dorul meu şi-al lui badeà,
Eu să pot, l-aş sămănà
Şi frumos l-aş secerà
Şi l-aş face stog în prag,
Şi l-aş îmblătì cu drag! (3)

Prin părţile pe unde de obiceiu se treierà, îmblătitul se reduce la baterea snopilor sau poloagelor cu un băţ; aceasta o face gospodina în vremea secerii, seara, când dă hrană pasărilor din ogradă şi o fac şi rău-făcătorii, pe câmpuri, când încă nu s'au strâns snopii, pe vremuri întunecoase şi în totdeauna la sporul muncit şi adunat de altul.

Un snop îmblătit se numeşte *vup* sau *pâş* (4).

---

(1) A. Scriban în *Arhiva*, an. XXII, p. 283. «Vsl. *vrahŭ*, treierare, grămadă».
(2) I. G. Bibicescu, *loc cit.*
(3) I. Pop Reteganul, *Chiuituri*, Gherla 1897, p. 73—4.
(4) Viciu, *op. cit.*, p. 65.

CAPITOLUL II.

Treieratul.

1. *Treieratul* pe arie începe ca şi orice muncă mai mare, tot într'o zi de *Luni*, cu semnul *crucii* şi cu «*Doamne-ajută*». Inceputul se face pe o vreme uscăcioasă, căci nimic nu este mai păgubitor la treierat decât ploile, cari trebuesc lăsate să treacă şi cari, după credinţa poporului, trebuesc împiedecate. Un mijloc bun se zice că ar fi şi acesta: gospodarul să mănânce la lăsatul secului toată ciorba din strachină! (1).

Cu o săptămână mai înainte, omul se îngrijeşte de cele trebuincioase: îşi *prăşeşte*, sau dacă şi-o are prăşită aria, o mai netezeşte puţin, căci poate o seamă de buruieni au otăvit din rădăcină, şi-o curăţă şi se gândeşte la vitele cu cari va treierà. Dacă are boii sau caii săi, e bine; dacă are numai o «*vită de cal*» şi pânea îi este puţină, iarăş e bine; dar dacă are «pâne *nămol*», adecă multă, şi n'are vite, ori dacă le are, nu-i sunt bune, trebue neapărat să-şi caute cai cu ziua sau cu zeciueala, ori să-şi împerechieze calul său cu al altuia, care tot astfel are numai unul singur.

Prin unele părţi, precum de pildă prin judeţul Tecuciu, pe vremea treierului vin *mocani*, Moldoveni dela munte, de prin judeţul Putna şi Bacău cu căruţele cu caii spre a se tocmì la cei cu lipsa de cai. Impăcarea se face de obiceiu din 20—25 una, adecă după ce se treieră şi se vântură, a 20-a sau a 25-a parte din vrav va luà-o stăpânul cailor pentru truda sa şi a vitelor sale.

2. Când toate acestea sunt gata, începe pregătirea mai de aproape şi care se porneşte prin *udare*. Apa se aduce în poloboace dela fântână, iar cu cofele se udă întreaga faţă a ariei, ca să se umfle pământul, să se umfle micile crăpături cari vor fi, şi apoi să se acopere încă mai mult prin măturarea colbului cu măturile din *mături* (2) sau de *pelin*. Acest *udat* sau *stropit* mai are de scop şi jilăvirea pământului spre a împiedecà facerea prafului în timpul treieratului.

Dacă din anul trecut nu se mai află *parul*, *şteajărul* (3) sau *steà-*

(1) Şt. St. Tuţescu, *Din trecut*, p. 34.

(2) Z. Panţu, *Plantele cunoscute de poporul român*, Bucureşti 1906, p. 167: *Mături, Mături-de-grădină, Mături-de-ţară, (Kochia Scoparia* Schrad., sinon. *Chenopodium Scoparia* L.).

(3) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, P.-Neamţ 1906, p. 109.

jărul în mijlocul ariei, se pune la loc, bătându-se mai afund. Dacă prin bătaie crapă, se cercueşte la un capăt cu un cerc de fier.

3. Mai înainte vreme, cam până pe la jumatatea veacului trecut, *ariile* sau *ăriile* proprietarilor mari, precum şi ale sătenilor fruntaşi, cari aveau sămânătură mai multă, erau închise, adecă împrejmuite cu gard. De par nu erà nevoie, căci caii se vârau în arie slobozi, după ce se *năsădiau* snopii, după care începeau să fie mânaţi în toate părţile spre a frămânţà spicele snopilor cu picioarele. Caii mergeau în regulă, căci se spune că se aşezau dela sine în rând şi începeau să facă cercul,—cei de către mijloc mai mic, cei dela margine mai mare, — împrejurul celui ce-i mână, sau îi îndemnă cu strigăte din gură şi cu pocnete din harapnic.

4. Udatul care se face seara, în ajunul zilei de treier, se înnoeşte şi a doua zi în zorii zilei, când cu adevărat se reduce la un simplu *stropit*, de unde îi vine şi numele.

După stropit urmează *năsăditul* sau *pusul pe arie*. *Năsadă* înseamnează câtimea firelor de *cereale* care a alcătuit snopii şi care

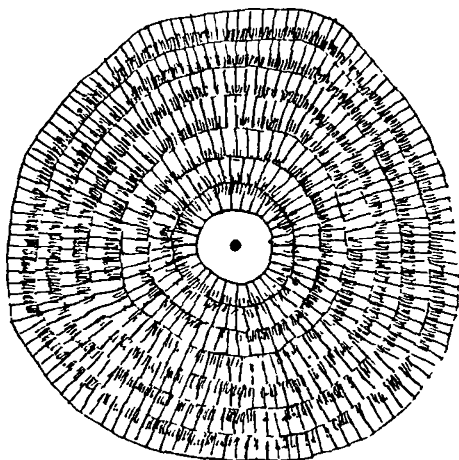

Fig. 85.

acum se împrăştie pe arie spre a fi treierată (1); *a năsădi* vrea să zică a pune snopii pe arie în anumit fel, tocmai pentru a fi treieraţi.

Năsăditul se face disdedimineaţă, «cu noaptea 'n cap». Un om

(1) Prin urmare «a băgà caii în năsadă» însemnează a-i aduce în arie, spre a începe treieratul. E o greşeală, se pare, în Marian, *Sărbători* I: *năsadă*=treier.

se urcă pe vârful *stogului*, a *clăii* sau a *şurii* (*girezii*) şi începe să arunce snopii jos. Alţi oameni ieau aceşti snopi, câte unul, doi, trei sau patru şi-i duc pe faţa ariei unde-i năsădeşte. Cu cei dintâi snopi se face împrejurul parului un inel sau o roată, care are spicele în afară iar cotoarele spre par. Peste acest colac şi în afara lui se aşează un alt rând de snopi; acesta însă are spicele răzemate peste spicele rândului întâiu, iar cotoarele sale sunt aşezate pe pământ. Peste acest rând şi în afara lui se năsădeşte rândul al treielea de snopi, şi astfel se urmează înainte, cât ţine faţa ariei, toate rândurile fiind cu spicele în sus, deasupra şi cotoarele aproape acoperite (fig. 85 plan. şi fig. 86 secţiune verticală).

Dela par şi până la cotorul întâiului rând, se lasă un loc de un pas sau mai mult unde va sta cel ce va mânà caii la treier.

Rândul dintâiu de snopi se aşează în chipul acesta pentru ca să nu alunece firele şi să acopere locul gol; dacă s'ar găsì spice şi în acest loc, pe de o parte caii nu le-ar puteà ajunge cu copitele şi

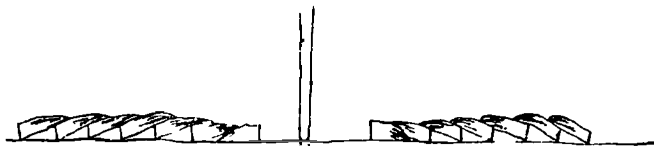

Fig. 86.

deci nu le-ar puteà fărâmà, iar pe de alta ar împiedicà pe cel ce mână caii să se învârtească după funie împrejurul parului.

Snopii sunt deslegaţi din *legători*. Dacă legătorile sunt făcute tot din acelaş *soiu* sau *neam* de *pâne*, se desfac şi se svârle de-asupra năsadei; n'are nimica însă de-a face dacă snopii sunt, de pildă de orz şi legătorile de ovăz: o baniţă de ovăz, ce va ieşì din toate legătorile, nici nu se bagă de seamă într'un vrav de orz. Nu se vor puteà însă pune legătorile de ovăz în vravul dn grâu. Dacă legătorile sunt de *lăptugă*, se aruncă deoparte; dacă sunt de *mohor*, se lasă în năsadă.

Meşteşugul năsăditului este să se facă năsada cu desăvârşire rotundă, căci dacă ar fi ovală, caii în cercul lor n'ar puteà ajunge părţile ieşite în afară de cercul care are ca rază funia legată de par şi de gâtul cailor.

Dacă *pânea* n'a fost făcută snopi, ci a fost *cosită*, adecă atunci când este cositură, ea se împrăştie cu furcile pe toată faţa ariei, aşezându-se ca şi snopii, dela par în afară, în roate, pală lângă pală.

5. După ce s'a năsădit, începe treieratul care se face în mai multe chipuri.

Mai de mult, după cum am pomenit, grânele se treierau cu caii slobozi, în *vràişte* (1).

Astăzi, mai pretutindenea se treieră cu caii cari fug împrejurul parului. De par este legata o funie în aşà chip încât să nu se învârtească şi dânsa împrejurul parului, după cum se învârteşte inelul împrejurul degetului. La celălalt capăt are băgat un *şumuiog*, *şomoiog*, *moşoioc* de paie care intră într'un *ochiu*, *ureche* sau *laţ*, tot de funie sau sfoară făcută la capătul unui *jug* (Fig. 87). *Jugul de cai* nu-i altcevà decât o scândură care are câte o ureche la fiecare capăt. De unul se leagă funia, iar de celălalt se leagă alt jug, unui al

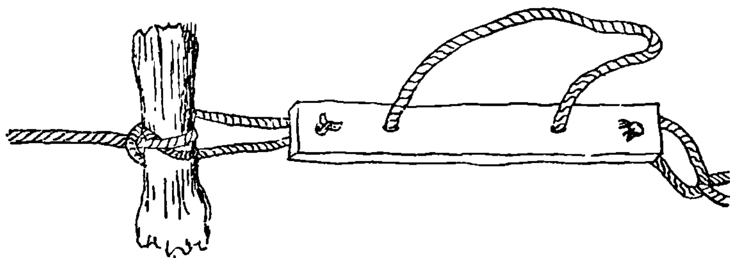

Fig. 87.

doilea cal. Adesea două juguri au un laţ comun. Laţurile sunt prinse în jug prin două borte făcute cu sfredelul. Intre cele două găuri se fac alte găuri pe unde se *petrec* capetele unui *curmeiu* care alcatueşte *jugul* propriu zis, care se pune peste gâtul, calului.

Când se treieră cu un cal, trebue un jug; două pentru doi cai, trei pentru trei şi tot astfel până la cinci sau şase cai.

Presupunând că funia este lungă cât faţa ariei şi având caii cu jugurile puse, dacă se pornesc de către cel ce-i mână, ei vor face mai întâiu un cerc, însă după sfârşitul acestuia funia care se învârteşte împrejurul parului va fi mai scurtă; prin urmare cercul sau *roata* ce o fac caii, nu este un cerc adevărat. Roatele se mic-

(1) Cfr. A. Scriban în *Arhiva,* loc. cit.

şoreaza din ce în ce mai mult, până când «funia a ajuns la par», adecă până când caii au ajuns lângă mânător. De aici a rămas zicala «a ajuns funia la par», care arată marginea unei putinţe, peste care nu se mai poate trece.

Prin jud. Dolj, învârtitul sau datul funiei după par se numeşte *povârnit*: «povârneşte funia după *steajăr*» (1).

Când au ajuns caii la par, se scoate şumuiogul de paie din urechea jugului care a fost spre par, se întorc caii cu faţa înapoi şi împrejurul acestui jug, la dreapta'mprejur sau la stânga'mprejur, şi şumuiogul se pune în urechea celuilalt jug, care vine de data aceasta la par. Mânând caii înainte, funia se desvălue de pe par, se lungeşte prin urmare, iar caii se îndepărtează tot mai mult catre *lături*, adeca în lături.

O desvăluire şi o învăluire a funiei se numeşte, în limba treierului, o *funie*.

Cel ce mână caii are un *biciu* cu coada lungă şi cu o *iuşcă* asemenea lungă, spre a ajunge caii dela par şi a-i face să meargă în *treap*, *treapăd*, adecă la trap; mânarea aceasta trebue s'o facă dela par, căci ar fi foarte anevoios să se ducă la dânşii spre a îndemnà pe cei leneşi şi pe cei nărăvaşi şi apoi să se întoarne din nou la par. Cel ce mână chiuie de-acolo, iar cu biciul numai cât vâjâie pe deasupra cailor. Strigătul obişnuit îi este: «*hi! la lături hi-hi-hi-ha!*», care îndeamnă pe cai să tragă puţin «la lături» sau «în lături», spre a face funia să stea veşnic întinsă şi să nu vină «*la par*», unde, din pricina cercului mic, pe lângă că «vor luà funia în picioare» adecă vor călcà-o şi poate chiar vor rupe-o, dar *vravul* sau *năsada* nu va fi pretutindeni frământată cu picioarele.

Când funia s'a strâns aproape toată şi prin urmare când caii au ajuns la par, cel ce-i mână, îi schimbă repede strigându-le: *har-tunea!* sau *har-tu!* (2).

A mână caii nu-i un lucru aşà de uşor, deoarece acel ce-i mână trebue să se învârtească împrejurul parului necontenit, având grija ca pe de o parte să meargă caii în trap potrivit şi pe de alta să ţină funia întinsa, să n'o lase slabă, căci în cazul acesta funia se încolătăceşte pe par inel peste inel, în a doua jumătate a «funiei». Intr'adevăr, dacă funia se învalue în chip de spirală, adecă inel

---

(1) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 107.

(2) Care pare a însemnà: *iar tu!*

lângă inel, toată fața ariei este călcată de o potrivă. Dacă însă funia se învălue ca un ghem, inelele nu sunt de o potrivă de mari și deci caii, la desvăluit, se vor duce mai repede către lături; la învăluit vor venì mai cu grabă la par.

Cel ce mână este de obiceiu un băiat, un flăcău sau un om mai tânăr; ori cum, din când în când trebue să se schimbe, căci sau ostenește, sau amețește. Ceilalți oameni, muncitori pe arie, dacă n'au ce face, stau la umbra pomilor din arie, la umbra gardului sau al șurilor de snopi sau paie, mănâncă pepeni, struguri ori «pun satul la cale».

Calul, și mai întotdeauna caii cari treieră, trebue să fie potcoviți *proaspeți*, adecă din nou, căci potcoava este aceea care lovește spicul și-i desprinde grăunțele sau fărâmă paiul spre a-l face bun de mâncat pentru vite.

Acest fel de a treierà cu caii este cu atât mai lesnicios, cu cât pânea care se treieră este mai uscată iar vremea este mai călduroasă.

Literatura noastră populară și anume *plugușoarele* din ajunul lui Sf. Vasile ne pomenesc acest fel de treier. Iată un fragment:

... In grajd repede-a purces,
Zece iepe de-a ales,
Zece iepe
Tot *sirepe*,
Cu potcoave de argint,
Cu cuie de mărgărint,
Cari unde mi-ți călcà,
Pământul cutremurà!
Carele se clătinau,
Oamenii se minunau,
De tot stau
Și se uitau!
La arie le-a adus,
La treierat le-a pus.
Cu copitele treierau,
Cu gura mi se hrăniau... (1)

Iată și un al doilea:

... Iar când gazda vede-așà,
A trimis la curtea sa
Să aducă nouă iepe,
Nouă iepe
Sure-iepe,
Cu copite despicate,
Cu sârmă verde legate.
Și la câmp le-a adus,
Și la arie le-a pus.
Ele unde călcà',
Broasca făceà oacaca!
Fântâna secà.. (2).

(1) *Urații*, Fălticeni 1908, p. 16—7.

(2) Dintr'un *plugurel* cules de d-l D. Gr. Furtună în com. Vlășinești jud. Botoșani.

Şi în sfârşit un al treilea:

Şi se duse ca să iea
Nouă iepe
Tot sirepe,
De nouă ani sterpe,
Tari ca pământul,
Iuţi ca vântul,
Cu potcoave de argint,
Ce bat bine la pământ;
Cu potcoave de alamă,
Cine le mai ţine'n seamă.
Cu copitele treierau... (1)

Prin partea de răsărit a Ţerii-Româneşti şi Dobrogea, caii poartă după dânşii, mai ales la treieratul *ovăzului*, un sul de piatră cu şase praguri care se numeşte *tăvăluc*, *tăvălug*, *vălătuc*, *val* sau *treierătoare*, în lungime cam de jumătate de stânjin ori mai mare. Prin mijloc are o gaură prin care pătrunde o osie de fier şi de capetele căreia se leagă, ca la grapă, două braţe de lemn, de sârmă sau de funie. De încheietura lor trag caii cu jug obişnuit şi cu ştreanguri sau boii înjugaţi în jugul lor de care este prinsă tânjala (Fig. 88) (2).

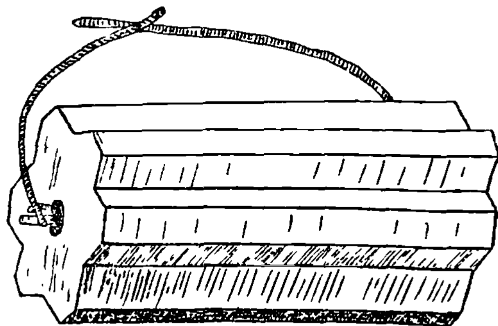

Fig. 88.

Prin Moldova de mijloc unii oameni treieră şi cu boii înjugaţi în jugul carului; în acest caz, cinevà trebue să-i mâne pe alături. Treieratul cu boii se face aproape ca şi cu caii, căci dacă boii merg mai încet, spicele însă se fărâmă mai curând din pricina copitei despicate a boilor şi a greutăţii acestor animale. Se înţelege, boii trebue să fie potcoviţi.

Tot prin aceste părţi am mai văzut după această pereche de boi, — câte odată chiar două perechi, îndemnând una după alta, — mergând şi o căruţă goală sau cotiga plugului pe care se pun greutăţi sau slujeşte drept scaun celor cari mână boii.

---

(1) N. Păsculescu, *Literatură populară*, p. 24.

(2) In privinţa tăvălucilor, iată ce ne pomeneşte un pluguşor din jud. Constanţa (N. Păsculescu, *op., cit.*, p. 29):

Şi scoase doisprezece *elefanţi*
La *tăvăluci* înhămaţi.
Tăvălucii se'nvârtià',
Paiele le fărâmà',
Grâul se scuturà...

Despre nouăle chipuri mecanice de treierat, fireşte, nu putem vorbì aici.

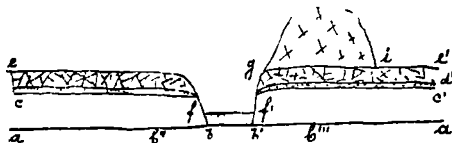
6. Treieratul are trei scopuri: întâiul de a desface *bobul* sau gràuntele din spicul paiului, al doilea de a scoate sau a desface *pleava* şi ţepii dela bob, şi al treilea, de a le fărâmà paiele spre a le face bune de mâncat pentru vite. Prin urmare paiele nu se scot de pe arie îndată ce li s'au sfarâmat spicele, ci trebue să se aştepte ca şi dânsele să se mărunţoşeze, fără însă a se fărâmà prea tare, «fără a se face colb». Uneori spicele cad uşor, însă paiele rămân multă vreme întregi, din pricina că seceratul s'a făcut fără ca *paiul*, tulpina, să fie îndeajuns de *copt*, uscat; alteori se *prăfueşte* paiul, iar spicul se împotriveşte mai mult; totul atârnă dela înfăţişarea paiului sau firului întreg şi dela starea atmosferică a zilei de treier.

După ce s'au dat un număr oarecare de *funii*, din *năsada* care se mai numeşte şi *vrav*, *vràf* sau *vrau*, s'a sbătut în picioare cailor partea de deasupra, ale cărei grăunţe şi pleavă se aşează într'un strat deasupra păturii din năsadă care a rămas neatinsă, — dedesubt, pe faţa ariei. Dacă s'ar urmà înainte cu treieratul, după un timp partea de deasupra a vravului ar fi cu totul fărâmată şi prăfuită, iar alta, cea dedesubt, ar rămâneà neatinsă. Pentru a nu se ajunge la acest lucru, năsăda trebueşte *întoarsă*, vravul *se întoarce*.

A *întoarce* la arie însemnează a luà cu furca vravul dela o margine şi a merge drept către par, făcând în vrav un fel de brazda, ca aceea ce o răstoarnă *còrmana* plugului. Se iea cu furca atât cât se poate luà, se scutură bine, ca grăunţele se cadă jos şi partea scuturată se pune cu furca în partea dreaptă a brazdei. Dacă cu furca nu s'au putut luà întâia dată toate paiele treierate şi netreierate, adecă *ajunse* şi neajunse de copitele vitelor, se ieau şi acestea în *coarnèle* furcii, se *sbat*, se *sbătucesc* bine, şi când se crede că toate grăunţele s'au scuturat, se răstoarnă paiele spre dreapta. Intâia brazdă prin urmare, văzută în secţiune transversală, s'ar înfăţişà ca în figura 89, unde avem *abb'a'* faţa ariei, *ac* şi *a'c'* grosimea stratului din năsadă neajuns de copitele vitelor, *cd* şi *c'd'* grosimea stratului de grăunţe şi pleava ce s'a scuturat din partea *de* şi *d'e'* a năsadei care a fost treierată. Când s'a început *întorsul* şi s'a croit brazda în lărgimea *bb'*, toată această câtime s'a scuturat în coarnele furcii şi a rămas jos pe pământ stratul *bf*, *b'f'* cuprinzând grăunţele şi pleava scuturată din paiele *ghi*, cari au fost aruncate în dreapta.

A doua brazdă se începe pe porțiunea *bb''* a vravului, răsturnându-se paiele *sbătute* peste golul *bb'*, sau se începe dela par spre marginea ariei, răsturnând mai întâiu paiele *ghi* în *ff'* și apoi întorcând partea *b'b'''*, urmându-se în acest caz întoarcerea părții *bb''*.

Oamenii cu furcile întorc unul după altul, pornind fiecare brazda lui sau, — mai ales când vravul este subțire, spre a ferì *colbul*, *colbăraia*, *praful* sau *pulberea*, — încep să întoarcă deodată în mai multe părți ale ariei. Fiindcă nu se poate ca toate brazdele să se sfârșească la par sau să înceapă dela par, unele din ele se curmă pe la mijloc; ceeace se caută este, ca direcția generală a brazdelor să fie către par, pentru ca la treier, caii să le *stropșească* în curmeziș și nu în lung.

Fig. 89.

Cand toată năsada a fost întoarsă, se găsește jos, pe pământ, stratul de grăunțe și pleavă, iar deasupra năsada scuturată de grăunțele desprinse din spice.

Intorsul este cu atât mai anevoios, cu cât năsada a fost mai groasă. O năsadă care trece de 30 de clăi este groasă; atârnă însă și de numărul de snopi la claie, de mărimea snopilor precum și de bielșugul firului de pâne.

Dacă după un alt număr de *funii* stratul de grăunțe se face din nou, oamenii mai întorc odată, se face «al doilea întors». Numai când pânea și vremea este prea umedă, se face și «al treilea întors»

După un alt număr de funii, când se poate vedeà că paiele de deasupra vravului «*s'au făcut*», adecă atunci când s'au fărâmat îndeajuns și s'au lustruit bine, *se întorc* numai acestea, tot cu furcile, fără a luà în coarne din paiele nefărâmate. Intorsul se face pe deasupra și «ușurel», brazde-brazde, după care urmează un alt număr de funii, pentru ca copitele vitelor să fărâme și cele mai mici spice cari din întâmplare n'ar fi fost sfărâmate și apoi să facă mai mărunte și paiele cari erau dedesubtul stratului pomenit.

Lucrul care urmează acestui *întors*, care se numește *făcut de paie* (1) este *păitul* (2). La păit, muncitorii încep dintr'o margine a ariei opusă acelei părți unde urmează să se înalțe *șura de paie*. Cu furca

(1) Strigătul este: «hai la făcut paie!» «hai să facem paie!»
(2) Acum se strigă: «hai să păim!» «hai la păit!»

încă mai uşurel şi cu multă băgare de seamă se ieau paiele sfărâmate şi lucioase, se scutură bine în coarnele furcilor şi se aruncă spre partea unde se va face şura; alţi lucrători, — de obiceiu băietanii şi fetele cari nu pot să desbată bine, cari n'au acea dexteritate, acel joc ritmic în braţe, — ieau aceste paie cu furcile, pe deasupra năsadei şi le mână din unul într'altul la locul *clăditului* sau *clădişului*. Câte odată şi când «ies paie multe», fac grămezi mari, înfig furcile în aceste grămezi câte doi sau mai mulţi şi în chiote şi glume le împing unde trebue. Grămezile acestea, fireşte, alunecă foarte uşor peste vrav.

După ce păitul s'a sfârşit, adecă după ce toate *paiele făcute* au fost scoase afară, urmează *întorsul*, când toată rămăşiţa năsadei se sbate în coarnele furcilor până la vechiul strat de grăunţe şi pleavă pe care îl cunoaştem dela întâiul întors. Când şi acest întors s'a isprăvit, se vâră caii, se mână un număr de funii, se *face paie* din nou, adecă se întoarce o parte din năsada rămasă, scuturându-se bine în furci, se dă iar un număr de funii şi apoi se *păieşte*, ca pe urmă *să se scoată paie* pentru a doua oară.

Dacă vravul este prea subţire, dacă snopii sunt uscaţi, dacă vremea este călduroasă, «întorsul dintâiu» chiar nici nu se face. Dacă vravul este prea gros, încât «întorsul dintâiu» este peste putinţă de facut, se întoarce numai jumătatea deasupra a vravului, socotind-o ca de sine stătătoare şi se urmează la celelalte lucruri întocmai cum am arătat până aici, fără a se interesà de cealaltă jumătate de năsadă, până când şi această parte se întoarce.

Se poate întâmplà ca şi *păitul* să lipsească; în acest caz, vravul se poate *scoate* până de-amiază şi să se năsădească altul ca să fie scos şi dânsul până seara, dar se poate ca un vrav să se scoată «cu mari peri», cu mare greutate, într'o zi şi chiar în două.

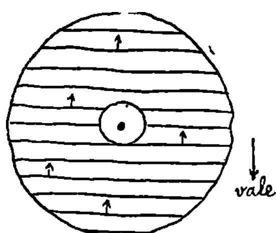

Fig. 90.

După un întors sau un făcut de paie sunt de obiceiu părţi de arie unde stratul de paie se subţiază sau se îngroaşă; apoi este nevoie chiar cât merg caii, să se arunce paie dintr'un loc într'altul, mai ales când aria nu este cu desăvârşire orizontală. In acest caz întorsul şi făcutul de paie trece peste alte socotinţe: nu se face în direcţia razelor dela margine spre par, ci în aşà chip încât paiele să se arunce la deal (fig. 90).

Obişnuit paiele se scot de trei sau patru ori.

7. Cât timp nu este de lucru pe vrav, se face sau se clădeşte şura de paie alături. Unul, gospodarul meşter, o croeşte şi aşeaza cu furca paiele pe dreptunghiul ce şi l-a ales, ridicându-i laturile şi colţurile de o potrivă în toate părţile. Când şura este menită sa cuprindă toate paiele de pâne măruntică din acel an, i se face în fiecare seară câte un vârf, spre a o ferì de ploi. In acest caz, paiele de orz şi de fasole se pun dedesubt, după cari urmează cele de ovăz, grâu şi secară, dacă sunt. Mai întotdeauna însă, paiele se fac şuri deosebit, câte una de fiecare fel, oricât de puţine ar fi.

De jos sus, paiele se aruncă cu furca, iar după ce şura s'a înălţat, se svârle cu un *ţepoiu* sau *furcoiu* de lemn, care-i tot un fel de furcă, însă are coarnele drepte. O furcă mare se numeşte de asemenea *furcoiu* sau *ciolpău* (1). Prin unele părţi din Ardeal, pentru paiele mărunte şi pentru pleavă se întrebuinţează o furcă cu reţeà numita *lingură* (2).

Unii gospodari, înainte de a *croì* marginile şurii, fac un *ţarc* mic de nuiele, întocmai cum am văzut că se obişnueşte şi la făcutul clăilor de fân.

8. După ce toate paiele au fost scoase de pe arie cu ajutorul furcilor, se ieau *greblele* şi se greblează vravul. Dinţii greblei pătrund în vrav şi scot unele din paiele cari erau amestecate în grăunţe şi pleavă. Când se adună mai multe paie, se ieau cu furcile şi se scot la marginea ariei. După *greblat* urmează *târnuitul* sau măturatul, care se face cu ajutorul *târnului* (3). Târnul este de obiceiu un *spine* sau un *măràcine* tare şi crănguros, care scoate prin ţepii săi paiele cele mici cari ar fi amestecate prin pleavă şi cari n'ar puteà fi prinse în dinţii greblei.

După ce aceste treburi s'au isprăvit, se vâră din nou caii cari, frământând pleava şi grăunţele, scot afară toate paiele amestecate în vraf şi cari nu puteau fi scoase cu grebla sau târnul. Aceste paie se *târnuesc* în urmă şi se duc cu grebla la marginea ariei. După acest târnuit nu trebue să rămâie pe faţa ariei decât vraful cu grăunţe şi pleavă.

9. La treieratul *orzului* mai ales, despărţirea bobului de *ţepul*

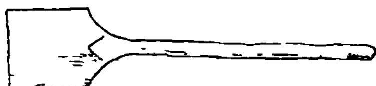
(1) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 143.

(2) Viciu, *op. cit.*, p. 57.

(3) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 110: *târn*, mătură cu care se alege grâul şi orzul de paie şi pleavă.

ce îl are se face cu greu, în timpul cât bobul este amestecat în paie. Pentru aceasta vravul de orz, după ce s'au scos toate paiele dintr'însul şi după ce s'a târnuit, urmează a fi treierat înainte, pentru ca firele să fie bine călcate în picioarele vitelor şi cu chipul acesta să fie curăţite de ţepi. Când se crede că pe partea de deasupra orzul s'a curăţit bine, vravul se *gròhăie* (1).

Grohăitul sau *grohăirea* se face cu *lopata de lemn* care are o parte lată, aproape pătrată, foarte puţin concavă şi o *coadă* (Fig. 9.) Se vâră partea lată a lopeţii sub vrav, până ce nu se mai vede şi apoi se răsuceşte la dreapta sau la stânga pentru ca toată câtimea de vrav luată în lopată să se răstoarne la dreapta sau la stânga, după cum se răstoarnă şi brazda de către cormuna plugului. Se împinge apoi de coadă ca lopata să intre din nou sub vrav şi iar se răsuceşte de coadă la dreapta sau la stânga. Cu chipul acesta, grăunţele cari au fost dedesubt vin deasupra. Al doilea *grohăitor* rupe brazdă nouă cu lopata şi o răstoarnă pe urma celui dintâiu; astfel se urmează înainte. Grohăitul este cu atât mai lesnicios cu cât vravul este mai subţire şi mai curat. Dacă este plin de paie, brazdele se rup cu prea multă anevoinţă.

Fig. 91.

Hârâitul sau sgomotul întrerupt ce-l face lopata alunecând pe pământ seamănă cu *grohăitul* porcilor (2), de unde îi vine şi numele.

După ce s'a grohăit tot vravul, se vâră din nou caii, se mână iarăş câtevà funii şi dacă orzul este bine curăţit, se scot caii cu totul din arie; dacă tot mai are ţepi, se mai grohăie odată şi iar se vâră caii. In sfârşit grohăitul se poate face şi de patru ori, dacă orzul ce se treieră este menit să fie măcinat pentru hrana casei.

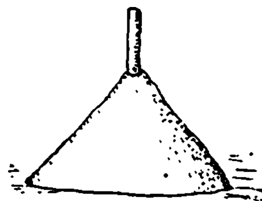
La sfârşit vravul se târnueşte din nou şi apoi *se strânge la par.*

10. *Strânsul* la par se face cu grebla, lopata şi mătura. Se aşează grebla la marginea vravului, pe pământ, cu dinţii în sus şi se împing grăunţele cu pleavă către parul ariei. Dacă vravul este prea gros, se începe a se strânge mai aproape de par, iar după ce calea s'a mai uşurat, se începe dela margine. Unii ajută cu lopeţile, aruncând spre par. Pe urma greblei vin alţii cu măturile ca să

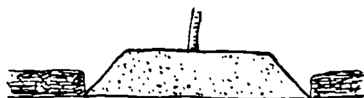
(1) D-l M. Lupescu din Zorleni-Tutova ne scrie: «*A grohăì*, a desbătucì paiele pe arie, când se treieră cu caii.»

(2) Porcii fac *gro-gro*...!

măture firele cari sunt ascunse în colb, iar aria rămâne curată «ca'n casă» (1). Grăunţele şi pleava în jurul parului se numesc ca şi mai înainte: *vraf*, *vrav*, *vrau* sau *arioiu* (2) (Fig. 92). Prin unele părţi din Oltenia, pânea astfel adunată se numeşte *bocluc*, adecă e amestecată cu pleavă (3) sau «în pleavă».

Fig. 92.

Vraful se strânge la par, adecă la mijlocul ariei, atunci când urmează ca omul să-l vânture până seara sau peste noapte, când cerul este senin şi luna luminează îndeajuns, ori atunci când gospodarul nu voeşte sau nu mai are nimic de treierat. Când vede însă că vântul nu *trage*, adecă nu *bate*, prin urmare când socoteşte cà nu va puteà vânturà curând şi mai ales atunci când are de treierat şi trebue neapărat să treiere alt soiu de grâne decât cel din vrav, vravul nu se mai strânge «la par», în mijlocul ariei, ci de o parte unde se înveleşte cu paie spre a-l ferì de ploaie şi unde aşteaptă vânturatul.

Fig. 93.

Unii oameni însă fac vravul la par chiar când, nevânturându-l peste noapte, urmează ca a doua zi să se treiere acelaş soiu de pâne. In acest caz năsăditul vravului următor se va încep dela marginile vravului strâns, după ce acesta s'a mai turtit. Pe acesta va merge cel ce mână caii (Fig. 93).

CAPITOLUL III.

Vânturatul.

1. Când vântul începe sá bată domol, însă de o potrivă de tare, vravul scos din îmblălit sau din treier poate să fie vânturat. Pentru aceasta, după cum am arătat şi în altă parte, aria trebue să fie la loc deschis, în părţile unde vântul poate bate în voie, «în *vìliştea*, *vièliştea*, pron. pop. *γeliştea* vântului» şi nu în *fundacuri* sau văi

(1) Numai prea rareori pentru strângerea la par se întrebuinţează şi *tragla* pe care am vazut-o la prăşitul ariei de buruieni.

(2) Comunic. de d-l D. Petrescu, agronom în Zorleni-Tutova, de loc din jud. Ialomiţa.

(3) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 94.

unde cu greu «te poţi *desşumenì*» dincotr'o ar puteà bate vântul, sau dosişuri de grădini cari îi împiedică bătaia obişnuită. Prin aceste locuri, curenţii cei mai regulaţi se frâng şi se fărâmă, dând naştere unui vânt neregulat, care dacă este şi slab, se numeşte *oloreală* sau *olorit* de vânt.

Vânturatul pe un vânt prielnic este o adevărată plăcere. De aceea nu-i urătură de Sf. Vasile în care să nu se pomenească locul neted, şi *ghiliştea* sau *steriţa* vântului.

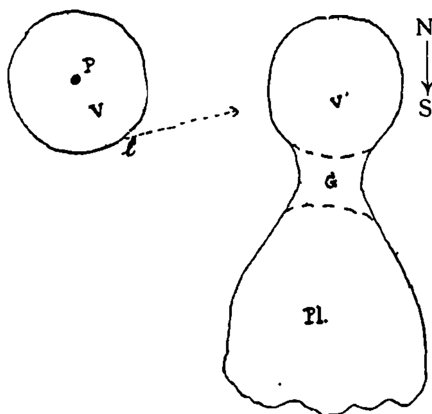

Fig. 94.

Dacă presupunem în fig. 94 că vântul bate dela nord, cel ce va svârlì cu lopata se và aşezà în *l*, va luà pe lopată cât se va puteà, — grăunţe şi pleavă, — va face vânt lopeţii înapoi şi în urmă înainte şi în sus, aplecând-o spre stânga, adeca spre partea din care bate vântul, aşà încât pleava şi grăunţele să se prelingă pe muchea lungă a lopeţii cu o înfăţişăre de strat subţire pe care vântul să-l răsbată şi să-l desfacă în două părţi: una grea, grăunţele, cari vor cădeà drept în jos, în noul vrav *v* şi a doua mai uşoară, *pleava*, *pospaiul* (1), *clăbucii* (2), care este mânată de vânt spre sud unde cade în *Pl.* In gâcitori, poporul zugrăveşte această desfacere în chipul următor:

Am o cireadă de boi:
Cei slabi sar gardul,
Iar cei graşi cad jos (3).

Se mai întâmplă însă şi o mijlocie între vravul nou *v'*, care se mai numeşte şi *piept* (4), şi între pleava *Pl*: grăunţele nedesvoltate şi pe jumătate seci, din pricina unui seceriş timpuriu, sau cele provenite

(1) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 60: *pospai*, pleavă ce rămâne după ce se vântură grâul.

(2) Frâncu şi Candrea, *op. cit.*, p. 99: *clăbuci*, rămăşiţile după vânturatul grâului.

(3) A. Gorovei, *Cimiliturile*, p. 181.

(4) Numire auzită în Goleştii-Badii, Muscel.

din pânea *huchită* sau *pătulită*, cad între vravul nou şi între pleavă, în *G*, alcătuind o câtime ce se numeşte *goz*, *goază*, *bolbotine*, *golgotină*, *gorgotină* (1), *coadă*, *codină* sau *zoană* (2).

Fig. 95.

In vravul vânturat se întâmplă să cadă şi alte lucruri străine şi anume: paie mari, fărămături de baligă dela vitele ce au treierat, bulgări de pământ ş. a. Acestea toate sunt curăţite de un alt om, ajutorul celui ce vântură. Acesta culege cu mâna balega, bulgării şi pietrele, iar paile cari cad mai încet şi prin urmare deasupra grăunţelor, le mătură cu o mătură cu coada lungă, mânându-le peste *coadă*, la pleavă. Pentru ca acestuia să nu-i intre pleavă în părul capului sau pe la gât, poartă în cap o glugă făcută dintr'un sac căruia i s'a vârît un colţ într'altul, prefăcându-se într'un fel de *glugă* (fig. 95).

După ce vravul vechiu s'a vânturat o singură dată, vravul nou se încarcă în saci şi se vinde sau se pune la păstrare pentru *sământă*, de anul viitor. *Coada* se strânge deoparte şi se întrebuinţează iarna ca hrană pentru păsări sau vite, iar pleava se vâră în şura cu paie, într'un *cotlon* al ei sau se face *porcan* deoparte, învelindu-se apoi cu paie spre a o ferì de ploi şi ometi.

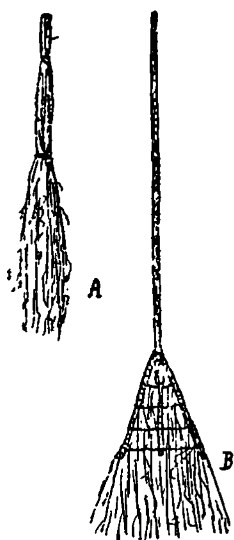

Fig. 96.

Prin unele părţi, orzul şi mai ales ovăzul şi grâul se mai vântură odată. Această vânturare se numeşte *păluire* sau *păluit*, dela verbul *a pălui*. Prin unele părţi pare că se zice şi *primiteală* sau *primitit*, iar verbul este a *primitì* (3).

Păluitul merge mai repede ca vânturatul şi se face în acelaş chip, cu deosebire că mătura dela vânturat este de *mături* sau de *pelin*, (fig. 96 *A*) legată din distanţă în distanţă cu sfoară, pe când mătura dela primitit (fig. 96 *B*) are o coadă lungă şi

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 20.
(2) *Vieaţa agricolă*, an I, p. 1009.
(3) *Uricariul*, X, p. 404: *primiteşte*, vântură orzul cu lopata.

subţire de lemn cu trei beţe la capăt legate cu aţe şi formând un schelet pe care se leagă ramurile de *mătură*. Adevărata mătură (fig. 13 A) este rotundă; cealaltă este lată şi se numeşte *primiteà*, *felezoaie*, *felează*, *feleză*, *felezău*, *felezitoare* sau *leasă* (1). Verbul: *a felezuì*.

Prin jud. Muscel am văzut *felezeie* făcute nu din fire de *mături*, ci din mlădiţe subţiri de *mesteacăn*.

Prin unele părţi felezitoarea slujeşte şi la întâiul vânturat, ţinând locul măturii (2).

In sfârşit prin alte părţi, în locul primitelei se foloseşte *măturoiul* sau *târnul* (3).

Prin jud. Ialomiţa se aruncă peste *vrav*, — peste *arioiu*, — un fel de *plasă* care se ridică după aruncarea în vânt a unui anumit număr de lopeţi. Ridicându-se această plasă, — care poate fi chiar cea de prins peşte, — grăunţele se strecoară printre ochiurile împletiturii, iar paiele se ridică în sus şi apoi cu plasa se dau deoparte (4).

CAPITOLUL IV.

Păstratul pânii şi al paielor.

1. Pentru timpul iernii *paiele* se păstrează la *arie*, *făcute* sau *clădite şuri*, *şiri* sau *girezi* cu bază dreptungiulară şi cu *coamă* sau vârf. Numai când sunt în mică cantitate se face dintr'însele şi o *claie* sau un *porcoiu* rotund.

Prin unele părţi, după ce treierul s'a încheiat, paiele se cară acasă şi se păstrează în *samaloc* sau *samalâc*, o *şură* de scânduri sau un şopron îngrădit cu nuiele.

2. *Pânea* rareori se păstrează pentru a aşteptà preţuri mai bune de vânzare. Dacă nu cumvà a fost vândută mai dinainte, ea se vinde de pe arie sau îndată ce se isprăveşte treieratul. Gospodarul nu-şi

(1) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 246.

(2) Viciu, *op. cit.*: *felezitoare*, o unealtă economică ca o mătură lată, cu coadă lungă de lemn, cu care aleg pleava de grâu la *îmblătit*. — Marian, *Sărbătorile*, I, p. 28: a *felezuì*, a alege grăunţele din pleavă cu *felezoaia*, mătură lată. — Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 202: *felezuesc*, mătur pleava şi o seamă de paie ce rămân pe vravul de pâne albă când o vânturi cu lopata.

(3) Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 202: «Măturatul se face cu *măturoiul* sau *târnul*, însă, cui i-i drag să facă lucrul la treaba lui, apoi mătură pleava cu un măturoiu anume făcut şi care se numeşte *felezău*».

(4) Comunic. de d-l D. Petrescu, agronom în Zorleni-Tutova.

păstrează decât sămânţa trebuincioasă pentru anul viitor sau pentru hrana sa (grâu, orz, secară) ori a cailor (ovăz).

Aceste câtimi «*poprite*» se pun în *ambare*, *hambare* sau *hambaraşe* de scânduri cu despărţituri numite *lacre*, *racle* sau *ochiuri*, în poloboace prin poieţi (1), căsoi sau tinde de casă sau în podul caselor, vărsate pe pod sau în saci.

Prin alte părţi, precum în jud. Gorj, grâul se păstrează şi în coşare de nuiele lipite cu pământ (2).

Prin Muntenia şi Dobrogea, astăzi, şi prin Moldova mai de mult, locuitorii îşi fac sau îşi făceau *gropi de bucate* în pământ, unde se păstrează. Pentru trecut, se înţelege, aveau rostul lor, ferind hrana de toate zilele împotriva deselor încălcări străine ale vecinilor.

Aceste *gropi* sau *puţuri* sunt largi la fund şi strâmte la gură. După ce se sapă, ele se ard cu paie ca să li se întărească pereţii şi să le ferească de prea multă umezeală. După ce se umplu cu cereale, gura li se astupă cu pământ spre a nu se deosebì de locul învecinat.

Pentru vremurile trecute am auzit această povestire pe care o adevereşte şi istoria: au venit odată Turcii, toamna, când căzuseră brumele şi au întrebat de grâne, dar ele stăteau ascunse în pământ. Au căutat duşmanii pretutindeni şi n'au dat peste dânsele decât atunci când au băgat de seamă acele petece de locuri de prin ogrăzi, unde bruma se topise din pricina căldurii care venià din groapa cu bucate (3).

(1) Din Jud. Tulcea, comunic de d-l N. I Munteanu: *standoală*, *stamboală*, *sâsâiac*, grajd, poiată, *câsclă*.

(2) Ic. I. Mălăescu, *Monografia comunei Băleşti, Gorj*, Tg. Jiu 1906, p. 36.

(3) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 433—4.

PARTEA IX.

CULESUL POPUŞOILOR.

CAPITOLUL I.

Culesul.

1. *Culesul popuşoilor* de pe câmp, care se mai numeşte şi *desfăcut*, *desfăcat*, *curăţit*, *deciocălat*, *desghiocat* sau *disdiocat*, fiecare cuvânt având verbul său, culesul ştiuleţilor prin urmare, se face sau pe câmp, pe loc, sau acasă. El însă nu se începe decât după ce «s'a dat drumul la ţarină», adecă după ce popuşoii s'au copt bine şi după ce *jitarii* şi-au cules *jităria* sau şi-au luat *jităritul*.

Jităria popuşoilor se scoate dintr'o făşie lungă de popuşoi care trece pe lângă un drum ce merge de-a curmezişul tuturor bucăţilor sămănate cu popuşoi. Astfel dacă ne închipuim o ţarină lungă *af* cu mai multe drumuri ce-o taie în toate direcţiunile, *jităria* se iea pe porţiunile *ab* şi *ef*, pe la capetele tuturor *bucăţilor ag*, *gh*, *hi*, *im*, *mn*, *no*, dar şi la mijloc, pe lângă drumul *c* pe porţiunea *cd*.

Dacă ţarină *af* este scurtă, jităria se iea numai în capătul *ao*. Dacă e mai lungă, se poate luà atât în cele două capete *ao* şi *fe* cât şi prin mijloc, cum am văzut. Aceasta se întâmplă cu atât mai mult, cu cât ţarina fiind lungă, sunt bucăţi cari nu merg «din cap în cap». Astfel este bucata *hi*, *rs* şi *st* (fig. 97).

Dacă culegătorii întâmplător nu găsesc această jitărie culeasă, ei o lasă neculeasă, atât ca ştiuleţi cât şi ce hluji.

Culesul pe cámp se face în chipul următor: culegătorii se aşeaza de-a curmazişul bucăţii ca şi la prăşit şi încep prin a desface *penele* sau *pănuşele* ştiuleţilor, cu unghiile degetelor mari şi trăgându-le apoi în jos. După ce ştiuletele singur a fost lăsat gol, se frânge din cotor şi se svârle înainte pe mijlocul bucăţii, la o deşărtare de

zece, cinsprezece paşi. Prin urmare, după ce s'au cules toţi ştiuleţii de pe un fir de popuşoiu, firul rămâne întreg ca frunze sau foi, lipsindu-i numai ştiuleţii purtători de grăunţe.

După ce un culegător a cules sau a rupt toţi ştiuleţii dela un fir, trece la altul şi în chipul acesta toţi culegătorii înaintează şi se apropie de locul unde s'au aruncat ştiuleţii. Aceşti ştiuleţi poartă numele de *grămadă*.

După ce culegătorii au trecut de grămadă, aruncă *popuşoii* sau ştiuleţii în urmă; aceasta însa cere ca omul să se întoarcă cu faţa înapoi, lucru care este foarte greu. De aceea, după ce trec câţivà paşi dincolo de *grămada*, încep să asvârle popuşoii înainte, făcând o a doua grămadă; şi astfel se urmează înainte până când culegătorii ajung în celalalt capăt al bucăţii.

Cu cât popuşoii vor fi mai bine strânşi în grămadă, cu atât şi încărcarea lor se va face mai cu uşurinţă.

După acest fel de cules urmează căratul popuşoilor acasă.

Se înţelege, când bucata este pe o costişă înclinată tocmai de-a curmezişul bucăţii, se vor luà *postaţi* perpendiculare pe lungul stânjenilor; dacă stânjenii sau bucata taie costişa pieziş, postăţile vor aveà înfăţişarea paralelogramică.

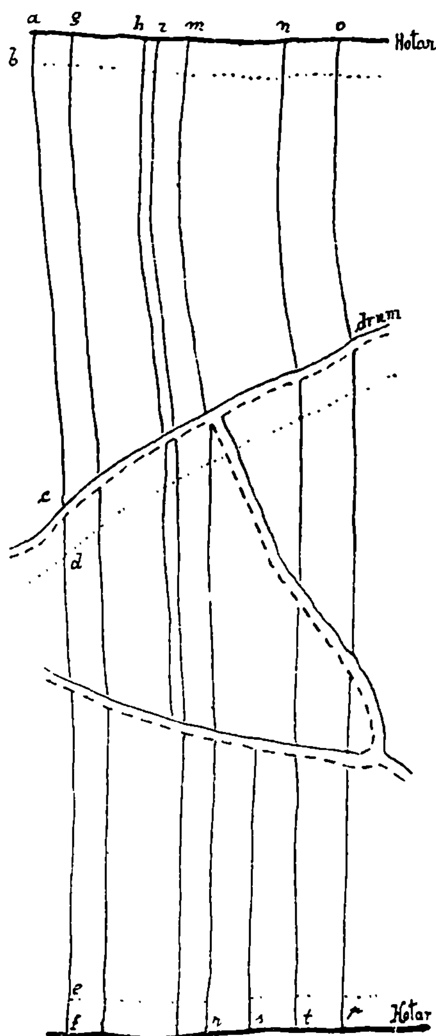

Fig. 97.

2.—Prin unele părţi, mai ales pe acolo pe unde popuşoii nu se seamănă pe întinderi aşà de mari, întregul fir de popuşoiu se taie cu secerea aproape de pământ, se încarcă în car, se duce acasă, se adună grămadă, fir lângă fir, în

ogradă sau sub un adăpost şi acolo se face *curăţitul*. Acest chip de a culege se numeşte «cules cu totul» şi de nevoie se foloseşte mai ales atunci când vremea se strică şi dă omătul sau se lasă geruri prea mari.

3. In sfârşit prin alte părţi, cum bunăoară am văzut prin unele sate din jud. Muscel, culesul porumbului se face cu *târna*, un coş de nuiele de răchită; culegătorul merge pe un *ristav* şi rupând *cotolanii* de pe ambele părţi, cu foi cu tot, îi pune în târnă. Când târna se umple, se duce şi se răstoarnă în car. Dacă bucăţile sau locul este prea lung, cotolanii «se rup pe jos», adecă se fac gramezi din depărtare în depărtare. In urmă se taie cocenii spre a face loc carului, se încarcă în car şi se duc acasă. Acolo se fac grămezi în curte sau sub o *acioală*.

Când popuşoii urmează să se *curețe* acasă, de cele mai multe ori *claca* nu lipseşte. Aici se spun *tirişenii*, «poveşti, se petrece şi se fac şi jocuri» (1). Prin jud. Suceava mai de mult aceste clăci erau de două feluri: unele se făceau cu lăutari şi altele fără lăutari. La cele cu lăutari se strângeà lume multă şi după ce se gătià de *desfăcat*, tineretul se dădeà la joc. Ele ţineau până despre ziuă, când erà *găinuşa* drept în creştetul capului. La clăcile acestea, fetele veniau însoţite de mamele lor întotdeauna. Clăcile fără lăutari erau mai mici, «mai cu puţină gălăgie, dar la acestea se torceau poveştile cele mândre în cari năsdrăvanii sar călări printre stele şi până la cer» (2).

Prin unele sate muscelene, la aceste clăci, unde lăutarii nu lipsesc, gazda dă din când în când curăţitorilor mere, vin, cartofi copţi, şi altele, iar la urmă joacă.

Zugrăvirea unei asemenea clăci nu ne lipseşte (3).

CAPITOLUL II.

Căratul şi păstratul popuşoilor.

1. Din *grămezile* de prin mijlocul bucăţii sau din grămada mare unde au fost asvârliţi popuşoii la curăţit, se încarcă în car cu *coşarca* (4) de răchită sau cu un *oboroc* sau *obroc*, făcut din scoarţa

(1) Ion Creangă, *Opere complete*, Bucureşti 1906, p. 442.

(2) M. Lupescu în *Calendarul revistei «Ion Creangă» pe anul 1911*, p. 164.

(3) Vezi în *Sămănătorul*, III, p. 806 şi urm. (fragment din M. Sadoveanu: *Crâsma lui Moş-Precu*).

(4) Prin Bucovina se chiamă şi *cotarcă*, comunic. de d-l P. Cârstean.

de *teiu* şi înfundat la un capăt tot cu scoarţă de teiu, dar mai ales cu scânduri subţiri cusute cu *bèldii* sau fâşii de *teiu* dubit, iar în locul acestora cu sfoară.

Oboroacele se răstoarnă în car; carul se foloseşte şi ca unitate de măsură, zicându-se: «am făcut atâtea care de popuşoi».

Prin unele părţi din jud. Muscel, unitatea de măsura este *iapa*, «porumbul ce se poate încărcà pe o iapă (vită)» (1).

2. Acasă, din car, ştiuleţii de popuşoi se pun în *podul casei*, tot cu ajutorul oborocului, pe o *leasă*, în *pătul* sau în *coş*.

Leasa nu-i altcevà decât o îngrăditură simplă de nuiele în chipul următor: Se bat în pământ nişte *prăjini* sau *prăştini* la o depărtare de o jumătate de pas şi pe o distanţă atât de mare cât de mare leasă are omul nevoie. Prăjinile se îngrădesc cu nuiele curăţite de ramuri. Când îngrăditura s'a ridicat cât vrea omul să-i fie leasa de lată, retează vârfurile prăjinilor, scoate leasa din pământ şi o aşează pe corzile unei poieţi, unui şopron sau altui acaret care n'are pod de scânduri. Acolo ştiuleţii stau foarte bine, căci aerul îi poate răsbate şi prin urmare se pot uscà cu uşurinţă.

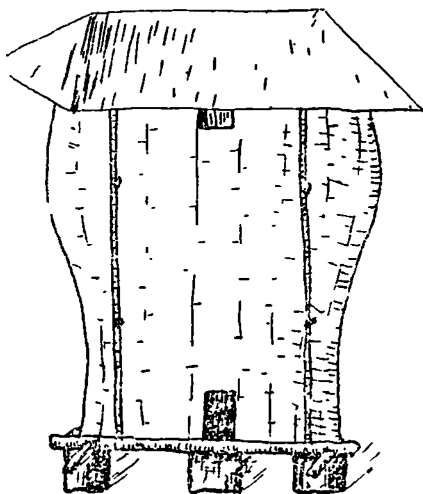

Fig. 98.

Se pare că aceste lese, prin unele părţi ale Olteniei se numesc *pătule* (2).

Coşul, *coşarul*, *coşariul*, *coşerul*, *coşeriul* sau *sâsâiacul* este o îngrăditură eliptică, cu fundul mai mic. Ingrăditura se susţine tot pe nişte prăjini lungi înţepenite într'un dreptunghiu de drugi îngemănaţi bine şi sprijiniţi şi aceştia pe nişte rădăcini sau trunchiuri groase de lemn. In partea de jos, coşul este înfundat cu o leasă.

(1) C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 40: « — Ai făcut porumb mult? — Am făcut şapte *iepe* şi-o Mărie (cât pot duce şapte iepe şi-o femeie în spinare); se zice mai mult în glumă».

(2) Ic. I. Mălăescu, *Monografia comunei Băleşti-Gorj*, Tg.-Jiu 1906, p. 37: *pàtulele*, unde se păstrează popuşoii sunt de nuiele; se aşează pe furci ori în podul casei.

Incepându-se îngrăditura, elipsa se mărește tot mai mult, și cu mult meșteșug se *adună*, se *aduce* sau se *strânge*, adică se micșorează. Vârful prăjinilor se îndoaie apoi ca niște arcuri, acoperindu-se apoi cu coceni sau hluji, cu paie ș. a.

Ca aceasta îngrăditură să nu se *prăvale*, adecă să se dărâme sub greutatea popușoilor, se sprijine cu ajutorul a patru furci de lemn, pe dinafară; acestea se îmbină câte două — două, prin două stinghii cari trec prin coș. Sus furcile se leagă cu alte două stinghii mai scurte, și pe aceeaș latură cu două stinghii mai lungi.

Pe drepuunghiul de deasupra se construește acoperișul cu schelet de lemn, care se învelește cu păioase, stuh, scânduri, ș. a.

Unii gospodari, și mai ales în zilele noastre, părăsesc acest chip de coșuri și fac altele paralelipipedice din scânduri cu interval între dânsele spre a lăsà loc vântului să răsbată și să usuce popușoii.

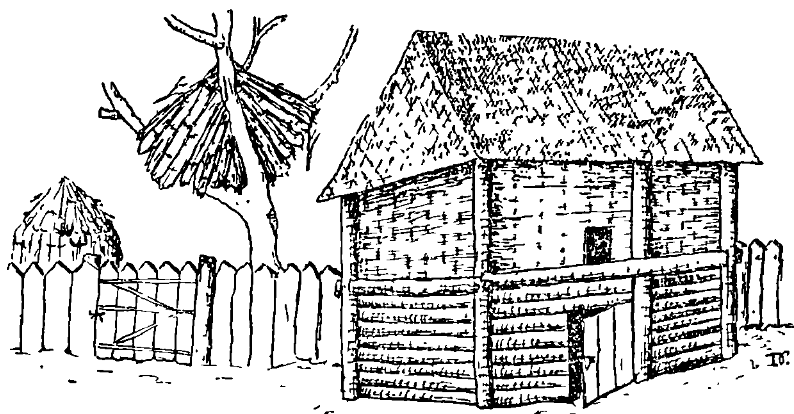

Fig. 99.

Prin unele sate muscelene, precum am văzut în satele Leordeni și Goleștii-Badii, porumbul se păstrează în pătule cari se alcătuesc din două părți. Partea de jos este făcută din bârne numite *vârghii* sau *vârghine* (sing. *vârghie* sau *vârghină*) cu șase furci. La unele gospodării, această parte care slujește ca *acioală* pentru vite, se reduce numai la furci. Partea de sus se numește *țarc* și este făcut din *grădèle*, îngrăditură, sau din șipci.

Deasupra are acoperișul (fig. 99).

Carul cu popușoi se trage lângă coș și popușoii sunt turnați cu oborocul în coș pe o bortă sau *gură* făcută tocmai sub streșină.

Dacă coşul este înalt, omul se suie pe o scară slujindu-se de o mână, iar cu cealaltă sprijină oborocul pe umăr.

In partea de jos, atât coşul cât şi pătulele au o altă gaură sau *gură*, pe unde se scot popuşoii când urmează să se bată.

Gospodăriile vechi ale moşiilor mari au *coşère* lungi făcute tot după chipul celor din fig. 98.

3. Câte odată grămezile de popuşoi sunt silite să stea o vreme mai îndelungată pe bucăţi, când acestea sunt *boiereşti*, aşteptându-şi dijmuitul. Alteori, tot când moşia este boierească, se cară la *tabără* (1) şi acolo se dişmueşte. Această chestie a dijmuitului are un deosebit «cântec» în turburările din 1907.

4. Dintre toţi ştiuleţii de popuşoiu, numai *semnicerii*, *semincerii*, nu se rup prin unele părţi din foi sau pene. Ei sunt desgoliţi numai, şi prin ajutorul penelor «date peste cap», se leagă de o grindă. *Semnicerii* se aleg din popuşoiul cu boabele mari, multe, dese şi cu ciocalăul tare. Astfel se păstrează până pe vremea sămănatului, când se curăţă de grăunţe, iar grăunţele se seamănă (2). Se înţelege, lucrul acesta se întâmplă numai prin acele părţi pe unde sămănatul popuşoilor se face pe un loc mic. Pe unde însă popuşoii se seamănă «cu fălcile», nu se poate prăpădì atât de multă vreme cu alesul popuşoilor buni de sământă. «Când dă Dumnezeu, se face măcar să fie ce-a fi!»

CAPITOLUL III.

Tăiatul, căratul şi păstratul hlujilor.

1. *Ciocanii* sau *hlujii*, cari, după cum am văzut, au şi alte numiri, se taie de pe bucată cu ajutorul *secerii* mai întotdeauna, odată cu culesul ştiuleţilor spre a face loc carului să treacă pe lângă *grămezile* de popuşoiu spre a le încărcà. Mâna dreptă poartă secerea, iar mâna stângă apucă hlujul dela vârf şi putând cuprinde până la cinci—şase hluji. După ce secerea îi retează, hlujii se culcă la pământ.

(1) Jud. Ilfov.

(2) Pe unde se obişnueşte aceasta, după ce grăunţele se vor curăţì de pe ciocalău, înainte de a fi sămănate, se vor *încercà*. Incercarea constă în aceea că se pun la răsărit câte cinci—şase grăunţe, spre a se vedeà dacă sunt sau nu bune; numai după cunoaşterea rezultatului, se face sămănatul.

Partea din fostul fir de popuşoiu care rămâne în pământ se numeşte *ciuclej* (1), *cioclej* (2), *coclej* (3) sau *buzdugan* (4).

Când toţi ciocanii s'au tăiat, mănunchele întinse pe pământ se strâng câte mai multe la un loc şi se leagă printr'un loc sau două cu alţi ciocani mai neuscaţi şi la nevoie cu câtevà fire de *mohor* sau *lăptugă*, făcând astfel un *maldur* sau un *snop*. Tot astfel se leagă şi acasă unde se căraseră poate «cu totul».

Prin unele părţi, precum bunăoară am văzut în Româneşti, jud. Iaşi, strujenii sau ciocanii se leagă în mlăduri numai în vreme de *lipsă* adecă la secetă; altfel se taie, se lasă să se usuce şi apoi se cară acasă nelegaţi.

2. Până când le vine vremea să fie căraţi, hlujii aşteaptă pe câmp, pe de o parte ca să se usuce bine, iar pe de alta fiindcă oamenii sunt *prinşi*, se îndeletnicesc cu culesul. Pe câmp, hlujii nu stau slobozi, aruncaţi la întâmplare, ci după ce se leagă, se pun la un loc câte trei sau mai mulţi malduri, fie în picioare, fie unii peste alţii. Aceste *grămezi* se mai numesc şi *glugi*.

Maldurii se cară acasă cu carul şi în arie, grădină sau ţarc se fac *glugă*, *clucă*, *căpiţă* (5), *pop* (6) pl. *popuri* (7), *popă* (8), sau *ciuclă* (9), răzămându-se maldurii unul de altul în picioare şi apoi punându-se peste dânşii alt rând de malduri, tot în picioare însă mai *aduşi*, adecă mai apropiaţi, mai strânşi, de un diametru mai mic.

Randul de sus acopere cu partea lui de jos rândul de dedesubt ferindu-l de ploaie.

Când gluga este înaltă şi are vârf, se mai numeşte şi *stog*.

Pe fig. 99 şi vede o asemenea glugă, în stânga, în dosul gardului de scânduri, zaplazului sau *ulucei*.

---

(1) In Moldova de sus, comunic.de d-l D. Gr. Furtună din Mânăstireni, jud. Botoşani.

(2) Ion Creangă, *Op. compl.*, p. 421.

(3) In Moldova de jos.

(4) Viciu *op. cit.*, p. 25. *Buzdugan*, acea parte din cotorul cucuruzului care rămâne după ce s'au tăiat *jipii; cocian*, *tuleu*.

(5) In jud. Dorohoiu.

(6) Idem: «Popuşoii se taie cu totul şi nelegaţi se fac *popuri*, sprijinindu-i în picioare unii de alţii, ca un fel de *glugi*».

(7) C. Radulescu-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 19.

(8) In jud. Botoşani, *Vieaţa agricolă*, I, p. 89. — Viciu, *op. cit.*, 89.

(9) V. Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, Bucureşti 1910, p. 92.

Dacă ciocanii sunt mulţi, se pot face şi *girezi* sau *şuri*, întocmai ca şi paiele.

Alteori, spre a-i ferì de stricaciuni se pun prin copaci, dupa cum am văzut că se obişnueşte mai ales în satele vâlcene de pe malul Oltului, pe unde fiecare copac sau pom mai mare e un *pătuiac*. Tot astfel se poate spune şi despre jud. Muscel; lucrul acesta se vede în fig. 98.

Ţarina de popuşoiu după tăiatul şi căratul ciocanilor se numeşte *ciocănărie* (1), *ciucălăişte* (2), *porumbişte* (3) sau *popuşoişte* (4).

Prin părţile muntoase ale Moldovei, pe unde popuşoii cresc mărunţi şi nu au vreme să se usuce, fiind apoi, afară de aceasta plini sau *năpădiţi* de mohor, ei se cosesc după culegere, iar ca să se usuce, se pun pe *ocniţe* întocmai cum am văzut ca se pune şi *cositura de ovăz*, şi tot cu acelaş scop (5).

Tot ca să se usuce, hlujii se pun prin pomi, cum am văzut, despre cari un călător englez în Muntenia pe la 1827 văzându-le, a crezut că-s locuinţe omeneşti! (6).

Toate acestea se fac, după cum am mai spus, în ariile cu paie, în grădini, în *harmanuri* (7), dar mai ales în *ţarcuri*, pe lângă case şi grădini.

CAPITOLUL IV.

Bătutul popuşoilor.

1. In deobşte prin *bătutul popuşoilor* se înţelege desfacerea sau despărţirea grăunţelor de pe partea lemnoasă a ştiuleţilor, — *ciocanul*, — cu scopul de a le vinde, măcinà sau păstrà mai uşor, într'un loc mai restrâns. Această despărţire se face în mai multe feluri.

(1) Jud. Tecuciu.

(2) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 421.

(3) Jud, Muscel.

(4) Jud. Dorohoiu.

(5) D. Dan, *Straja*, p. 45: «Păpuşoii se rup de pe *strujeni*, iar strujenii rămân câtvà timp netăiaţi. Când s'a sfârşit lucrul câmpului, adecă *desfăcatul* păpuşoilor, scosul barabulelor, ş. a., atunci se taie strujenii, dejà bine uscaţi, cu secerea, sau se cosesc cu coasa şi se cladesc pe *prepeleci*, în girezi înalte fără a-i legà în snopi, cum se uzitează la şes».

(6) *Rev. Tinerimea română*, III, p. 171.

(7) Comunic. de d-l M. Lupescu: *harman*, locul unde se aduna ciocanii.

2. *Curățitul* este cel mai ușor și mai simplu. El se mai numește și *desghiocat*, *deșghiocat*, *dejghiocat*, *dijdiocat*, etc., (verbele: *a curăți* și *curăță*, *desghiocà*, etc.) și constă în a face să cadă grăunțele de pe un știulete prin frecare apăsată cu alt știulete sau cu un ciocan ținut în cealaltă mână. Frecarea aceasta se face în podul palmei. De obiceiu gospodina curăță popușoii numai atunci când vrea să-și facă grăunțe ce trebuesc date ca hrană pasărilor de ogradă în fiecare dimineață. Alte ori, pe vremuri pe secetă mai ales, și mai cu seamă în casele nevoiașe, știuleții de popușoi se curăță și pentru moară sau pentru vânzare în câtime mai mică, de pildă cum ar fi

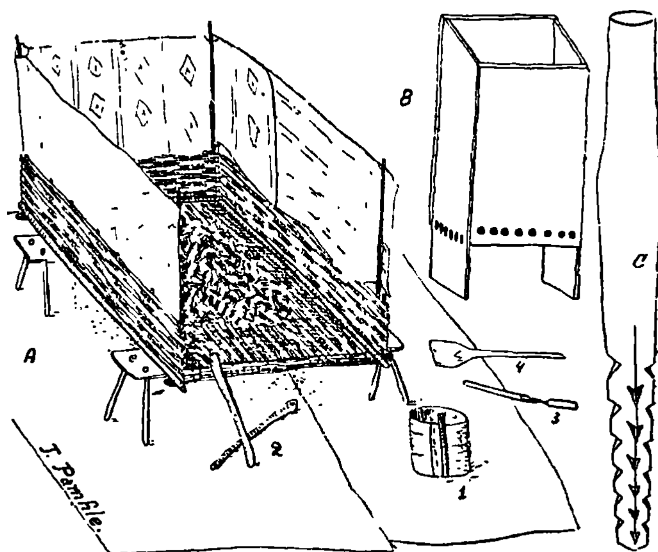

Fig. 100.

«o poală sau un căuș de grăunțe pentru o leacă de gaz ori o cutie de chibrituri».

3. Prin unele părți ale Moldovei popușoii se *bat* în *chiua* de bătut popușoi. Aceasta chiuă (fig. 100 *B*) se face din patru bucăți de scândură, dintre cari două sunt mai lungi, spre a lăsà partea de jos cu o înfățișare de pod. Fundul de jos este alcătuit din două lese compuse și ele din cuie, bețe sau nuiele, groase cam de jumătate de deget. Gratiile sunt așezate în câte doi pereți ce stau față în față, una deasupra și alta dedesupt, perpendiculare între dânsele. Câte odată chiua aceasta se face și dintr'un *știubeiu* de scorbură, ca și cel de albine, când chiar îi poartă și numele.

Ştiuleţii de popuşoiu se pun în chiuă şi se bat cu *chilugul* sau *pilugul*. Acesta (fig. 100 *C)* se face din lemn tare, din stejar; are un capăt rotund de unde se ţine cu mâna şi altul în patru muchi cu crestături din loc în loc. Aceste crestături lovesc grăunţele şi le desprind de pe ciocan sau ciocălău. Grăunţele cad sub piuă, strecurându-se printre gratii.

După ce aproape toţi ştiuleţii au fost curăţiţi de grăunţe, se scot din chiuă şi se *aleg*, adecă se curăţă de rămăşiţa de grăunţe care se mai află pe la coada sau vârful ştiuleţilor (1).

4. *Lesoiul* sau *leaza* (fig. 100 *A*) se face dintr'o îngrăditură înţepenită bine în patru drugi. Ingrădirea se face cu nuiele subţiri şi aproape de o potrivă de groase, deopotrivă de lungi şi bine curăţite de rămuri. In cei doi drugi lungi şi într'unul scurt se bat nişte *pretcuţe* cari se îngrădesc şi ele, astfel că alcătuesc trei pereţi sau margini. Acesta este lesoiul.

Pentru a bate popuşoi, lesoiul se aşeaza pe două scaune lungi, în casă sau în tinda casei, ori sub un adăpost. Dacă trebueşte aşezat afară, sub lesoiu se pun două sau mai multe *ţoale*, ca nu cumvà grăunţele să se amestece cu praful de pământ. Pentru ca grăunţele să nu sară peste marginile lesoiului, pe pereţii lui se înfig nişte ţepuşe, iar în ţepuşe se atârnă levicere sau velinţe cari fac slujba unor margini mai înalte.

Ştiuleţii se cară dela coş sau din locul unde se află, cu un oboroc sau coşarcă (fig. 100 *A*, *1*) făcută din *coarjă de teiu* şi se răstoarnă în lesoiu. După ce s'au turnat cinci-şase coşărci, popuşoii încep a se bate cu *bèţele* sau *ciomagele de bătut popuşoi* (fig. 100 *A*, 2), nişte ciomege groase, mai groase la capetele cari lovesc ştiuleţii şi puţin curbate; prin jud. Dorohoiu acest fel de băţ se numeşte *druc* şi se face dintr'un lemn puţin noduros.

Prin unele părţi popuşoii se bat cu *umblăciii*, despre cari am mai pomenit şi în alte locuri (fig. 100 *A*, *3*).

Obişnuit se văd doi inşi cari bat alăturea, dând loviturile alternativ, cu toată puterea, «ca la bătut la popuşoi.»

Grăunţele se scurg printre nuielele lesei sub lesoiu.

Când ştiuleţii s'au prefăcut în ciocani la partea de deasupra, ei sunt răsfoiţi, scociorîţi, scurmaţi cu beţele. Cu chipul acesta, grăun-

(1) Chiua din fig. 100 am văzut-o la d. M. Lupescu, Zorleni-Tutova, şi alte sate din acelaş judeţ precum şi în satul Schineni din jud. Bacău.

țele cari au fost prinse printre nuiele cad, iar știuleții dela fund cari erau nebătuți, vin deasupra și se amestecă cu ciocanii. Astfel se urmează până când toți știuleții s'au prefacut în *ciocani*, când se ieau în coșarcă și se pun deoparte, lăsându-se în lesoiu, la întâmplare, numai acei știuleți cari mai au încă grăunțe pe dânșii.

De-o lături stau de obiceiu bătrâni și copii, oameni săraci la gospodari bogați, — cari «*aleg* la ciocani», adecă ieau ciocan cu ciocan și-l curăță de grăunțele cari n'au căzut prin loviturile bețelor. Acestea se află de obiceiu la vârf și la cotor. Acestor oameni sărmani li se da ciocani pentru ars în foc, în lipsă de lemne.

Lesoiul se umple din nou și se numără: unu, doua, trei..., până ce se face seară sau se isprăvesc popușoii de bătut.

5. Sub lesoiu, în vremea aceasta, a crescut gramada de grăunțe amestecată cu pleavă. Prin unele parți acest amestec se numește *bocluc* (1).

Vânturatul acestor grăunțe se face mai rar ca la grâne și mai des ca la fasole ori cânepă: se ieau grăunțele cu banița și se vântură într'un *găletar* sau pe un *țol*, astfel ca în găletar sau pe marginea țolului să curgà numai grăunțele, iar pleava să se ducă în vânt. In urmă grăunțele se pun în saci, și se trimit acolo unde nevoile dau îndemn gospodarului. Altfel ar sta foarte bine în coșuri, unde nici vânturi, nici soarele, nici ploaia și nimic altcevà nu poate strică popușoii. Numai șoarecii doar dacă-și fac mișună jos pe podul coșului, dar «ce Dumnezeu, dacă nici șoarecele n'a ieșì din bătatura mea cu farmătura în barba, apoi de geaba mi-or mai zice oamenii că-s om!»

(1) Șt. St. Tuțescu, *Taina ăluia*, p. 94.

ADAOS.

Măsurătoarea pământului.

1. Măsurarea pământului a început sa se facă numai atunci, când hotarele moşiilor s'au lămurit pe deplin, stabilindu-li-se lungimea sau lungimile şi lăţimea sau lăţimile şi când aceste moşii a trebuit să se împartă între moştenitori.

Vechile unităţi de măsură, pentru măsurătoarea lungimilor şi a suprafeţelor de pământ, se deosebesc nu numai de o parte şi alta a Milcovului, dar şi dela judeţ la judeţ, cu toate că oficialitatea, care obicinuit nu cere informaţiile la adevăratul izvor, le-a dat o anumita dimensiune pentru a şti cum agenţii săi să le transforme în sistem metric.

2. In cele ce urmează, vom arătà *câtevà unităţi numai* din vechiul sistem de măsurătoare, care pe alocuri s'a şi uitat, rămânând ca de sistemele *mai vechi* să scriem când vom aveà răgaz, sau sa scrie cine va puteà mai curând.

Prin Moldova *stânjinul* obişnuit este de *opt palme* şi se numeşte şi *stânjin domnesc*. Cu toate acestea sunt şi *stânjeni de şase, şapte* şi *nouă palme*. De unde a provenit aceasta? Iată de unde:

S'au găsit moşii cari au trebuit sa se împartă în *stânjini* din cap în cap, cu toate ca cele două capete nu aveau aceeaş mărime.

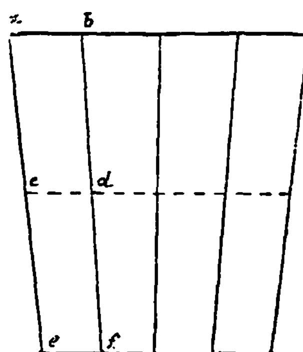

Fig. 101.

Astfel, să ne închipuim că fig. 101 înfaţişează o moşie care are hotarul de miazănoapte lung de 16.000 palme, lăţimea pe la mijloc e de 14.400 palme, iar hotarul de miazăzi îi este de 10.800 palme. Transformând mijlocul în stânjini de câte opt palme, că-

pătăm 1.800 stânjini. Hotarul de miazănoapte, împărţit în 1.800 de părţi, ne dă ca lăţime a unei părţi, 9 palme, — deci *un stânjin de 9 palme*; iar hotarul de miazăzi, împărţit tot în 1.800 de părţi, ne dă 6 palme ca lăţime de fiecare parte.

Deci dacă unui gospodar i se cuvine un sfert din această moşie, el va măsurà în hotarul de miazănoapte cu stânjinul de 9 palme, o lăţime de 450 stânjini, adecă *ab*. Pe la mijlocul moşiei, va măsurà cu stânjinul de 8 palme, şi-şi va dobândì lăţimea trunchiului său, *cd*. In hotarul de miazăzi, va măsurà tot 450 stânjini, e însă cu stânjinul de 6 palme şi-şi va căpătà partea *ef*. Hotarul de apus *ace* fiind cunoscut, va unì şi punctele *bdf* şi astfel îşi va aveà aleasă bucata sa *abfe* sau îşi va aveà *aleşi* stânjinii săi *abfe*.

După câte ştim, acelaş lucru să întâmplă şi în Ţara-Românească.

Palma este de două feluri: *palmă proastă* şi *palmă domnească*. Cea dintâi având o lungime aproximativă de 19 cm., nu se prea întrebuinţează. Lungimea ei se dobândeşte măsurând depărtarea între vârful degetului mic şi al celui mare la o palmă, depărtând, se înţelege, aceste vârfuri, cât se poate mai mult. Cu această palmă vom aveà deci şi un *stânjin prost*.

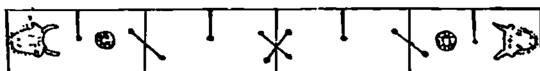

Fig. 102.

Palma domnească se numeşte astfel dela acea măsură oficială de 276 mm., groasă de 4 mm., făcută de fier, având pe dânsa 2 găuri bitronconice, două capete de bour imprimate şi subdiviziunile în *parmace* (fig. 102).

In mod practic, lungimea palmei domneşti se capătă ca şi cea a palmei proaste, numai că la întâia, degetul cel mare se răstoarnă până la a doua încheietură a sa.

Prin jud. Muscel, degetul se întoarce numai până la întâia încheietură.

Stânjinul şi-l face omul pe o nuià, pe oticul plugului ($^1/_2$ stj.), pe coada sapei ($^1/_2$ stj.), pe toporâia coasei ori pe coada biciului (la arat, $^1/_2$ stj.), şi cu aceste lungimi îşi verifică lăţimea bucăţii pe care o munceşte.

Alteori îşi are stânjinul însemnat pe *talpa* dela prispa casei,

pe *popul* prispei, sau se duce la școală ori la primarie, unde nevoile trecute i-au pus și pe-acolo lungimea între două crestături!

Practic, palma se împarte în jumătăți și sferturi, rareori în opt *parmace* sau *palmace* (1), iar parmacul în 8 *farmace*, cum am auzit că se pomenește prin unele părți din județul Iași, sau *linii* ori *degete*, cum se aude prin Țara-Românească.

Mai mare decât stânjinul este *prăjina*, care odată aveà 48 de palme domnești. Astăzi prin Moldova de jos, a rămas ca *prajină* sfertul celei vechi, având deci 12 palme. In Țara-Românească, prăjina are 24 de palme, dar se chiamă și *bucată*.

Pentru măsurătoarea câmpului de arătură, iemașuri și grădini, se întrebuințează prin jud. Tecuciu *prăjina mare*, *domnească* (2), *legiuită* sau *fălcească* de 12 palme domnești, — numită prin unele părți *bucată* (3), iar pentru păduri și vii se folosește prăjina de 10 palme, numită și *prăjină pogonească* (4). O prăjină de 8 palme e *prăjină stânjenească*, stânjenul (5).

Mulți oameni au prăjini de lemne de alun, curățite de crăngi, cu crestături simple spre a arătà palmele, și crestătură în formă de cruce, spre a-i arătà mijlocul. Prin unele sate lungimile acestea se află însemnate pe la primării și școli.

(1) Mi s'a spus chiar cu bunăcredință că palma are *zece* parmace (com. Țepu. jud. Tecuciu). — Parmacul a ieșit într'atâta din măsurători, încât din jud. Covurluiu prin d-l I. N. Munteanu, înv. în Bălintești, am dobândit aceasta relațiune: «*Parmacul* este lungimea între degetul cel mare și cel arătător, deschise de o lungime oarecare. O palmă are două parmace. Parmacul are 5 degete; deci un parmac este sinonim cu un lat-de-palmă!» La o nouă întrebare, acelaș îmi comunică: «Palma are $1^1/_2-2$ parmace»!!

(2) In Covurluiu: prăjina «gospodi», pr. gospod.

(3) *Vieața agricolă*, III, p. 139.

(4) Adăugăm și aceasta pentru Covurluiu, comunic. N. I. Munteanu, Bălintești: «Mai este un fel de prăjină care are 11 palme și un parmac. Aceasta se întrebuințează când vreun pământ a fost la început măsurat cu metrul, căci are — prăjina — tocmai 4 metri»!!

(5) Comunic. de acelaș.

Din jud. Vâlcea ne-au venit prin d-l G. Fira, înv. în Zlătărei, aceste ciudățenii: «Stânjenul vechiu se croià după învoeală»; «stânjenul vechiu e de 2 pași sdravem»; «de 9 palme voinicești»; «de 8 palme și 2 degete»; «mai vechiu e stânjinul cât statul de om»; «stânjin de câmp»; «stânjin de casă (sat)». «Cu stânjenul se măsoară: *peste cap stânjenul* și *prin mutarea stânjenului*. Prăjina aveà 54 stânjini!»

«Loc *cosăcit* e un loc neregulat».

«La măsurat, viile se încingeau cu o funie și apoi se socotiau!»

Cu prăjina se măsoară mergând, şi ar fi drept ca ea să se întindă pe pământ. Măsurătoarea practică însa, se face în chipul următor: se pune capătul de dinapoi al prăjinii pe pământ în A, iar capătul celălalt al ei este în B, prăjina fiind ţinută cu mâna în M. Dacă prăjina s'ar rotì astfel ca şi capătul B să ajungă în pământ, am dobândì punctul B', care nu va fi depărtat de A, de o prăjină, ci de o câtime $AB'=AB''$, mai mică decât o prajină. Pentru ca B' să fie departe de A de o câtime egală cu AB, *din mers*, mâna vine din M în M' şi deci B vine în B'''. Dacă $B''B = B'B'''$, atunci măsurătoarea este dreaptă; altfel măsurătoarea este rea. Atârnă prin urmare

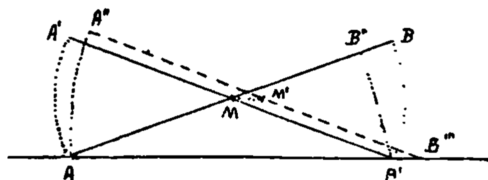

Fig. 103.

dela mărimea lui AB'''. Dacă AB''' este mai mica decât o prăjină, măsurătoarea e în folosul «boierului»; când acesta *trebue* să dea muncitorului pentru o slujbă făcută, «pe bani» sau «în bani», un anumit număr de prăjini, 80 de pildă, el îi dă mai puţin, 70 de pildă, findcă prăjina măsurată este mai mică decât cea adevărată. Tot astfel când «boierul» sau ai lui trebue sá măsoare locul muncit de cinevà spre a-i face socoteala după învoeală: câtimea AB''' va fi mai mare decât o prajină, căci *vătavul* care va măsurà, va face pasul mare şi deci MM' va fi cât se va puteà mai mare, spre a «se aruncà» şi capătul prăjinii mai departe. Cu chipul acesta în loc de 80 de prăjini, câte va socotì omul că a muncit, în catastivul boierului se vor însemnà numai 70, de-o pildă.

Din aceste pricini, prin unele parţi, oamenii sufăr, căci sunt înşelaţi «dela ochi» de oamenii boiereşti, ale căror sâmbrii sau lefuri cu drept cuvânt se poate spune că «*stau în vârful prăjinii*».

3. Ca suprafeţe se socotesc araturile, viile, fâneţele, pădurile, gradinile, ş. a. Pentru aceste întinderi, ca unitate de măsură de suprafaţă se socoteşte «*prăjina* [pătrată], care are 16 prăjini [pătrate]», oricum ar fi dimensiunile acestei prajini: 1 pr. lăţime şi 16 pr. lungime, $1/2$ pr. lăţime şi 32 pr. lungime, 2—8, 4—4, ş. a.

Pentru a măsurà o bucată, se urmează astfel: Se măsoară capătul bucăţii cu prăjina de 12 palme şi se găseşte ca lăţime, de pildă,

8 prăjini şi 3 palme; se măsoară apoi în lungime 16 prăjini, adecă se dă (măsoara) un *obraț*, — şi iar se măsoară lățimea. Dacă lățimea este tot 8 pr. şi 3 palme, se zice că bucata are dela capătul ei şi până la sfârşitul obrațului 8 pr. şi 3 palme [patrate]. Dacă la acest capăt bucata are o lățime de 8 pr. şi 5 palme, se face mijlocia celor două lățimi: 8 pr. 3 palme + 8 pr. 5 palme. = 16 prăj. 8 palme; 16 pr. 8 pal: 2 = *8 pr. 4 palme* [pătrate), câte sunt în întâiul obraț.

Dacă bucata are aceeaş lățime, se îmmulțeşte numărul obrațelor cu lățimea şi se află câte prăjini sunt în bucată. D. p. 16 obr. lung × 3 pr. 6 palm. lat = 16 obr. × 3 $^1/_2$ pr. = 16 obr. × 3 pr. + 16$^1/_2$ = 48 pr. + 8 pr. = 56 prăjini [pătrate]; 12 obr. lung × 3 pr. 5 palm. = 36 prăj. [pătr.] + de 12 ori câte 1 sfert de prăj. (1) + de 12 ori a şasea parte (2) = 36 pr. + 3 pr. + 2 pr. = 41 prăj.

Intreaga socoteală a adunărilor şi îmmulțirilor se face din memorie şi este cu atât mai anevoioasă, cu cât locurile sunt mai neregulate ca forme. De aceea, la măsurătoarea unor astfel de locuri se adună oamenii mulți şi se fac socotelile exacte, cu toate că cu multă gălăgie.

Dacă am socotì prăjina de 48 de palme, cum credem c'a fost altădată, pentru a aflà suprafața, am urmà regula îmmulțirii lungimii cu lățimea. Pe unde prăjina se numeşte *bucată* şi are 24 palme, obrațul nu are 16 prăjini, ci 8 prăjini, ceeace este acelaş lucru.

Falcia are 80 de prăjini [pătrate] (o «prăjină» [pătrata], având 16 prăjini pătrate !). O jumătate de falcie (40 de prajini) *(giuntà di falci)* se întrebuințează rar, chiar când bucata are *aproximativ* 40 de prăjini. *Chiciorul* (piciorul) are 20 de prăjini (*doj di prăjân*) (3).

Lanul boieresc are 80 de *fălci* sau *fălcii* (sing. *falce* sau *falcie*) numai în zicere; obişnuit însa, *lanul* are înțelesul pe care l-am arătat.

---

(1) 5 palme = 3 (un sfert) + 2 palme.

(2) 2 palme = $^1/_6$ parte din prăj.

(3) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 427 şi 437: «*Falce*, masură veche de suprafață moldovenească, având lungime de 80 prajini (prajina 3 stâjini, adecă 6 m. 69) şi lățimea 4 prăjini. Cam 3 pogoane sau 1 ha. 43 . Aici prăjina este socotită de 24 palme.

Pentru vii, am spus că prăjina este *cea proastă*, iar ca unitate de măsură mai mare este *pogonul*, care are 36 de prăjini.

Hirta sau *firta* are 9 prăjini şi este, prin urmare, un sfert dintr'un pogon (1). *Hileriul* sau *filerul* este de 2 prăj. şi 3 palme; prin urmare 4 *hilere* fac o hirtă.

In Muntenia, şi anume prin jud. Muscel, obraţul se numeşte *trăsură* şi are o lungime de 6 prăjini, a câte 24 de palme. O prăjina pogonească va aveà, prin urmare, o trăsură în lungime şi o prăjină de 24 palme în lăţime.

Pogonul este de două feluri: *pogonul mic* are 24 de prăjini, iar *pogonul mare* 48 de prăjini (2).

---

(1) *Firtă* = *firte* (21 arii, 48 ca.); «*firte*» se mai numeşte şi munca ce o face un om proprietarului sau arendaşului: «Am de lucrat la firte». (*Vieaţa agricolă*, I, p. 88). — Culegere din Româneşti, jud. Iaşi.

(2) Din jud. Vâlcea, prin d-l G. Fira, înv. în Zlătarei, am dobândit aceste relaţiuni cari au nevoie de verificare: *Pogonul* aveà 120 stj. v. lungime şi 10 stânjini lăţime; se subîmpărţià în 2 *jumătăţi* de pogon sau 4 *litre* sau 8 *cinzeci*, sing. *cinzeacă*, sau când e vorba de arie, opt *ciocane*.

INDICE ŞI GLOSAR

A

Acioală, s. p. 220, 222.
Adam, s. p. 4.
adăură, v. a—, a adăugà, a ajutà, p. 9.
aduce, v. a—, p. 222, 224.
adunà, v. a—, p. 157, 222.
adus, adj. p. 42.
afund, adj. p. 57.
aghiasmă, s. p. 15.
aghimant, s. diamant.
àgreț, s. p. 8.
agru, s. p. 8, 25, 47.
agut, s. agud, dud.
ahotnic, adj. habotnic, încapăținat într'o părere.
aiu, s. p. 194.
ajuns, adj. p. 208.
alb, adj. p. 93, 198.
albineț, adj. p. 103.
alburiu, adj. p. 68.
aldan, s. p. 169.
alduì, v. a—, p. 5.
alege, v. a—, p. 16, 228.
aleşuì, v. a—, a chibzuì, a pune la cale; totuş am auzit:
aleşuire, s. neajuns, neplacere.
alipicios, adj, lipicios.
alun, s. p. 136.
alună, s. p. 188.
amânà, v. a se —, a trece vreme; ex.: după ce mi-a scris, nu s'a amânat mai mult de-o lună, şi m'am şi întâlnit cu el.
amăruiu, adj. amăriu.
ambar, s. p. 217.
american, adj. p. 68.
amestecat, adj. p 185.
amiruì, v. a—, p. 8.
amiruealǎ, s. p. 8.
andreà, s. p. 61.
apă, s. p. 91, 109.
aprinde, v. a se—, p. 130, 152, 156, 187.
arac, s. p. 183.
arânì, v. a—, a hrănì, a trăì cu cât se poate şi cum se poate; ex.: acum la bătrâneţe, mă arânesc şi eu pe lângă feciori.
arat, s. p. 29, 49.
arc, s. p. 78.
arcană, s. p. 125.
arde, v. a (se)—, p. 115, 152.
ardeiu, s. p. 197.
arie, s. p. 85, 143, 144, 161, 202.
arioiu, s. p. 143, 213, 216.
arman, s. p. 143.
Arminden, s. p. 71, 181, 183.
arnăut, adj. şi s. p. 103, 106—8.
arpacică, s. p. 192.
arpagic, s. p. 192.
arpagică, s. p. 192.
aruncà, v. a (se)—, p. 109, 149, 200.
aşaş, adv. p. 11.
ascuțì, v. a—, p. 71, 127.
aşezat, adj. p. 143.
aşezătură, s. p. 19, 81.
asurzie, s. surzenie.
ață, s. p. 18, 121, 184.
ațos, adj. încăpăținat.

B

Babă, s. p. 85, 89.
babăşcuţa, s. p. 175, 179.
babercă, s. p. 89,
băbucă, s. băbătie, o babă plăcută.
băciulie, s. p. 195.
badaliurcă, s. p. 188.
băgà, v. a—, p. 7, 59, 109.
bageà, s. deschizătură în acoperişul casei pentru lumina; *lumina* la pod.
bahahuiu, adj. nebun, zalud, unul cu care «nu te poţi înţelege».
baiata, s. fată.
baib, s. p. 195.
băică, s. apa sau altcevà de băut, în graiu copilăresc.
băităşan, s. baietan.
balăcărì, v. a se—, a se jucà în apa făcând sgomot şi stropi; *a se balacì*.
balan, adj. p. 174.
balbataie, s. foc mare, cu pară mare, dar şi căldură, *vâlvataie*.
baligă, s. p. 66.
bălii, s. pl. p. 87, *bălii*, sing. *bălie*.
baltă, s. p. 170, 195.
bălţà, v. a se —, p. 127.
balur, s. p. 132, 196.
bandrabuc, s. p. 188.
bandraburcă, s. p. 188.
banat, s. şi adj. p. 103.
baraboiu, s. p. 188.
barabula, s. p. 188.
barabuşca, s. p. 188.
bărată, v. a , a sorţi, a ursì.
bărătuì, v. a—, a cere cu tărie; ex.: au bărătuit atunci toţi pe capul meu şi-a trebuit să fac după spusa lor.
barba, s. p. 94, 121: expr.: «cine are barbă, trebue să aibă şi pieptene».
barbat, adj. voinic, p. 132; pentru vite, *gras*.
bârsa, s. p. 37, 40, 43.
bârţă, s. p. 34—5, 37, 78.
barză, s. p. 68.
bârzoci, s. pl. p. 170.
basalic, s. p. 158.
băşbâì, v. a—, a cautat cevà pe întunerec; ex.: *bâşbâie* chibritul încet, că trebue să fie pe prichiciu; de-o samă de vreme tot aud cânii noaptea; mi se pare ca *bâşbâie* cineva pe lângă coteneaţa gainilor.
bàşca, *başcà*, în expr. «de—», deosebit.
băsgăuiu, adj. cască-gura, gura-casca.
baţ, s. p. 169, 227.
batalie, s. p. 127.
batălău, s. p. 168.
bătatorì, v. a —, *a batăturì*, p. 72, 80, 144.
batatura, s. p. 74.
batcă, s. p. 126.
bate, s. «un puiu de — », un puiu de bătaie; v. a —, p. 14, 57, 72, 79, 127, 129, 157, 167. 173, 199, 213.
batèlişte, s. loc deschis, unde bate vântul în voie.
batere, s. p. 186.
baţos, adj. p. 193.
batrân, adj. p. 16.
batucer, s. p. 126.
batucì, v. a —, p. 72.
bătut, s. şi adj. p. 144, 186, 225.
bèldie, s. p. 221.
beldios, adj. p. 149.
beli, s. pl. bèldii, p. 189.
bengu, s. benga, drac.
berbenoc, s. brebenel, *Coryladis Marschalliana* Pers.
berbeniţă, s. p. 179.
bereand, s. ciomag.
beşica, s. p. 74—5.
beşicuţa, s. p. 23.
besmeà, s, basmà.
bicioici, s. pl. p. 188.
biciu, s. p. 205.
biguri, s. pl. p. 188.
biriş, s. p. 51.
bişag, s. p. 7.

buchèliște, s. p. 25.
buhaiu, s. p. 25, 128.
buiac, adj. p. 116.
buiecit, adj. p. 116.
buleandră, s. p. 81.
bulfeu, s. p. 44—5, 78.
bulgăr, bulgare, s. p. 58.
bulgărie, s. p. 192.
buligheană, s. p. 188.
bulugheană, s. p. 188.
bumbos, adj. suparat, botos.
buric, s. p. 170.
bursuc, s. p. 91.
burtucanos, adj. butucanos, necioplit (despre oameni).
buruian, s. p. 125.
buruiană, s. p. 77, 149, 197.
buruienos, adj. p. 76.
bușì, s. pl. în patru —, în patru labe, ca patrupedele (răzimat în mâni și în 'picioare); blestem: să mă vezi în patru —, dacă...
busdugan, s. p. 224.
busuioc, s. p. 108.
butiuc, s. p. 173.
butori, s. pl. p. 4.
butuc, s. p. 83.

C.

Caciulie, s. p. 195.
cal, s. p. 185, 201, 204.
calambuchiu, s. p. 68.
călămbucu, s. p. 68.
calcăiaș, s. (numele unei ciuperce).
calcaiu, s. p. 37, 42; expr.: ți s'a aprins călcaiele [de dragoste] pentru fată.
calep, s. p. 167.
calepeși, s. pl. p. 138.
calì, v. a —, p. 116.
caliceà, s. ex.: militaru-i militar, te vede azi și te ademenește și mâni își iea caliceaua (drumul) și dus e!
calistir, s. p. 193.
calistire, s. p. 193.
călușire, s. p. 25.
cămașă, s. p. 96.
cămil, s. p. 23.
câmp, s. p. 14, 16, 26, 92.
câne, s. expr.: cânele, unde vede ușa deschisă, acolo intră.
cânepă, s. p. 70, 164, 168—71.
câniparie, s. p. 165.
cânipiște, s. p. 165.
caniv, adj. leneș.
cânjau, s. gânj.
cântà, v. a se —, a se tângui, a se căinà.
cantaloș, s. p. 175.
cantalup, s. p. 175.
cap, s. p. 18—9, 39, 77; expr.: — de noapte, mijloc, toiu de noapte.
capac, s. expr.: vorba fără - , fara nici un rost, înțeles.
capastrare, s. p. 63.
capastruì, v. a —: când o haină are o gaură neregulată, se rotunjește cu foarfecele sau se face în patru laturi, se pune un petec pe dos și marginile găurii se căpăstruesc.
capat, s. p. 167.
capatâiu, s. p. 40.
căpațina, s. p. 193.
càpete, s. pl. p. 159.
capița, s. p. 137, 158—9, 224.
capra, s. p. 10, 157.
capușa, s. p. 91.
car, s. p. 140.
carà, v. a —, expr.: m'a cărat păcatul și l-am bătut, și de atunci n'are ochi să mă vadă; m'a împins pacatul.
cărăbuș, s. p. 67, 71, 196—7.
carabușel, s. p. 196.
cârâitoare, s. p. 148.
carare, s. p. 120.
cărat, s. și adj. p. 140, 220.
cârcă, s. p. 76.
cârce, s. p. 44.
cârceà, s. p. 44.
cârceie, s. p. 30, 44—5, 60, 126.
cârcel, s. p. 177.

cârcit, adj. chircit, închircit.
căroaie, s. p. 37.
cârlig, s. p. 35—8, 128.
cârmiş, s. loc de întors, de cârmit; ex.: mergeam pe drum, prin mijlocul pădurii, şi deodată iată lupul înainte; loc de cârmiş n'aveam...
cârnau, adj. p. 103.
cârnire, s. p. 54.
cârpă, s. p. 127.
cârpeală, s. p. 70.
cârpit, s. p. 70.
cârsta, s. p. 134.
cârstaca, s. p. 134.
cârstaţă, s. p. 134; singularul *câstaţă* l-am găsit în următorul cântec oltean, comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu:

— Foaie verde iarbă mare,
Fetiţă secerătoare,
Grâu-i mic şi ziua-i mare:
N'ai fi mai putând de şale!
'Nfige secerea 'n *cârstaţă*
Şi mai treci la neica 'n faţă;
'Nfige secerea 'n pământ
Şi mai treci la neica 'n crâng!
Fă, neicuţă, cum ăi face
Şi mai treci la neica 'n coace!

cârţaitoare, s. p. 148.
cârţaì, v. a —, a scârţâi.
cartige, s. pl. p. 38.
cârtiţa, s. p. 15.
cartoafa, s. p. 188, 190.
cartof, s. p. 100, 188.
cartofli, s. pl. p. 188.
cârtog, s. culcuş, ascunzitoare.
căruţa, s. p. 140.
casa, s. p. 20, 83, 221.
câsclă, s. p. 217.
castravete, s. p. 180.
cât, num. neh. fem. *câta,* p. 159.
Catargiŭ, s. p. 31.
căţel, s. p. 39. 125, 195; expr.: ascultă la *căţelul-pământului,* doarme.
cazut, adj. p. 115.
ceafă, s. p. 78.
ceair, s. p. 151.
ceapa, s. p. 191, 93, 195.
cele noua Joi, p. 14.
cep, s. p. 87.
cepoiu, s. p. 193.
cerceà, s. p. 45.
Ceres, s. p. 139.
cergă, s. p. 83.
cheie, s. p. 42.
cheotoare, s. p. 128.
chibitca, s. trăsurică.
chic, s. p. 55 ·
chica, s. p. 85, 88.
chichineaţă, s. opaiţ; casa mica.
chicior, s. p. 233.
chiciură s. p. 89.
chidie, s. p. 9, 59.
Chifirgiu, s. p. 31.
chiloman, adj. *troncan:* când l-a făcut mă-sa, erà cât o lingura şi acù s'a făcut un chiloman de băiet, că nu-ţi vine să crezi că-i el.
chilug, s. p. 227.
chindete, s. p. 37.
chindie, s. p. 82—3.
chindioară, s. p. 82.
chingă, s. p. 36.
chiomp, adj. care nu vede bine; verbul: *a se chiompănì,* a se trudì ca să vadă.
chiordiş, adv. chiorîş, *chiondorîş.*
chiper, s. p. 197.
chir, s. p. 94.
chircă, s. p. 68, 96.
chişăios, adj. p. 18.
chişaiu, s. p. 18.
chişăr, s. p. 78.
chita, s. p. 132, 168, 173.
chiţoran, s. p. 92.
chiuă, s. p. 226.
chiuz, s. p. 199.
cicoară, cicoare, s. p. 72, 91, 94, 172.
cièr, s. p. 151.
cièriu, s. p. 151.
cigai-nigai; umblă cu—, după doi iepuri, cu... 'n două luntri.
cihaì, v. a—, a bate la cap, a cicăli.
cimbru, s. p. 197.
cinà, v. a—, p. 83.
cina, s. p. 83.

D

E

F

G

greş, s. p. 55.
greşeală, s. p. 55.
gresie, s. p. 127.
greşitură, s. p. 55.
greunatec, adj. lenos.
grijnic, adj. cu grijă, îngrijorat.
grindeiu, s. p. 78.
grindina, s. p. 13.
groapa, s. p. 22, 217; expr.: «sare dìn groapă, în puţ», dela rău, la mai rău.
gro-gro! interj. p. 212.
grohăì, v. a—, p. 212.
grohăire, s. p. 212.
grohăit, s. p. 212.
grohaitor, s. p. 212.
gropan, s. p. 71.
grundişor, s. p. 56.
grumpir, s. p 189.
gunoiu, s. p. 27, 145.
gură, s. p. 40, 71, 125—7, 222, 223; expr.: «gura mamei», dragul mamei, iubit, dorit.

H

Habar, s. abar, p. 32.
hadaburcă, s. p. 189.
hadarag, s. p. 198.
haidău, s. p. 139.
haidos, s. haidău; ex.: are doi haidai (barbaţi) la casă şi nu vezi la el două paie puse cruce.
hait, s. iezătură.
hala, s. p. 85.
hălăciuga, s. p. 87, 184.
hălăngă, s. tufiş, tufariş mărunt.
haldan, *haldan*, s. p. 169.
haldur, s. p. 169.
halică, s. p. 184.
halòtca, s. expr.: o halotcă de fată leneşă, de n'o 'ncălzeşte soarele.
halpig, s. p. 183.
hălteie, s. pl. p. 31.
ham, s. p. 40.
hambar, s. p. 217.
hambaraş, s. p. 217.
handră s. p 94.
hăngan, adj. p. 68.
hanganesc, adj. p. 68.
hănţanì, v. a se—, a se hâţânà, tremurà, cutremurà.
hănteie, s. pl. p. 33.
hapagà, v. a—, *a rapagà*, a alunecà.
harmasar, s. p. 38.
harabà, s. p. 140.
harag, s. p. 183—5.
haramtuturi, s. pl. ex: a plecat cu caţel, cu purcel, cu totul; *mă rog*, câte haramtuturi, toate le-aveà cu dânsul în căruţă.
haràua, s. p. 113.
harancă, adj. afurisita, rea: are o haranca de nevasta, numai să nu-i moara multe înainte!
harăţì, v. a , a întarâtà cânii să *se dea* (prin ameninţări cu bâţul, prin aruncare cu bulgari).
hârban, s. p. 179.
harbuţ, s. p. 179.
harbuz, s. p. 174.
harbuzarie, s. p. 176.
harman, s. p. 143, 161, 225.
harpacica, s. p. 192.
harpagica, s. p. 192.
hârşì, v. a se—; ex.: nu-ţi fac pe plac, macar să te hârşeşti; se hârşeste muncind şi tot nu vezi nimic pe urma lui.
hart, interj. p. 54; de aici verbul *a hartuì*, fig.: a da la brazdă; interj: *har-tu-nea!*
hàspor, s. p. 25.
hat, s. p. 24, 52, 54, 82.
hătal, s. ex.: eu muncesc cu ziua, nu cu hatal (cu totul, cu bucata).
haţiş, adj. ex. ţine—, ţine morţiş, în ruptul capului.
hebetic, s. mărunţiş de crăci; ex.: am curăţit padurea de tot hebeticul.
her, s. p. 178.
heredeu, s. p. 149.

I, Î

împarți, v. a—, p. 90.
împenit, adj. p. 30.
împiedecà, v. a—, p. 128.
împrejur, adj. a crește—, p. 185.
împresara, adj. în ajun.
in, s. p. 164.
înăcrì, v. a se- , a se supară.
inàghie, s. ex. s'a pus cu toata inàghia să ma bata.
înaintaș, adj. p. 40, 50.
încalțà, v. a—, p. 42.
încânit, adj. afurisit, «al dracului»; ex.: am o încânita de capra, de nu mai are cum de-al dracului!
încărcà, v. a—, p. 81, 160.
încercà, v. a —, p. 223.
închide, v. a , p. 151.
încinge, v. a se—, p. 186.
încornațel, adj. p. 51.
încotoșmanì, v. a se—, a se îmbracà cu multe haine.
încovorà, v. a îmbrăcà pereții casei cu covoare.
îndemnà, v. a se—, p. 80.
îndesuì, v. a se—, a se înghesuì; ex.: și când erà sa-l spânzure, iată un ceauș împarătesc se îndesuià printre mulțime cu porunca: să oprească osânda.
îndoitură, s. p. 112.
inel, s. p. 49.
înfierà, v. a—, p. 22, 178.
înfoì, v. a (se) — p. 53, 61.
înfrăți, v. a—, p. 89.
înfrațire, s. p. 183.
inga, intej., iată.
îngemanat, adj. p. 89.
înghesà, v. a se—, vezi *îndesui*.
îngreoià, v. a , p. 4.
îngropat, s. p. 76, 87.
îngurzì, v. a—, p. 89.
înherà, v. a—, p. 178.
inimă, s. p. 59.
înmoinà, v. a se—, din uscăciune ș ger, a se face moină (moloșag).
înmurgite, adv. într'amurg.
înnabușì, v. a (se) —, p. 94.
înnaboì, v. a—, a veni apele de odată mari.
înnadușì, v. a—, p. 73, 94, 167.
înnecà, v. a—, p. 94, 167, 181.
înnecacios, adj, p. 175.
înnegreala, s. p. 55.
înscorțoșà, v. a se—, p. 57.
înscârbì, v. a se—, a se scârbì!
însemnà, v. a —, p. 178.
înspicà, v. a—, p. 85.
înțâglat, adj. p. 25.
înțalinator, *înțelinator*, s. p. 104.
Intâmpinarea Domnului, p. 196.
înțarnà, v. a—, p. 104, 114.
înțelinà, v. a—, p. 25—6, 58, 104.
înțelinat, adj. p. 58.
înțencușà, v. a , p. 178.
înțencușare, s. p. 178.
înținat, adj. p. 39, 86.
întinsoare, s. p. 151.
înțintit, s. p. 90.
întoarce, v. a (se) —, p. 69, 157, 208, 209.
întoarcere, s. p. 54, 104.
întors, s. p. 54, 104, 208, 210.
întorsatură, s. p. 69.
învăluì, v. a se—, p. 116.
învelì, v, a—, p. 168.
Ion-farmă-piatra, p. 14.
iorgusa, adv. umblă—,; umbla *fuioaga*; fara nici un rost, de colo, colo.
ipuì, v. a—, p. 87.
ipuieți, s. pl. p. 87.
iriios, adj. p. 180.
iscodaciu, adj. iscoditor.
islaz, s. p. 151.
Ispas, s. p. 71.
ispàșie, *ispàșa*, s. p. 28.
iușca, s. p. 205.
iute, adj. p. 125, 185.
izvor, s.—*ul Tamaduirii* p. 13—5.

J

Jaca, s. traistă.
jalărie, *jalane*, s. jalanie, jale.

mărunt, adj. p. 105.
măruntel, adj. p. 93, 96, 185, 195.
măruntiş, s. p. 93.
maruntuşà, v. a—, p. 200.
măruşă, s. p. 172.
maseà, s. p. 25, 125.
măselat, adj. p. 68.
maţ, s. p. 132, 180.
matasă, s. p. 88.
matăşì, v. a—, p. 88.
mătasică, s. p. 88.
mătaşit, s. p. 88.
mătura, s. p. 196, 201, 215—6.
maturoiu, s. p. 216.
mazăre, *mazere*. s. p. 182, 188.
măzariche, s. p. 94.
meiu s. p. 1, 150, 195.
mejă, s. p. 25.
mejdină, s. p. 25.
mènderiţa, 2, p. 184.
meregie, s. p. 28.
mesală, s. p. 82.
mestecà, v. a,—, a amestecà.
mestecau, s. p. 216.
mesteca, s. p. 72.
mete, s. p. 25.
meteleu, s. p. 171.
mezuina, s. p. 25.
meag, s p. 98.
miez, s. p. 152, 174.
mihotì, v. a—; în pron. pop. mai ales a gnihotì (despre fete când le arde a joaca cu flăcăii şi în ciudă, când fac gălăgie; dela *mi-ho-ho*, nechezul cailor; subst. *gnihoteală*.
mijloc, s. p. 162.
mirişte, s. p. 50—1, 58, 119 20.
miş,? p. 41 : l-a făcut miş (*mici*), farâme.
mişană, s. p. 120.
misur, s. p. 68.
mişună, s. p. 142.
mitirisi, v. a—, p. 41.
mladă, s. ram, ramura.
moale, adj. p. 72, 125.
moare, s. p. 82.
moarte, s. p, 155.
mocan, s. p. 201.
mocănesc, adj. p. 68.
moglândeaţa, s. *mogâldeaţă*.
mohor, s. p. 72, 125, 132, 150, 203, 224.
moina, s. p. 26.
moinos, adj. p. 187.
moldovenesc, adj. p. 68, 114, 179, 184.
molidviş, s. p. 22.
momâie, s. p. 98, 119—20, 148, 169.
morânglav, adj. p. 68.
morcov. s. p. 197.
morcotì, v. a—, a cicalì, a bate capul cuivà.
morfolì. v. a—, a morsocà, a roade, a mestecà, dar nu în întregime.
morişca, s. p. 141, 148.
morsocà, v. a—, p. 91.
Moşi, s. pl. p. 9.
moşie, s. p. 2, 16, 24.
moşinoiu, s. p. 73.
moşiroiu, s. p. 73.
moşneag, s. p. 89.
moţ, s. p. 85.
motoţei, s. pl. p. 181.
motoloşi, s. pl. p. 87.
movila, s. p. 22—3.
mozac, adj. tăcut, închis, *mocnos*.
mraniţa, s. p. 25,
mraniţos, adj. p. 25.
muc, s. p. 90, 169.
mucezì, v. a—, p. 152.
muche, s. p. 74, 125, 127.
mucher, *mucheriu*, s. şi adj. p. 103, 114.
mucos, adj. p. 169,
mucurì, v. a—, p. 86,
mucurit, s. p. 86.
mugur, s. p. 180, 189.
muncă, s. p. 1.
muncì, v. a—, p. 129.
munte, s. p. 26.
munuşa, s. p. 172.
murătura, s. p. 197; se foloseşte mai ales pluralul; singularul în

expr. ca : iarna, acù, mai vede omul de casă, mai pune o *murătura*, mai drege un car...
mușețel, s. p. 94.
mușcat, adj. p. 68.
mușinoiu, s. p. 73.
mușiroiu, s. p. 73, 142.
mușiroit, s. p. 76, 79.
mușoroiu, s. p. 15.
must, s. p. 29, 116.
mustăcios, adj. p. 153.
muștar, s. p. 72, 94, 120.
mustața, *musteața*, s. p. 73, 87—8, 96, 103, 193.
mutà, v. a—, p. 81.
mutelcă, s. p. 36.

N

Năbargeag, adj. prostuț, prostalău.
nada, s. p. 34.
nagara, s. p. 103.
nalbă, s. p. 10.
namat, s. p. 25.
namiaz, *namiaza*, adv. p. 82—3, 132.
nămol, s. p. 201.
nànie, s. o— de om, o potcă, o aratare (mic sau slab).
năntușel, adj. p. 30.
nap, s. p. 189.
napădì, v. a—, p. 225.
napci, s. pl. p. 189.
nart, s. rost, socoteala ; eu muncesc cu nart.
naramzat, adj. p. 108.
nasada, s. p. 143, 202, 205, 208.
nasadì, v. a—, p. 202.
nasadit, s. p. 202.
natreț, s. p. 149.
năut, s. p. 188.
năvală, s. p. 27.
năvoloacă, s. p. 104.
neam, s. p. 17—8, 152, 203.
neazä, s. frică, teamă, ex.: pe vremea asta cețoasă, tot omului i-i neazä.
neder, adj. tontălău.
neghina, s. p. 94.
nemțesc, adj. p. 68.
neprins, adj. p. 27.
nete, adj. *prostuc*, într'o ureche.
nevleg adj. vezi *nete*.
nicovala, s. p. 126.
ninerì, v. a—, a alintà, *a ninìì* pe cinevà.
nișana, s. p. 119.
nisip, s. p. 18.
nod, s. p. 86, 93.
nodâc, s. *poghibala*, uric, om micuț, mai ales însa isteț, cum nu poate fi poghibala ; ex.: i-auzi! un nodâc de fata și are ibovnic!
nodurar, s. p. 30.
nòhot, s. p. 188.
nohotiu, adj. în coloarea nohotului.
nojì, v. a—, p. 6.
noroc, s. p. 59.
nòut, s. p. 188.
numără, s. a —, p. 140.
numaruș, s. sorți : la anul ma duc la —(sa trag sorții) pentru oaste.
nunta, s. expr.: să am atâta pagubă, «ca de nunta tatii».
nutreț, s. p. 149.

O

Oarze, s. pl. p. 93, 114.
obadat, adj. p. 184.
obliceaiu, s. p. 22.
obor, s. p. 28.
oborî, v. a —, p. 27.
oboroc, *oboroacă*, s. p. 220.
obraț, s. p. 120, 232.
obrazì, v. a —, p. 100.
obroc, s. p. 200.
ochiu, s. p. 189, 204, 217 ; «da ochii peste cap», moare, 77 ; «face ochi», se scoală din somn ; «are ochi sa nu dea 'n grochi» (gropi) atât, iar încolo, un prost.
ocniță, s. p. 147, 225.
ocol, s. p. 28, 161.
odârjă, s. p. 198.

P

S, Ș.

scârțoagă, s. încălțăminte veche și ruptă.
scaun, s. p. 96, 140.
scoate, v. a. —, (nu: *scaote*), p. 126.
scopt, adj. p. 156.
schic, s. p. 85.
schimbătoare, s. p. 38.
schinduf, s. p. 105.
șchiopârlan, adj. unul ce șchioapă sau *șchiopătă* puțin, care *amenință*.
scoate, v. a —, p. 13, 210.
scofleajă, s. p. 180.
scorțos, adj. p. 175.
scoromnic, adj. p. 68.
scorumnic, adj. p. 68.
scrădì, v. a se — (despre mămăligă), a se trece din fiert, a fierbe prea tare, a se scoace.
scrijălà, v. a—, p. 41.
*scri*ț, v. a se—, a se alintà plângând sau râzând.
scrob, s. p. 168.
scrumì, v. a arde până a se face scrum, deopotrivă cu
scrumuì, v.
sculà, v. a se—, p. 105.
scurt, în—, p. 180.
scurtătură, s. p. 25.
scurtăturică, s. p. 25.
scuturà, v, a se —, p.118, 186.
scuturătură, s. p. 163.
sdrăghià, v. a—, a strănutà.
sdrelì, v. a—, p. 181.
sdrușì, v. a se—, p. 165.
secară, s. p. 100, 112, 113, 135.
secărì, v. a se—, p. 112.
secerà, v. a—, p. 116.
secerat, s. p. 118, 125.
secerățică, s. p. 123.
secere, s. p. 118, 223.
seceriș, s. p. 118.
secetă, s. p. 11.
semincer, s. p. 223.
semnicer, s. p. 223; socotim, o confunzie între *semincer* și *semnicer*, copac gros lăsat la tăierea unei păduri, din loc în loc.
senin, s. p. 178.
serjoană, s. p. 112.
sfaiogì, v. a se —, *a se sfarogì*, a se face *sfarog*, a se urcà prea tare.
Sfânt, s.—ă p. 12—3;—*a Ana*, p. 13,—*a Filofteia*, p. 12; *-ul Dumitru*, p. 12, 187; *-ul Ion cel nou*, p. 12; *-ul Gheorghe*, p. 9, 11, 110, 187, 194, *-ul Petru*, p. 11; *-ul Vasile*, p. 9, 84; *-ul Vlasie*, p. 98.
sfeclă, s. p. 197.
sfetac, s. zi de praznic.
Sfinți, s. pl. p. 9.
Sfințit, adj. p. 84.
sfințitură, s. p. 59.
sfoară, s. p. 24.
sgaie, în expr.: «se ține sgaie», ca scaiul [de câne], necurmat, nedeslipit.
sgâmșì, v. a—, p. 89.
sgârcuì, v. a—, p. 155.
sgârietură, s. p. 55.
sgăurì, v. a—, a găurì.
sgăvleajă, s. p. 180.
sglăvoc, s. p. 169.
simbriaș, s. p. 46.
simbrie, s. p. 46.
siripăt, s. (numele unei plante).
șiărhiu, s. p. 174.
sicară, s. p. 113.
silă, s. p. 121.
sileaf, s. p. 6.
șiră, s. p. 145, 161, 163, 216.
sireapă, adj. p. 206; cfr. *suru-iapă*
șirincă, s. p. 24.
șiștav, s. p. 89.
slănină, s. p. 168, 191.
slimuì v. a —, *a închipuì, întruchipà*, face cevà din te miri ce.
slobozì, v. a—, p. 88, 199.
sloì, v. a—, a înghețà; ex.: apa s'a sloit; obișnuit însă numai ceara se sloește (se sleiește).
slotos, adj. p. 85.
slugì, v. a—, a slugărì, a slujì.
slugăreală, *slugărit*, timp de slujit, *durăt* de slujbă.

smâncì, v. a—, p. 172.
smicì, v. a—, a sminci, a smâncì.
smuls, s. p. 124.
smult, s. p. 124.
snop, s. p. 121, 132, 140, 224.
şoaie, s. jig, slin.
soare, s. p. 185.
soarea-soarelui, p. 175.
şoarece, s. p. 92, 142.
socoată, s. socoteală, socotinţă.
şofile, s. pl. ex.: m'au apucat câinii fără băţ şi mi-au făcut hainele *şofile* (bucăţi).
soiu, s. p. 203.
soldăţesc, adj. p. 185.
şoldì, v. a se—, p. 161.
şolmotoc, s. şumuioc.
şolomonărie, s. p. 110.
somnie, s. somnolenţă; ex.: când ţi-oiu cârpì una, îţi sare repede somnia din nas (ochi).
şomoiag, s. p. 204.
şontâcăì, v. a—, *a şonticăì* (a merge *şontìc-şontìc*), a schiopătă.
sorì, v. a se—, a sta la soare, *a se pălì* la soare.
şotelnic, adj. şotios, posnaş.
şovar, s. p. 149.
şovăros, adj. p. 149.
spălà, v. a—, p. 120.
spălat, adj. p. 85.
spânac, s. (nume de pasere).
spârcuì, v. a—, p. 155.
sparge, v. a (se)—p. 26, 179.
spăritoare, *sperietoare*, s. p.98, 149, 169.
spetează, s. p. 36, 44.
spic, s. p. 85, 96, 100, 103.
spin, *spine*, s. p. 61, 95, 192, 211.
spinare, s. p. 131.
spiţelnic, s. p. 35.
spolocanie, s. p. 167.
sporiş, s. p. 108.
spuză, s. p. 10.
sta, v. a—, p. 46.
stâlp, s. p. 12, 152.
stamboală, s. p. 217.
standoală, s. p. 199, 217.
stângaciu, adj p. 120.
stânjin, s. p. 153, 229—30.
stânjănesc, adj. p. 231.
stărp, *sterp*, adj. p. 89.
stârvină, *stârγnă*, s. stârv, hoit.
steajăr, *şteajăr*, s. p. 201, 205.
ştean, s. stană [de piatră].
şteblă, s. stâlbă.
Ştefan Vodă, s. p. 7.
ştefană, s. palmă, lipă, bleandă.
şteghie, s. p. 149.
ştevie, *stevie*, s. p. 149.
stèriţă, s. p. 123, 214.
ştimă, s. p. 67.
stinghie, s. p. 44.
ştirb, adj. p. 89.
ştìriţă, s. p. 72.
ştiubeiu, s. p. 226.
ştiulet, *ştiuleţ*, s. p. 88.
ştiulete, s. p. 88.
ştiulghit, adj. lihnit [de foame], cu coastele lipite [de foame] (despre vite mai ales).
stobor, s. par de gard.
stocì v. a—, a istovì; ex.: acest copil suge până când lasă ţâţele stocite.
stog, s. p. 145—6, 159, 171, 203.
străinuc, adj. şi s. străinior, străin.
strânge, v. a—, p. 222.
strânguitor, adj. econom, păstrător.
strâns, s. p. 212.
strânsură, s. p. 143.
strapagană, s. cep. cuiu.
strătăià, v. a tăià cevà în curmeziş (mai ales un drum, o cale); ex.: mi-a strătăiat lupul calea astăzi prin pădure şi de aceea mi-a mers bine la târg.
Stratenie, s. p. 67.
stroh, s. p. 163.
streşină, s. p. 146, 162.
ştropit, s. p. 201—2.
stropşì, v. a—, p. 209.
strujan, s. p. 87.
strujean, s. p. 87, 225.

Tatar, s. p. 14.
tătărăsc, adj. p. 68, 196.
tătarcă, s. p. 196.
tăujer, s. băț; ex.: când ți-oiu *o-tânjì* vreo câtevà tăujere, n'ai să mai calci pe aici.
tăun, s. p. 133.
tăurenc, s. taur tânăr.
tăușì, v. a —, a mărturisì strâmb.
tàvă, *tăvà*, s. p. 10.
tavală, s. p. 61.
tăvăluc, s. p. 58, 61, 207.
tăvălucì, v. a—, p. 61, 69.
tâzlă, s. p. 25.
teacă, s. p. 86, 184.
țeațire, s. p. 188.
tehuiu, adj. tăhuiu, căuiu
teiu, s. p. 221, 227.
teleagă, s. p. 37.
teleancă, s. p. 29.
telegă, s. p. 37.
teleguță, s. p. 37.
țelină, s. p. 25, 175, 197.
țenchiu, s. p. 68.
țencușă, s. p. 178.
țep, s. p. 96, 211.
țepăruie, s. p. 142.
țepoiat, adj. bățos, tare (despre păr).
țepoiu, s. p. 161, 211,
țepușă, s. p. 96, 142, 160, 163.
terfă, s. cârpă, pètică.
țermer, s. p. 189.
terpenì, v. a —, p. 155.
țigănesc, adj. p. 69.
țerus, s. p. 141.
tighil, s. tighèl, *tiv*, tivitură, *tivală*.
țiglos, adj. p. 25.
tignă, s. tihnă, odihnă.
tiharaie, s. pl. p. 102.
Timoteiu, s. p. 150.
ține, v. a —, p. 179.
țintă, s. p. 90.
tioc, s. p. 127.
țipirig, s. p. 149—50.
tipos, adj. leneș, puturos.
tirișenie, s. p. 220.
tivì, v. a —, p. 63.
tivilincă, s. criveà de răsucit frânghii.
tiuliutiuc, adj. gol (desbrăcat); singur (cuc).
toamnă, s. p. 103, 169.
toartă, s. p. 199.
toc, s. p. 127; adj., prost,
tocilă, s. p. 116.
țol, s. p. 227—8.
tolăcănì, *tolocănì*, v. «a-i da mereu cu gura», a vorbì multe, repede și fără rost.
tolănit, adj. p. 83.
țolică, s. p. 142.
tonatec, adj. cu toane.
țopâc, interj. ex.: mă rog: pe care uliță m'oiu învârtì, și la ori și ce ceas m'oiu aflà, nu se poate: el, țopâc, înaintea mea.
topì v. a se —, p. 170, 174.
toporâie, s. p. 125.
toporâște, s. p. 125.
torăì, v. a —, vezi a *tolocănì*.
tot, num. neh., p. 185.
tragă, s. p. 145.
trage, v. a —, p. 53, 127, 213.
traglă, s. p. 39, 145, 213.
trâglă, s. p. 39.
trahlă, s. p. 161.
trămândău, adj. fără nici un căpătâiu; ex.: un trămândău de băiet care-ar plătì o mămăligă, dac'ar fi pe mâna unui om cum se cade.
trântì, v. a —, p. 116, 120.
treap, s. p. 205.
trăsură, s. p. 234.
treapăd, s. p. 205.
trece, v. a se —, p. 118, 152, 170.
treierà, v. a —, p. 198.
treierat, s. p. 201.
treierătoare, s. p. 207.
Trif, s. p. 177.
trifoiu, s. p. 149—50.
Trifon, s. p. 15, 92.
toacă, s. expr.: «a mâncat cu leaca și a borît cu toaca»; unul a fost poftit să mânânce *pește de dum-*

U

V

vâjgarau, s. vânt mare, iarna,. amestecat adesea cu omät spulberat.
val, s. p. 207.
valătuc, s. p. 61, 158, 207.
vălătug, s. p. 207.
vâltan, s. *hultan*, vultur.
vândălag, s. p. 159.
vânt, s. p. 49, 148.
vânturat, s. p. 213.
var, s. p. 109.
vară, s. p. 50, 93, 103, 169, 194.
varatec, adj. p. 103.
vârf, s. p. 43, 133, 146, 162.
vârfar, s. p. 137, 161.
vârfuì, v. a—, p. 163.
vârfuit, s. p. 163.
vargă, s. p. 39, 40, 125—6.
vărgaluire, s. p. 126.
vârghie, s. p. 222.
vârghină, s. p. 222.
vârî, v. a—, p. 126.
vărsà, v. expr.: zăvoaiele erau vărsate şi prin urmare haiducii aveau unde să stea ascunşi; dar toamna, frunzişul s'a dus şi pe haiduci i-au prins poterele.
vârtej, s. p. 140.
Vartolomeiu, s. p. 166.
vârtop, s. p. 154.
vârtos, adj. p. 199.
Varvara, s. p. 166.
varză, s. p. 197.
varzare, *vărzări*, s. p. 98, 168.
vărzuì, v. *a se*—, a se fâţâi (umblà) de colo până colo, fără nici un rost.
vâşcol, s. viscol.
vâslă, s. p. 121.
vătav, s. p. 51.
vatră, s. p. 17.
vătraiu, s. «a tocà pe—», a sta acasă de geaba (despre bărbaţi).
veac, s. vieaţă, s. p. 149.
vegii, s. pl. p. 87.
veleanţă, s. velinţă,
verde, adj. p. 174.
verdeaţă, s. p. 197.
verdeţuri, s. pl. p. 197.
verigă, s. p. 41., 78.
vetrişoară, s. p. 130.
videş, s. p. 39.
vìelişte, s. p. 213.
viermănărit, s. p. 92.
viermărit, s, p. 15.
vierme, s. p. 15, 91 2, 180, 187, 192, 195.
Vinerèle, s. pl. p. 113.
Vineri, s. p. 14, 28, 59.
vìlişte, s. p. 123, 213.
vinderì, v. a se—, a nu aveà astâmpar.
viroagă, s. p. 151.
visdeiu, s. p. 72.
vită, s. p. 141, 201.
viţă, s. p. 87.
vlaşiţă, s. p. 94.
volboră, s. p. 167.
volbură, s. p. 94, 120.
volvoră, s. p. 10.
vorbă, s. expr.: «fie vorba 'ntre noi, dar... (să zicem că-i aşà, cu toate că nu-i).
vovici, s, pl. p. 185.
vrabie, s. p. 168, 196; expr.: «de frica vrăbiilor, să nu mai sămănăm mălaiu»?
vraf, s. p. 200, 208, 213.
vrăfuì, v. a se—, p. 208.
vrah, s. p. 200, 208.
vraişte, s. p. 204.
vrăjitor, s. p. 109.
vrăjmaş, s. p. 180.
vrau, s. p. 200, 208, 213.
vrav, s. p. 200, 205, 213, 216.
vrej, s. p. 180.
vravuì, v a—, p. 26.
vreme, s. p. 71.

Z

Zabele, s. pl. zabàle.
zăgără, s. p. 31.
zăgărăì, s. p. 31.
zale, s. pl. p. 44.
zămos, adj. p. 174.
zap, s. neajuns; ex.: mi-a făcut o mulţime de zapuri.

zăpaì, v. a—, a se da (despre câni).
zăpodie, s. p. 18.
zar, s. încuietoare, zăvor.
zărànie, s. mi-au murit toate găinile, aşà că azi nu mai am zărànie de pasere în curte.
zârnă, s. p. 72.
zàrvăt, s. gălăgie, hărmălaie.
zăticnì, v. a—, a pune piedici, a zădărnicì.
zăvor, s. p. 34.
zernă, s. p. 72.
zi, s. p. 83.
zimţ, s. p. 116,
zimţà, v. a—, p. 116.
zimţuì, v. a -, p. 116
zoală, s. trudă.
zoană, s, p. 215.
zolì, v. a—, p. 14.
zolniţă, s. p. 14.
zor, s. zor-nevoie, p. 84.
zùzăt, s. vorbă multă, larmă.

CUPRINSUL.

DIN PUBLICAȚIUNILE ACADEMIEI ROMÂNE

	L. B.
Crăiniceanu Dr. Gh., Igiena țăranului român. Locuința, încălțămintea și îmbrăcămintea; alimentațiunea în diferite regiuni ale ței și în diferite timpuri ale anului 1895	5.—
Gorovei Artur, Cimiliturile Românilor, 1898	3.—
Grigoriu Gr., Medicina poporului I. Boalele oamenilor. *Anal. Acad. XXX Lit.*	1.60
— II. Boalele vitelor. — *Anal. Acad. XXX Lit.*	0.50
Jarnik Dr. I. U. și A. **Bârseanu**, Doine și strigături din Ardeal, cu un glosar complet de Dr. I. U. Jarnik, Buc. 1895	—.—
Lupașcu D. P., Medicina babelor. Adunare de descântece, rețete de doftorii și vrăjitorii băbești. Cu un raport de *Prof. I. Bianu.* — *Anal. Acad. XII Lit.*	—.—
Manolescu Dr. N., Igiena țăranului. Locuința, iluminatul și încălzitul ei. Imbrăcămintea, încălțămintea, alimentațiunea țăranului. 1895	5.—
Marian S. Fl., Cromatica poporului român. — Discurs de recepțiune, — cu răspuns de *B. P. Hasdeu.* — *Anal. Acad. IV 2*	1.—
— Descântece adunate de G. Săulescu. Raport. — *Anal. Acad. V 2*	
— Vrăji, farmece și desfaceri. — *Anal. Acad. XV Lit.*	1.—
— Insectele în limba, credința și obiceiurile Românilor. 1903	6.—
— Legenda Maicii Domnului. 1904	4.—
— Nașterea la Români. Studiu etnografic. 1892	5.—
— Nunta la Români. 1890	10.—
— Immormântarea la Români, 1892	5.—
— Sărbătorile la Români:	
— *Vol. I.* — Cârnilegile. 1898	3.—
— *Vol. II.* — Păresimele. 1899	3.—
— *Vol. III.* — Cincizecimea. 1901	4.—
Obedenaru Dr. M. †, Texte macedoromâne, basme și poezii poporale dela Crușova. Publicate după manuscriptele originale, cu un glosar complet, de Prof. *I Bianu.* Buc. 1891	4.—
Ottescu I., Credințele țăranului român despre cer și stele. — *Anal. Acad. XXIX Lit.*	1.—
Pamfile Tudor, Jocuri de copii, adunate din satul Țepu (jud. Tecuciu). — *Anal. Acad. XXVIII Lit.*	1.40
— Jocuri de copii, adunate din satul Țepu (jud. Tecuciu). Mem. II. — *Anal. Acad. XXIX Lit.*	1.60
Papahagi-Vurdună P. N., Jocuri copilărești culese dela Românii din Macedonia. — *Anal. Acad. XXV Lit.*	0.75
— Megleno-Românii, Studiu etnografico-filologic. Partea I. — *Anal. Acad. XXV Lit.*	1.40
— Partea II. *Anal. Acad. XXV Lit.*	1.40
— Graie aromâne. — *Anal. Acad. XXVII Lit.*	1.60
— Basme aromâne și glosar. 1905	8.—
Șăineanu Lazăr, Basmele române în comparație cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. 1895	10.—
Sevastos Elena, Nunta la Români. Studiu istorico-etnografic comparativ. 1889	*(Sfârșit)*
Țiplea Alexandru, Poezii populare din Maramureș. — *Anal. Acad. XXVIII Lit.*	1.20
Viciu Alexiu, Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal. — *Anal. Acad. XXIX Lit.*	1.50

Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL, S-r I. St. Rasidescu, Str. Paris, 16